

DPN 5990

Title : योग चन्द्रिका

YOGA CANDRIKĀ

Run. No. 6681

Cat. No.

Micro. No.

Subject चिकित्सा Medicine

Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt. - New. / Maith. - New. / New. - Nep. /

Size in cms. 34 X 12.5

Folios 141

Lines (in a page) 9/11 irregular

Compl. / Incompl.

Chapt. / act /

Author / translator

Scribe / donor

भृगुराम श्रेष्ठ

Date: NS / SS / VS / KS

Ruler / place

Bharguram Shrestha

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thyasaphu /

Condition : fine / damaged by worms, rats, water / Severely damaged right hand side corners

Beginning, colophon, post-colophon :

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमद्भुजराज विजयमान गंडस्थल सुबलदमंदमई प्रकाशः ॥

श्रीचकर्मनकर्तव्यं सूर्यास्तः विषमैष जगत् ॥
श्रीकर्मद्रुमात्तैला मयितथैव च ॥१॥

सूर्योपधेयविषमैष जगत्

श्रीगोविन्दका

यो.च.का.

॥१॥

श्री गणेशाय नमः श्री मद्रूपद्वयस्य जिविराजं मानगंडस्थं सखलदमंदमद्यवाहः । प्रत्यहनाशविधये नुवने कबंधूः पायादपारमहिमा
गिरिजात्मजम् ॥ ब्रह्मादेनाभिनिर्जाय समर्थः श्रावं यस्य प्रसादकणातः समुपैषियोसः । तत्तत्त्वबोधजनने किं न हेतुमेकं वा देवता चरणा
पद्ममुगतमामि ॥ ग्रंथार्थे विघ्नविघ्नाता यस्त्वष्टदेवतां लक्ष्मणा नामाग्रंथकुत्सोति ॥ विश्वोक्त्यादि । विश्वार्थं जाते स्थ उच्यते जन्मनि ।

श्रीः ॥ विश्वमन्त्रिस्थानसंहारहेतुं जेतुं देवैरादिदेवास्तत्तत् ॥ संदिग्धार्थो
दन्यदुत्तारनावंदेवप्रत्यहाटवीदावमीडे ॥ १॥ ६॥ ६॥ ६॥ ६॥

स्थात्रेस्थितौसंहारेप्रथमंसेहेतुंकारणं । आदिदेवानंदेत्यात्रजेतुंदेवैः स्मृतं चितितं । यदिगार्थश्चअतिदुरधिगमत्येनोदत्यासमुद्रस्तस्या
नारेतद्विषमकृत्रिभवेनोबंतरिंडपायमूलनितियावत । प्रत्यहाविद्याएवअटवीयनंतस्यआशुनाशकतयादावंअग्निर्इडेस्तौमि । अ
त्रातुप्रासः शब्दालंकारः । रूपकमर्थालंकारः । शालिनीवचनं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ ११९ ॥ १२० ॥ १२१ ॥ १२२ ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ १२६ ॥ १२७ ॥ १२८ ॥ १२९ ॥ १३० ॥ १३१ ॥ १३२ ॥ १३३ ॥ १३४ ॥ १३५ ॥ १३६ ॥ १३७ ॥ १३८ ॥ १३९ ॥ १४० ॥ १४१ ॥ १४२ ॥ १४३ ॥ १४४ ॥ १४५ ॥ १४६ ॥ १४७ ॥ १४८ ॥ १४९ ॥ १५० ॥ १५१ ॥ १५२ ॥ १५३ ॥ १५४ ॥ १५५ ॥ १५६ ॥ १५७ ॥ १५८ ॥ १५९ ॥ १६० ॥ १६१ ॥ १६२ ॥ १६३ ॥ १६४ ॥ १६५ ॥ १६६ ॥ १६७ ॥ १६८ ॥ १६९ ॥ १७० ॥ १७१ ॥ १७२ ॥ १७३ ॥ १७४ ॥ १७५ ॥ १७६ ॥ १७७ ॥ १७८ ॥ १७९ ॥ १८० ॥ १८१ ॥ १८२ ॥ १८३ ॥ १८४ ॥ १८५ ॥ १८६ ॥ १८७ ॥ १८८ ॥ १८९ ॥ १९० ॥ १९१ ॥ १९२ ॥ १९३ ॥ १९४ ॥ १९५ ॥ १९६ ॥ १९७ ॥ १९८ ॥ १९९ ॥ २०० ॥ २०१ ॥ २०२ ॥ २०३ ॥ २०४ ॥ २०५ ॥ २०६ ॥ २०७ ॥ २०८ ॥ २०९ ॥ २१० ॥ २११ ॥ २१२ ॥ २१३ ॥ २१४ ॥ २१५ ॥ २१६ ॥ २१७ ॥ २१८ ॥ २१९ ॥ २२० ॥ २२१ ॥ २२२ ॥ २२३ ॥ २२४ ॥ २२५ ॥ २२६ ॥ २२७ ॥ २२८ ॥ २२९ ॥ २३० ॥ २३१ ॥ २३२ ॥ २३३ ॥ २३४ ॥ २३५ ॥ २३६ ॥ २३७ ॥ २३८ ॥ २३९ ॥ २४० ॥ २४१ ॥ २४२ ॥ २४३ ॥ २४४ ॥ २४५ ॥ २४६ ॥ २४७ ॥ २४८ ॥ २४९ ॥ २५० ॥ २५१ ॥ २५२ ॥ २५३ ॥ २५४ ॥ २५५ ॥ २५६ ॥ २५७ ॥ २५८ ॥ २५९ ॥ २६० ॥ २६१ ॥ २६२ ॥ २६३ ॥ २६४ ॥ २६५ ॥ २६६ ॥ २६७ ॥ २६८ ॥ २६९ ॥ २७० ॥ २७१ ॥ २७२ ॥ २७३ ॥ २७४ ॥ २७५ ॥ २७६ ॥ २७७ ॥ २७८ ॥ २७९ ॥ २८० ॥ २८१ ॥ २८२ ॥ २८३ ॥ २८४ ॥ २८५ ॥ २८६ ॥ २८७ ॥ २८८ ॥ २८९ ॥ २९० ॥ २९१ ॥ २९२ ॥ २९३ ॥ २९४ ॥ २९५ ॥ २९६ ॥ २९७ ॥ २९८ ॥ २९९ ॥ ३०० ॥ ३०१ ॥ ३०२ ॥ ३०३ ॥ ३०४ ॥ ३०५ ॥ ३०६ ॥ ३०७ ॥ ३०८ ॥ ३०९ ॥ ३१० ॥ ३११ ॥ ३१२ ॥ ३१३ ॥ ३१४ ॥ ३१५ ॥ ३१६ ॥ ३१७ ॥ ३१८ ॥ ३१९ ॥ ३२० ॥ ३२१ ॥ ३२२ ॥ ३२३ ॥ ३२४ ॥ ३२५ ॥ ३२६ ॥ ३२७ ॥ ३२८ ॥ ३२९ ॥ ३३० ॥ ३३१ ॥ ३३२ ॥ ३३३ ॥ ३३४ ॥ ३३५ ॥ ३३६ ॥ ३३७ ॥ ३३८ ॥ ३३९ ॥ ३४० ॥ ३४१ ॥ ३४२ ॥ ३४३ ॥ ३४४ ॥ ३४५ ॥ ३४६ ॥ ३४७ ॥ ३४८ ॥ ३४९ ॥ ३५० ॥ ३५१ ॥ ३५२ ॥ ३५३ ॥ ३५४ ॥ ३५५ ॥ ३५६ ॥ ३५७ ॥ ३५८ ॥ ३५९ ॥ ३६० ॥ ३६१ ॥ ३६२ ॥ ३६३ ॥ ३६४ ॥ ३६५ ॥ ३६६ ॥ ३६७ ॥ ३६८ ॥ ३६९ ॥ ३७० ॥ ३७१ ॥ ३७२ ॥ ३७३ ॥ ३७४ ॥ ३७५ ॥ ३७६ ॥ ३७७ ॥ ३७८ ॥ ३७९ ॥ ३८० ॥ ३८१ ॥ ३८२ ॥ ३८३ ॥ ३८४ ॥ ३८५ ॥ ३८६ ॥ ३८७ ॥ ३८८ ॥ ३८९ ॥ ३९० ॥ ३९१ ॥ ३९२ ॥ ३९३ ॥ ३९४ ॥ ३९५ ॥ ३९६ ॥ ३९७ ॥ ३९८ ॥ ३९९ ॥ ४०० ॥ ४०१ ॥ ४०२ ॥ ४०३ ॥ ४०४ ॥ ४०५ ॥ ४०६ ॥ ४०७ ॥ ४०८ ॥ ४०९ ॥ ४१० ॥ ४११ ॥ ४१२ ॥ ४१३

कृतमित्यादि ॥ यदीयं कृतं कर्म सुकृतं युगपदिति त्रेताविताने अग्नित्रयविताने अग्निहोत्राग्निसाध्वेष्टिविस्तारे इत्यथ ॥ यं अग्न्यं प्रधानं आ
हु ॥ जिज्ञासकः ज्ञातुमिच्छेत् संतः साधकः तेषां जिज्ञासूनां सतां वये ह्यपराः संशयाः ता न जयतीति क्विप ॥ कलिघ्नं विदुतः कलहापहारकं
जिज्ञासकं ज्ञातुमिच्छेत् संतः साधकः तेषां ह्यपराः संशयस्तं जयतीति वा ॥ २ ॥ इदानीं ग्रंथकृत् गुरुणां उत्कर्षत्वापयनं आयुर्वेदस्य प्रति

कृतं यदीयं सुकृतं वदंति त्रेता विता त्रेपियमाहुरग्यं ॥ जिज्ञासुं ह्यपरहृत्कलिघ्नं तदनुसं
जेषितरं न तोस्मि ॥ २ ॥ अयि किंचिदधीत्यशिष्यसंज्ञा धर आयाति विचक्षणात्वे मेघां ॥ मयि
कीदृगनुग्रहो युरुरागमिति संवीक्षितु मेघमत्प्रयासः ॥ ३ ॥ पूर्वो युरास्माय कृतादिदृशाम
दीक्षितो नैव गता वसानं ॥ विचक्षणा नो बुधना गताथ नारायणो ता बहुमानतोस्मि ॥ ४ ॥ ६ ॥

दुरभिगमनस्य न स्यात् नुगाहकगुरुतः प्राप्तिविधौ तदर्थं यतिः ॥ अथि किंचिदिति ॥ एषां गुरुणां किंचिदप्यधीत्येषां शिष्यसंज्ञाधरो विचक्षणा
त्वं प्राप्नोति ॥ मयि कीदृगनुगहगुरुणां इति सवीक्षितुं एषः ग्रंथविधानरूपः प्रयासः ॥ अनुगहस्य कलानुमेयत्वादिति शब्दः ॥ ३॥ पूर्वसुरा
स्यामरुतामिति ॥ तौ बुधनागमो धनरायै रौ आनतौ ॥ स्मि ॥ तौ कैविचक्षणां नोपदिता नो पूर्वसुरास्यामरुता पूर्वो आमुर्वेदरुतादिदक्षा
दृष्टुमिच्छा मदीक्षणे नैव यद्दर्शने नैव अवसानं समाप्तिगता ॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥

यो च काः

11 213

1121 23

स्योक्तेऽत्रासायशंकात्रिरस्यतिविचिच्योति॥हारीतपराशरादितंत्रयकीर्णानतेषुइतस्ततःस्थिताऽतिमिहयोगात्॥अतिसिद्धफलप्रयोगात्॥
काथादीनविबिच्यहारीतपराशरादितंत्रयःपृथक्कृत्यालक्षणाःतेषांअतिसिद्धयोगात्सुसंग्रहंआतनोति॥५॥पुराणातंत्रविस्तरादिति॥
पुराणां प्राचीनानां तंत्राणां विस्तरात्विस्तीर्णत्वेन अगमैर्दुर्ज्ञेयं अर्थसंचयं प्रकाशयिष्यति धरणादियं योगचंद्रिका॥६॥यदित्यादि॥अत्र
यत्तदेति नित्याजिसंलब्धात्तदित्यध्याहार्यं॥तद्वपुःपवनःश्रितः॥आश्रितःपितृचम्रिः॥श्रेष्ठाचश्रितःवर्द्धयतिअसमयिकृतःदोषोहति॥

विविधाहारीतयराशरादितंत्रप्रकीर्णान्नितिसिद्धयोगात्॥ मुदेऽगदंकारवयस्यतेषां सुसंग्रहं लक्षणाभा-
तनोति॥ ५॥ पुराणातंत्रविस्तरादगम्यमर्थसंचयं॥ प्रकाशयिष्यन्तिक्षणादियं हि योगचंद्रिका॥ ६॥ यद्ग्रहं तप-
चक्रपुरातनयसमधातुमर्माधिसप्तशिराशताद्यै॥ व्यासं वलुः श्रितउदं पवने थपितं स्त्रेष्वा चवर्तयति हेत्य-
समस्तु दोषः॥ ७॥ अधोमध्यमर्धं चूडान्नितोऽमीक्रमेण यिताहेतुभिः स्त्रेः प्रदुष्टाः॥ स्वलिङ्गा नुमेयास्त

[illegible]

श्लोक ह्येन वा तपित कफा नाहेतु माह ॥ रुक्षैः इति ॥ वातस्य हेतु माह ॥ रुक्षैः रुक्षगुणान्ध्रान्द्वयैः कषायकटुतिक्त रसैः कषायश्च कटुश्च तिक्त
श्च कषायकटुतिक्ताः तैः रसैः व्यावायौगाम्यधर्मः व्यावायौ शरीरः श्रमः जागरणं ॥ रात्रौ निद्रा क्षयः ॥ वेगविधारणं ॥ वातमूत्रादीनां वेगस्य धारणः
नैवारं ॥ तीवरांस्तृणाध्यानाति तत्कृतं न क्षयं ॥ शैव्यं शिवीकृतं न क्षयं ॥ विषमाशनं अकाले बहु भोजनं ॥ अत्यभोजनं वा ॥ वायुः पवनः प्रकृष्टतैः
वर्षकाले वर्षतुः च युनः निशादि वसंतयोः निशायाः रात्रेः अंतरे रात्रे स्निग्धागशेषे दिवसांते च दिवसस्य तृति यांशे शेषे चेत्यर्थः ॥ अत्रातशब्दो

रुसै कषायकटुतिक्त रसैर्वा वायव्यामज जागरण वेगविधारणाद्यैः । नैवारणैश्च विषमाशनवर्षका लैर्वायु-
प्रकुप्यति निशादिवसांतयोश्च ॥१॥ कटुश्चक्षुःक्षारतीक्ष्णतपदधिप्रदिशतैलकोपोपवासस्त्रीसुक्तोमारतलादि-
त्रिरपि च शरच्चर्धरात्रेदिनार्धे । पित्तश्लेष्मातुशीताम्ललवणमधुरक्षीरत्रयान्नतोयाहः स्यापैः पिब्यजातध्वाशन-

[illegible]

शा. नं. का. **स्निग्धस्वविरेचनकालमाह** ॥ स्निग्धोदितत्रयमप्रित्यादिस्निग्धः पुरुषोदितत्रयमवस्थितस्त्रिदिनविश्रांतश्चतुर्थेरेकं विरेचनं कुर्यात् ॥ तदुक्तं चरके ॥ स्नेहाम्बु
स्कंदं तं तनुस्त्रिरात्रोपरतः विवेदिति आख्यातं तदीकाकारैः स्नेहात् स्नेहयुगो गतत्रिरात्रोपरतः त्रिदिनपरित्यक्तस्नेहपात्रः प्रस्कंदं विरेचनमिति स्निग्ध
॥ ११ ॥ **स्वप्नप्रकालमाह** ॥ दिनद्वयमप्रित्यादिस्निग्धः पुरुषोदितत्रयमवस्थितस्त्रिदिनविश्रांतश्चतुर्थेरेकं विरेचनं कुर्यात् ॥ तदुक्तं चरके ॥ स्नेहाम्बु
दिवसे इदं वमनं चरेत् कुर्यात् ॥ तत्रेयं प्रक्रिया ॥ यदा वमनं कर्तव्यं तदा स्नेहपात्रोत्तरं एकाहं विश्रामाद्वितीये प्राणादिभिः कफमुल्लेख्य तृतीये वमनं कुर्यात्

स्निग्धोदितत्रयमवस्थितश्च कुर्याद्रेकं दिह्यमथो वमनं द्वितीये ॥ तत्राहिमाषदधिदुग्धतिलादियोगैरुल्लेखिते कफ इदं
तु चरेत् परत्र ॥ १३ ॥ नवज्वरात् पित्तमक्षतिसारभयसत्रमेव ॥ उन्मादहृत्प्रासविषयकासस्तनोर्ध्वरोगादियुतास्तु
वम्याः ॥ १४ ॥ गुर्विरीक्षुधितदुर्बलरुक्षस्थूलहृदिकृशक्षतवृक्षाः ॥ त्रित्यदुःखितेशिषु प्रतिषक्तद्विर्दृशसु दुर्बलमयुक्ताः ॥
१५ ॥ दुर्ध्वपित्तरुधिरानिलमूत्राघाततीक्ष्णदहनममयंतः ॥ लीहगुल्मप्रतिमिरात्रिलरोगादीलिकाः ॥ तिकुमिषाभ्ररुगातीः ॥ १६ ॥

तदुक्तं चरके ॥ एकाहोपरतस्तदुक्ता प्रदुर्दं विवेदिति ॥ १३ ॥ नवज्वरात् ॥ नवज्वरेत्यादिनवज्वरः स्वरुपाज्वरः ॥ आसपरात्रंतरुपाज्वरमाहुर्मनीषिणा इ
ति ॥ भद्रद्वगर्कपित्तमधोगर्कपित्तं ॥ मध्वाराजयक्ष्माहृत्प्रासाहृत्प्रादिसाध्यभासुकाः ॥ सलवराजलोहिराः ॥ दुर्ध्वरोगाः ॥ ज्वरध्वरोगाः ॥ आदिवेन
कुष्ठापविग्रथिभीषदा नाग्रहाराः ॥ १४ ॥ नवज्वरात् ॥ गुर्विरीक्षुधितदुर्बलरुक्षस्थूलहृदिकृशक्षतवृक्षाः ॥ त्रित्यदुःखितेशिषु प्रतिषक्तद्विर्दृशसु दुर्बलमयुक्ताः ॥
यस्य सप्रतिषक्तद्विर्दृशसु ॥ अशीरो गयुक्तः ॥ १५ ॥ दुर्ध्वपित्तरुधिरानिलमूत्राघाततीक्ष्णदहनममयंतः ॥ लीहगुल्मप्रतिमिरात्रिलरोगादीलिकाः ॥ तिकुमिषाभ्ररुगातीः ॥ १६ ॥
यातयाधिविशेषः ॥ तत्तद्वारात्तु त्रात्रे रधस्तासे जातसंचारीयदिवाचलः ॥ अष्टीलावद्धनोग्रथिरुर्ध्वगायतउन्नतइति ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

क. २

एतेषां विषगणजीर्णविरुद्धो जनेषु स सुवमनं कार्यमिति आह ॥ कते विषे त्यादि ॥ विरुद्धं कृतं विरुद्धं प्रोक्तं ॥ विषाजीर्णविरुद्धं युक्तं कृतं तौर्विना प्रति
षक्तं जाते ॥ पूर्वगत्रिषादय एकादश ॥ तथा आमज्वरमुक्च नवज्वरी च धूमावसानकर्मसु धूमावसानकर्मसु वस्तिनस्य धूमेति त्वर्थः ॥ वर्जनीयास्त्याज्याः ॥ ३१ ॥
विरुद्धाः ॥ गुल्मादीत्यादि ॥ अंगः ॥ क्षुद्ररोगविशेषः ॥ द्रोहीति प्रसिद्धः ॥ गरुसंयोगजं विषं ॥ वमनं दुर्द्विरोगः ॥ वातासं वातरक्तं ॥ दुर्ध्वपित्तं ॥ दुर्ध्वगर्कपित्तं ॥ तिमि
रं ज्वररोगविशेषः ॥ स्थदोऽत्रिष्यदः ॥ विरामूत्राघातः ॥ शकृद्गोमूत्राघातश्चापी जंशुक्रदोषः ॥ जगविविधव्याधयो योत्रिरोगः ॥ वम्योपदिष्टश्चासाद्या इति ॥

कृते विषाजीर्णविरुद्धं युक्तं नमीत्राज्याः प्रतिषक्तं जाते ॥ पूर्वतथा मज्वरमुक्च धूमावसानकर्मसु विरुद्धं वर्जनीयाः ॥ ३१ ॥ गुल्मादी
अंगविस्फोटकगरवमनलीहजीर्णज्वरातर्थातासोर्ध्वपित्तवरा रुमिति मिरस्यं दयकाशयाती ॥ विरामूत्राघातवी
जोदरजगविविधव्याधिवम्योपदिष्टश्चासाद्यापि रेच्यामिरिलविधिषु चाजीर्णो वर्जनीयाः ॥ ३२ ॥ अधोगपित्तसत्र
वज्वरात्पुताशत्रास्यापितशेषरुक्षाः ॥ सक्रकोष्ठक्षतजायुशल्यातिसारिलोत्रे वविरेचनीयाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

येषां साद्याः श्यासप्रमेहोन्मादहृत्प्रासविषयकासस्तनोर्ध्वरोगकुष्ठापवीग्रथिभीषदा वम्याः कथिताः तेपिविरेच्याः ॥ श्यासाद्या इत्यनेन नवज्वरादीनां अति
सारांतां नो युदासः ॥ अजीर्णो नासर्वकर्मणि त्रिवेधयति ॥ त्रिखिले त्यादि ॥ अजीर्णं त्रिखिलविधिषु विरेचनादिषु गंडूषांतेषु कर्मसु वर्जनीयाः ॥ ३४ ॥ अवि
रेच्याः ॥ अधोगेति ॥ अधोगपित्तसं अधोगर्कपित्तं ॥ अल्पदुताशत्रो मंदाग्निः ॥ अस्यापित्तः ॥ कृत्तविरुहः ॥ शोषी राजयक्ष्मी ॥ क्षतपायुः ॥ क्षतगुतः ॥ अत्रिक्ता
शितशल्याः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

या. वं. का. वसत्रविधिमाह ॥ कृतस्नेहप्रत्यदि ॥ कृतस्नेहप्रत्यदतः पुरुषः पूर्वेषु वसत्रादि वसात् पूर्वस्मिन् दिवसे बलासंकर्षणस्य जीर्णशत्रुः प्राप्तेः पूर्वस्ते यथोक्तै रौषधै र्वासनीयः ॥ जीर्णवृद्धावलादिः ॥ उत्तैः प्राद्यादिभिः ॥ आपीतदुग्धादिक एकवाप्तनीयः ॥ आपितं आकंठपीतं दुग्धादिकं येन स तथा ॥ आदिशब्दादि दुरसमांसस्य योग्यं हंसाय ॥ ॥ ४ ॥ ॥ थोक्तैः यथायोग्यै रौषधै र्वासनीय इत्यर्थः ॥ ४० ॥ वसत्रप्रयोगमाह ॥ कलिंगेत्यादि राटफलस्य मदप्रकृतस्य अनुपकं काथ इति यावत् कलिंगकृष्णमधु कोमगंधाः पट्टमैरचितं युक्तं समाक्षिप्तं मधु युक्तं च अनेककफरोगजिह्वति ॥ कलिंग इन्द्रियवः १ कृष्णपिपाली २ मधुकंयवी मधु ३ इन्द्रगंधावचा ४ पट्टमं ५ वरोत

कृतस्नेह न स्नेह मोक्ष मयीयः समुत्क्रेश्य पर्व सु रुक्तै र्वलासं ॥ सुजीर्णाशनः प्राक्त आपीत दुग्धादिको मीरु रूक्षा वलादियथोक्तः ॥ ४० ॥
कलिंग रुक्षा मधुको ग्रमं धाप दूत मैर नित मं युषकं ॥ समाक्षिकं राठ फलस्य नात्रा कफार्ति जिनि व कषाय मेवं ॥ ४१ ॥ लवणो वरा
मदन कौटज वीजो द्रव कल्माक्षियुतं वमेन ॥ मधुका कषाय मम खिलो र्वविकारा नृप हंति संचित वलास समुत्थार ॥ ४२ ॥ ५ ॥ ५ ॥

[illegible]

टि.का.
॥ ॥ ॥ ॥

बुभुक्षितः पुरुषः सुखो ह्येव जले न युक्त्या शनैर्षईत पूर्वजं स्नातः दीपान्निश्चेत्सायं प्रथमं दानिश्चेत्तत्र जाते परेद्युः पेयादिपथं क्रमशः क्रमेण भद्यात्तर्की
दशविंशुद्दिमं दानलोदीपनकृतविभुद्धावमनादिनामं दोषोऽनलस्तस्योदीपनकृतवृद्धिकृता पेयादीत्यत्रादिशब्देन तिलेषुकृतयूषमांसरसां गृह
णां तदुक्तं कल्पत्रासिद्धौ चरकरा पेयाविलेपी मरुतं कृतं च युष्मं रसं दिविरथैकशस्तु क्रमेण सेवेत नरोन्नतकालान् प्रभानमध्यावरभुद्धिभुद्धः क्र
मस्य फलमपि तेनैव दर्शितं यदुक्तं । याथागुरमिस्तरागोमपादौः संभुक्षमाणो भवति क्षीणो न महान् स्थिरः सर्वसहस्तथैव शुद्धस्य पेयादिभिरं

उज्ज्वलितः सायमथ प्रजाते स्नातसुरवो ह्येन जले त्रयुक्त्या ॥ पेयादिषथं क्रमशो विशुद्धि मंदा नलो दीप न कृत
ततो घातः ॥ ४३ ॥ गृहीत यममोत्रजे दथ विरेचनं स्नेहनादिसंस्कृत तनुः पुनश्च विगते कफा नेहसि ॥ ममोह
रत रौषधो यहित रेचनीयैर्मलेऽप्रवर्तिनि निपीयतू ह्यकमथोदरं स्नेहयेत् ॥ ४४ ॥ ५ ॥ ५ ॥ ५ ॥ ५ ॥

[illegible]

जो. चं. का. **विरेचनप्रयोगाग्राहः** त्रिवृत्कषाययेत्यादि। त्रिवृत्कषायकल्कजः त्रिवृत्कषायकल्कायां जातोऽबलेहकः सितायुतः शर्करायुक्तः हिमः शीतीकृतः मधुः
 ॥ **१८५** ॥ त्रिजातयुगिति ॥ मधुत्रिजातायां युक्त इत्यर्थः त्रिजातं एला १ लवक २ पत्राणि ३ हृदयस्य हितं हृद्यं ॥ **१८५** ॥ विडंगेत्यादि। विडंगतं दुःखानि स्तुष्या विडंगाः इत
 मात्रिक ॥ मयागजोयवक्षरः ॥ दुषणापिषली ॥ अशेषतोऽर्द्धमुगुडावलीढं सर्वार्द्धं जागुरो नावलीढं इत्यदः परं ॥ **१८६** ॥ अणायवर्जितं ॥ यापदुर्जितं रु
 चियपायोऽरोचकः ॥ कफानिलाहितात् कफायुक्ता तपिरोगसंज्ञया रोगसमूहान् प्रमार्ष्टि त्रिशकरोतीत्यर्थः ॥ **१८७** ॥ त्रिकटिादि। त्रिजातमेला
 त्रिवृत्कषायकल्कजोबलेहकः सितायुतः ॥ हिमो मधुत्रिजातयुक्तसुहृद्यत्रेचनं प्रतं ॥ **१८८** ॥ विडंगं दुःखानि मयागजोयवक्षरः ॥
 अशेषतोऽर्द्धमुगुडावलीढमित्यदः परं ॥ **१८९** ॥ अणायवर्जितं रुचियपायकासगुल्मजितं ॥ कफानिलाहितात् तपिप्रमार्ष्टि रोगसंज्ञया
 न ॥ **१९०** ॥ त्रिकटुत्रिजातकमिजिजलवाहामलकैः समासप्रसिता त्रिवृदेवा ॥ मधुना गुटी कसत्रशेषसुजीर्णं चरमत्रकद्वयमि
 जिन्निरपाया ॥ **१९१** ॥ प्रयो ज्यस्तुशम्याकमज्जायथावत् प्रयोहारहरसादिप्रयुक्तः ॥ क्षतक्षीणवृद्धातिदाहज्वरोर्धोनिःक्षीणोऽपि

लवकपत्राणि कमिजिदिदंगं जलवाहोमुस्तात्रिकटुदित्रिः समातृचता सर्वसमांशां शर्करा एवागुटी मधुना कृता ॥ कसत्रादिजिद्वयति ॥ कसत्रं कासः त्रिपा
 यादाहादिलेशरहिता ॥ **१९२** ॥ **आरवधप्रयोगाग्राहः** प्रयो ज्यस्त्विति ॥ शमपाकमज्जा ॥ आरवधमज्जा प्रयोहारहरसादिप्रयुक्तः ॥ दुग्धद्राक्षारसादिसंयु
 क्तः ॥ आदिशब्दात् चरको कसुरामं डादिग्रहरां क्षतक्षीणादिषु प्रयो ज्य क्षतउरः क्षती ॥ दुर्ध्वात्रिल उदावर्त्ती ॥ यदुक्तं चरके ॥ चरहृदोगवातासगुदावर्त्ती
 दिरोगिषु राजवृक्षोधिकं पथ्यो मधुर्मधुरशीतलशति ॥ अत्र पायोत्रिदोषः ॥ **१९३** ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥
 आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥

आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥ आजीरकः ॥

यो-चं-का- **अनुवासेनाह** करोत्यादि। यद्यपि यद्यपि मधुकं। भाग्यः कुण्डप्रतिशः शतपुण्या। शटी कर्तुः। यो-चं-का- **पिडीतो** मदनफलं अमर
 तरुदेवदारु **॥५३॥** तस्य विधौ वक्तव्यं पूर्वतः स्य विषयमाह **॥** तस्य मित्यादि **॥** तस्यैवैकं कर्तव्यं ता माह **॥** अहितमित्यादि। स्नातु कामः कर्तव्यं स्नातः स्नुतास
॥१०॥ कृतिगतसुधिरः श्रद्धास्तः शिरस्तातः प्रसूताः स्तिकाः भ्रसंभ्रासः कसंकासः तद्वैतौ। नुक्तः कृतजो जतः। तस्य प्रतिशोऽपकृती तसः पीतं अंशः स्नेहप्रद्यादिये
 स्तिषु। आदिशब्दात्तराग्रहणं। दोषेषु पृथक् तस्य कालमाहातदुदितमित्यादि। तत्र श्लेषप्रियाप्रातरुदितं कथितं। अहो मध्ये मध्ये हे पितो सायं त्रिशिरात्रौ
 करणाय यद्यपि विनामयमिशिशटी यो-चं-का- **पिडीता** मरतरुसुतैः क्षीरसहितं **॥** पवेतैः लंहन्त्यादि विविहितमन्त्रासत्रमि
 दंसगु-आर्शः कोष्ठग्रहणगदवातादिजरुजः **॥५३॥** तस्य जन्म-धरो गेधतिहितमहितं स्नातु कामः स्नुतास **॥** श्रद्धास्तः प्रसूता भ्र
 सत्रं वदुक्तं तस्य प्रतिशोऽपकृती तसः पीतं अंशः स्नेहप्रद्यादिये च तदुदितं श्लेषप्रियाप्रातरुदितं कथितं। अहो मध्ये मध्ये हे पितो सायं त्रिशिरात्रौ
 के संनिषेधः **॥५४॥** गोपीशीतां बुवारिप्रदत्रलदवरी जीवती दारुसिंही पण्युग्मोत्पलैः लागुरुकृमिशाम्रतन्त्रकृष्णपौड
 र्यविलं **॥** रास्ना किं जलकदा बीहवमधुक वलापत्रकौतीति पाच्यं तैलाद्या वदशाधी स्थिति शतगुणितैः द्रावुना तैः तैः **॥५५॥**
 चमरुति वा यौ। अत्यंतिके तस्य व्यतिरिक्तोपायां तरेणा साधो रोगे नायं पूर्वोक्तो विषेधः **॥५४॥** तस्य प्रयोगप्रधानमनुतैः **॥** गोपीत्यादि। गोपी सारि
 वा। शीतं चंदनं। अमुही वेसं। वारिप्रदो मुस्ता त्रलदः अम्यं उशीरं। वरीशता वरी। जीवती जीवती। दारुदेवदारु। सिंही पण्युग्मोत्पलैः। कंटकारी हय। शालिप
 र्णी पृष्ठि पण्युग्मोत्पलैः। बाधवयो सुरभिस्थिरे इति वा अटसंजादात कंटकारी हय। कृमिशाम्रतन्त्र विदंगं। पौडर्यं पुडरि आकाशमिति प्रसिद्धं। गेहुलेति केचित्
॥ किं जलकः पयः केसरं। दवी दारुहरिद्रा। सवो वयमस्तं कं यद्यपि मधुपत्रं ते जपत्रं कौतीरेणुका **॥** एतां त्रिभौषधां त्रिशतगुणितैः द्रावुना गोप्याद्युपेक्षये
 यशतगुणितमाहेंद्रजले न तैलाद्या वदशाधि स्थिति दशाधि स्थितीति दशा नामशा नो अधि स्थिति रवशिष्टतया यस्मिन् के मलितं तभा **॥५५॥** ६। ६। ६।

टीका-
॥१०॥

तेन दशागुणितेन कायेन दशाचारपाच्यं अर्थात्सताजपाच्यं यावत्तैलतुल्यं तस्य त्रिकाथेन दशाचारपाच्यः दशमेपाके तुल्यं आजं पयः अजादुग्धं
 आधाय दत्वा तच्चानुतैलं नाचने संप्रयुक्तं बहुगुणं उदितं कथितं। अवयवतः काथस्ततः कलकः केवलकाथमाधितपरिभाषया गोप्यादीनामेव क
 ल्क इति वदंति **॥** परेतु। अकल्कोपि न वेस्ते होयः साधः केवले इवे इति वचनात् कलकं विनैव पाकः कार्य इत्याहुः। अणुतैलं त्रिदोषघ्नं प्रिंदियवलप्रदं चोक्तं वरके
॥ तैलमेतन्निद्रोषघ्नं प्रिंदियाणां वलप्रदं **॥** प्रयुं जा नो यथा कालं यथोक्ता मनुते गुणान् **॥** स्नेहस्वेदोत्तराणीत्यादि। स्नेहस्वेदोत्तराणि स्नेहस्वेदा तंतरं कार्य
 शि-प्रतिप्रियतं स्वेत्यर्थः **॥** अद्वयं च कर्मणि। इमां त्रिपंचकर्मणि। यमत्र विरेकवस्ति अन्नासत्रस्यात्रिकुर्माता नैवं वेत्तुं वेत्तयदि एवं त्रस्नेहस्वेदत्रयिना
 पाच्यं चारादशा जं पय इह दशमे तुल्यमाधाय पाके सिद्धं तच्चानुतैलं बहुगुणं उदितं नाचने संप्रयुक्तं **॥** स्नेहस्वेदोत्तराणि
 प्रतिप्रियतमदपंचकर्मणि कुर्मात्रैवं वेदुष्कमात्रा मत्र इव हि वपुर्दोरुदीयेत मुद्रा **॥५६॥** जन्म जातक फलातविका
 रजातानुत्यादशा विधये विधिवत्तुधूमः **॥** येयः सदोर्ध्वं च लरोहिणिका तमिस्त्रयितास्य पांडुगदजागरणान्विते तु **॥५७॥**
 शुद्धाशोधनेन अयतमेनापीत्यर्थः वपुः शरीरं दीयेत विदीर्णं अवेदित्यर्थः शिथिलो गस्यादिति भावः। शुक्लं तीरसं दारुकायं स्नेहस्वेदं विना आत्रा मत्रः तमी
 करणात् इव यथा विदीर्णं अवेदित्येति भावः **॥५६॥** धूममाह **॥** जन्म जातक फलातविका **॥** जन्म जातं मत्रक फलातविकारजातं। कफाद्वय रोग समूहः तस्य मनुत्या
 दाय उत्यन्तस्य तदविधये च विधिवत्। शास्त्रोक्तप्रकारेणाधूमः सदा येयः। तदुक्तं। जन्म जातं मत्रक फलातविकारनाम जन्ममे। उद्धेदाय च जातानां विवेक
 प्रसदात्मजानां यैर्धूमोत्रयेयस्ता माह। दुर्ध्वं च लोत्पदि **॥** दुर्ध्वं च लोत्पदि गतो वातः रोहिणिका गल रोगविशेषः। तदाधूमोत्पदि गतो गलेऽनिलः पित्तकफो वमूहि
 तो प्रदूषमासं च तथैव शोशितं। गलोपसंरोधकरैस्तथा कुरैर्निहंत्य सूत्राधिरयं हि रोहिणीति **॥** तमिस्त्रयितास्य रोगः। पित्तस्त्रयितास्य रोगः। तत्र

टीका-
 जन्म जातं मत्रक फलातविकारजातं। कफाद्वय रोग समूहः तस्य मनुत्या

25
 20
 15
 10
 5

पित्तौ द्रव्यपीतमधुसर्विकुः रेवितको विरिक्तः आदिशब्दाश्चानन्दतवस्तिमः स्यादिति रोहिता नागहाराः अकाले पीतादतिपीता च ये रोगाः संभवन्ति ताहः
 मधुमूरीफलेनेवा मोहो मूर्छा पीतोऽन्यकाल इति अतिपीत अकाले वा पीतः ते वा विरिक्तस्य माहः अत्र शीतो विधि विभागे उचितः युक्तः ॥ ५५ ॥ मधुमूरीफलेनेवा मोहो मूर्छा पीतोऽन्यकाल इति अतिपीत अकाले वा पीतः ते वा विरिक्तस्य माहः अत्र शीतो विधि विभागे उचितः युक्तः ॥ ५५ ॥
 ॥ ५५ ॥ ॥ माहः ॥ अत्रेत्यादि। अत्रेत्यनुपदोक्तविरामाच्च तेन स्यातेत्यर्थः अत्रेति ज्ञाते च अत्रेति मध्यमोऽधुमः पातः इत्यर्थः तदुक्तं कालेभ्यो विज्ञाहारमात्रं ते च मध्यम
 प्रिति। नावत्रं तस्य ॥ विरेचनधूमपातकाला माहः स्वापेत्यादि। स्वापेति द्रा। दुर्दितं यमिः स्वापाद्यं ते भंत्वा विरेचनधूमः पातः इत्यर्थः नासमाधुमो ह मनं

नेषोपि दुग्धधिमध्वविषाशिपीतक्षौद्राज्यरेवितकमेहगरोदरादौ ॥ रक्तैः तं ध्वमदमो ह तदा व होयं पीतोऽन्यकाल उ
 चितोऽत्र विधिस्तु शीतः ॥ ५६ ॥ विरामत्रुतजं नदंतपवनस्त्रीसंगहासांततः पातव्यो मधुरत्रावत्रातिशारांतत
 आपरः ॥ स्वापदुर्दितं नावत्रां जनविधिस्या तंततो न्योनसा मोहमोः सि विवात कृत्रिभिरिर्मत्वा क्षेपमोक्षैः पिवेत ॥ ५७ ॥

तिषेधति। तस्या मोहमोक्षेति। तस्या नासिकया धूमवमत्रं न कुर्यात् तनासिकादिदेहाधूमो मोहम्य इत्यर्थः ॥ नासिकाधूमो ह मनं तदेव माहः अ
 सि विवात कृदिति। तदुक्तं चरके। आस्येन धूमकवला न विचरन्ना रो न मोहमेत ॥ प्रतिमंगरुतो ह्याधुमो हं न्यादि च सुधी। दूमधूमत्रिभिराक्षेपमोक्षैः अ
 न्यवहारमोक्षैः पिवेदिति संबंधः ॥ आक्षेपसहितमोक्षैः आक्षेपो धूमो न्यवहारमोक्षो धूमत्यागः ॥ अत्रेति प्रकृत्या। त्रीस्त्रीधूमो न्यवहारमोक्षो न कृत्वा मध्ये
 विश्रामः कार्यः। पुनस्तथैव वारं वारं कार्यं एवमेकैकस्मिन्पूर्वीकाले न्यवधूमो न्यवहारमोक्षो भवन्ति। चरकेषु कृतं पेयास्युरापा नासिस्त्रयस्त्रय इति ॥ ५८ ॥ ॥ ५५ ॥

मधुमद्व्याख्याः पुरेत्यादि। पुरो गुणलुः प्रतो मुस्तकं। अभयमुशीरं। अद्रिजं शैलेयं। वाग्भट्टसंवादात् ॥ वरंगंतक। कौंतीरेण काजयमासी। सर्जरसोरलः ॥ स
 लुकी सल्लकी निर्यासः। मध्यमधुमद्व्याख्याहः। शमन इत्यादि। जतुनाक्षा। उत्पलं कमलभेदः। कमलोत्पलमिति वाग्भट्टेन पृथक् पृथक्। तिरीटलोधुं। बोधिदुमोऽश्वत्थः कवरीवा
 धिका। अहुरागमंजिष्ठा। आदिशब्दाश्चानन्दतवस्तिमः स्यादिति रोहिता नागहाराः तदुक्तं वाग्भट्टे ॥ शमने शल्लकी लाक्षा पृथ्वीका कमलोत्पलं ॥ न्यग्रोधो दुंदुभ्यश्च धनक्षरोधुन्वैवः सिता। यक्षी मधु
 सुवर्णीत्वकूपमंजरिकयष्टिका। गंधाश्चाकुष्ठं गरा इति। अत्र सिता शर्करा। सुवर्णीत्वगारखण्डः। रक्तयष्टिका मंजिष्ठा। गंधा अकुष्ठं गरा इति पलादिगणाः कुष्ठं गरावर्जितः।

पुरोमुहनाभयाऽद्रिजवरंगकौंतीजटाः ससर्जरसल्लकीयवतिनाः समावाप्तौ ॥ स्मृतास्तु शमने जतुत्पलतिरीटबोधिदु
 मत्वचः कवरीकारुणामधुकप्रक्षकाः षादयः ॥ ६० ॥ श्वेताफलत्रयदशाधिसुतीक्ष्णगंधद्वयंकदुत्रयनिशानुदियुग्मपृथ्वि
 शैरीषवाहंतकशैप्रववीजराला माधुकसारमिति तीक्ष्णतमेतुधुमे ॥ ६१ ॥ धुमेन कासश्च सनप्रतिश्या वैस्वर्यहिष्मा कच
 दोषतंद्राः कर्णस्य नेत्रस्तुतिजाड्यकं दुर्तयोषशेषाः प्रामं प्रयाति ॥ ६२ ॥

चरके त्रिर्मयीयेषुक्तं। धुमवर्ति पिवेदं धैरं कुष्ठं गारं ॥ ६३ ॥ ॥ तीक्ष्णमधुमद्व्याख्याः ॥ श्वेत्यादि श्वेता अपराजिता किशोरी वा फलत्रयत्रिफलं ॥ दशाधि दशमुलं सुतीक्ष्ण
 गंधद्वयंकं कोलादिकं। निशायुग्मं। हरिद्राद्वयं। नुदियुग्मस्थलसूक्ष्मभेदा देला द्वयं पृथ्वीवर्णिका। शैरीषे वीजं। वाहंतं रुह्याः वीजं स्वार्थकः। शैप्रववीजं शिथुवीजं
 रालासर्जरसः माधुकं मधुकभवं ॥ ६४ ॥ ॥ मधुमद्व्याख्याः ॥ धुमेनेत्यादि। प्रतिश्यायः वैस्वर्यस्वरभेदः। हिष्मा हिष्मा। कच दोषः केशानामदायादिकं ॥ ६५ ॥

गंडूषविधिमाह ॥ गंडूषइत्यादि। लवणस्यादुकाशोपसिद्धस्तेहै। लवणप्रभुराम्लकृतस्तेहै। स्निग्धो गंडूषोऽतिलरुजिवातरो गंडूषः हिमस्वादुतिक्तैः कषायैः कृतो गंडूषः शमनः पित्तप्रये पित्तरो गेहितः। तिक्तो ह्यकटुम्लकपटुभिः भाति शोष्णः शोधनो मंडकः। तिक्तैः कषायैर्युक्तमधुरो व्रणो बुदेयः ॥ १२ ॥ यैर्द्वौ गंडूषः कर्तव्यस्तान्माह। स्नेहत्यादिमुक्तं चक्रं। तल्लक्षणाद्दृश्यदीपकं। गुडकाजिकमस्तुद्धिरुत्तरं धान्यरात्रिदिने सुक्तं चक्रं चेति। आरनालं काजिकं। उचितैस्तत्तद्रोगनाशकैः कल्पायुतं। समुचितस्य श्रितियत्र दोषेयः स्पर्श इहः शीतो वा विहितः तादृशस्पर्शयुक्तमित्यर्थः। श्रुतं चेति। पक्वं येत्यर्थः। गंडूषकवल्लयोर्नेदमाह।

गङ्गः सिन्धुश्चोऽत्रिलङ्गजिलवरास्वादुकास्तोपसिद्धस्यैहः पितामयेऽसौ शमन इति हिमस्यादुतिः कैः कषायैः ॥ ३ ॥ उत्तस्ति
 कोलकदम्बकपटुत्रिरतिश्लेष्मराशोधनीयंति कैस्तद्वत्कषायैरुपहितमधुरोरोपरास्तु व्रणेषु ॥ ४ ॥ स्नेहशीरम
 धूदकात्रिमदिरासुक्ता रजालादिकं कर्कुरप्युचितैर्युतं समुचितस्पर्शं भूतं वाहितं ॥ गङ्गः परिपूरिता स्य विध
 तोऽसंनयिष्ये यथातृदिष्टः कवलः शिरोक्षिगलरूक्षोषादिकेष्टश्च सः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

गंडुष इत्यादि। परिपूरितास्ये विधत्तः। अतएव असंचार्यः संचारयितुं शक्यः। गंडुषः। अन्यथेति। अपरिपूरितास्ये विधत्तः संचार्यश्च कवल इत्यर्थः। कवल
साध्यो न व्याधीनाह। क्षिर इत्यादि। शेषो मुख्यशेषः। आदिशब्दात् मन्वा रोगादिग्रहणैः। तदुक्तं। मन्वा शिरःकर्णमुखान्निरेगप्रसेक कंठा मय प्रक्रमो वाः॥ हृत्वा
सतद्रूपविपीनसाभ्रसाध्या यिशेयात् कवल ग्रहेणेति॥ ६४॥ : ५ : : ६ : : ७ : : ८ : : ९ : : १० : : ११ : : १२ : : १३ : : १४ : : १५ :

गण्डविधिमाह॥ नरइत्यादि। अवातेन वाते देशे परिस्वेदितो नर्दितस्कंधपीठो नरः मुख्यस्थं एतं गंडुषं विमुंचेत्। गंडुषधारणा कालावधिमाह। कफापूर्णाव
क्रः। कफेन आसमेतात पूर्णं वक्रं यस्या। अथ वास्त्रवह्मणा त्रेत्रः एतं गंडुषं विमुंचेदित्यो ज्ञातस्य गंडुषस्य एष अनुपदमुक्तो विधिः॥ ६५॥ प्रतिसारणमा
ह॥ प्रतिसारणमित्यादि। प्रतिसारणं गुल्फाद्यवर्णं॥ तत् प्रतिसारणं गंडुषोषधतः गंडुषविहितौषधेभ्यः कफरोगे चैव पुंजीतप्रमुंजीतेत्यर्थः एव कारेण
योतपित्तो गयोर्जवदेहः॥ ६६॥ मूर्द्धनैलमाह॥ आभ्यंगेत्यादि। आभ्यंगः। सैकः श्विबुः ३ वस्तिश्चेति चतुर्विधं मूर्द्धनैलं॥ अत्र प्रथमोऽभ्यंगः कंडुतिरोक्ष्यम
नरः सातपाकतदेशे मुख्यस्थं परिस्वेदितो नर्दितस्कंधपीठः॥ कफापूर्णावक्रः स्त्रवह्मणा त्रेत्रोथयेन विमुंचेद्विधिस्तस्य वैधः॥ ६७॥
प्रतिसारणं त्रिधा स्यादसक्रिया चूर्णाकार्यं॥ गंडुषोषधतस्तत्कफरोगे चैव पुंजीत॥ ६८॥ अभ्यंगसैकपिबुवस्तिबुमूर्द्धनैलं
कंडुतिरोक्ष्यमलहृत्प्रथमोऽभ्यंगः॥ मुहूर्तिदाहपरिपाकहितोयुराघ्रः केशसूतत्वपरिधूपप्रशातजिह्व॥ ६९॥ स्नानाक्षताप
हरणेऽपिबुः प्रसुप्तिनासास्यगोषतिमिरोग्रशिरोर्त्तिहारी॥ इष्टोर्दिताः शयनयोरपि वास्तिरेषस्त्रिधा कथमुदयुषोविहितोदि
नाते॥ ७०॥ गण्यं यद्वा माहं वं वर्म्यदं मूर्द्धनैलं आभ्यंगं तद्विदितस्यायतं व॥ आकर्णांतं वस्त्रसंवेष्टितं यो वद्वा वासो वैशि काभिलेलाटे॥ ७१॥

लहदित्ययंगविषयकथनं ॥ ११ ॥ सेकः परिवेको मूर्द्धाक्षिदाहपरिपाकहितो वराघ्नश्च भवति ॥ १२ ॥ पिबुविषयमाह ॥ केशेत्यादि ॥ केशस्फुटत्वं केशनुटनं ॥ परिध
यत्रं शिरोदाहः ॥ शतः केशपातः ॥ १३ ॥ स्त्रध्वाक्षतात्रे वस्तं नः ॥ वस्तिविषयमाह ॥ प्रसुप्तीत्यादि ॥ प्रसुप्तिः स्पर्शजातनासास्पर्शोषः ॥ नासाशोषो मुखशोषश्चेति
मिरं नेत्ररोगः ॥ उग्रशिरोर्त्तिः दारुणाः शिरोरोगः ॥ अर्दिते वा तन्वाभिनेदः ॥ अशयत्रं तिद्रात्राशः ॥ वस्तिविधिमाह ॥ स्विन्नाक्तेत्यादि ॥ स्विन्नक्तभुङ्क्वपुषः स्विन्नं कृत
स्वेदं भाक्तं भक्ष्यं क्तं ॥ भुङ्क्वमनादिना वपुः शरीरं यस्य तस्य पुरुषस्यदिना तेसायं काले एषः वस्तिः विहितः उचितमित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

सोच जा मध्ये संवित् तृतीयके चरे मध्ये सं संस्यो मध्ये शिरवेधनीया इति वक्ष्यमाणं तृतीयश्लोकस्य पदं नाम नयः वातुर्थिके चरे कंधस्याधः स्थिता शिर उदिता कधि
 ताः वेधनीया इति तथैव योजना विद्वद्वा प्रपिता विद्वद्वा चतुर्धा पार्श्वे रूक्षु पार्श्वे पीडा स्वपि अंतः पार्श्वे कक्षास्तनं पार्श्वे कक्षास्तनस्य मध्ये शिरवेधनीया सुश्रुते
 तु वा मया पार्श्वे कक्षास्तनयोरंतरे विद्वद्वा पार्श्वे पार्श्वे चेतुर्धा अत्र वा मगह्यां दक्षिणा पार्श्वे पल्लवकं योधा दक्षिणा पार्श्वे यदा शूलविद्वधी भवतः तदा दक्षिणा
 पार्श्वे कक्षास्तनोतरस्यां शिरां विधेता अतएव जाभटे न विद्वधौ पार्श्वे शूले च पार्श्वे कक्षास्तनोतरं इति सामान्येनैव पार्श्वे शूलोपादानं कृतमिति वदंति रितो मेढग
 दधिति शुक्ररोगे लिंगरोगे पुमेढलिंग मध्ये शिरवेधनीया उदिता गंडे गलंगंडे उरुस्थिता शिरवेधनीयेत्यर्थः जाभटे तु उरुगंगलंगंडयो रितुक्ता अत्र हि वचन
 मध्ये संतु तृतीयके ध उदिता स्कंधस्य वातुर्थिके विद्वद्वा मपि पार्श्वे रूक्षु च गताः तः पार्श्वे कक्षास्तनं रे तो मेढग देषु मे
 ढ उदिता गंडे शिर उरुस्थिता गंधस्यां चतुरंगुले निगदिता या जातु मोधः शिरा ॥८४॥ अधो द्यंगुले शक वस्त्रे रपयां शिरास
 किं शूलैः पिचक्रोष्टुशीर्षे स्थिता गुल्फतस्तूर्ध्वमष्टांगुलाई विपाद्यां खुडे कंठ के हर्ष विष्ये ॥८५॥ छे ॥ छे ॥ छे ॥
 सामर्थ्या इंडमा लागह्यामिति हे प्रादिः सुश्रुते न तु उरुमूल संभ्रितां गलंगंडे इत्येवोक्तं गंधस्यामि त्यादि या जातु मोधः चतुरंगुले स्थिता शिरा सा गंधसीये मे वेधनीया अ
 ध इति तु र्ध्वमपि योधा गंधस्यां जातु मोधस्ता दूर्ध्वं जा चतुरंगुले इति जाभटसंजादाता जातु संधेरूपयौधो जा चतुरंगुले इति सुश्रुतवचनाच्च ॥८५॥ अधो द्यंगुले शक
 दि शक वस्त्रे जंघा मध्यस्थित मर्मसो धो द्यंगुले स्थिता शिरा मययां वेधनीया मयची गंडमा ला शिरास विषय शूल इत्यादि गुल्फत इह मष्टांगुलाई चतुरंगुले स्थिता
 शिरास स्थि शूलैः क्रोष्टुशीर्षे शूलैः वापि वेधनीया सविष्य उरो मध्या भागः क्रोष्टुशीर्षे जातु विपाद्यां विपाईति प्रसिद्धे पादागत कुपटो गविशेषः खुडे जातर के कंठ के
 जात कंठ के हर्षः पादे हर्षः विष्य नखगः शुद्ररोग विशेषः ॥८५॥ छे ॥ छे ॥ छे ॥ छे ॥ छे ॥ छे ॥ छे ॥

॥८५॥

पाददाहे वा तया धि विशेषे या शिरा गुल्फतः द्यंगुलोर्ध्वं स्थिता क्षिप्रतः मर्मसा दुर्ध्वं द्यंगुले स्थिता सा वेधनीयेत्यर्थः इदानीं पूर्वोक्ता मां शिरा नां अदर्शने मर्महीने तन्निक
 टदेशे भयाः शिरा यथा इत्याह यथोक्तेत्यादि यत्तूरुपा लक्ष्मणा ॥८६॥ जलौकादिकं मावद्देशस्वरक्तं मपह हरति तदाह हस्तादि लंग्रंतुं वं वितस्ते हस्तो गुला
 दसंहरतीत्यनयः विधिना कृतं पदं शस्त्रं तं रकांगुला दसंहरति शिरा तु सर्वो गा दसंहरति तियो जना रक्ता प्रवृत्तौ प्रवृत्तुपाय माह अपवर्ति यस जीत्यादि अपवर्ति
 त्रिभयवृत्ते असजिरक्ते गदपदु ययलौः कुष्टसैधवत्रिक दुत्रिः वेधास्य वरा मयं मर्दनीयां मयत्रा युक्तं अपवर्ति तरक्तस्य कुष्टत्रिक दुसैधवै मर्दमेद्वा यक्चते
 न सम्यक् प्रवर्तते अस्मादेधतोः नंतरं अदूरे एतां शिरां विधेदित्यर्थः जाभटे युक्तं तामेव वा शिरां वेधे द्यधा तस्माद नंतरमिति ॥८७॥ अथ ये पुरो गे सु जलौको भी
 तथा पाददाहेऽपि पाद्यांगुलोर्ध्वं स्थिता क्षिप्रतः सा शिरा वेधनीया यथोक्ता न वेदी क्ष्यते मर्महीने तदा स नदेशे पयं कूरुपा ॥८८॥
 हस्तादसं जलौका हरति विधिधृता शृंग मष्टांगुला तस्त्रंग्रंतुं वं वितस्तेः पदमपि विधिने कांगुला तस्त्रिरा तु सर्वो गा दप्रवर्ति यस
 जिगदपदु ययलौ मर्दनीयं वेधास्यं तां च विधेदति गलदस जोः नंतरं वेधतो स्मात् ॥८९॥ गला क्षिगद विद्वधौ विषयि सयं गुमा शसि
 ल्यगामय सुडादिके च विविशेष तो रक्तपाः हिता सुखि त्रि वा विषास्तनु वयुः सपी तो दराः सुवृत्त शीतिरा जयो यदि क काय एषा भवि ॥९०॥
 रक्तं स्नायं ता मरोगा माह गला क्षीत्यादि गलक्षिगदा दो विशेष तो विषारक्त पाहिता इत्यनयः लगामयः कुष्टं खुडे जातरक्तं सुखि त्रि पादौ तदुक्तं सुश्रुते रपा च जलस्य विर
 जीरुह वल नरी सुकु माराण मनुग्रहार्थं परम सुकु मारो यं शो शिता वसे च तो पायोऽभिहितो जलौक स इति त्रिविधा जलौक स माह तनु वयुः क्षीणो ग्यः सपी तो दराः ईष स्यी
 तो दराः सह शरस्य ईष दर्थ त्याता तदुक्तं जाभटे न त्रिविधाः शैक्ल श्या वा वृत्ता नीलोर्ध्वं राजयः क काय एषा स्त नंग्यः किं विषी तो दरा भव्य इति सुवृत्ताः वर्तुलाः शीतिरा जय
 मेव क वर्णा इधरि स्नाः या सो ता स्तथा शितिध वल मेव कापि स मरः क काय एषा रक्त एषा इति वदंति यथो धर सु क काय एषा स्त नंग्य इत्यत्र जाभटे किं विरक्त पिग तो गी

॥९०॥

योगचंद्रिका
॥ १११ ॥

द्वितीयेदियसे पुनः रक्तखावः कार्य इत्याह। स्यात्मादिना। एतदुक्तं संयम्यया को मुखं पर्युषितं अतिक्रान्ता पृथग्विप्रो यं स्वायां दुष्टरक्तखावे जाते यद्रवति तदाह। अस्य जो दुष्टस्येत्या
दि। दुष्टस्य वातादिना प्राप्ति कारस्य अस्य जो रक्तस्य सुते मीक्षा तस्यः शीघ्रं रूपा गावगमः पीडा लौहस्येति विवृतिः। अयतीति शेषः। अतिवर्तिनो पिरक्तभुजो प्रस्थादधिकं रक्तं न स्या
यमित्याह। अतिमात्रे स्यादिति मात्रं अतिशयेन वर्तिनो विवृतो विप्रस्यतः सार्द्धं त्रयोदश पलतः परतः अधिकं अस्तेन स्वायां इति सुश्रुते युक्तं। वर्तिनो बहुदोषस्य यस्य स्य
शरीरिणः परंप्रमाणमिति प्रस्यं शोशितमोक्षरो इति प्रस्यो त्रसाई त्रयोदश पलतः तदुक्तं। यमने च विरेके च तथा शोशितमोक्षरो सार्द्धं त्रयोदश पलं प्रस्यं प्राहुर्मनीषिणः
इति। सुतरक्तस्य पथ्यमाह सुतास गितादि। अयत्रायुक्तं। मासुस्त्रशीतं लघुदीपनी यं रक्ते यतीते हितमत्र पानं। तदा शरीरं स्व न स्थिता स गृह्णित्वि विंशति वेरा चरसरीयः
स्य स्यात्मा इति तं वृणा शमगतं दुष्टास्त्रमेतस्य न र्गम्यं पर्युषितं विप्रो यमस्य जो दुष्टस्य सद्यः सुते। रूपा गावगमोः तिमात्रं वर्तिनो य
संन च प्रस्यतो विह्ला यं परतः सुतास गशनं मासुस्त्रशीतं न जेत ॥ ११२ ॥ शुद्धिर्नादश वार्षिकस्य विहिता सप्तत्ये तस्य वा न स्यं मासुस्त्रिय
सरस्य न तथा शीते रवे तस्य च। उमाष्टादश वार्षिकस्य न हितो भूमे न चापे च मे प्रोदिएः कवः नो गदे स्य करे नापं निवेधः क्वचित् ॥
॥ ११३ ॥ इति देशययः स्व माय रोग प्रमुखं यी क्षतु शोध नादि सुक्ता ॥ य विचार्य यथा यथं ययुं जाद नया सूत्र दिशा विज्ञान बुद्धिः ॥ ११४ ॥

इति ॥ ११५ ॥ इति नो यो विरोधे राशुद्धादिकं निवेधति ॥ शुद्धिरित्यादि ॥ अदश वार्षिकस्य सप्तत्ये तस्य वा शुद्धिर्न विहितेति यो जमा सप्तते रवेतः सप्तत्ये तः अतिक्रान्त सप्तति वसर
इत्यर्थः शुद्धिरिति यमन विरे चने अमुत्रि वसरस्य जन्मतो नती त सप्तत्ये तस्य तथा अशीते रवे तस्य तस्य नासिकादि देरा पेय मोषधं न विहितं अशीते रवे तस्येति अतिक्रान्
तशीति वर्यस्ये त्यर्थः ॥ उमाष्टादश वसरस्य भूमे न हितः ॥ अयं च मेडु नयं च मे कव लो न हितः ॥ गद इत्यादि ॥ अयं य करे भुज्या पुपायं विना अवि कित्ये गदे येगे क्वचित् कदाचित् नासं
अनुपदत्तो निवेधः ॥ ११६ ॥ उक्त शोध नादि देशादि विचार्य युक्ता कार्य मित्याह इतीत्यादि ॥ प्रमुख शयो चादिययीयः तेन का लादी मां ग्रहाणं यथा यथ मिति यतस्य उचित
तंतत्तस्य कार्य मित्यर्थः सूत्र दिशेति सूत्रं शोध नादि विधायकं संक्षेप वचनं तदुक्त दिशा तत्कथित मार्गो त्यर्थः ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ ११९ ॥ १२० ॥ १२१ ॥ १२२ ॥

टीका
॥ १११ ॥

अतिगुह्ये स्यादि ॥ योगचंद्रिका यां रवा विधि स्रजस्य दिग्गम्य मिति शेषः ॥ विधेः शोध नादि विधानस्य सूत्रं संक्षेपेण सूत्रं जाकं तस्य ॥ योगां ययोगां चंद्रिके वचंद्रिका शिकेति मय
र ॥ योगचंद्रिका तस्यां योगचंद्रिकायां ॥ कथं कृतायां योगचंद्रिकायां ॥ पुधलक्षणा निमित्तौ पुधलक्षणा स्य निमित्ति निमित्ताणां एतद्वय रूपस्य ॥ अतिअत्यर्थः गृहभरकादि निरिधि
शदभुक्तो यो विधिस प्रकाशिकायां सुदृष्ट्याति यान्यां ॥ अगदं कारश्चकार द्रव्य अगदकार कोरस्तस्य तोषिका हर्षकारिका तस्यां अगदं कारो वैद्यः ॥ ११० ॥ यसं तमास्तिका वृत्तं ॥
इति योगचंद्रिका विधि स्रजस्य नाथा यथ मिति ॥ १११ ॥ इति नो प्रयोगा यक्त्या से न कल्पना ज्ञानं विना ॥ पार्थका इतः पूर्व कथाय कल्पना चोत्पत्त्याह अज्ञात तत्कल्पना इत्यादि ॥ न ज्ञाता तत्क
ल्पना प्रयोग कल्पना ये न सः अज्ञात तत्कल्पनाः निषेध वैद्यः सिद्धा न सिद्ध फलान् प्रयोगान् प्रयोक्तुं किमत्रं न वेत्त न वेदे व इत्यतो हेतोः आदितः प्रयोग कल्पना पूर्व कथाय कल्पे कदि
अतिगुह्ये विधियुक्ता शिका या अगदं कार कोर तोषिकायां ॥ पुधलक्षणा निमित्तौ दिग्गो वा विधिस्रजस्य योगचंद्रिकायां ॥ ११२ ॥ अज्ञात त
त्कल्पना न सः सिद्धा न पि प्रयोक्तुं किमत्रं प्रयोगा न ॥ निषेध भवेदित्यत आदितो न कल्पनाय कल्पे कदि शो वदा मे ॥ ११३ ॥ रसः कः कः काथो हि म इति
चकां दश्च कथिताः कथायासां कल्या मुनि शिरिहपं चो रमति निः ॥ यथा पूर्व वत्या भवि च गुरवस्त न्नि नु जोरसाः पंचैवो काले वरारी ॥ ११४ ॥

शं कथायासां कल्याः कल्याः कथाय कल्याः स्वरसादयः तेषां रका मुख्यादिक तां वयं वदाम ॥ ११५ ॥ कथाय कल्या मा माह रस इत्यादि ॥ इरुमति निरिति ॥ इरुमहति वदु विवयि रीति या
वता मतिः बुद्धि र्यो नैः ॥ यथा पूर्व कल्या मपीति ॥ वत्याः यलाधिका गुरवश्चेति ॥ अत्रार्थ द्वये संमतिस्तु ॥ एवां यथा पूर्व कलाधिका मिति चरके कलाधिकां गौरव मेव व्याख्यातां वा भटे
दुयथा पूर्व कलाधिका इति ॥ कलाद्यपेक्षारसो वतवान् ॥ कथाद्यपेक्षया कल्याः कल्याः हि माद्यपेक्षया कथः ॥ कां दवे क्षया हि मः ॥ कां दः सर्वा पेक्षया अवलरति ॥ तन्त्रि नुयः
कथाय यो नयः पंचैव रसाः सुश्रुत मुखेः सुश्रुत प्रधानैः उक्ताः कथिताः ननु पंचैव रसाः कथाय यो नयः उच्यंते तत्कतमस्य रसस्य व्याग इत्याह ॥ वरसा सहिता इति ॥ वरसा
रसो न कथाय यो निः अयत्रायुक्तं ॥ कथाय यो नयः पंच रसा लवर्जिता इति ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ ११९ ॥ १२० ॥ १२१ ॥ १२२ ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥

योगचंद्रिका

[illegible]

कमाह॥ पाचौषधानीत्यादि। पुटया कविधौ॥ कर्त्तव्ये॥ पाचौषधानिचिचूर्णजम्बूवदादिद्वयमेवयेष्टनवेष्टतेअनेनेतियेष्टनकरणे॥ पुटयेष्टनसाधनं॥ तेनयेष्टितात्रिअमुष्टमात्रंयथास्थान
तथोपलिप्यघ्नयंकेनेतिशेषः॥ पचेत्॥ वदोषकं कुर्यात्॥ यदालेयः॥ मृत्तिका लेयः॥ अलातत्रिभ्यः॥ जलदंगारतुभ्यः॥ अंगारोलातमु॥ मुकमित्यमरः॥ स्यात्॥ मवेत्॥ अथात्रतरंरुमिडुंडुरेताम
नेः॥ सकाशादाकर्षेत्॥ **॥** गालोरमइत्यादि॥ ततः॥ औषधपिंडुतारसः॥ पलमितद्वयगालुइतियोजना॥ कर्षेत्कर्षमात्रं॥ दौदंमधुक्षिपेत्॥ तत्ररसेदद्यात्परं॥ कृष्णचूर्णादिकंस्वरसेनतु॥ येस्वरस
इयात्रापिदेयमित्यर्थः॥ अथत्राणुक्तं॥ कृष्णचूर्णादुद्यालुदेयाः॥ स्वरसयुद्धुधेरितिउक्तामात्रासर्वत्रकिं॥ रग्यादिवीक्ष्यसाधुयोजनीयेत्याह॥ **॥** दृष्ट्यादि॥ अत्रलो जाठरोमिः॥ आमयोरोमः॥ ये
नादीत्यादिजाठेनदोषादीनांगहृणं॥ यथायथामित्यामात्रायाचितेतासातत्रप्रयोजनीयेत्यर्थः॥ स्वरसादिकेचित्यजादिशरेनकृष्णकाथहिमफाटानांगहृणं॥ सुशुतेयुक्तं॥ मात्रायाता
स्वजस्थानेदोषप्रतिफलं॥ यथाभिद्वयं॥ वकोषलजीधमात्रांपकृत्ययेदिति॥ **॥**

119-211

11

हारादरदि

गतं त्रये देवं प्रकारेण विप्रायामित्यर्थः ॥ ११ ॥ काथविधिमाह - शुस्मेद्वयपले इत्यादि ॥ शुस्मेद्वयपले कुटितौ बधिपले ॥ नृपपलं षोडशालं ॥ अष्टमशेषमिति ॥ अष्टमो
शः प्रागशेषो यस्मिन् एवं पाच्यमित्यर्थः ॥ येयमिति हेतुः ॥ पित्तजातकफजाते रोगे चतुर्थं अष्टमं षोडशं प्रागमितां सितं शर्करां क्रमेण दद्यात् ॥ क्षमा च तत्र शरीत्रं राज
पयस्यः ॥ मधुखंडं क्रमवत्पचात्तुं व्याता ॥ खंडं स्यात् खंडं त्रयस्य सितं पायः ॥ यः क्रमः तस्य व्यात्ययो वैरीत्यं तस्मात् तदयमर्थः ॥ पित्तरोगे षोडशं व्यातरोगे अष्टमं शं कफ
रोगे चतुर्थं शं मधुदेयमिति ॥ तदुक्तं ॥ काथोक्षिये तसितामं शं चतुर्थं अष्टमं षोडशं ॥ पित्तजातकफजाते केचिपरीतं मधुसूतं मिति ॥ क्वचित्सुस्तके वा तपित्तकफजातं
के इति यदि प्रमाणिकः पाठस्तद्गीत्या पित्तमरुत्कफोद्भवगदेशितिक्रमव्यात्ययश्चित्तोयं मूलो ॥ १२ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

25

मो. चं. का. पुरमित्यादि. पुरं गुग्गुलुं जीरं जीरकं. क्षारौ. यवक्षारस्वर्जिका क्षारौ. यदुलं वरां. गिरिजं शिलाजतु. त्रिकटुकं. भुंटी पिप्पली. मरिचात्रि. शारो. त्रितं माषचतुष्टयं त्रितं मथ
 ॥ ११२ ॥ घृतमित्यादि. ययो दुग्धं. रजश्चूर्णं. मुखमण्डो. आदिपयीयः. ॥ ११३ ॥ शुष्कमित्यादि. चतुः. षष्टि. पले. त्रे. त्रि. जले. त्रे. पस्थ. विशेषणं. मंदं. पा. कस्तु. मंदं. गिरि. मा. त्रय. त्रि. त्र. का. दि. वि. धौ. जे
 द. ना. दि. सा. ध. ने. इ. त्य. र्थः. ॥ ११४ ॥ क्षीरपाकविधिमाह. विधयेत्यादि. ययो दुग्धं. अष्ट. भागि. कं. अष्ट. गुणं. त्रे. व. जा. पे. क्ष. या. चतुर्गुणे. जले. जल. क्ष. या. व. धी. ति. या. व. त्र. य. र्थे. तं
 जल. क्ष. या. जा. य. ते. दु. ग्ध. मा. त्र. य. म. व. शि. य. ते. ता. व. दि. त्य. र्थः. ॥ तदिधि. क्षीरपाकविधिः. ॥ ११५ ॥ हिमविधिमाह. विचरयेत्यादि. फाट. मात्रि. क. इ. ति. फाट. व. त. त. स. मा. त्रे. त्य. र्थः. ॥ ११६ ॥
 पुरं जीरं क्षारौ. यदु. मरि. ज. हि. गु. त्रि. क. टु. का. दि. कं. का. थे. शारो. त्रि. त. म. थ. घ. तं. तै. ल. य. य. सी. ॥ गुडं. मूत्रं. चा. य. द. य. म. पि. व. क. कं. ल. य. र. जो. मुखं. या. क्षि
 न. क. र्प. य. मि. त. म. य. पुं. जी. त. सु. प्र. ति. ॥ ११७ ॥ शुष्कं. चतुः. षष्टि. पले. त्रे. मंदं. वि. पा. व. ये. द. य. य. लं. जले. त. ॥ अर्द्धा. व. शि. यं. त. दि. दं. य. यो. जं. पा. त्रे. थ. त्र. का. दि.
 वि. धौ. य. था. स्य. ॥ ११८ ॥ विधाय. त्रे. व. जा. ल. यो. ष. भा. गि. कं. चतुर्गुणे. ॥ जले. वि. पा. व. ये. जल. क्ष. या. व. धि. स्तु. त. दि. धिः. ॥ ११९ ॥ विचरये. त्रे. व. जा. ल.
 जं. त्रि. धाय. य. द. गु. र्णे. जले. ॥ त्रि. शो. धि. तं. त्रि. यो. उ. ये. दि. मः. स. फाट. मात्रि. कः. ॥ १२० ॥ चतुर्गुणं. वि. च. मि. ते. प. द. घा. द. ये. ज. सं. त. स. म. थ. स्तु. तं. त. ॥ यदा. इ.
 ये. त. फाट. इ. ती. द. मी. या. मा. त्रा. दि. वि. च. अ. त. य. सि. ता. दि. ॥ १२१ ॥ चतुः. फले. शी. त. जले. त्रि. धाय. द. या. म. र्ता. म. द. म. व. त. त. ॥ त्रि. म. य. स. म. क. य. पि. वे.
 दि. वि. च. मि. ते. व. मं. थो. पि. च. फाट. त्रे. दः. ॥ १२२ ॥ चतुर्दि. भा. गि. को. सि. ता. गु. डो. द. य. दु. तो. य. वे. त. ॥ त्रि. धाय. चूर्णं. त्रे. व. जा. म. दः. सु. तं. तु. ता. व. धि. ॥ १२३ ॥
 का. ट. वि. धि. मा. ह. ॥ चतुर्गुणं. मि. त्या. दि. ॥ चतुर्गुणं. चतुः. प. ल. मि. तं. वि. च. मि. ते. प. ल. मा. त्रे. ॥ यदा. त. व. स्त्रा. त. स्तु. तं. यु. तं. इ. द. मी. या. फा. टा. टी. मा. दि. वि. च. अ. त. य. सि. ता. ॥ अ. त. व. त. का. थ. इ. य. सि. ता. दि.
 श. र्क. र. म. धा. दि. क. म. त्रा. पि. दे. य. मि. त्य. र्थः. ॥ मधु. ये. ता. गु. डो. दी. श. का. थ. व. त. त्रि. शि. ये. दि. ति. ॥ १२४ ॥ फाट. त्रे. द. स. मं. थ. य. वि. धि. मा. ह. ॥ चतुः. पले. इ. त्या. दि. द. या. म. चूर्णं. मि. ति. ॥ त्रे. व. ज. टी. का
 प. ल. चूर्णं. म. द. म. त्रे. म. त्या. त्रे. पा. त्रा. म. त्रे. व. भा. ज. त्रि. म. त्य. म. रः. ॥ दि. वि. च. अ. त. य. सि. ता. ॥ फाट. त्रे. द. इ. त्य. त्रे. त. मं. थ. य. ता. धि. क. क. ल. य. ता. ल. मि. ति. सू. चि. तं. ॥ १२५ ॥ म. व. ले. ह. वि. धि. मा. ह. ॥ चतुः. ॥ १२६ ॥
 हि. भा. गि. का. वि. त्या. दि. ॥ चतुर्दि. भा. गि. का. वि. ति. ॥ चतुर्गुणं. सि. ता. ॥ हि. गु. र्णे. गु. डो. इ. त्य. र्थः. ॥ सु. त. सु. ता. व. धी. ति. ॥ या. व. तं. तु. ली. या. व. स्त्रा. त. ता. व. दि. त्य. र्थः. ॥ अ. य. त्रा. यु. कं. म. दा. दा. पी. प. ले. य. स्त्रा.
 त. या. व. दा. तं. तु. ली. या. वे. त. ॥ ए. वं. पा. को. गु. डो. दी. ता. स. र्बे. धां. व. रि. की. र्ति. त. इ. ति. ॥ १२७ ॥ ॥ १२८ ॥ ॥ १२९ ॥ ॥ १३० ॥ ॥ १३१ ॥ ॥ १३२ ॥ ॥ १३३ ॥ ॥ १३४ ॥ ॥ १३५ ॥ ॥ १३६ ॥ ॥ १३७ ॥ ॥ १३८ ॥ ॥ १३९ ॥ ॥ १४० ॥

20

15

10

5

0

टी. का
॥ १२८ ॥

रजजेन रज्या विघटयत्. चालयत्. रुद्रा तुतः अग्रितः. ॥ १४१ ॥ वटकविधिमाह. दिशानयेत्यादि. अत्रया लेहो क्त्या. रजश्चूर्णं. आक्षिकं. कर्षयमाणं. ॥ १४२ ॥ अत्रगिरिसिद्धवटकमाह. पुरइत्या
 दि. पुरे. गुग्गुलुः. सितादीत्यादि. शवे. त. गु. ड. ग. ह. रं. ॥ अ. दु. त. इ. ति. ॥ अ. द. वी. भू. तः. स्य. तु. ल. यः. स्य. स. म. भा. गः. ॥ अ. व. हि. को. अ. त्रि. सि. द्धः. आक्षिकं. मधु. ॥ १४३ ॥ मानक. ल. य. ता. म. क्ष. रा. र्थे. य. मा. रा. क. ल. य. ता. ॥
 ॥ १४४ ॥ चतुर्गुणं. मि. त्या. दि. ॥ गु. ग. श. वे. त. च. त्वा. रः. ॥ स. त्या. दि. त्रे. द. त. ॥ उ. वी. भू. तो. र. जा. कः. यो. दु. रा. की. ला. लं. ज. लं. ॥ य. यः. की. ला. ल. मु. द. कं. जी. व. तं. भु. व. तं. व. त्रि. म. त्य. म. रः. ॥ म. दु. त्रि. द. ये. च. तु. र्णे
 रं. ज. लं. क. ठि. ने. ष. गु. र्णे. ज. लं. ॥ अ. ति. क. ठि. ने. यो. दु. रा. गु. रं. ज. ल. मि. ति. धि. र्थः. ॥ या. व. त. द. य. प्र. मि. त. मि. ति. ॥ या. व. द. य. प्र. मि. तं. का. थो. य. व. य. रि. मि. तं. शि. ष्ठ. त्र. य. ति. ता. व. दि. त्य. र्थः. ॥ ए. ते. त्र. की. ला.
 ले. त. का. थे. त्रे. ति. या. व. त. या. द. प्र. मि. त. मि. ति. ॥ घ. त. मि. त्य. स्य. ते. ल. मि. त्य. स्य. च. वि. शो. व. रं. ॥ का. थ. च. तु. र्णं. रा. मि. त्य. र्थः. ॥ क. का. धि. स. हि. त. मि. ति. स्ने. ह. च. तु. र्णं. श. मि. त. क. क. स. हि. त. मि. त्य. र्थः. ॥ १४५ ॥
 विघटयत्. रजजेन तसमुद्देत्. रुद्रा तुतः. ॥ सुशीतले मधुक्षिपे. त्य. लं. व. ले. ह. तो. म. जे. त. ॥ १४६ ॥ दिशानया गुटी नयेत्. सिता गुडो विपाचितः. ॥ रजो. शु. तः. सु
 पि. डि. त. स्त. मा. क्षि. कं. प्र. यो. ज. ये. त. ॥ १४७ ॥ पुरः. सि. ता. दि. य. दु. तः. स्य. तु. ल. यः. चूर्णं. सं. यु. तः. ॥ य. टी. म. ये. द. व. हि. को. थ. वा. स. मा. क्षि. का. दि. ता. ॥ १४८ ॥ य. टी. व. ले. ह. यो. द. वी.
 थ. तु. र्णे. गु. रं. गु. धेः. स्य. ताः. ॥ स्य. मा. व. दे. श. त्रे. व. जा. घृ. वे. क्ष. मा. त्र. क. ल. य. ता. ॥ १४९ ॥ गु. ग. शो. वी. भू. दि. गु. शि. त. मि. ह. की. ला. ल. मु. दि. तं. क. मा. का. थ. द. ये. म. दु. त्रि. द. ह.
 म. धोः. ति. क. ठि. ने. ॥ प. वे. द. या. व. द. य. प्र. मि. त. मि. द. मे. ते. त. तु. घ. तं. त. था. ते. लं. या. द. प्र. मि. त. म. थ. क. का. धि. स. हि. तं. ॥ १५० ॥ शु. द्धा. वृ. त्रि. का. थ. र. से. क. मे. रा. स्ने. ह.
 तु. सं. सि. द्धा. ति. क. क. भा. गं. ॥ च. तु. र्णं. कं. य. द. य. प्र. या. य. मं. व. त्रि. ध. क. य. द. घा. दि. ति. शो. न. को. क्तिः. ॥ १५१ ॥ र. से. द. ध. स्त. के. य. य. सि. र. य. लु. क. को. य. म. ल. यः.
 प्र. दे. यः. पा. का. र्थे. ज. त्रि. मि. ह. च. तु. र्णं. गु. डि. तं. ॥ इ. वं. स्ने. ह. यं. व. प्र. त्रि. त. तु. स. मं. य. र्थं. मु. दि. तं. च. तु. र्णं. पा. क. स्त्रि. वि. ध. इ. ह. म. धो. म. दु. र. य. री. ॥ १५२ ॥ ॥ १५३ ॥
 रौ. न. क. म. त. मा. ह. ॥ शु. डे. त्या. दि. ॥ र. सः. र. य. र. स. त. था. व. शो. न. कः. ॥ स्ने. ह. सि. द्धा. ति. शु. द्धा. वृ. त्रि. का. थ. र. से. क. मा. त्र. क. ल. य. यो. ज. ये. द. शं. च. तु. र्णं. य. द. य. म. म. मि. ति. ॥ १५४ ॥ र. से. स्त. र. से. द. धः. द. धि. द.
 धृ. इ. त्य. त्र. स. स. म. थ. र्थे. व. धी. वि. त्या. द. धः. र. से. म. तु. त्रि. इ. ति. या. र. या. त्रे. र. स. त्या. ग. श्चि. त्यः. त. के. का. ल. शे. ये. अ. य. म. ल. यः. स्ने. हा. द. य. मा. क्षि. कः. ॥ १५५ ॥ क. ल. के. ॥ अ. य. त्रा. यु. कं. इ. ग्धे. द. धि. र. से. त. के. क. ल. के. द. यो. य. मा.
 शि. का. ॥ क. ल. क. स्य. स. म. क. पा. का. र्थे. तो. य. म. त्र. च. तु. र्णे. गु. रं. मि. ति. यं. च. प्र. त्रि. ती. ति. ॥ यं. च. य. दा. दि. कं. य. त्र. द. य. द. यं. त. अ. य. थ. क. स्ने. ह. स. मा. ता. ॥ यं. च. तु. र्णं. गु. डि. त. मि. ति. यो. ज. ता. य. र्थं. यं. च. लं. र. या. तः. य. र्थं. या.
 सं. र. या. त. या. प. रि. दि. त्रे. च. तु. र्णि. दि. द. व. द. यं. च. तु. र्णं. मि. ति. ॥ य. थ. क. प. र. स्य. रं. सा. म्ये. त. स. म. भा. व. या. मि. ति. तं. स्ने. हा. च. तु. र्णे. गु. रं. मि. त्य. र्थः. ॥ च. तु. ॥ १५६ ॥ ॥ १५७ ॥ ॥ १५८ ॥ ॥ १५९ ॥ ॥ १६० ॥

२५
 २०
 १५
 १०
 ५
 ०
 ५
 १०
 १५
 २०
 २५
 ३०
 ३५
 ४०
 ४५
 ५०
 ५५
 ६०
 ६५
 ७०
 ७५
 ८०
 ८५
 ९०
 ९५
 १००
 १०५
 ११०
 ११५
 १२०
 १२५
 १३०
 १३५
 १४०
 १४५
 १५०
 १५५
 १६०
 १६५
 १७०
 १७५
 १८०
 १८५
 १९०
 १९५
 २००
 २०५
 २१०
 २१५
 २२०
 २२५
 २३०
 २३५
 २४०
 २४५
 २५०
 २५५
 २६०
 २६५
 २७०
 २७५
 २८०
 २८५
 २९०
 २९५
 ३००
 ३०५
 ३१०
 ३१५
 ३२०
 ३२५
 ३३०
 ३३५
 ३४०
 ३४५
 ३५०
 ३५५
 ३६०
 ३६५
 ३७०
 ३७५
 ३८०
 ३८५
 ३९०
 ३९५
 ४००
 ४०५
 ४१०
 ४१५
 ४२०
 ४२५
 ४३०
 ४३५
 ४४०
 ४४५
 ४५०
 ४५५
 ४६०
 ४६५
 ४७०
 ४७५
 ४८०
 ४८५
 ४९०
 ४९५
 ५००
 ५०५
 ५१०
 ५१५
 ५२०
 ५२५
 ५३०
 ५३५
 ५४०
 ५४५
 ५५०
 ५५५
 ५६०
 ५६५
 ५७०
 ५७५
 ५८०
 ५८५
 ५९०
 ५९५
 ६००
 ६०५
 ६१०
 ६१५
 ६२०
 ६२५
 ६३०
 ६३५
 ६४०
 ६४५
 ६५०
 ६५५
 ६६०
 ६६५
 ६७०
 ६७५
 ६८०
 ६८५
 ६९०
 ६९५
 ७००
 ७०५
 ७१०
 ७१५
 ७२०
 ७२५
 ७३०
 ७३५
 ७४०
 ७४५
 ७५०
 ७५५
 ७६०
 ७६५
 ७७०
 ७७५
 ७८०
 ७८५
 ७९०
 ७९५
 ८००
 ८०५
 ८१०
 ८१५
 ८२०
 ८२५
 ८३०
 ८३५
 ८४०
 ८४५
 ८५०
 ८५५
 ८६०
 ८६५
 ८७०
 ८७५
 ८८०
 ८८५
 ८९०
 ८९५
 ९००
 ९०५
 ९१०
 ९१५
 ९२०
 ९२५
 ९३०
 ९३५
 ९४०
 ९४५
 ९५०
 ९५५
 ९६०
 ९६५
 ९७०
 ९७५
 ९८०
 ९८५
 ९९०
 ९९५
 १०००

केवां चिदादृशमपि नैव गुरयं कार्यमिह आर्द्रमिह। कुटजो वसकः। नासाः आट्टरुवकः। यरी। शतावरी। सारिणिका। प्रसारसारी। कुरंतः सहवरः पीतपुष्पाद्विटीति याचता। ॥
 कटसरेया इति मध्यदेशावायां। घोषाश्चतुष्पा। आदिश्या तंत्रांतरोक्ता नात्रिवादी नाग्रहरा। तथा च तंत्रांतरा। नासा प्रियपयोरुक्तं किं कृत्वा कुटजो वसकः।
 सहितास्ताः पूतिगंधाः प्रताः। मोसीनागवलासहा चरपुरैर्हि गार्द्रके प्रियशो ग्राह्यास्तस्य मेव न हि गुरा ताये वेभुजाता घनाः तुलाचदिति। यत्तंतुलाया प्रिये तर्थाः तेन तुलाया
 प्रिये नैव गुरयं। तदुक्तं। मानं तथा तुलायां तु हि गुरां न कृत्विस्मृतमिति। ॥ ५५ ॥ अतिगुह्ये त्यादियाख्या तां इति खरसादेर्विधानमिति योजना इति शब्दः समाप्तो खरसादेर्विधाने वि
 धिप्रतिपादको ग्रंथावयवोऽध्यायरूपसमाप्त इत्यर्थः। ॥ ५५ ॥ इति योगचंद्रिकायां खरसादेर्विधानाध्यायोद्वितीयः। ॥ इदानीं प्राप्तावसरतया वक्तव्यतः

आर्द्रगुह्ये कुटजाभ्यगंधावासावरीसारणिका कुरंतः। कृष्णांडघोषादिचयोजनीयं तत्रेतदत्र हि गुरांतुलाचत। ॥ ५५ ॥ अतिगुह्ये
 विधिसंज्ञिकायां मगदंकारवकोरतोपिकायां। युधुगंधा। निर्मितो विधानं खरसादेर्विधियोगचंद्रिकायां। ॥ ५५ ॥ अथ क्रमेण खररक्तका
 शब्दासक्षयद्विप्रदाययेषु। अर्शोत्तिसारग्रहणीविकाररुद्धप्रमेहेषु च विदुधौ च। ॥ ५५ ॥ गुह्ये पांशुगदेथशोचिष्य
 कुपेपिकिलासरोगे। यातामयास्त्रेपि च जालरोगे गह्वरेथेनादगदास्तौ च। ॥ ५५ ॥ ५५ ॥ ५५ ॥ ५५ ॥ ५५ ॥

तद्गोप्रयोगा नाक्रममाह। अथ क्रमेणोत्पादि। अथ खरसादि कल्पनामानकल्पना चतुर्थतानंतरं क्रमेण। अतु क्रमेण खरादि रोगेषु अतिसिद्धयोगात्। अतिसिद्धयो
 गान् कथादीन् कथं नूतानतिसिद्धयोगान् साध्या साधनाहं सुगमात्रित्यर्थः। वक्ष्ये कथं आसीत् तत्तिसिद्धयोगोक्तोत्तराहं नाच्यः रक्तं रक्तपित्तं रक्तपित्तं विहाय रक्तं कृत
 जनि तिसिद्धयोगं रक्तस्य रक्तस्य गो रक्तया सा मुहुर्हसनायः स्वप्ने हीयते नाप्यी सरक्तं प्राप्य सीदति। तथा यातयाधिरपस्मारी कुष्टी रक्तीतथोदरी। गुह्ये च मधुमेही चरा
 जयक्षी च योत्रः। अचिकित्स्या नयेते वलमासपरिक्षयादित्यत्र रक्तपदस्य रक्तपित्तार्थकत्वदर्शनात् कटं मूत्ररुद्धं। ॥ ५५ ॥ यातामयास्त्रेपि च जालरोगे गह्वरेथेनादगदास्तौ च। अथ

७

कुटजः कुटजः। जरेयमिति। जरायां गार्द्रके इहं हितं रसायनमित्यर्थः तदुक्तं। यजरायाधिविधं सिनेधुजंतुसायनमिति। वाजीकरामिति। वाजिशूलक्षणाया वाजितुलो वृधते।
 तेन अवाजी वाजी कियते अनेनेति वाजी करणां तदुक्तं। वाजी वाति वलो येन पात्य प्रतिहतः स्थियं। वृजेषा यधिकं येन वाजी करणमेव तदिति। ॥ ५५ ॥ न गुरो गमा दोषरी क्षेत्रततो नंतरं मोक्षं
 ततः कर्मनिष्कष्य भ्रातृजा न पूर्वसमाचरेदिति महारोगाध्याये चरकोक्तेरादौ निदाप्रतिपादनमावश्यकतत्किमिति तां हि ना अथ क्रमेणोत्पादिप्रतिपादयते इत्याह। वक्तव्ये च पीया
 दि। आदौ प्रयोग कथनात्। नियतमवयवो वक्तव्ये प्रिये निदानमागेषु ह्यादिप्रतिपादकग्रंथेषु। अविशब्दार्थः। गुरुचरसौ निदानप्रदीपनामिग्रंथे निरीतं। अतो हेतोरुदास
 हे। उदासीना प्रवासः। ॥ ५५ ॥ अथ खरसादेर्विधानाध्यायोद्वितीयः। आनाहेत्यादि। आनाहो वदको वतो। मरुविरोचकः। गुरुताः अगमो रवः। अलसत्वं समर्थस्याधिकप्रस्य
 सत्रे च कर्णास्थिशिरोगदेषु वसोपि च कुटजं ह्यरोगे। विषे च साध्या नतिसिद्धयोगात् जरेयवाजी करणो वक्ष्ये। ॥ ५५ ॥ वक्तव्ये च पिनिश
 तां निदानमागेषा दोषरक्तपराशरदितंत्रे। संक्षिप्तं यदविशदं निदानजातं। ॥ ५५ ॥ निरीतं गुरुचरसौ रुदास्महेतः। ॥ ५५ ॥ आना
 हारुविगुरुता लसत्वादेरस्वेदेरवलतरो वरीयुतथेत। उन्निद्रोपि च मलसंग्यमुहेसा मंको ह्योदेरमशानयोगिनिश्चिकित्सेत्
 ॥ ५५ ॥ पियेदस्यां तत्कफजनुविवातापनत्रिते जरेयवाको ह्यविधिश्रुतमिहो ज्ञेयतइदं। विलायश्चेत्याशंशमयतिपिपासा मलमप्यु
 दीप्यतां तिसिद्धयति वसोपि च। ॥ ५५ ॥

तुलाहः। सादौ वलादिः उन्निद्रो निद्राहं सः। मलसंगी। वदको वः मलसंगीति पुनरुक्तिः। पुनरुक्तिप्रयात् आनाहमाध्यात्र इति व्याख्येयं मिति समाधानं तु कुहो ह्योदै सुरयो ह्य
 जलोऽमनुरा न लघनं। ॥ ५५ ॥ पियेदित्यादि। अथ व्याख्येयमिति मयं पुपा मा दा मपा का ना वा तदुक्तं। अथ पुपा ना प्रिये यते न निरे पुपा ना च स व दोषः। तस्मात्प्रोवाहि विवर्धना
 यशुडुपुडु वारिपि वेदं वरीति। कफजनुमि कफजनुर्न मयस्य सकफजनु लसित कफजो ते ज्वरे इत्यर्थः। तल्लक्षणासावाहं विधिश्रुतमिति अष्टमे नाशशेवेरा चतुर्थे गार्द्रके
 तथा अथवा कथिते नैव सिद्धमुद्योदकवदत। इत्युक्तविधिनायकमित्यर्थः। को ह्यो विधिश्रुतमिति अष्टम इत्यस्य विशेषः। अंजो जलो इदं मज्जिलायति। किली नं कलैत्यर्थः पि
 पासा तस्मात्प्रमयति निवर्त्तयति अनेन अग्नि उदीर्य वदं यित्वा लोतां मिनाडी प्रदयति महुकरोति। सशोधतीत्यावरसादोषनाशद्वारा। याम्भे पुक्तं। तल्लक्षणासावाहं पुष्पावुपि
 वेदातकफे चरे। तत्कफविषयं नीला तस्मात्प्रमयति वत्तयेत्। उदीर्य नाग्नि लोतां सिमदुक्तविशोधयेदिति। ॥ ५५ ॥ ५५ ॥ ५५ ॥ ५५ ॥ ५५ ॥

॥ १२२ ॥ यादो जरे उल्लोहकं न प्रयो ज्यताहं ज्वरमाह ॥ इदं गुरा मपीत्यादि ॥ इदं गुरा मपि सद्यः उक्तं प्रशस्तं धर्म युक्तं मपीत्यर्थः ॥ यत्तु शुद्धो विरोधस्ति विशेष न श्वप्राणप्रदः शोशित
वर्द्धनश्चा ज्वरावहारी कफपित्तहंता वा मुंजयेदृ गुरो हि मंडुः इत्यत्र गुरा का र्थे पितृराशौ स्तूप चारादिति हेमादिशोक्तं तन्मोदा शोशितवर्द्धनस्य ज्वरहरणस्य च गुरा का र्थत्वा
त्तयोः प्रभावजन्यत्वात् ॥ इदं गुरा मंजः उदितपित्तजन्य ज्वर इति ॥ उदित उदितं यत्पित्तं तस्मात्प्रत्यक्षं स चासी ज्वरश्चेति तस्मिन् दाहः सर्वांगसंघातः ॥ इदं गुरा मंजः च
रादिभ्यः यदुप्रातिरेकः सद्यो यतो योपदेवस्तु द्रव्यगुरा तात्त्विक इत्याह ॥ मोहो वैचित्र्यं ॥ तपे ग्रीष्मर्तौ विदोष उल्लोहकं मंडुः इत्यत्र उल्लोहकं पित्तं यत्तु
क्ते च रेकं युक्तं ॥ तत्रा युक्तं मपि वैतर्क्यार्थं तस्मात्पित्तं सदाह प्रशयाति सारा मनेवर्द्धते शीते न चोपशान्ति ॥ मण्डुः युक्तं ॥ उल्लोहकं मंडुः गुरा लोपि युं ज्ञानैकां जपित्तं ॥ विषमयो

[illegible]

टी.का
॥२२॥

येषु लघु न संशयं यत्ता माह । न तातेत्यादि । आते इति निरा मया तज योरो ग उच्यते । क्षयो राजय क्षमा । आगंतु रूतादिज योरो गः । जीर्णं चरः चरो स न रिय सादति कांत द्वा दशरात्रो चरा चालः अनति कांता एव वर्षः । वृद्धः मशीति यथादिषिकः आतुरो च उच्यते । कार्यं न चाले यद्धे च न य विरयो न दुर्वले इति यचना द्वा उच्यते । गति रीति । जीर्णं रीति यक्तः । तर्था कुलस्तु पावान् । आदिश द्वा त्रुषितादीनां ग्रहाणां तदुक्तं । तत्तु मासतत्त आसुरवशो व सुधान्वित । कार्यं न चाले यद्धे च न य विरयो न दुर्वले इति । अतो हेतोः तत्तु लघु न समीक्ष्य देशकालाद्यवस्था उक्तं च या गढ । अद्वयात क्षया गंतु जीर्णं चरिषु लघु न । नैष्यते तेषु लुहितं न मनं मल कर्षणमिति । **१००॥ लघु न स्य स मय क यो ग त्वा रा माह ।** मला निलेत्यादि । मला निल सृतिरिति । विहात योः प्ररुतिः । सुनिर्मल तरे द्रियत्वं स्वविषय ग्रहाणां पाठ्यशाली द्रियत्वं । सहोदिते युगपज्जाते त्वाशने देयिषा सा भोजन स्य हे । लाघव्यं शरीर लाघव्यं । हृद्गिरि रणं कंठ गतिः । अद्वते यस्य विशेषणं । अद्वता अद्विः । हृदयस्य अद्वि रौरादिरादित्यं । उद्विररां उद्वारः तस्य अद्विः । अधूमा द्वा रचलं कंठस्य अद्विः ।

कफाचक्षिप्तमिति वदंति। एतच्च शुक्लं हृदयः कंठहृदयो द्वारभुदता इति वाग्वदसंवादात्। वरकेतुहृदयो द्वारकंठास्यभुद्वैतं वाक्यमेष्युक्तं। व्याख्यातं वदीयाकारैः। आस्यभुदिः अविद्वत्तरस्यमि
ति तत्किमिति आस्यपाठपरित्याग इति विचारणीयं। ११॥ जलेत्यादि। जलापिरोधतश्चि यथा जलं नहीयते तथेत्यर्थः। कृतापतर्पणः कृतलंघनः चरकेषु कंठाप्राणाविरोधिनो चैत्रं घटनेनोपवाद्येतः जलाधि
द्यानमपरोक्षं यदर्थो यं क्रियागमश्चेति। १२॥ कजलेत्यादि। आदिमेहि प्रथमं यथा दिवसे उचितैः पथैः रुचि करद्वयैः कजलगहं विधाय मंडं अद्या मुंजीत। सकृदोषध्यायमाशिमंथमिति मंडं
विशेषणं कृतापिप्यही ओषधभुंठी धान्यं धान्यकं। आशिमंथं संधकं इतरत्र दितियदिवसे उचितैः पथैः ओषधैः सिद्धाय क्वायालाजपेयालाजैः कृतापेयातामद्यादित्यर्थः। उचितौषधातिः भुंठी
धान्यपिप्यलिसेधयाति तदुक्तं। प्राक्लाजपेयां सुतरां सभुंठी धान्यपिप्यली ससंधया मिति। १३॥ १४॥ श्री॥ १५॥ ग॥ १६॥ रो॥ १७॥ शा॥ १८॥ य॥ १९॥ न॥ २०॥ म॥ २१॥

[illegible]

॥ राजसमुद्रिः चरपहः कुरसैर्भुक्तसमभुक्तार्कप्रति। अथपहानिपलानिद्राक्षादिमादितितुक्तं ॥ दाक्षादिमखर्जरपियाकैः सवहवकैः ॥ तर्पणाहंभुक्तं तर्पणं चरनाशनमिति ॥
 ॥ पंचमेदिवसेयत्पथ्यं नार्तदाहासखवमिल्यादिरक्तशाल्योदनं रक्तशालितं इत्युक्तं तत्र रक्तशालिसंविज्ञेयः यस्परक्तवर्णात्तु तं दुःखं सितः सरक्तशालिः ॥ पचरसैः प्रायसां सरसैः रसेर्वा
 मुहुलायनैरिति वा अटसंवादात् ॥ चरके तु तदुक्तं मुहुष्वेतजंगलात्तरसेनचेलुक्तं ॥ तत्परदिनेष्वेदिवसेः पचरसैः प्रायसां सरसैः ॥ रक्तशाल्योदनं दिताथं उदितं कथितं इमेकमं प्रं
 दिक्प्रं षट्दिवसां चरेत् ॥ कुर्यात् ॥ चलज्वलनजेष्विवातपित्तत्रयेपि चरेत् किंपुनः कफजोमादशादिनं दशादिनपर्यंतं ॥ २३ ॥ १॥ १॥ १॥ १॥ १॥ १॥ १॥

[illegible]

अथ लस्य भावगदंशोपादिकमाकलयहितमावज्जाग्रातः स्वधिया समीक्ष्य वयथा यथमेतत्समुपाचरेत्तमुदिता तु दिगे धा ॥ ११॥ धारा
धरो वेतमथो यथा स युतं रजो नागरयुक्तं वा ॥ शीतोक्तं वा विनिहंति तापवैक्यकोशार्ति युगमिमांशं ॥ १२॥ जलदमता युतयवासकविश्व
रजसां बुद्धं धरति विवयवासं ॥ यथा मगसं बुद्धयवासकमेतत्क्रमशो निलादिषु पिवेत्प्रहारि ॥ १३॥ सुधा लतौषधोष्णं जटा कषायकोजमेतत्
मरुत्प्रसरसुखात्कौषंधिधा वज्रवत् ॥ १४॥ यथा सवारिदौषधामता शतो मरुत्प्रसरं ॥ जयेदधामता वरीरसो गुडेन संयुतः ॥ १५॥ अशीतवारिणा शिता सि
ता युता तु रोहिणी ॥ विदाहत्समं जितं निहंति पित्तज्वरं ॥ १६॥ हरीतकी पर्यटहारहृता न पटुति क्ता जलदैः कषायः ॥ प्रलापदाहं नमो हशोषतर्षा न्विते

द्वयं द्वाः त्रयाश्चैव चतुर्धा सप्ताष्टकाः सतीरादिचरणाश्रयाः स्मृता इति ॥ ११ ॥ सुधेत्यादि ॥ सुधाचतायुड्वी ॥ औषधं श्रुंठी ॥ उपरान्जटा ॥ पिथली मूला ॥ मरुश्चरं वातज्वरं ॥ सुरो देवदारु ॥ मल्लका ॥ धान्यक ॥ द्विधा च यौकंटाकारी हृमं ॥ १२ ॥ यमसेत्यादि ॥ यारिदो मुस्ता ॥ वरीशता वरी ॥ १३ ॥ मशीतेत्यादि ॥ सितायुता ॥ शर्करायुक्ता ॥ रोहिणी ॥ कटुकी ॥ मशीतवारिणा ॥ उष्णोदकेन अशिता ॥ अनुपीता ॥ दाहहृत्समन्वितं ॥ दाहहृत्समन्वितं ॥ पित्तज्वरं निहंति ॥ १४ ॥ द्रुमादिका यमहरीतकीत्यादि ॥ हारद्वरा ॥ द्राक्षा ॥ नपदुरारयध ॥ तिक्ता ॥ कटुकी ॥ जलदो मुस्ता ॥ प्रलापः संवहसं वद्वयवतः ॥ ममश्चकारुठस्येव सानं ॥ मोहो मूह्यो ॥ श्रीवोमुखशोषः ॥ तर्पस्तथा ॥ १५ ॥ श्रीराम ॥ १६ ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

योग का विषय आदिक कायमाह मूर्जेयादि मुर्ज मधुरसा चर्वाहार इति नाम्ना प्रसिद्धा कलिगं इंदुयवः कदी कडुकी हरेणु रेणुका जीरो जीरकः देका महानि वस्तस्य कलंगाहो। मगी महानि वस्तस्य
 ॥ २२४ ॥ मिति वचनान् रकी पाठा वद कडु पिप्ली पिप्ली मूलं च विचक्रुं मरी जात्रि दीप्य मजो दा पद्मा भागी कडु सर्वपः बुदि सस्मैता श्रेयसिका गजा पिप्ली मोरवांगुता मजस
 अथायोमि मोहो ॥ २२५ ॥ किरतेयादि किरतो मजि वः मजता गुडची हारदरा दाधा मताः कथिताः गुडेन विभ्रादयः प्रयुक्ताः विश्वं शुंठी वर्म पर्यटः अयो मुस्ता जास्ता आदरुषः मजता
 गुडची रतस्य मूलं मयं ॥ २२६ ॥ भारवधपंचक माह चतुरंगुलं गुदेयादि चतुरंगुलं भारवधः अयो मुस्ता जननी कडुकी अजयाहरीतकी करण जटा पिप्ली मूलं मजितः अ

मूर्धा कलिंगाति विधा विडंग कदी वचा हिं गुहरेणु जीरैः देका रकी वद कडु पिप्ली पाकडु बुदि श्रेयसिका यमैतैः ॥ २२४ ॥ कफ चरे विधा
 चितैरमी मिरय रोचकः सशीत गौरवा न लघ पाय युक् प्रशा म्पति ॥ २२५ ॥ किरता मता हार हय मलका श्रता वात पित्त चरयो गुडे
 न प्रयुक्ता स्तथा विश्व वर्मा रवा मता आदता त्रिपमेता त्रिपमिः ॥ २२६ ॥ चतुरंगुलं गुदेन जनन्य मया त्रिः सकणा जटा मि
 रपि युक्त चिता त्रिः अमिता प्रश्लस मुपेत वला सा त्रिलज न्वरः समुपयाति विश मं ॥ २२७ ॥ ककूल कटु रादारु यमोगा विश्व
 रजोध त्रिका मय भार्यः त्रिं कथिता मधु हिं गुताः स्युर्वात कफ चर हृह हं यः ॥ २२८ ॥ हृत्पाश्व कोष्ठ शूल न्धा सम
 हा का सतं द्रव्यः सगलग हाः प्रश प्रयेक वायक कडु लादिरयं ॥ २२९ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥

परिमितः आमोय अपकरसः यस्मिन् स मभिभा मः अतिसा मरुत्य र्थः शूल स मुपेतः शूल मयुक्तः वला सा त्रिलजः कफ वात मयो यो चरः विश मं त्रि वृत्तिं समुपया
 ति प्राप्नोति ॥ २२४ ॥ कडु फलादि क कायमाह कडु फलेयादि कटु रां रोहिता दारु देव दारु घमे मुस्ता उगा वं चा विश्वं शुंठी रजः पर्यटः अत्रिका का म्या कं मजयाहरीत
 की हृह हः हृदो वरोधः ॥ २२५ ॥ तं दाल क्षरां तु रं द्रिया र्थं द्रु सं विति गौरवं नं मरा क मः त्रि दार्त स्य वय स्य हत स्य तं द्रा विनिर्दिशेदिति ॥ २२६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ टी. का ॥ २२४ ॥

॥ २२४ ॥ आदि कायमाह मजतेयादि मजता गुडची पिपु मं दो त्रिं वः रक्तसारं रक्त चंदनं धत्रिका धान्यकं पप्रकं पप्रकाष्टं वप्रिभृदि मोहो मूर्धा प्रदो मजता दगी फल मस्तोत्रेव
 अग्रि सा दो ग्रि मां घं रते वां सादी नाशकः ॥ २२५ ॥ शुदेयादि शुंठी कटु कारी त्रिशा हरि द्रा दारु देव दारु कदी कडुकी कलत्रं विपला अरियो त्रिं वः घना मुस्ता प्रसेको मुखा जलसा
 कः अतितुर्वः अत्यर्थं तत्रा का सादिना मुपश मे त्रि वृत्तिं मति शक्तः मय पंसा मयार्थो न ॥ २२६ ॥ दश मूलो धा म्या का श्मर्येयादि का श्मर्यः गं नारी अशिरा म्रि मयः दी धं चतः स्यो ना क
 वसेत इती पाठ नाय पुमहा सिंही युगं कटु कारी हयं मं शु मती युगं शालिपर्णि वृष्टि पल्पी कनीयः हृहं कनीय इति पंच मूलं इत्यनेन संवध्यते ॥ २२७ ॥ आ या म्रि सादि आ म्यो पंच मूलं

मजता पिपु मंदर रक्त सारै र्धत्रिका यप्रक संयुतैः सुसिद्धः ॥ २२८ ॥ वप्रि माह मदा गिसा दसादी कफ पित्त चर जित क वायु र्धुः ॥ २२९ ॥ शुंठा त्रिशा
 दारु पटोल कदी फलत्र पारिष्ट घने क पायः का श्मर्य से कारु चिमो न दोष चर तितर्क पश मे ति शक्तः ॥ २३० ॥ का श्मर्ये विस्वार शि दी धं
 तव सं तदुप यथु पंच मूलं सिंही युगं सां शु मती युगं वस गो धुरं वे ति यु नः कनीयः ॥ २३१ ॥ भा म्यो गराः स्या दश मूलं न सं जस्त्रि दी व ज म
 चर माश हे तु विधा वितो प्रा गधिका समेतः शिशु क्ति श्च स ना प ह थ्या ॥ २३२ ॥ म्रिं वा मर रा ग रा ध ध त्रिका ति के द्रवी जा चिता
 धः का थो द श मूलतः करिक र्णा ये ता ल ला पा चितां तं द्रा का मरु विद्या पो य द व थु भा सार्ति मो हा चिता ह न्या सो रि ल स त्रि पा त ज
 रु जा म हा द शं गा मि धः ॥ २३३ ॥ कडु तै ल हिं गु म ग ख र सो व ध मे व ली ठ वे त ॥ दु त मे व ह ति ती वां स वा मि न्या स जां पी डा ॥ २३४ ॥ ६ ॥

भां द्रा मूलं सं जस्त्रि ने न दोष मति यत्पंक जा दि व त योग रु हे यं स जा न्यौ गिकं प्रेत स दंत भा ले य किं वि द्रा वृ मूल स मुदा ये द श मूल प द प्र योग स्या दिति वि कं वृ वं गा ध रं अर्ति
 पी डा श्व स न श्वासः ॥ २३५ ॥ मया दशं गा कायमाह म्रिं वेयादि म्रिं क किरा त तित्तः अमरो देव दारु ना गरं शुंठी अयो मुस्ता धानिका धान्यकं ति क्ता कडुकी इंदुवी जं इंदु जकः
 रतैः अचिता न यु क्तान् करिक र्णा ग ज पि प्ली ती म्ना उ पे ता न यु क्तान् द श मूल तो यः का थः सः मया दशं गा मि धः प्र पा य यु क्तान् तं द्रा दि यु क्तान् च म्रि विल स त्रि पा त ज रु जा ह न्या दितो रु
 विद्या पायः अनन्ता त्रि ला वः दय धुर व दा हः मोहो मूर्धा ॥ २३६ ॥ कडु तै लो या दि मं गो मं रा जः म्रि व धं शुंठी ली ठ ले हे प्र यु क्तं दु तं शी घं म्रि न्या सः सं त्रि पा त मे दः ॥ २३७ ॥ ६ ॥

[illegible]

सरोकालिकासारं संविभुता योषरां पिष्टमुखां बुनात्रस्य मिष्टं ॥ अत्रियासउगा कणासिंधुपाकं संत्रंडीरसो मोषरां प्रवयुक्तं ॥ २६ ॥
 वरावरोषधोषरां सहिगुसर्वपोषरां ॥ करंजवीजयामिनीवचायुतं विहारीतं ॥ २७ ॥ अजात्रसां जत्रेन सागुटीप्रवेतनात्रिधा ॥
 समुत्तदोषवित्तवित्रमस्तित्यपायजित् ॥ २८ ॥ शिलावरैदुमागधीप्रधूनिवाधला लया ॥ सतंद्रचित्तवित्रमंत्रयंति नू
 तमं जनात् ॥ २९ ॥ कौशिकसर्जरसोगाध्यामाकारिष्टदेवा द्वैः ॥ सर्वज्वरेषु धूपोऽपराजितोऽन्यथसंजकोतीष्टः ॥ ३० ॥ अजाजी
 कणातुं वचनपत्रासिता जाजिकासोमवल्को गधूतैः ॥ कुलशात्रयारुग्निरुद्धं ननु स्मृतं स्मरिभिः स्येदशीलांगहारि ॥ ३१ ॥

[illegible]

सन्निपातविशेषः कर्माकर्माधिकारिणोऽस्ति माह- हितइत्यादि-अस्त्यसेकोरक्तस्यायः जलौकाभिरिति शेषः शोकविययमेतत् उक्तं च प्रलेपस्तमसतनयसत्यमेकः समुद्रिकशोकं तु
क्तावसेक इति विशाला-इंद्रवारुणी। निशाग्र्यांहृदि दारुहरिदे- सिंधुसैधवं इंद्रगदी इन्द्रादिति प्रसिद्धो वक्षः तत्र गंगायां रुकुक्षं रविशीरमुक्तं अर्कद्वयमुक्तं व्यस्तमथ वा संजस्तं
अथवा युक्तं निशाग्र्यां मयमाशिप्रचदायी यद्गङ्गा नृतः प्रलेपः प्रभाकरश्चरयुतः प्रभावात् व्यस्तः समस्तोऽप्यथ कसीकघ्न इति वरं ये स्यादिना लेपांतरं वरसैधवं शटीकर्चुरः
सोमवल्लः कटुकः लम्बो बधूंडी गौरिक स्वर्णगौरिक अन्यत्रायुक्तं अथ लंबरा सोमवल्लगौरिक नागरेरुदित इति ॥ ८ ॥ पदोले सादि ॥ कटु रेहि स्त्री ॥ कटु की कुटज बीज मिष्ट

हितः कर्णकेस्त्रायसे कोथलेपोविशालानिशापुग्नसिंधिंशुदीरुक् ॥ रविशीरसुक्यास्तसर्वेवरं वाशटीसोमवल्कौषधैर्गैरिकेरा ॥ ४२ ॥ प
 दोलकदुरोहिणीकुटजबीजजःसारिवापदोलकदुकारकीजजदजः कषायोपरः ॥ यदोलघनवत्सकत्रिफलगेस्तमीनिंजोमृतौषधकुचंद
 नानुगतनिंजजः ॥ ४३ ॥ सक्षौद्रधात्रीघनकुंडलीजः कषायकाः पंचतुसततादीनः ॥ जयंतिदोषादिविनागविजनिधरुप्रसुताकमशस्वशेषी

यवः कटुकः कटुः कीरकी पाठा जलदोमुस्ता घनोमुस्ता वत्सकः कुण्डः गोस्तनीद्राक्षा अमृतायुदुची औषधं अंठी कुचंदनं रक्तचंदनं अमृतादिभिरनुगतः निंबजः अपरः चतुर्थः कषायः ॥
 ३॥ सौंदम्याधात्री आमलकी घनोमुस्ता कुंडलीयुदुची एते पंचकाथाः कमराः संततादीनां संततं सततं अन्यद्युक्तं तृतीयकं चतुर्थकं पंचकं यंति दोषादित्यादिविज्ञेयं वैद्येन
 प्रयुक्ताः कार्यकराः ननु तद्विज्ञेनेति भावः चरकेणुक्ता कलिंगकापठेन स्यात्पंचकदुकरोहिणी पठेन सारिगामुस्तपाठकदुकरोहिणी निंबपठेन त्रिफलाष्टीमुस्तकवत्सकौ किरात
 तिक्तममृताचंदनं विंशजं ॥ युदुच्यामलकमुस्तमर्द्धश्लोकसमापनाः कषायाः शमयेत्याश्वोशरूपं विधानं चरणां सततं सततो २ येषु ३ स्तृतीयकं चतुर्थकं निति ॥ ४५ ॥ ॥

अथ संततादि विषम ज्वरेषु पटोलपंचकादिषु षोडशकाया नाह। पटोलस्यादि। पटोलः प्रसिद्धः। कटुरोहिणी। कटुकी। जलधरो मस्ता। हरीतकी। क्रीतकं। यष्टी प्रधा। उत अथवा परिश्रितैः कथि
 ॥ २६ ॥ जैः अखिलाः सर्वे विषमाः ज्वराः संततादयः। अविरतः अविनयेनाशमिच्छति। अस्य षोडशयोगविधयः प्रयोगप्रकाराः त्रिषु जातो वेद्यानां मतिप्रीतिदा भवतीति शेषः। यागभेदेषु कं। पटो
 लकटुकामुस्तप्राणादामधुकैः कृताः। त्रिचतुःपंचत्रिः काथा विषम ज्वराणां नाहति। त्रिके द्वापंचतुष्केः द्वयं भवेत्कस्तुपंचके। पटोलादिप्रयोगास्तु षोडशसंमताः। अथ पटोलादि
 षोडशप्रयोगानामुदाहरणं यथा। पटोलं मधुकं मुस्तं। मुस्तं तिका पटोलं कं रतिक्ता पटोलं मधुकं ३ पथातिक्ता पटोलं कं ४ मुस्तं पटोलं मधु पमत्रया मधुकं च ५ अथवा कटुका मे

पटोलकटुरोहिणी जलधरा मया क्रीतकैः स्त्रिभिर्युतपंचत्रिः परिश्रितैश्चतुर्भिर्जराः। प्रयांति विषमाः शमं च विरतो खिलाः षोडशप्र
 योगविधयोः स्य किंच त्रिषु जा मतिप्रीतिदाः ॥ २७ ॥ महौषधामृतो वुदैः सशीतधाया का मयैः। श्रतः सितायुतो जयेदरं ततीयकज्वरं।
 ॥ २८ ॥ हरीतकीदारुशिवास्थिरात्रिषु औषधाः शोचकतः कथायः। महौषधैः परिपीतस्य चातुर्थिकं चोदरं त्रिहंति ॥ २९ ॥ ६ ॥

को १ मेघो यष्टी सरोहिणी ८ पथा यष्टी सकटुका ८ पथा यष्टी सकटुका ८ पथा यष्टी पटोलकं १० द्रौते त्रिकसंयोगा विषम ज्वराणां मुस्तं पटोलं मधुकं सति कं १ तिका मया मुस्तं
 टोलका त्रिपटोलपथा मधुकं मुस्तं ३ पटोल तिका मधुका मया त्रिः ४ पथोदपथा कटुकाः सयष्टी ५ अतुष्कयोगा इति पंचास्ताः। पटोलपंचकस्तु मले स्पष्टः ॥ २७ ॥ महौषधे
 लादि। महौषधं मुंटी। अमता मुंटी। मधुमुस्ता। शीतं रक्तं चंद्रमा ममय मुशीरं। श्रतः कायः सिता शर्करा तद्युत इत्युपलक्षणां मधुमुक्त इत्यपि बोद्धा। उक्तं वा महौषधामृतमुस्तचंद्र
 मोशीरधा यकैः। कायस्तृतीयकं हंति शर्करामधुसंयुत इति ॥ २८ ॥ हरीतकी लादिदारुदेवदारुशिवा मजलकी स्थिराणां यष्टी ८ पथा आटुषः औषधं मुंटी। शौद्रं मधुखंडः शर्करा ॥ २९ ॥

टीका
 ॥ २६ ॥

लभ्यते। विषमं विषम ज्वरं। प्रगे प्रातः तथा प्रातः प्रातः सप्तपि चारसो न पुन्यो जयेदिति। गुडेन परियोजिता युक्ता मज्जी जीरकः तं विषम ज्वरं परितापविपासिका परितं
 परितापो दाहः पिपासिका तृष्णा परितं युक्तं त्रिहंति माशमति ॥ २७ ॥ ध्यायन्निपादि विषम ज्वरीषु रूपाः कुटितं द्रोणपुष्पिका मूत्रं। द्रोणपुष्पिका गुं माशति प्रसिद्धा तन्मूलं तत्र
 दाडमापति शिवं। मतिध्यायनं मनुष्याय न परिपिबेत् त्रिः काथातिशेषः उक्तं वा द्रोणपुष्पी जटोक्षु मतिः काथायपि वेमुहः। उमापति मनुष्याय न मुच्यते विषम ज्वरादिति वि
 षम ज्वरीदिविकं कर्म भागे तु जिह्वकर्म कुर्यादिति शेषः। दैविकं देवानुग्रहजनकं कर्म गृथात्तरोक्तमयथा। चलदलातरुसेवा होममंत्रास्त्रिनेत्रादिजननगुरुप्राविष्णुनामो

लभ्यते विषमं प्रगे ययुक्तं सहते लेन घृतेन वा त्रिहंति। परितापविपासिका परितं तमज्जी परियोजिता गुदे ॥ २८ ॥ ध्यायन्नुमापति मतिक्षु संतु
 द्रोणपुष्पिका मूत्रं। विषम ज्वरीपरिपिबेद् दैविकं भागे तु जिह्वकर्म ॥ २९ ॥ यप्रधन्यवयासनागररजो म्रिं वनिं वा मृताः रुक्षा वारिद्धा
 वनीरुषयुताः पीता यदि काः तताः। तीव्रास्ता विषमार्ति संततरु जस्तद्वच जीरा ज्वरोद्गतास्तापविशेषोपशान्तिविधौ को योस्ति भाग्यदित ॥ ३० ॥

हृत्वं। मरिधतिरपि दानाया शिषुस्तापसां संकलमिदमरिष्यस्य मज्जराणां। तैरुज्यहंतुरुच्चैर्निस्पृष्टं संजयो ध्येयः कर्मविपाको कंदैविकं कर्म कुर्यादिति शेषः। भागे तु जिह्वकर्म हता घृपद्रव
 चंद्रादिनादिकं ॥ २७ ॥ नागादिना मया हं पटोलादि यद्वा मया धन्यवयासा इराजना नागरं मुंटी रजः पपटः। म्रिं वः किरातं तिकः अमता मुंटी। रुक्षा पिबली चारिदो मुस्ता धावनी
 कंदकारी। वृषोदरुषमृता यदि पीताः काथकं रूपा इति शेषः तदा विषमातदा विषमार्तयो विषम ज्वरकृताः पीडाः संततरुजः संतत ज्वरकृताः पीडाः तद्वच जीरा। तापविशेषोप
 शान्तिविधौ ज्वरविशेषाणां विधौ भाग्यदितः को योस्ति न को पीत्यर्थः। तापविशेषेति पाठो विचार्य पारम्ये चरितार्थत्वादिनिवर्तितः ॥ २८ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥

शिला रसादि शिला मन्त्रिणा आलंहरिताः। विमलारूपमाक्षिकारसः पारदः रसकः स्वर्णरसः सुवर्णमाक्षिकः। गंधाश्चागंधकः रसः सर्वविमलकारवेदी रसैः यस्य शुद्ध कारवेदी फलस्वरसैः
 ॥ २८ ॥ विचारं भावितं विशोषा लघुनिमुल्यपात्रे हस्ते ता म्नाजने लघुनिमा मोरमात्रायां सुधैर्यार्थः। निहतं स्थापितं दृढं मस्फुटितं कपालपिहितं स्वयं शरीरेनाहं नोसिकतारययं स्थितं धालु
 कायं वस्थितं तु पवेत् ॥ २९ ॥ रसतज्ज्वलद्वं शालिवहः ज्वलतः दुर्ध्वगताः शालयो यस्य सज्वलद्वं शालिः सजासौ वहिभ्यो तसत्था तस्मात् उच्चायो बुद्धीतः तस्मात्त्रिधा येत्यर्थः ॥ कृष्णोऽकारवे

ध३

शिला रविमलारसरसकताप्यमं धाभ्युक्रियारमिति भावितं विमलकारवेदी रसैः ॥ विशोषा निहितं श्रेष्ठं लघुनिमुल्यपात्रे दृढं क
 पालपिहितं वेत्तु सिकतारययं स्थितं ॥ ३० ॥ ज्वलद्वं शालिवहः रुता येतं त्रिवारं तु ॥ कृष्णोऽकारवेदी तोये म्नायं ततस्त्रिवारं व ॥ ३१ ॥ गुड
 मोवखंडयोगात् क्षीरा नैकाश नस्य दाहादीनां विमंजरा निहन्ता सर्वानेतत् प्रहरो व ॥ ३२ ॥ विमर्षया सिपारदं तु सलिले न कृत्वा वटी त्रिधा यत्र
 वभाजने तदनुमोल कस्योपरि ॥ निधाय नवकुंजं विघटिकं निरुद्धं पचेत्पदी यदहनेन सिद्धा तिततो धरे पर्यटी ॥ ३३ ॥ विलिप्य जरणादिना तुरसना
 मथो काकुदंतदादं करसा नितुलितं वक्ष्ये मे वी शत ॥ पठयत्त शरीरमास्थितं वत भवमोहमावधियति समश्नतः स न वत न शा लोदना ॥ ३४ ॥

ज्व२

क्षीतो येः पलेकं विचारं भाव्यं ततस्त्रिवारं नवकुंजापरिमितं ॥ ३५ ॥ गुडमोचखंडयोगात् मोचं कदलीफलं तत्तत्कं गाह्यं ॥ गुडशर्करा कदलीफलं संयुक्तं ब्रह्मयेदिसर्षः क्षीरा नैकाश नस्य दुग्ध
 प्रक्तमात्रं भोजितः सर्वान् दाहादीनां दाहपूर्वकारुधिषमं ज्वरात् प्रहरो वनिहन्ता ॥ ३६ ॥ नवज्वरारयकृशा नमेघपर्वटी ताहः विघट्टसादि वलिपारदं गंधक पारदं विमर्षं मर्द
 यित्वा सलिले न वटी कृत्वा नवकुंजं दृढता म्नाजपात्रमिति शेषः ॥ विघटिकं घटिकात्रयं अधरे अधस्तात् ॥ ३७ ॥ रसमंजिको काकुदंतालु ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

टीका ॥ २८ ॥

कायप्रमिति मोषधी वलं ॥ ओषधी सैव यान् जेतुं भवेत्स तर्था भवति तेपि अनेकशः नवज्वराः शमं शान्तिं वृजति प्राप्नुवन्ति रसो यं रसवाग्भेदः कः तथा हि ॥ विमर्दिता श्वारसगंधका श्वान्तरिका कुर्यादिह
 मोलकं ते ॥ भांडेन वीने विनिवेश्य पश्चात्तद्रोलकस्योपरि ता म्नाजो सादं मुहूर्तं विनिरुद्धधीमा तुदीपयेद्दीपकशानुमातं ॥ अभस्ततः सिध्यति पर्यटी ये नवज्वरारयकृशा नमेघः ॥ विलिप्य पूर्व रस
 मोचतालुदेशं च सिद्धं वजीरकादः ॥ क्लृप्ता मिता मादिकं तोयमिश्रामे नं त्रियो ज्यस्य गये सटेन ॥ धौद्रमो यावदतः परं च ततो दनं पथ्यमिह प्रयोज्यं कुर्यादिना नां वितययदी खं ज्वरस्य शं कापितदा

दिनत्रये शान्तिश्चितं नवज्वरा मनेकशः ॥ शमं वृजंति यान् जेतुं मोषधी वलं ॥ ३९ ॥ रसार्कं वपः सभयाः सविद्यतिं दुग्धोपलविवृक्तं
 करोहिणी विमलदंति वीजाः समाः ॥ विभाज्य नववज्जि जेपयसि मासिकं चाशये अग्नितयं डं वरं ज्वरयुतो नमुं वक्षतः ॥ ४० ॥ रसालवलिटं करारस
 कतुस्युक्तं समं विमर्षं सुखवीरसैर्दिनमदं सुकलेन तु ॥ विलिप्य रविभाज मोदर मथां गुलादीं अतं पवेसिकतयं जगंतु परिस्फुट दालिकं ॥ ४१ ॥

नवेति ॥ ३९ ॥ नैलो वडं वरसमाह रसार्कं सादि रसः पारदः अर्कं स्तामो चपलाः पिप्पलीः अभ्रमाहरीतकी ॥ विद्यतिं दुग्धोपलः गंधकः कदरोहिणी कदली विमलदंति वीजं शुद्ध
 जैपालं समासमं भागाः नववज्जि जेपयसि ॥ अयं युष्मिन् सेह दुग्धं विभाज्य भावयित्वा मासिकं च विभाज्येत्यर्थः ॥ अमुरसं जगन्त्रितयं डं वरं इति ना म्ना प्रसिद्धं वक्षतः त्रिगुंजापरिमाणातः ज्वरयुता न प्रा
 शयेत् ॥ ४० ॥ शीतं वजीरसमाह रसाले सादि रसः पारदः आलंहरिता लं वलिगंधकः टंकसं सौभाग्य रसकः स्वर्णरसः रसः सर्वं सुखवीरसैः दिनत्रयं यामं विधी ॥ अदं सुकलेन नृत्यं शोभनं के
 नरविभाज मोदरं ता म्नाज मथं मर्दं गुलादीं अतं विलिप्य ॥ सिकतयं जगं धालु कयं जगंतं ॥ उपरिस्फुट दालिकं उपरिवालु को परिस्फुटतः विकसत शालिः धायं यस्य तत्तथा ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ २५ ॥ दुर्गेशीघ्रं तस्य प्रवृत्तारयेत् ता प्रोदरात्ता प्रपात्रमध्यात् अस्मिन् सर्वप्रवृत्तं नीत्वा परिचायितं मरिचैः सहितं भुजगवन्निपणावृतं तावत्प्रवृत्तं भजेत्तदा देवः बहुविधा समन्वयहरः मानाधिकारविष
 मन्वराशकः हरेरुदितः शिवेन कथितः ॥ अस्मिन् परिचयसहितस्य प्रायेण कंदेयः यदुक्तं पारदरसकं तावत्तुल्यं गंधकं कंठं ॥ सर्वमेतत्समं कंदं कारवेत्तीदृशं निर्दिष्टं मर्दयेत्तु कंठं तावत्प्रपात्रोदरं लिपेत्
 मंथयेद्दोहं प्रागेव तं पत्रं सिकताद्वये यं ज्ञेयावत्सुष्टं येन ग्रीहयत्तस्य पृथक् ततः सुशीतलं ग्राह्यं तावत्प्रपात्रोदराद्विषकं शीतं भंजीरसो नाम चूर्णयेत्परिचैः समं मायेकं पत्रं खंडेन भक्षयेन्नाशये
 ज्वरादिनिवेष्टयेत्तु मंथयेत्तु कंठं ॥ २६ ॥ शीतं भंजीरसमाहृतं शिलेयादिः सुतः पारदः शिला मन्त्रः शिला हरिताला प्रसिद्धा अशेष एतत्सर्वं कर्कटिकारसेन मर्दितं आकंतामूरवेतो
 भाजने पात्रे आदिमयुक्ता अनुपदोक्तं शीतं भंजीरसोक्तं प्रकारेण आहितं यत्सतीक्ष्णं परिचयसहितं मायमात्रं कोरसः अनुपश्चात् उष्णजलेन ततो दकेन अनुपीतः ॥ २७ ॥ मये शीतं भंजीरसः

इतं समप्रवृत्तारयेदस्मिन्मेव ता प्रोदरात्ता प्रपात्रमध्यात् भुजगवन्निपणावृतं ॥ भजेद्बहुविधा समन्वयहरः हरेरुदितो दिनत्रित
 रसेवितः सकलशरीतं भंजीरसः ॥ २८ ॥ ज्वराशेषतो समात्रयं मायमात्रकः सुतीव्रशीतं सर्वकान्तिहंति शीतं भंजीरसः ॥ २९ ॥ सुतशिला हरिता
 लमशेषं कर्कटिकारसमर्दितमाकं ॥ भाजनं आहितमादिमयुक्ता पात्रं मन्त्रं जलेन सतीक्ष्णः ॥ ३० ॥ रसाग्रविगंधका भ्रजयपालत्रि
 काः पृथक्मासिकशिले तर्धमिह कंठं वहिजे ॥ विभाय सुविश्रसैः सविषत्रिक युग्मं ज्वरपशमनो रसो यमुदितस्तु प्रकंजयः ॥ ३१ ॥

सुशीतं सर्वकारं मसमानं विषमात्रं ज्वरं भक्षयेत्तिहंति रसमात्रं देष्टुं कंठं सुतशिला हरिताला मर्दयेत्कर्कटिकारसैः ॥ तावत्प्रपात्रे विनिक्षिप्य तत्कंठं कंठं जलीकृतम् ॥ विषवेदालुका यं ज्ञेयं योक्तुं विधिना
 ततः दद्यात्प्राये च चूर्णं मायमात्रं भिषावरः प्रविषेद्विषतो यस्य बुलुकं शीतके ज्वरे ॥ शीतं भंजीरसः सोयं शीतं ज्वरनिवारणः ॥ ३२ ॥ मयुं ज्वरसमाहृतं रसालेयादिः रसः पारदः आलं हरिताला रविस्तम्रा
 गंधकः प्रसिद्धः भ्रंमं भ्रंकां जयपालं देतीवीजं एषोऽथगे कं कानिष्कः मायवतुष्टयं समासिकशिले स्वरां मासिकमन्त्रः शिलायां सहवर्त्तमानां कंठं सोभायं तद्वद्विष्काई मितं सविषत्रिक
 युग्मं एतत्सर्वं वहिजे ॥ विषकं भ्रंयै रसे विभाया मयं ज्वरपशमनः मयुं ज्वरसउदितः कथितः ॥ रसवाग्रदेष्टुं कंठं तावत्तामूरज्वरसंश्रयगगनं गंधश्च जैपालकंदी नारप्रमितं तद्वद्विषुदितं
 कंठशिला मासिकं ॥ शीतं रसद्वितयं विषस्य शिखिनः पिष्ट्वा रसैः पावितो पयश्चिंतामणिश्च अरौ वृजयीताम्रा तु प्रकंजयः ॥ दीनारो निष्कः शिलीचित्रकः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

टीका ॥ २५ ॥

सर्वगुणं सुंदरसमाहृतं ॥ भ्रंमं भ्रंकां गंधकः प्रसिद्धः रसपारदः एथगक्षमिति ॥ अभादित्रितयं एथगक्षं प्रत्येकं कर्षं प्रमाणां तितिडीफलविषयोर्मिलित्वा मसः कर्षः ॥ कोलपरिमितं ति
 डीफलं विषवेकोलमितमित्यर्थः ॥ एतदभादिसर्वं सविमर्षं श्लक्ष्णतावधि मर्दयित्वा अधिषडंगुलगतं स्वास्तेषु कश्चिद्विद्वेषुतां वृत्तीपत्रेण ॥ ३७ ॥ रसकं सन्निधाय सम्यक् स्थापयित्वा
 मयदुर्दुपरितद्वैस्त्रावृत्तीपत्रे भवत्तु क्रयिधानं गतं मुखद्वारा ॥ सविधाय सम्यक्त्वा वयं करीषे लेपुष्टं दाययेत् ॥ अथानंतरं एतदौषधं आहृतं ॥ ३८ ॥ साहिवन्निदलं मंथयुगेन प्रागिवा ॥ नेतमधातिविमर्षं रक्तिका मितमभाद्रकं वाशवित्रकोष
 गुगेन अंतर्निदिष्टं तितिडीफलविषद्वयेना प्रागिवा नितं सर्ववत् मक्षमात्रेन अभितं युक्तं ॥ अथानंतरं मतिविमर्षं श्लक्ष्णतावधीत्यर्थः ॥ रक्तिका मितं ॥ यं जानुलितं आद्रं करसेना वित्रकोषराव

भ्रंमं गंधकरसं एथगक्षं तितिडीफलविषाक्षयुतं च ॥ सविमर्षं कश्चिद्विद्वेषु स्वास्तेषु अधिषडंगुलगतं ॥ ३९ ॥ सन्निधाय रक्तिका मथोर्दतद्वैरयटवक्रयिधा
 नं ॥ सविधाय लघुवयं करीषे दीपयेत्पुटमथाहृतमेतत् ॥ ४० ॥ साहिवन्निदलं मंथयुगेन प्रागिवा ॥ नेतमधातिविमर्षं रक्तिका मितमभाद्रकं वाशवित्रकोष
 रावरे सहदघातः ॥ ४१ ॥ वाताग्निसादगुदजातिस्तु ॥ त्रिविधेयना नासमन्वयहरोदधिभक्तपथः ॥ सर्वगुणं सुंदरतिप्रयितोरसो यमार्थः ॥ पुणतत्र विषमिह रूरी रतस्तु

हैवित्रकमरिचसंघैः सहदघातः ॥ ४२ ॥ वातेसादि ॥ अग्निसाद्येयिमांशं गुदजा भ्रंमं सि ॥ अतिस्तिरितिसारः ॥ मसमज्वरोविषमज्वरः ॥ रसवाग्रदेष्टुं कंठं ॥ भ्रंमं गंधकं सुतंतोले कंठं कंठं कंठं कंठं ॥ गृहीत्वा
 विषतो लाई तो लाई तितिडीफलं ॥ एतत्सर्वं समं कंठं मर्दयेत्स्वल्पमध्यात् ॥ श्लक्ष्णतावधितं धावत्तावत्समं दयेत्तत्राग्नेः ॥ विस्तारेपरिणाहे चो गतं कंठं कंठं ॥ कश्चिद्विद्वेषुतां यं गतं यो यक्षिदे
 धः ॥ पत्रं पुष्टकं कंठं गतीं या प्रक्षिदेष्टुं ॥ कंठकादुपरितस्यो गतं वक्रं यपरयेत् ॥ गता यो तु ततो देयं पुटमारय कोयले ॥ स्वागशीतं तो जाला समाकर्मततः परं ॥ सुतलिसदलैः साईकं कंठं
 लेविमर्दयेत् ॥ तो लाई मम तं दला तो लाई तितिडीफलं ॥ स्थापयेत्कल्कितं कंठं योजयेत्गुं जमात्रया ॥ रंगवेरा भसा युक्तं तीक्ष्णवित्रकसंघैः ॥ सन्निधाते तथावाते त्रिविधेयविषमज्वरे ॥ अग्निसा
 द्यो गहण्या च तथा देयो तिसारिणो ॥ भोजनं दधिभक्तं च रसे स्मृतं संप्रयोजयेत् ॥ एष्योगावरुणी मान प्राणिनां प्रसादायकः ॥ वितामणिरितिरया तोरसः ॥ सर्वगुणं सुंदरः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

यो. तं. का. **पञ्चमस्कंधः** रसविषेसादिरसः पादः। वलिर्गंधकः। कृष्णपिप्पली। टंकणं सोम्याग्नौ। इषणं परिचा। एतत्सर्वं वासरं दिनां कनकरसविषयं। धनूरपत्रं सरसमर्दितं। शोषणीयं शीतं पंचवक्रसं। मि
 तवसां विमुं जतुलितं। योषयुक्ता कर्मली श्रुतयुता। कटुचरुयुतो योमंदारमूलकायस्तेनामुपात्रेन सहितं। विशेषेण निपाते उपमुं ज्ञातं प्रयोजयदित्यर्थः॥१३॥ गंधेत्यादि उपेतरसाई मिति। एक
 भागापेक्षया मंदभागपारदसहितं सितार्द्रसमुक्तं तज्वरमेदि। शर्करासहितार्द्रकरसानुपात्रयुक्तं चरहरं भवतित्यर्थः। सुगममन्यता॥१४॥ रंभोभोभिरित्यादि। तालचूरामितिसमाहारः। तु-य
 शंसमभागो शीततापं शीतपूर्वज्वरं रंभोभोभिः कटुलीस्तेन जलैः तालं हरितालो शोधितं तदितिसंप्रदायः चूरुं सुधा। दध्ना क्तिरजतिभावः। भावनायां सत्ता रत्तिरिति न्याः भव्योत्तराधि

रसविषयवलि कृष्णटंकणं सोम्याग्नौ सक्तं कनकरसविषयं वासरं शोषणीयं रसमिति मितवत्तं योषयुक्ता कर्मली श्रुतयुत
 मुपयुज्यासे च वक्रं विदोष॥१३॥ गंधटंकणविषोषरादंती वीजकटुकं रमुपेतरसाई मर्द्यभाई कजले रथमाधंततसिता
 र्समुगज्वरमेदि॥१४॥ रंभोभोभोभिविततालचूरुं तु योशंतद्विजै महेरा। खेदोपेतं मुद्रमानं निह-या क्षिप्यं क्षीरा-
 शिनः शीततापे॥१५॥ चूरुं तालमनलेन समानं वाजिजेन सलिलेन विभ्राय। पाचयेत्तु शीततापहरणः ससितसु॥१६॥ तुयं
 तालं चूरुं मेकै कटुं मर्द्यं सभकारवे लीरसेन। पाचं शोषणीध कपुटे वल्लभां रंवेदोपेतं शीतपूर्वज्वरारिः॥१७॥ ॥१८॥

कचतावतिरिति वृद्धाः वदंतियत्र भक्षणं भावना रथातत्र कंठरेण वक्ष्यति ग्रंथकृत् शीतारिरसप्रक्रियायां मुनिकारवेक्षिरसं भावितमिति॥१८॥ चूरुं तालेत्यादि। चूरुं दध्ना क्तिरवाचूरुं तालं
 हरितालो चूरुं तालमिति समाहारः एतदुभयं मिलित्वा मनलेन भक्ष्यते न समानं वाजिजेन सलिलेन विभ्राय भावयित्वा ततः लघुपुटे पाचयेत्ता अस्य वक्रः विमुं जः ससितः टी.का
 शर्करासहितः शीततापहरणः शीतपूर्वज्वरनाशकः। प्रक्षितो भवतीति शेषः॥१९॥ शीतज्वरारिरसमाह तुयं तालमि-त्यादि। एकै कटुमिति। यद्योत्तरे एकै केन भागेन वदं। शोषणीध ॥३०॥
 कपुटे गजपुटे वल्लभां रंवेदोपेतं शर्करासंयुक्तं। अरिर्नाशकः॥२०॥ ॥१८॥ ॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥ ॥२२॥ ॥२३॥ ॥२४॥ ॥२५॥ ॥२६॥ ॥२७॥ ॥२८॥ ॥२९॥ ॥३०॥

महाज्वरं कुशारसमाह रसो वलिरित्यादिरसः पादः। वलिर्गंधकः। अमृतं विषां एतत्सम भागं। एतैरसंगंधकविषैः समः सम भागं वनक वीजं धनूरवीजः। अरिचले रसादिभिः धनूरवीजैः समं
 तुयं कटुचरुयुक्तं। तदिदं गुजं भाई तोयान्वितं भाई करसमुक्तं। मयि शोचो विष्णुः। ससरसं भ्रमजाया संयुतं। सरसः रससहितः जजः जवीरुतस्य मन्त्रातया प्रजा। परसं धर्ममहाज्वरा
 कुशारसं तामानां विरतरज्वरघ्नं जीर्णं ज्वरहरं भवतीति॥२१॥ शीतारिरसमाह महिकेनेत्यादि। महिकेनः मकी मरुतिप्रसिद्धः। शेषः। दध्ना चूरुं तालमिति संप्रदायः। रसकः रस्येतायां
 स्वर्णमाक्षिकं। कुन्दीमनः शिला। दिसितसोमलतायुगिति। एक भागापेक्षया दिगुणः सितसोमलतायस्मिन् रसः दिसितसोमलः तस्य भावः दिसितसोमलतातया युक्तै सतथा। सितसोमलः

रसो वलिरथा मृतं कनक वीजमेतैः समं कटुचरुमिहास्त्रिलैरिति तदाई तोयान्वितं। दिगुं जमयिसयुतं सरसं जंम आ महा ज्वरं कुशारसा
 त्रिधं विरतरज्वरघ्नं परं॥२२॥ महिकेन शंखरसकं सहतायं कुन्दीयुतं दिसितसोमलतायुक्तं। मुनिकारवेक्षिरसं भावितमिदं सितयैव मुद्र
 मितमादिहिमेयु॥२३॥ टंकणं सदरदामृतं रुध्रे सोम्याग्नौ रदशठं भसिभायं। जैरवी परिब्रजानवटीयं त्रैकयुक्तिरचिता गदहं जी॥२४॥

संरिप्यो मलति प्रसिद्धः। मुनयः सप्तकारली रसेन द्वेयस्य सभावादेया इत्यर्थः। आदिहिमेयुः शीतपूर्वकेषु ज्वरे धितियकरणात् योध्यं वद्वं ततीयक जातुः र्थकात्रिप्रायेण एतच्च सितया
 सह देयं पथो दुधौ दं गंधांतरं संवाद्यता सप्तभावा मुख्या यथा मिप्रायेण॥ रसपदार्थं तु भावना च यमुक्तं यथा। कंबुः केन महेः शीला सरसकं माक्षिकं मेकाशकं भुक्तं सोमलप्रक्षिभा गमरि
 तं त्रिः कारवेक्षीरसे। भाई कसकतस्तु रुध्रे न मितः शीत ज्वरारिः सितमि श्रोहं तिसु दुग्धं भक्तं भुजस्तीक्ष्णं रसशीत ज्वरारि रसपदसां भावना च यमुक्तं न विरुद्धं भवति॥२५॥
 रवीगुटिका माह॥ टंकणमि-त्यादि। टंकणं सोम्याग्नौ रदः हिगुलं अमृतं विषां। कृष्णपिप्पली। इषणं परिचा रदशठं भसिभायं त्रैकयुक्तिरचितेति तत्तदनुपात्र सहिते सत्यः इयं जैरवी यदीमाह

ज्वरपीयर्ष्यः॥२४॥

यो वं का पंचम तयर्पटीमाहा रसवीत्यादि रसः पादः रविस्तामः गुजगः सीसकः अयोः लोहः वंगः जयुरंगः शतिप्रसिद्धः दिगुरारचितभागमिति हैशुरापरसावंगांतये च सावेशया ॥ अथथापि येन
 ॥३१॥ तस्यातासमविनिहितेत्यादि समेसमाने रसागेविनिहितेत्यापितं यद्भादलंकदलीपत्रतत्रतिष्ठतितत्तथा तादितरदलयोगात् तस्याः रमायाः यदितरदलंतयोगात् संबंधात्तासमतात्तवकुदिस्त
 यदुतप्रसृतं ॥ ३२ ॥ तद्वचैश्च कशास्त्रे पंचामृतयर्पटीतिमाहास्यता विख्याता वल्हयं विग्रजहितयं यद्भुजनितामित्यर्थः श्लोदकरावलीढं प्रधुपिप्यली ॥ ३३ ॥ अथलीढं अथलेहप्रयुक्तं ॥ अथराश
 विशेषहारिचराशो अशेषाः संदर्शाः ये विशेषाभेदाता नहरतीति तत्तथा ॥ ३४ ॥ अथवरसमाह रसकेत्यादिरसकं स्वर्परः ददं हिगुलांतालं हरितालां मर्दवत्तं चियवमितां विषमस्यादि विषमस्य

रसरविभुजगायो वंगतौ गंधकस्य दिगुशरचित भागं द्रवयेत्तौ हृत्तमः ॥ सप्रविनिहितयं कस्यापि रंभादलस्य तदितरदलयोगात्प्र
दुतं यत्समं तात् ॥ ८२ ॥ तदत्र पंचामृतपर्वटीति स्म तं ज्वराशेषहारि ॥ कायस्य चार्शोग्रहणी गदघ्नं वल्लद्वयं क्षौद्रकसावलौघं ॥ ८३ ॥
रसकरदत्तालं सोमलं कारवेलीरसपरिमदितं तत्सु त्रयं युक्ता ईव च ॥ विषमपि विधवा धानुस्त्रयैव ज्वरो घ्नति हरति दु
ग्धा नाशिनो ज्वरवारणं ॥ ८४ ॥ व्याघ्रमांसवन्मया यय हरिता सा ज्ञाननिष्ठं मकुसिन्धुना त्रिगुणैः प्रजंगतं पलं शुष्कान्निश
कानि च ॥ वज्र्या व्यावललाभतो न सहसा सर्वान् भुग्विज्वरः स्यादस्य बहिर्द्वलं प्रतिगतौ नूत्रं ज्वरो नात्मकं ॥ ८५ ॥ ६ ॥ ६ ॥

अस्य च ज्वरस्य सप्तमाह गं ग्रीरत्यादि गं ग्रीरं तर्ज्ये मदीर्घरजस्थितो दीर्घरात्रा नुबंधी भ्रमराचक्षुस्तुल्यवसंविज्ञः कृमः नेत्रांगवाधा प्रत्ययने संयुक्तसंबद्धवचनारक्तदूरकनेत्रा व्यामृष्टे मोहयुक्तः
विहृतं द्रियः विहृतानि स्वविषया ग्राही शिंद्रियासि यस्य स तथा येन अदितः पीडितः भ्रमिदो भ्रमिदो हितः स्यात् सः ज्वरः अतिक्षीयावलापयति पिशितस्य मसाध्य उदित इति संबन्धः वहिर्ज्वराग्रिः पिशि
तमासः ॥ २२ ॥ अतिगृहत्यादि ज्वरघातय वारः ज्वरमात्रकाः प्रयोगाः इति समाप्ताः ॥ २३ ॥ इति योगचंद्रिका विज्ञासे ज्वरचिकित्साध्यायस्तृतीयः ॥ ३ ॥ ज्वरसंतापदृक्त्तपित्तोत्पत्तेर्ज्वरानंतरं रक्तपि
तोरजः ॥ तद्विकित्सा माह ॥ अत्रमित्यादि वलिः पुरुषस्य यदतिदोषं दोषाधिकं अस्परक्तं दुर्गं मासनेत्रमुखादिप्रवृत्तं तद्वै विरेचने ज्येता चरके युक्तं बहुदोषं वलयतोरक्तपित्तं शरीरिया

काले संशोधनार्हं स्यात्तद्विरेचनं ॥ विरेचने तोदनागमधोगंवमनेन तु शक्तिः ॥ विरेचनद्रव्याण्यहः ॥ त्रायंतीत्यादि ॥ त्रायंती त्रायमाणा ॥ त्रपतस्तारग्वधः ॥ सिताशर्करा ॥ उज्ज्वलैरित्यादि ॥ उज्ज्वलैर्वर्मनैः ॥ इतरत् ॥ अधोगंमेघादिप्रवर्तनं कृत्वा तं जयेत् ॥ त्रपतद्रव्याण्यहः ॥ मधुदकेत्यादि ॥ मधुसारं ॥ उदकं ॥ जलं ॥ ययः ॥ दुग्धं ॥ यथा ॥ कृयं ॥ यथी ॥ मधु ॥ इक्षुदकं ॥ इक्षुरसः ॥ श्वेताशर्करा ॥ राठफलं ॥ मदनफलं ॥ शमनद्रव्यादि ॥ शुद्धस्युपलक्षणांतेन अवश्यमविशोध्यस्यापित्यपि बोध्यं ॥ यदुक्तं चरके ॥ चरमांसपरिक्षीरांशो कभा राइ कर्षितां ॥ ज्वरादित्यसंतप्तमयैर्वाक्षीरां मांसयैर्वा ॥ गर्भिणीस्य विरेचनं ॥ रुक्षाण्यप्रमिताग्निर्न ॥ अवश्यमविरेच्यं येष्ये द्वारकं पित्तं ॥ शेषे रासानुबंधं वातस्य संशमनीक्रिया ॥ रास्यतैरक्तपित्तस्य परं वातः प्रवक्षते इति ॥ १॥ १॥ १॥ १॥

25

यो चं का
॥३२॥

प्रसादिहमकांतामहाकेतिहायां महाकाशामधुकं यदीमधुमधुकं गुडयुक्तं प्रधुकस्यावयुधं गच्छं पयं पयकिं जलं श्रीपत्नीगं गरीजलदेमुस्ता फरुषकं फलसा इति प्रसिद्धं फलं उपलब्धं नीलकमलं पाटीरं चंदनां मृणालं कमलं मूलां कुर्येव नारदतिप्रसिद्धं यमकां पयकां मेमोहीवेरां सेयां उशीरं उवहितं दत्तं सारिवायां भागे येयुते तथा ते वा प्रितिधिगृह्यं शीतं शीतं कषायः सिकताशर्करा ममेव यथायं कां सेमोहो मूलां ममभ्रं कुरु स्येव संविता वमनं दुर्दिं दुर्धमं चंगां ममभ्रं तत्त्वमिवा ममो मन्ता फणीफलं ममभ्रं नेवा वातपित्तताये वातपित्तजत्रितो ज्वरः ॥३॥ जघियादिधनं जयः कुरु न सालमात्रा हिमं शीतकषायः सौदा नितः मधुमुक्तं मस्तरक्तपित्तं वमिभ्रं दुर्दिं तद्वत्तत्त्वातिक्तेत्यादितिक्ता कदुकी लता प्रियंगुः वषकं भाटूरुषकं इति

20

महीकामधुकं मधुकं लोवयमश्रीपत्नी जलदपरुषको सलागं पाटीरामलक मृणालं यमकां मः सेयां मापुयहित सारिवां शकां ॥२॥ शीतोयं मधुसिकतायुतः सलाजः स्याज्जाती कुसुममुवासितो थफाटः ॥ सेमोहमममममो चरक्तपित्तदातयः मममदवातपित्तताये ॥३॥ ज्वरधनं ज्वरसाल हिमो निपीतः सौदानितोः स्यमिदाहृतवा निहंति ॥ तिक्ता लता वषकतिक्तरजोयवासका थोचिरास सितस्वतिते जसोपि ॥४॥ सपयक हिमदयुक्तं लकत्रिं वकोमालतीतिरीटमदयं तिका सितमदयं रादैर्यः ॥ वरीमधुकं वायसी युगल गोपिका श्वयः ससारयसिता परं रुधिरहारिणो ममृता ॥५॥

15

को मनिं वः रजः पर्यटः यव सोडुगलमा एवां कषायः ससितः शर्करायुक्तः ॥ अतिते जसोपि मतिपित्तस्यापि मचिराशी चं मस्यमिदाहृतवा निहंती सने मचयः ॥६॥ सपयकेत्यादि पयकं पयकां वः हिमदयी चंदनरक्त चंदने कुतः पटोलः निवृक्तः पिचुमदः निवृक्त इति स्वार्थकः मालती जाती मालसातः प्रपमः कषायः तिरीतो लोधुः मदयं तिका मसिका अतितमृत् रुध्रमृत्तिका ममृता दस्त दुलीयकः वषकं भाटूरुषकः मालसादिरुषां तेर्द्वितीयः ॥७॥ वरीशता वरी मधुकं यदीमधु वायसी युगलं का कोली शीरका को यो गोपिका सारिवा इति तृतीयः ममीत्रयः शताः कषायाः ससा रघसिता सारघरा मधुना सितया शर्करया युक्तः ॥ परं मस्यं रुधिरहारिणो रक्तपित्तनाशका मयं तीतिशेषः ॥ वाग्भद्रयुक्तं पटोलमालती निवृक्तं चंदनं वषकं ॥ लोघो वषस्तं दुलीयकः ह्रममदयं तिका ॥ राता वरी गोपक्या का को यो मधुयष्टिका शरक्तपित्तहराः कषायास्त्रयः ससौद्र शर्करा इति ॥८॥

॥३२॥

10

॥३॥ ॥४॥ ॥५॥ ॥६॥ ॥७॥ ॥८॥ ॥९॥ ॥१०॥ ॥११॥ ॥१२॥ ॥१३॥ ॥१४॥ ॥१५॥ ॥१६॥ ॥१७॥ ॥१८॥ ॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥ ॥२२॥ ॥२३॥ ॥२४॥ ॥२५॥ ॥२६॥ ॥२७॥ ॥२८॥ ॥२९॥ ॥३०॥ ॥३१॥ ॥३२॥ ॥३३॥ ॥३४॥ ॥३५॥ ॥३६॥ ॥३७॥ ॥३८॥ ॥३९॥ ॥४०॥

धान्याकेत्यादिधानी आमलकी वषां रुषां हारदयदाहारा रजः पर्यटः एवां हिमः शीतकषायः ॥ एतां मस्य ज्वरदाह मोहाग्र निवारयेदित्यने मचयः ॥९॥ यश्चंदनेत्यादि उशीरं वीर्यामूलं ययो दोमुस्ता उपरणापि यली यला वाद्यालः जलं हीवेरा एतैः पर्युषितैः रात्रिस्थितैः यः कषायः सोतिमात्रं रक्तपित्तादिहरः ॥१०॥ कषायां डालोहमाहा सुस्विनेत्यादि किंचिज्जलं दद्यात् उल्लिखेनाः सुतवारिणो वल्लपीडने नचुतरसाः चपुनः शुष्काः भोतयेना एवं मृताः शकलाः लवंगी जरहितारवडा यस्यातस्मात् कषाडतः मदीं लोपं चाशयलानि साधुशरावसंमितं घृते दादरावलपरिमितं गो घृते म्रष्टा म्रजं यिला म्रमये कदाहे इति संप्रदा यः ॥ रवेडे धतु लोपवेदिति मथ म्रजं नामंतरं तु लोपे कषाडखंडसमपरिमाणो रवेडे शर्करा योपचेत तदेतत्तयोवादित्रियुतं युक्तं पितास्वादी नजयेत् योषत्रिकदु मलाधान्यकं त्रिसुगंधविजातकां गोजो

धान्या कषात्री वषहारदुहार जो हिमो म्रजराह शोधात्र निवारये सौद्रसिता नितो वा रवा दसः केवलं एव चैता ॥११॥ यश्चंदनो शीर ययो दला जमुद्रोषणायुक्त यवैः कषायः ॥ यला जले पर्युषितैः सरक्तपित्तार्तिदाहाय हरोति मात्रं ॥१२॥ सुस्विने सुतवारि शुष्क शकलां कषाडतो र्दालुला म्रष्टा साधुशरावसंमितं घृते रवेडे धतु लोपे यचेत ॥ योषाः त्रा त्रिसुगंध जीरक गजेरेतं घृतं यामि कैः सौद्रादधुशरावके राच जये पित्तार्तिथक्षामया ॥१३॥ समूल शिरसं वषवसुगुणोः एव जलो विपाय मथं तेन तं कु सुमगर्भसर्पिः यचेत ॥ हिमं मधु युतं तु तज्जयति रक्तपित्तं ज्वरं ममभ्रं सनका सह द्रवि सप्यं गुमादिका ॥१४॥ ॥१५॥ ॥१६॥ ॥१७॥ ॥१८॥ ॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥ ॥२२॥ ॥२३॥ ॥२४॥ ॥२५॥ ॥२६॥ ॥२७॥ ॥२८॥ ॥२९॥ ॥३०॥ ॥३१॥ ॥३२॥ ॥३३॥ ॥३४॥ ॥३५॥ ॥३६॥ ॥३७॥ ॥३८॥ ॥३९॥ ॥४०॥

नागकेसरः आम्रिकैः पलपरिमितैः सौद्रात मधुनः अर्धशरावके तपलचतुष्टये न सिद्धे शीतले चावलेहं मधुनः प्रक्षेपो ज्ञेयः ॥ उल्ले मधुयोगो त्रिविधः ॥ उक्तं चा युक्तं चो ल्ले निहंति तं मधु ॥१५॥ वासा घृतमाह समूलेत्यादि शिरःशयो गाययवलसकः समूल शिरसं वषभाटूरुषां वसुगुणोः अष्टगुणोः अष्टगुणो जले मयशेष मममभागा वशेष यथा स्यात् तथा विपायः ॥ अथांतरं तेन काक्षेन तत्तं कुसुम गर्भः मद्रुषयुष्यकः कयुक्तं यस्पर्पिर्गो घृतं तत्तं पचेत् ॥ हिमं शीतां मधुयुतं घृतं चार्थं शमधुयुक्तं तद्रक्तपित्तादी नजयति ॥ ममभ्रं मूरु स्येव संविताः ॥ श्वसनं श्वासः ॥ हृद्रदग्नाः ॥ म्रवृत्तं प्राणादिर्दशाः ॥ म्रिदिष्टं म्रमाणां स्नेहा नाप्रस्थ इत्यते इति परिभाषया प्रस्थाः ॥ तत्र चाटूरुषयुष्यकः कश्चनः पलः ॥ यदुक्तं वजपाणिदत्तैः शरास्वको विदारस्व वषस्य कुरु मस्य च कः कयोगे

यस्यैष पलचतुष्टयं कक्षं वाहुराशुपुष

॥ ३३ ॥
 दाडिमपुष्पादिशुद्धरसः तस्योसितं घ्राणप्रवृत्तं भस्मजयेदितियोजना दाडिमेयादिसुबोधम ॥ ३३ ॥ अथाधरक्तपित्तलक्षणाभाः अतिरक्तेत्यादि अतिशयोरक्तकृष्णाभ्यां संवध्यते इद्वधुर्वेति इद्वधुर्निवृत्ताना
 वरुणमियर्थः विशेषकोवाविशेषयस्याः अथत्रिलोकीतिलकः सख्येति वदत्रापि वाशब्दस्य इवार्थकत्वात् ॥ आस्यकंठहृदयेषु सज्जतजगतः अतिशयति अत्यर्थदुर्गधितनुरधुषु सध्मदिदुषु म
 कुपेधितियावत् ॥ विसर्तं प्रसृतं अतिसारादियुक्तेषु बध्नतस्त्रपित्तं रक्तपित्तं अत्राविक्रिस्तायां विवर्ज्यं तथा यत् जरसु बद्धेषु पांडुरोगिषु चरपीडितेषु या मवेता तदपि विवर्ज्यं नीरितमित्यर्थः

॥ अतिमूढेति चारव्यातं प्रथमाध्यायांते पित्तस्त्रहरणी रक्तपित्त रोगहराणि इति योगचंद्रिका चित्तासे रक्तपित्तहराध्यायश्चातुर्थः ॥ ४ ॥ १३ ॥ अथ काराविक्रिसा त्रिदिग्भिकेत्यादि त्रिदि
ग्भिका कंठकारिका नागरं कुंडि रताभ्यां जातः कषायः काथः सहद्रोणकासं मया करोति दूरीकरोति वासाहिमः माटरुषकस्य शीतकषायः भस्मयुतं रक्तयुक्तं कासमपा करोति अपिश
दारकाथोपिविश्व त्रिदिग्भिका वासकजस्तुकाथः कुंडी शुद्धाटरुषकोद्भवः कषायः भस्मयुतं कासातपा करोति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

वासुदेवाय नमः ॥ पिबे, लादि। आटहयकदल-वासकपत्रं पिबे वा पुटपाकपक्वः पुटपाकविधिनापक्वं निष्पीड्य-यः रसः सजीतमधुयुक्तं आदौ शीतः पश्चात्प्रभुयुक्तं अस्त्रकासं-रक्तसहितकासं हन्यात् ॥ अ-
 नेत्रविधिनायोनिदिग्धिकायाः पंचांगजोरसः सहकराः पिबे ॥ लीचुर्यायुक्तः कफकासहंता प्रयतीति शेषः ॥ २॥ **आर्द्रकावलेहमाह** ॥ दीपो लादि। दीप्यमजमोदादिति नाम्ना प्रसिद्धं विजातं-त्रिगंधं-त्यक्त्वे-
 लमिति याचत-जरसो-जीरकः। अथोमुस्तं-अयः। मगरू। अयः। लोहमस्मदिति योपदेवेन व्याख्यातं-धनाकुस्तुवरी। अधामं-पृथगर्थफलपरिमितं। आर्द्रकमिलिताहुडातुलाः पलशतां। ग्रंथांतरे आर्द्रकमु-
 डयोः प्रत्येकमर्धतुलादर्शनात्-यक्ष्माक्षयः। अर्तिहरी-पीडनाशकः। ननु हृदतिहारी हृद्रोगनाशक इत्यर्थः। ग्रंथांतरे सामान्यतः पीडनाशकत्वेनोक्तत्वात् ॥ ३॥ **शृंगी लादि। शृंगी कर्कटशृंगी** ॥

यात्रिकृत्तासिधुजादिपंचकसैधवादिलवनपंचक॥ योषंवेकदापद्माश्रीगौकुरंगकरमसंधावनीकंठकारिका॥ अशीततोयेतउज्जजलेन॥ दिकर्षेत्यादि॥ रुद्रामरिचयोः मिलित्वा कर्षद्वयं
परिचकषेप्रात्रस्यापिपलीकषसमिताअर्धकषोषवक्षारः कर्षयुग्मंचदादिमस्तद्वशीकृतयुग्माद्वक्षारयुग्मेनहि॥ शशापमाराण्युदिकाकृत्यावकेवधारयेत्॥ अस्याः प्रभावात्सर्वविका
शायात्येवसंक्षमितिशाकंधपाठमनुसृत्यव्याख्यातं॥ रुद्रापिपली॥ यवाग्रजन्मात्यवक्षारः॥ दादिमादिरितिकर्षद्वयमितंनिरितियादेमूलंमृग्यं॥ अथाक्षमुदेत॥ अथकषपरिमितमुदे
नमुदीशशापमाराण्युदिकाशशातुरूपशशापवक्षारः॥ मुखस्थिति॥ तथैवास्याः कंठस्थकफविलयनहेतुत्वात्॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥

यो. वं. का
॥ ३४ ॥

समस्तैः। शिवाहरीतकी। औषधं शुद्धी। मद्यो मुस्ता गुड शर्करादिगुणाः वटी बुद्धिगुणो गुड इति गुटिका विधाने पारिभाषितं। नवहरीतकी नागरमुस्त शर्करा गुडैः नुत्यं गुटिका विधेये स
नेन विशेष इति वाच्यं। मन्त्रा पितृत्वं शत्रुत्वं सहायत्वं चैव नदीकाकारैः वर्णितं। तत्र तीक्ष्णं मृदु च शौद्रं मधुना। जोगकं मगरु तथा मधुना लीढं कफका सहायी भावैः हरीतपराशरादिभि
रुक्तं कथितं। लवंगे त्यादि उपरणा पितृली। दाडिमफलं दाडिमफलं कलं। रजश्या सहायकं। अगुरुणा सह वर्तमानं तुलितं कोलं कर्षादि। मते मध्वनितं मधुना युक्तं। विशुद्धतरशु
स्वतयाति श्रान्ति विवर्जिता तत्ताम्रमस्मत्। निगमवत्तु कं वतुर्वत्तु मन्त्रितं। विगुजो वत्तु इति ग्रथा तरे मान प्रकरणे स्पष्टं। निषेधः मध्यस्था। अनेक कालमुपयुज्ये स्वार्थः विरत न कफादिज

समस्तकासश्च सत्रापहैवं शिवौषधा वैर्गुडयुगुटी च। शौद्रं लीढं कफा सहा रिती क्षांतथा जोगकमुक्तमाद्यैः। लवंगम
रिवोषणा रवदिरदाडिमलजसहागुरुनिषेवातनुलितं कोलमध्वनितं। विशुद्धतरशुल्यतो निगमवत्तु कं जयेच्चिरंत
नकफादिजं कसनमस्तसंवर्जितः। शृंगी कटुकलपोक्षरं सखदिरं भागी लवंगोष्कं पृथ्वीषडुकोत्तमावृषदलं को
लां जत्रधावनी। उगाजातिजकोषदाडिमफलं लकवेदमाददवैर्वहूलोत्थदलं लवगुडं परसैर्वासारसैः सप्तधा। ॥ ३४ ॥

कसनं जयेत्। मस्तसंवर्जितः यत्कास्तस्य पुरुषस्य। शृंगी लादि। शृंगी कर्कटशृंगी। उष्ट्रकं उटुकटा राउति मध्यदेशे प्राया या प्रसिद्धे पृथ्वी कारवी कनौ जीति प्रसिद्धा। षडु
टुकं षडुषरा उक्तं वपिप्यलीपिप्यली मूलं च यो नागरा विवर्जितः। पंचकोलमिति रूपा तं सती क्षांतरषडुषरा मिति उत्तमा त्रिकला वृषदलं भाटूरुषकयंत्रं कोलां जत्रं कुलिं जत्रं
ति प्रसिद्धं धावनी कंठकारिका उगावचा जातिजकोषा जातिपत्री। उष्ट्रकं कोलां जत्रमिति पदद्वयं या ख्यातं विदयथा कुर्वति। उष्ट्रकं कुलिं जत्रमिति प्रसिद्धं कोलसूक्ष्मवदं मंजने

यत्र मन्त्रितं तत्तं प्रदाय विरुद्धं। टी. का
॥ ३४ ॥

स्वदिरास्वरसैः। तथैव सप्तधा विभावयेत्। एषा वटी आस्य दोषहं च। मुखरोगघ्नीत्यर्थः। एषा वटी मुखे विधत्ता कासजिह्वहिंसा सजिह्वहिंसा हिंसा हिंसा। ॥ ३५ ॥ कंठकारिणं चैव तौ यद्रो
इत्यादिभिः। तौ यद्रो जलद्रोषोषणं चाशदधिक शतद्वयं जले पयस्का कंठकारी तुलायाः। त्रिदिग्धिजायाः शतपला मित्यर्थः। पादशेषे वतुथा शत्रोषकाथे कते मन्त्रादि कंद्यात
दिन्या गुडवी। वयं वविका दीपी विवर्जितं शृंगी कर्कटशृंगी मद्यो मुस्ता या सोमयासः। योष शुद्धी मरिचपिप्यः यः पत्रा भागी युक्ता राश्या शटी कचूरः। ॥ ३५ ॥ प्रत्येकं पृथक् केलं मानं पले
परिमाणं तथा मन्त्रका वरवडात शर्करातः योडशी नापला ना पली ना विंशतिर्दशा। योपले प्रस्थे घृतं तिल तैल वा दशपलात्रि लक्षे भूते शीतले शौद्रमात्री मधुनः कुडवं दय। ॥ ३५ ॥

स्वरसैस्तथैव स्वदिरादि भावयेत्कासजिह्वके। विधत्ता वटी सहिंसा श्वासजिह्वेयास्य दोषहं च। तौ यद्रोषो कंठकारी तुलायाः का
थं पला पादशेषः न दद्यात्। दिन्या वयादी पिश्रग्य रया सयोषं पमा युक्त युक्ता शटी च। ॥ ३५ ॥ प्रत्येकं तद्वत् मानं तया न दद्यात्। रवडा
दिशति योडशी नां। सर्पिस्तैल प्रस्थे एतदि पाचं लेही भूते शीतले शौद्रमात्री। ॥ ३५ ॥ लक्ष्मीरीतः पिप्यलीतः शरावदला धार्यो मन्त्रये
स्त्रिधया वे। लेहो हन्या देषता नाति युक्ता न कासश्चासद्धिर्दिह्यो ध्वं गता। ॥ ३५ ॥ समूलफल धावनी भवरसाठके सर्पिषः शरावयु
गलं कुमिध्रशटिदाडिमयोषयुक्। सपा मरुच कामला नवला मया पोक्षरं पुत्रनेक करणं जटा रुहति या सदीयादियुक्। ॥ ३५ ॥

कक्षीरीतः वंशलोचनातः तथा पिप्यलीतः शरावं मद्योपलात्री। दलाम समये मत्तिका म्रवे। स्त्रिधया वे घृतमांडे धार्यः स्यापनीयः। एष लेहः ना नाति युक्ता मनेक्य कारपी शयुक्ता
कासादी न हन्यात् हिंसा हिंसा उध्वं गता न उद्गारात्। ॥ ३५ ॥ कंठकारी घृतमाहः समूलफलं त्यादि दद्यात्। मूलफलं संहतं कंठकारी रसाठके घृतं प्रस्थं कुमिध्रादियुक्तं पिबेत्। कुमि
ध्रा विडंग शटी कचूरः। योष विवर्जितः। पाश्या यवक्षारः। रुचकं सोवर्कं। ममला धात्री मन्त्रलोचनं। योषा वाघालः मन्त्राहरीतकी। पोक्षरं पुष्करमूलं करणं जटा पिप्यली मूलं रुह
ती कंठकारीका दिप्यजमोदा। कद्विद्यताम प्रसिद्धा। ॥ ३५ ॥

॥ ३५ ॥ चविःकाव्याः रश्मीयकः स्वतः पुनर्वाः सुरगोः सुरः श्वदंष्टः स्थूलशृंगारः षडंगः सुरकलिकइतिनिघंटः। सुरजीराखाः हंजिकाः प्रागीप्रधुक्लाद्राक्षाः। मञ्जराः मञ्जामलकीः अशेषाः
 भूयांसः ॥ ३५ ॥ कद्वितयेत्यादि कद्वितयः शुद्धीयिष्यलीमरिवात्रि। दारुदेवदारुः सितारार्कराः अमृत्ययतिवारुणी जमूलः इन्द्रवारुणी जमूलः श्वासघ्नप्रयोगमुक्ताश्वासका
 सघ्नप्रयोगांतरमाह तथेति। तथा दुर्ध्वश्वासपहंमसिततिलैः रुध्रतिलैः समसाईमिलितं गंगं गंगराजसहितं निष्कतः मितं तत्र अमृत्ययतिवारुणी जमूलक्षयजतीवकासा

समृग्निचविकास्वेतसयवात्रिचश्चीयकश्चुरं सुरभिहंजिकामधुक्लाः सुदयुक्पवेतः। अशेषविविधार्तिपुरुषसत्रकासहि
 कापहंतर्ध्वमरुदतिजिह्वितिकंठकारीघृतः ॥ ३५ ॥ कद्वितयदारुयुक्तसहसितं वमूलं त्रजेदमृत्ययतिवारुणी जमिदमध्वगश्वास
 जितः ॥ तथा सिततिलैः सममिलितं गंगमप्याशितं मितं तदिह निष्कतः क्षयजतीवकासापहं ॥ ३५ ॥ मनःशिलातालप्रधूलिकाः यमांसीगु
 दीयकलजंनिपीय ॥ धूमगुडक्षीरमतोतुकोष्ठांसां विरस्यं कफजं निहयात ॥ ३५ ॥ रसेद्वयनिपिष्यलीयुगत्रयाः क्षवासाहृदाः सडुत
 रविचंद्रितुप्रतिविभायवद्वजैः ॥ श्वतैरिह हिमूहं नामितमनाईतामांगतां विचूर्यमधुनादितोऽग्निरसस्यकासापहः ॥ ३५ ॥

पहं ज्वतीतिशेषः ॥ ३५ ॥ मनःशिलेत्यादि। तालं हरितालं प्रधूलिका यष्टी मधु मयेमुस्ता मांसी जटा मांसी इंगुदी तापसतरुः तद्वत्कलेवक अतोतुः धूमतयश्चातुकोष्ठां गडक्षीरं गुडयुतं
 दुग्धमदोषप्रियवत् गुडयुक्तदुग्धयानं वा च धूमपात्रजितो जः क्षयशकानिच्यर्थः ॥ ३५ ॥ अग्निरसमाह रसेद्वयनिपिष्यलीयुगत्रयाः क्षवासाहृदाः सडुत
 आटुषकपत्रा उत्तरवृद्धीति। यथोत्तरं भागवद्विरस्यर्थः रसेद्रादीन् वद्वजैः काथैः मूहं नामितं एकविंशतिवारं प्रतिविभायं भावयित्वा विचूर्यमधुना उपयुजीततिशेषः कथं ॥ ३५ ॥
 मृतायासाहृदा मनाईतामांगतां विचूर्यमधुना उपयुजीततिशेषः कथं ॥ ३५ ॥

सोमनाथताम्रमाह ॥ शुचिमित्यादि ॥ अल्पतामासूतसमं पारदसमागं हयोः शुच्यस्तयोः समस्तुल्यपरिमाणः गंधो गंधकः तंदर्धः गंधकार्धः तां नोहरिता लः अर्धशिलायुतः तां
 लाधमनःशिलायुक्तः इत्येतत्सर्वं पिष्ट्वा कज्जलीविरचयेत् ॥ लिप्ताताम्रदलानि लिप्ता तथेतिशेषः मार्तिकदण्डप्रवेष्टिका मवमग्निनायक्षमपोत्रे निधाय स्थापयित्वा सेकतय
 त्रकेवालुका मंत्रे अर्द्धदिवसं प्रहरद्वये पाच्य स्वतः शीतं बुद्धीस्थमेव वशीतं निहरत् सेकतयत्रतः निःकाशयेत् ॥ ३५ ॥ तत्ताम्रवल्गुद्वमितं विगुजद्वयतुलितं कणा मधुयुतं
 कणापिष्यलीयवा अथवा क्षाराद्रवायवधारसयुक्तोद्भवेन युक्तं युक्त्या योजितमिति कासादिनाशका तुषात्रसा विद्येन सेविता कासादीन् जयेतु अविरान् अविलवेन सर्वक
 फामयं प्रवेत्तं तं के यत्सोमनाथामिधः सोमनाथं श्तेनाप्राख्यातमिधः ॥ ३५ ॥ अतिगृहंति। व्याख्यातं प्रथमाध्यायात् योगचंद्रिकायां कसनप्राः काशनाशकाः उपायाः प्रतीका

शुचं सतसमंदयोरपिसमो गंधस्तदर्थः पुनस्तालश्चार्धशिलायुतो विरचयेत् पिष्टेति तत्कज्जली ॥ लिप्ताताम्रदलानि मार्तिकद
 षमत्रे निधाय तत्र पाच्यं सेकतयत्रके अर्द्धदिवसं शीतं स्वतो निहरत् ॥ ३५ ॥ तत्ताम्रवल्गुद्वमितं विगुजद्वयतुलितं कणा मधुयुतं
 क्षाराद्रवायवधारसयुक्तं युक्त्या योजितं ॥ वल्गुद्वमितं कणा मधुयुतं क्षाराद्रवायवधारसयुक्तं सर्वकफामयं प्रवेष्टितं यत्सोमना
 थामिधः ॥ ३५ ॥ अतिगृहंति विधेयः काशिकायामगदकारव कोरतोपिकायां ॥ ३५ ॥ शुचं सतसमंदयोरपिसमो गंधस्तदर्थः पुनस्तालश्चार्धशिलायुतो विरचयेत् पिष्टेति तत्कज्जली ॥

राश्रुतिसमाह ॥ ३५ ॥ इति योगचंद्रिकाविलासे कासविनिश्रयपंचमः ॥ ३५ ॥ मथकाससमात्रिदानत्वात् कासां नंतरं हि काशां प्रवतमत्ता चिकित्सा माह हि काशां सेत्यादि हि
 तस्य सृष्टिर्हि काशतिरुक्तिः ॥ यद्योदरादिवायुसिद्धिः उक्तं च सवेगवाता मुहिरस्य सूर्यतस्तत्तुहिके सत्रिधीयेनेवैरिति हि गितिकृत्वा कायतेरायते इति हि केति शांदि काः
 तैलाक्तगात्रा इति लवणतैललिप्तगात्रः स्वेदः चरेत् कुर्यात् धातुगामने कार्यत्वात् ॥ स्वेदेन हि ग्रथितः कफोऽप्यविलीनतामापद्यते यडुक्तं चरके ॥ हि काशां सेदितं लिग्धरा सेवेद्वयवृ
 त् ॥ आक्लं लवणतैलेन नाडीप्रस्तरसंकरे तैलस्य ग्रथितः श्लेष्मा स्नातः स्वजिविलीयते ॥ यथाद्रि कुंजेषु कौशुतसविद्यं दत्ते हि मे ॥ श्लेष्मा तप्तः स्थिरो देहो स्वेदेन चिद्यं दत्ते तथा ॥ अवस्ति श्वेति

टी. का ॥ ३५ ॥

विशेषां दिवाकर

यो. चं. का
॥ ३६ ॥

करेतागिरिकं जस्थितं हि ममिवा. कुं जेषु विद्येयितिवरु. के वितुस्त्रिधमिति पठंति। खेदा नंतरं चरसादियुतस्त्रिधमो जने. यदा हवरकः. स्थि न जात्याततस्त्रिधमो जने. तस्मिन् मो जने मस्या मो
श्रुकराणां चरसेर्दधुत्तरेणावेति। दधुत्तरोदरोदधिरसः. एव विधुचमो जने वमनागुगुणाकफरुधुथे. उक्तं च. श्लेषात्तरश्च देयति ह्यः. स्थितिः. शोधनमित्यादि. अयं हि काश्चासनिपी
डितो यदि वलीतः शोधनमपि. वमनविरेचने अपि वरेत. चरकेषु क्तं. कफाधिके वयस्ये च वमनसविरेचनो. काये यथा शत्रे धूमस्येहादिशमनततइति. अयं लिनाशमनमेव प्रयो
ज्यतः शोधना महायायात्ते करत्वात्. यदा हवरकः. पातिका न दुर्वान् रूहान्वालांश्चात्रिलसूदनैः. तपयेद्वमने लोहयूरसादिभिः. मनुष्यैश्च कफास्थि न दुर्वानां विशोधनात्।

हिकाश्चासनिपीडितः प्रथमतः स्तेला कृता श्वरे तस्येदं शोधनमप्ययं यदि वलीपमौषधो संरजः. कोमैर्वारिभिरोषधामयमयोवाद्याहपायोषणं शस्तं
तस्य कफानिनापहमथाशी न्नपानादिकं. ॥ ३७ ॥ निशादनेरंजमूलकाशिशिला मंसी सुरदारुवर्ति. आसंघता क्ता विनिहातश्चात्तया घृता क्ता नित्यतं यथा

वायुर्लधास्यो मर्मसंशोषा अहरेदस त्रिति. मर्महृदयां पयेत्यादि। पत्राभागीः. औषधं शुंटी. रजश्चूर्णाः. औषधामयमिति यो गंतं. आमयः कृदावाद्याह्यादिना अयं प्रयोगः. याद्याहं
पुष्करमूरापाको ययक्षारः. उषणां मरिचं. ॥ ३८ ॥ कृतसंशोधनेन विलीनदोषायुतं ये धूमनो कार्यं. यदा हवरकः. लीनश्च दोषशेषस्या तं धूमने हेरं दुधइति. एते च धूमा वमनं विना. यदोषेऽयत्र
पिकर्तयाः धूमविषयदोषस्य विघ्नमानत्वात्. धूमद्रव्या राणाह निशादलोत्यादि. निशादलं हरिद्रायाः यत्र. शिला मर्मः शिला. आहं हरितालं. मंसी जटामंसी. सुरदारुदेवहा. घृता क्ता च तस्मिन् पाव
तिरित्यस्य विशेषणं. घृता क्तयैः प्रयोगांतं. चरकेषु क्तं. हरिद्रापत्रमेरंडमूलं लाक्षा मर्मः शिला. सदेवदारु मंसी पिष्ट्वा वा तैः प्रकल्पयेत्. तां घृता क्तां पिबेद् धूमयैर्वा घृतसमुत्तरिति. ॥ ३९ ॥

टी. का.
॥ ३६ ॥

मधुद्विष्टमित्यादि। नधुद्विष्टमो मधुसिद्धं राता. सर्जरसः मधुगहिमं चंदनं मथलोहं. भगरु. सततकृदः सफर्कः रसस्वरसः. मंडिकुसुमं. शिरीषपुष्पां. सौंद्रोषणाः. मधुपिप्ली. मयुक्तः. एतच्च
रसद्वयस्य विशेषणं. त्रितांतं. मसथो. चरकेषु क्तं. शिरीषेण्यस्वरसः ससुपर्णास्य वायुनः. ॥ ४० ॥ पियूषी मधुसंयुक्तो कफपित्तानुरोहिताविति. ॥ ४१ ॥ हिग्वर्दसादि। सिंही. वाती कीहिं. चंदयुक्ता. भाग
मेकरा मधस्य. भागद्वयं सुकृदहसाइसथः. हिग्वर्दयुक्तं रहती आमलतुल्यां आमलकफलवत्तस्याः अक्षं फलमिति तात्पर्यार्थः. मधुना क्षौंदेया. अक्लीजा. लेहेयुक्ता. आसायहा. आसा
नाशकस्य निश्चयेन. विष्कम्भनकस्य. काथः आसायहा. चरकेषु क्तं. अक्षमूलकस्य अहिं काश्चासनिवारणा इति। मूलकः. मुरई इति प्रसिद्धः. मधुघृतयुतस्त्रिफलारजश्चूर्णाः. ॥ ४२ ॥

मधुद्विष्टं राता घृतमथहिमं लोहमथवाशिला वा गोशृंगं त्रियतमिति धूमो विजयते. अति. आसं सततकृदं चरसो मंडिकुसुमं दसो वा ससौ
द्रोषणा रहति तांतं यशमनः. ॥ ४३ ॥ हिग्वर्दयुक्ता. ॥ ४४ ॥ मूलकप्रमाणा शुका वलीजा मधुनेव सिंही. आसायहामूलकतो विष्कम्भा घृतसंयुक्तः. स मधुना च
गरजोपि. ॥ ४५ ॥ मेधा भगो गजवराहं चराष्ट्रवत्तविधुरिजामधुयुतं पथगे च लिह्यात्. आसी कफो. चरा उता पिरु रास्थिरो मशृंगादे मस्म
वपिये स चतुष्पदांतु. ॥ ४६ ॥ कपिथजेन स्वरसेनधात्री सिधूथरुक्षाः सकणा जनाया. आसायहं गिरिमृत् कपिथरसो थवेकः स मधुस्त

मेधायेति मेधो जेडः. मधो घोटकः. गोः प्रसिद्धः. गजो हस्ती. वराहः शूकरः. चराष्ट्रगर्दभः. यस्तम्भागः. मेधादीनां विद्वारिपुरीषरसं यथैकं. प्रयुक्तं. कफो. चरा वहु कफः. आसी जिह्वात्
उता यामथवा. सकफो. चराः. आसी चतुष्पदा मेधादीनां युगादि मस्मपि वेत्त. ॥ ४७ ॥ कपिथेयादि. धात्री आमलकी सिधूथं सैधवं रुक्षापिप्ली सकरोति विभिः प्रयोगांतं संकरां जनागिरि मृ
त् आसायहं जी मवतीति शेषः. कणापिप्ली. मंजनेरसां जने. गिरिमृत् गैरिकं. तथा मध्याभ्यगंधा स मधु मधुसाहता तथा आसायहं जी मवतीत्यर्थः. गामदेष्पु क्तं. गैरिकां जने रुक्षा वा स्वरं
संका कपिथजेन रसेन वा कपिथस्य धात्री सैधवपिप्लीरिति। मध्यागंधा प्रयोगे प्रमाणा मयं. ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥

[illegible]

हरीतकागोस्तत्रिकाकुलीरशृंगीकराधनयवासवर्त्तो॥ मन्वाज्ययुक् सव्ययतैः नमिश्रोमुडस्तथाभ्यासजिदिसव्ययं॥ २॥ प्राणीनिंवातुः
दोगाकुलकरयसुरयोषदावीविशाः नामोधाकङ्कगयासेः ससुरमिरहतीयुगमकडीवराभिः॥ त्रायेतीशक्रमादीत्रिरदमृततातिक्तवाध्या
करात्रिजालीकरूरयुभिः कृतहजयति कायउगाननेका॥ ३॥ कासभासवसासहहृदरुजाहिप्रोर्धवातानथोनानाकारमद्यतिसन्नि
पतनंदात्रिंशकोवर्धव॥ धूमोमायत्रिशरजोयुतशराव्यस्तंमोहं त्यलंभ्यासोभ्यामिलकासहहृदरुजाहिध्याः समस्ताभापि॥ ४॥ शुद्धा
कुलथरुषनागरजोःथवाधरुणावितः श्वसनकासहरः कषायः॥ रुद्राहरेणुविहितोपिचहिगुक्कयुक्तोऽविराजयतिहृत्तरपंवाहका॥ ५॥

[illegible]

शृंगीयादिशृंगीककटशृंगीकक्यापियली। वारिदोमुस्तारिध्वंमुंठी। वाधंयुकरमूलोडवरांमरिचंयंपंचाधिः बृहत्संचमूलोकात्रमयचिन्वारिदीर्घवृत्तवसंतदूषः यथुयंचमूलमितिपारिभाषिकं
ह्यंवासाटवः। ममृतवल्ली। गुडवी। वारिकाथः ॥ ११ ॥ ~~सूर्यवर्तारसः~~ सुताई। मित्यादिसुताई। वारिदोपरिभाषा। वलिगंधकं। वयारसैः छतकुमारीरसैः एकयामंप्रहरकंमर्दयेतातद्वेनसू
तवलिद्वयेनसमंतुल्यभागंशुलजदलंताम्रपत्रंलिप्ताद्यदीयंयुक्तेवालुकायंत्रकेशार्कधरेस्थानिकयंत्रेइत्येयोक्तंएकाहंपलाभाहरेत्त्रिंशत्तयायेत्। अथसूर्यवर्तारसः ॥ वल्लोमितः
विशुजनुलितःश्वासजिन्निगदितःकथितः ॥ गंधकमरिचद्युतैःप्रयोगांतरं ॥ १२ ॥ शिलोत्यादिशिलमनःशिला। ताररूपं। तुल्यंताम्रां। आलहरितालं। गंधं। गंधकः। सूतः। पारदः। स्तः। सर्वया

मंगीकरणाचारिद्विभवाद्यनुरागंयुतंशर्करयोयरोत्र॥पंचांगिभासाःप्रतवलिगारिपीतंजयेद्यासमिदंमहेशा॥१॥सताईवलिमेकया
ममभितःकयारसैर्मयुतद्वेनसमंतुमुचजदलसिखाघटीयवके॥यत्कैकाहमथाहरेन्निगदितोवलोभितःभ्यासजिसूर्यावर्तरसोयगं
धमरिचंसाजोमकभौसजित॥२॥शिलातारमुलागंघंससूतंधिभायंतुयासातुलस्याद्रतोये॥प्रदागोसकंतंमभावेक्षयामहयपावये
द्रुधराख्यपुटेतु॥३॥समुद्रसयासादलोभोभिरेततथाद्रोभुभिःषट्कदलैःकयाये॥दृढभावेयेदलतःभ्यासकासंहियंकेसरीवक्षरोत्रक्षिणाति

[illegible]

यो चं का **असाध्यथासतसामाह** सतर्षेयादि तर्षस्तथावमिच्छादिः। मयं व्यासः विवर्ज्यस्त्याज्यमिच्छासायामिति शेषः। भवत्स्य कास ईदृशो विवर्ज्यः। उक्तं च नृणां कलवतस्ते तावसाधय
 निरुपद्रवाविति॥ **१५॥** **हिकाविमलितमाह** हिकार्तस्यत्यादिः सगैर्कोषधभृतं छागीययः शस्यते हिकापीहितस्य शस्तो भवति गैरिकं स्य गैरिकं औषधं शुद्धीताभ्यां सह भृतं प
 कं छागी भजापयः दुग्धं गेयातरे गैरिकं त्यागोपितथाहिः हिकार्तस्य पयश्चागहितं नागरसाधितमिति प्रयोगांतरमाहः शौद्राक्षानुगतं श्वपरकरस्यः शौद्रं मधुमक्षः शौर्वर्जमल्य
 रागपूरसः जीजरकरसः भुगतः युक्ता इत्यर्थः मया जायते। मधुसौवर्जलोपेतं मातुः जुगरसं पिबेत् योगांतरमाहः लेहस्तु मध्याज्ययुक्तं मयं व्यासः चतुर्भ्यः पक्ष्याक

सतर्षोफि नस्तथावमिच्छातिसारिणः। मयं विवर्ज्य ईरितोः यस्य कास ईदृशः **१५॥** **हिकार्तस्य सगैरिकौषधभृतं छागीययः शस्यते शौद्राक्षानुग**
तं श्वपरकरसो लेहस्तु मध्याज्ययुक्तं रुद्रा गैरिकविडुः मत्रिफलिकाः शंखादजो मक्षिका विडुस्तो यत्र तथैव यावत्करसैरिष्यापरं नावने॥ **१६॥** **कटुवि**
कयनासकङ्कः नकारवीयोधरैः सभृगिभिरतिडुतं मधुयुतोः वलेहो जयेत् सहिष्णुः कसत्रं कफश्च सनमं मक्षसिंधुजं प्रदत्तं मपि नावने रुटितिसर्वहिको

ह्या गैरिकविडुमत्रिफलिकाः चतुर्थः प्रयोगः शंखादजः शंखचूर्णं पंचमोऽयं प्रयोगः। मक्षिका विडुमक्षिकायाः पुरीषं स्तन्येन स्त्रीदुग्धेन तथा मथया यावत्करसैः मलकरसैः ताव
 नेन स्येपरं मयं रंशिता। चरके युक्तं नावने मक्षिका विषा मलक्त करसेन वा नारी क्षीरेण वेति॥ **१७॥** **कटुलादिचूर्णमाह** कटुविके त्यादिः कटुविके शुद्धीपिप्ली मरिचानि य
 वा सोडुगाला। कटुलश्च कटुकः सोमयः कः कडुकल इति लोके प्रुद्धः। कारवी कलौ जीरतिप्रुद्धा यो धरं युक्तं मलं शृंगी कर्कटशृंगी दुतं शीघ्रं हिष्मा हिका कसत्रं कासः क
 फश्चेष्टाश्च सतं भासः। मंत्रसेत्यादिः मंत्रसा जलेन सिंधुसैधवं नावने न स्यात्। सुटिति डुतं उक्तं च गैरिणसिंधुश्चरजोऽतिसूक्ष्मं न स्येन हनं विनिहंति हिका **१८॥**

असाध्यहिकार्तस्यमाह क्षीरा इत्यादि क्षीराः च लोमांसाभ्यां भवेद्विषयतया। मतिमात्रं मयं रंशु परीतः हिका युक्तः। यस्याहिकतः देहः शरीरं भाययते विस्तीर्य तश्च दुर्बलं हि
 भवतीति शेषः। नावने न स्त्रीक्रियते प्रुद्धीक्रियते यस्याहिकतः देहः आयम्यते नावने तावने इति पाठे तावने मुह्यति दीर्घे रोगे चिरकालिक रोगेऽभिभूतः तिरस्कृतः क्षीरादेह इत्यर्थः॥ **१९॥**
 आध्यायसमाप्तिकरोति। मतिगृहे त्यादिना। मतिगृहेति व्याख्यातं प्रथमाध्यायांते योगचंद्रिकायां भसनप्राः भ्यासनाशकाः उपायाः प्रतीकाराः इति समाप्ताः॥ **२०॥** **इति योगचंद्रिकायां**

क्षीरादिदुग्धसरीतोतिमात्रं देहो यस्यायम्यते हिकतश्च दुर्बलं हि र्नाम्यतेऽति मया यीवर्जो हिकी दीर्घरोगाभिभूतः॥ **२१॥** **आध्यायविधिव्यापिका**
या मगदं शरव कोरतो विषायाः **२२॥** **असाध्यहिकार्तस्यमाह** क्षीरा इत्यादि क्षीराः च लोमांसाभ्यां भवेद्विषयतया। मतिमात्रं मयं रंशु परीतः हिका युक्तः। यस्याहिकतः देहः शरीरं भाययते विस्तीर्य तश्च दुर्बलं हि
 रोगैः स्नेहवद्विः। उर्वाश्च स्नेहवद्विः कोरतो विषायाः सगैर्कोषधभृतं छागीययः शस्यते हिकापीहितस्य शस्तो भवति गैरिकं स्य गैरिकं औषधं शुद्धीताभ्यां सह भृतं प

आध्यायविधिव्यापिका **२३॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **२४॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **२५॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **२६॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **२७॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **२८॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **२९॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३०॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३१॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३२॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३३॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३४॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३५॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३६॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३७॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३८॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **३९॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४०॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४१॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४२॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४३॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४४॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४५॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४६॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४७॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४८॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **४९॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५०॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५१॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५२॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५३॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५४॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५५॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५६॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५७॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५८॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **५९॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६०॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६१॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६२॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६३॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६४॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६५॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६६॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६७॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६८॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **६९॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७०॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७१॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७२॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७३॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७४॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७५॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७६॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७७॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७८॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **७९॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८०॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८१॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८२॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८३॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८४॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८५॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८६॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८७॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८८॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **८९॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९०॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९१॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९२॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९३॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९४॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९५॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९६॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९७॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९८॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **९९॥** **आध्यायविधिव्यापिका** **१००॥** **आध्यायविधिव्यापिका**

या नं का
॥३॥ अत्रोपयुक्तानि विरेचनप्रयोगाणाह। चरुदिग्धादि। चरुतत्रिंशदी। न्यडुमः राजशभाख्यधइत्यर्थः। आदिशब्दात्तसिताकध्वीजपरिग्रहः। समाक्षिकैः समधुमिसितायुतैः शर्करासहितैः। भुंजोषिणः तथा विरेचयेत्यथात्रिंशद्वर्गलोभप्रवतीत्यर्थः। अत्रार्थचरकः। यथास्वेनोष्णराणाणां कंशरीरेयोतिधातयः। स्त्रोतसाचयथास्वेनधातुः। पुष्यतिधातुः। स्त्रोतसां स्रोतरोधाच्चरुतादीनां च संशयात्। तस्मिन्कालेपचसगिर्यद्वंशोष्णसंस्थितं तस्मात्परीषं संरक्ष्य विरोधाद्वा जयश्मिराः। सर्वधातुक्षयार्तस्थकालं स्थहि विद्वज्ज। एतदर्थं तु। यथास्वेनोष्णराभाजीयेनरसाग्यादिरूपेणादुष्णराधातुः। पुष्यतिधातुः। तिधातुः। नारसेनधातुः। रक्तादिसंयः। एषं धातुः। शोषराकमेदशीयितायश्मशितदिरोधमाह। स्त्रोतसामिसादिः। संविरोधादित्यश्मकारकदोषेणावरुद्धत्वात्। रक्तादिसंक्षयः। स्त्रोतो रोधात्तथापोषकरसाप्राक्कृपाच्चजेयः। धातुष्यापचयोपिधातुक्षयदोषप्रभावाच्चजेयः। यथाधातुपोषक

त्रिदशपट्टमादिभिः समाक्षिकैः सितायुतैः ॥ विरेचयेदमुं तथा वलं नहीयते ॥ ३ ॥ दशमूलधनाकणौषधात्रांसचतुर्जातशृतोयमेकस्वभ्रति
घोरतरक्षयातुराणां ध्रुवमुक्तो नृदिनं सुराययुषं ॥ ४ ॥ तुल्यपयः कटुयंचकयाभैः षट्पलिकैरितिकल्कत्रियुक्तैः ॥ प्रस्थामितं तु शृतं घृतमेत
द्यक्षकलंसकलं विबुधोति ॥ ५ ॥ दशमूलशृता नवं न वेद्यसयसः सर्पिरिदं सपिथलीकं ॥ समधुस्वरसादपार्श्वशीर्षां सरुजाकासहरं जरापहारि

रसहासुगमं विज्ञेयाद्वा जयस्मिन् राशतेव च नेन भवेद्यप्रियदुर्जना तापुशीवं संरक्ष्य मिति सूचयत्याचार्यः विद्वत्प्रतिविडाधारं ॥ दशमूलेत्यादि च नाभायकं कशापिप्यली ॥ औषधं ।
सर्वतुर्जातिभ्यः लक्ष्यं नामके सरसहितः श्रुतः कायः भतिघोरतरो वदन् क्षणायुक्तत्वात् दुःसाध्यो यो यश्चाक्षयस्तेन आतुराणापीडिता नानुदिनं प्रत्यहं पुंसां पुरुषाणां सुखाय
उक्तः कथितः ॥ तुल्यययद्वादि ॥ तुल्यययः समजागदुभयप्रस्थमितं द्युतं श्रुतं पकं ॥ कदुपंचकं पिप्यली मगधा मूलं च व्यानागरचित्रं कशिपायकं यवधारः ॥ एतैकदुपंचकादि
भिः षड्यलिकैः कल्कनियुक्तैः ॥ एतत्सकलं यस्मात्कलं राजयस्मरौवलं सैव येषां मर्थ्यासकलं संपूर्णं विधुनोति कं पयति ॥ नाशयतीति यावत् ॥ दशमूलोदि ॥ दशमूलं श्रुता
तदशमूलं पकात्पयसा दुग्धात्पयत्रवे सपिचं भवेत् ॥ तत्सपिप्यलीकं समधुस्वरसादादिहरं चरनाशकं च भवतीति शेषः ॥ सरसादः स्वरमंगः पाश्चादेरुजापीडां शीघ्रं शिरः

मदनेत्यादि। मदतं मदतफलं सधु कं वशी मधु मदी द्राक्षा जंतुजितु विडंगो हंसपादीय नाम प्रसिद्धा नसिका सायां कंडसाह उल्का सिका प्रतिष्ठाया प्रतिष्ठाया यत्नसंन्यासः। कसनं कासः म
जीर्णः शिरः शूलः अतिशोथः शिरः प्रचुरः कः नाशकः॥ २॥ मधु मदी द्राक्षा जंतुजितु विडंगो हंसपादीय नाम प्रसिद्धा नसिका सायां कंडसाह उल्का सिका प्रतिष्ठाया प्रतिष्ठाया यत्नसंन्यासः। कसनं कासः म
थानागः केसरशयेन जयोद्यः। यजुर्वेदा मुखधारणाय विजिरोषधैः कोयं प्रयोगः प्रयोगांतरमाह भस्मलोसादि। भस्मकृतमुहुः भस्मकृतिक कवलगदतः सुचिरं तनी भयिभ
रुविः उपशमनेति भासादयति प्राप्नोति॥ ३॥ मधु मदी द्राक्षा जंतुजितु विडंगो हंसपादीय नाम प्रसिद्धा नसिका सायां कंडसाह उल्का सिका प्रतिष्ठाया प्रतिष्ठाया यत्नसंन्यासः। कसनं कासः म

मदप्रमथकंडी जंतुजायेयलीनिर्जयति त्रिसिन्धुवित्तहंसपाद्याभ्वमूले ॥ परिभृतमिहते लंकटसादप्रतिष्ठाभ्यसनकसर
मूर्द्धातीरतिशेष्वाहारि ॥ २॥ त्रयसयत्रयमरुचिर्मधुमाशिमंथसहजदूरफलके सरैक्यत्वा ॥ भयभ्यतिक्तकवजग्रहोऽसक
त्वात्वासादयसुयसमंभुविरंतरीच ॥ ३॥ एलात्नकरिकेसरोषसाकराविभ्यंविदुंक्रमोद्गोस्तुल्यसितंप्रसेकमरुचिंभ्यास
सकाशंजयेत् ॥ ४॥ शास्त्राभ्यकदीपसारवदरविभ्यंचकव्योशकंप्रत्येकंकुड्योमितापिचसितायासजीराशितु ॥ ५॥

[illegible]

A horizontal scale bar with markings at 5, 10, 20, 25, 30, 35, and 40 cm.

[illegible][illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

नेपातीनागजप्रभवसमरजः सप्तधाभातुष्वै अष्टं अष्टं विभायंतदनुचगलितेहेमिकल्लं संमंतं ॥ दत्तागाढं धमेदाविलयमिति पुनश्च विमिश्रितुष्व
कारैर्मन्त्रानुवाचमाष्टाष्टमिदमस्मिन्नेष्वेव रुसेषु योज्यं ॥ २१ ॥ कपोतदशायतरोद्भवेन मन्त्रेण लिप्ता मिदं नानिहेमः ॥ समन्तगंधेन ततो ततश्च तानि रुद्र
निशाययुग्मे ॥ २२ ॥ पंचेषु टैर्दमितैः कनिष्ठैरेतं क्रमेण धरन्तो यज्ञैश्च ॥ विंशतिमैस्तैर्दशमं पुटं स्थानि रूपा मि संमृतिमिति हेमः ॥ २३ ॥ स्वर्णं चंदनं च धूपं
श्मविषजिह्वातं प्रभातुद्विकृतस्मिन् स्यादुद्यतिस्मृतिप्रदमथो धातुप्रदं दोषजित् ॥ स्तद्वस्मष्टतोषणायुतमिति क्षीणो जसो वदं न मे ह्या सह ताशनाश

यानुकूलोद्भवैः हेमपत्राणि तेषां च प्रदद्यादंतरांतरं । गंधरसं संमंद्या शरावयुगसंपुटे । प्रदद्यात्कुकटपुटं च त्रिगोमयोपलैः । एवं नयपुटानदत्त्वा दद्यात्प्रमं च महापुटं । त्रिंशद्दश
 पलैर्दय जायते ह मम स्मृतव शति ॥ २३ ॥ सुवर्णमुखा ग्राहः स्वर्णमिस्यादिः ग्रहणमिति । शरीरग्रहत्वसाधने रथं अकहिते । यद्वा शीतशीतवीर्यं प्रभाकोतिः । तदुक्तं चरके । प्रभावं शी
 प्रकाशितं । स्यादमधुररसं नृपाके । मधुरकटुकपाके सुवर्णवीर्यं शीतलपित्तमुक्तं । धृतिर्गन्धादिधारणाशक्तिः । स्मृतिरनुभवजन्यं ज्ञानं धातुप्रदमिति । रसरक्तादिधातुवर्द्धकरं
 न चैवं पो न रुक्तां दोषजिदिति । विशेषघ्नः रसेद्रविंता मणावपि सर्वदोषप्रशमनमियुक्तं ॥ एतद्ग्रहस्मृतिर्गोत्राभिर्नतं । एतोषणा युतमिति । एतोषणाभ्यामायुता उषरां प्रविचम
 ति क्षीणौ जस्तौ बर्द्धनं मेहादि । ज्वेसि च भवति कुताशनाशो मिमोघः कसने कासः । भवउषणापि व्यलीति केचिरातन्ना एतद्ग्रहस्मृतिर्गोत्राभिर्नतं । एतोषणा युतमिति । एतोषणाभ्यामायुता उषरां प्रविचम

[illegible][illegible]

ननु पूर्वाभासिक सहितेन दूरद हिं गुलेन तैः समैः गुण्य भागैः जभादिरसैः मदितैः सस्त्रापिथैः राजदन्त रूप्य भवंपरिनिष्पन्नया स्थितं मारयेत् यद्वा साक्षैर्गंधकसूतजैः शिखि
पुटैः विपुटैः राजदन्तं मारयेत् मथ मथवा जभा मया जवीरस न हि गुले पिष्टा ममुना क केन मारयन् रूप्य पत्र लिप्ता सप्तभिः पुटैः मारयेदित्यनेन नयः । दूता नीत्यादि
ताप्य सुवर्णभासिकं दूरद हिं गुलेन सुसूक्ष्म पिष्टा रूप्यस्य तं हनिस्व मारिणः दूतानि यत्राशिः लिपेत् मथांतरपत्रे तद्विस्त्रिया दंत पुटयोगतः इति भवेत् प्रकाशे तातरूप्य निरुत्यं
समयेन रूप्य गुणा ग्राहः शीतमित्यादि शीतं शीतवीर्यं विधिवदिति शास्त्रोक्त प्रकारेण प्रयुक्तं मय्यं श्रेष्ठं ययः स्थापनमुक्तं केवलं रूप्य भस्मनः प्रायशोऽप्रयोगात् ।

यो. चं. का. **॥४३॥** मम कश्चिद्विषयं न तत्र योगमाह. स प्राविष्टादिरजतमस्मनः समौ तुल्यभागौ गन्तव्यौ भवतामभेदः समं सतैस्तु संविक्रमं को न प्रयोषति फले प्रयुज्यतावलीहं क्षयं क्षयितुं देहतां क्षयेण राजयश्चरणा क्षयितुं क्षीरातो साप्तः देहः शरीरे यस्य स क्षयक्षयितुं देहस्तस्य भावः क्षययितुं देहतातो. सखिलपित्तनेत्रा मया न विजयतां भवसुत्रे. भासः मुदजाः भर्ता सिमेहः प्रमेहः. **॥४४॥** मम ता मम आरता माह. स क्षमाशीलादि स क्षमाशिरुं कंठं वेध्यानि. ताम्रपत्राणि भस्मनः काजिकादिना केनापि नोदिनं खेदयेत् तत उडस्य रिक्ताय पादसूतात्रि चतुर्थी शीघ्रदात्रिस्तात्रितात्रिताम्रपत्राणि भस्मनः खले मर्दयेत्. **॥४५॥** तत मम मर्दिता गंधके न लिप्ता गोले पुनर्नवायाः वयोभ्याः भव्या चो गेयाः भस्मलोशिकायाः मया वा मीना द्याः गोडिनीति प्रासिद्धायाः कल्कतः. **॥४६॥** भारा मीये. मम यात्रा मने कार्यत्वाद्दिहो भगुलो चं लिप्ता लिप्ता द्युलो चं मिति शार्ङ्गधरादयः तनिहृदमुखे प्राजने पात्रे ध्यासे

समौ रजतमस्मनो गमनं वासरे शावदः समं त्रिकुंडकोत्तमं प्रयुज्यतावलीहं जयेत्. क्षयक्षयितुं देहतामखिलपित्तनेत्रा मया न विजयतां भवसुत्रे. न कासजिह्वुदजहसरे मेहनुत. **॥४७॥** स क्षमाशीला म्रपत्राणि म्रनस्येदये त्रिदिनं. **॥४८॥** उडस्य पादसूता नयता नयने न मर्दयेत् खले. **॥४९॥** मस्योपघृष्टगंधो यले न लिप्तादिभागेन. गोले पुनर्नवाया भ्या गेयाः कल्कतोथ मीना द्याः. **॥५०॥** लिप्तां गुलो चं माराह. तातं प्राजने त्रिरुदमुखे. सैकतयंत्रे विपचे क्रमाग्निराः. मया संमिता नया मान. **॥५१॥** शीतं सतो विमर्षं सरणा तो येदिने गोले. रुत्वा हं भागं धोय लेन घृष्टं न सपिधा लिपयेत्. **॥५२॥** मृषा गतं गजपुटे विपचे कृतं सतस्तु रुकास्थं. याति मम कृपा धैरयेत मेदि जा नीयात्. **॥५३॥** हं.

कृतयंत्रे कालु कायं चैकमाग्निरा मर्दमथ तीव्रेण जलनेन भासाय संमिता नवेदगणिता न चतुः संख्या का नया प्राव प्रहरा न विपचेत्. **॥५४॥** सतः शीतं स्या गशीतं स सरणा तो येदि न मथ यात्रे विमर्षं ततो गोले कं रुत्वा सपिधा घृते न घृष्टं न मर्दिने न भवभागे गंधो यले न गोले कं रुत्वा गंधके न लिपयेत्. **॥५५॥** ततो मृषा गतं मृषा संपुटस्थितं गजपुटे विपचेत् ततः स्व तः शीतं तु रुकास्थं सैकतयंत्रे विपचेत्. एतत् याति प्रोति कमा धैरयेत. मय गतं विजा नीयात्. याति हृदि. भाति म्रमः स च चकारुहस्य वसं विति. कृमस्तु. यो नया सः अमो देहं प्ररुहः भासवर्जितः कृमः स इति विज्ञेयं. इति यात्रे प्रवाधन इत्यनेन लक्षितस्तदा घेत्त सधामैः भादिशयात् परिचयन ग्रहणा मा शा र्ङ्गधरेणु कं. स क्षमाशीला म्रपत्राणि कल्का सेवेदये दुधं वा सरत्रय म्रन ततः खले विनिक्षिपेत्. पादोशं सूत कंदलाया मर्दयेत्. तत उडः प

टी. का. **॥४३॥**

त
षत्राणि लेपयेद्दिगुणो न च. गंधके न सपिष्टे न स्या कुर्या वमो रुकं. ततः पिष्टं च मीना क्षी चंगरी या पुनर्नवायां तल्कके न बहिर्गोले लेपयेत्. द्युलो भितां धत्वा तद्रोले कं भां डे शरावे रा नुरो जयेत्. कालु का निः प्रयुयां या वस्तु ले वस्तादि निः दत्वा भां डमुत्तु मुदं तुत श्वस्त्रा यिनिः क्षिपेत्. क मरुदा गिना स म्प कया वधा प्रचतुष्टया. स्या गशीतं स मुदः स मर्दयेत् सरणा दवेः दिने कं गोले कं कुर्यादिधं गंधे न लेपयेत्. स घृते न ततो मृषा पुटे गजपुटे पचेत्. स्या गशीतं स मुदः स मर्दयेत् ताम्रपत्राणि भस्मनः काजिकादिना केनापि नोदिनं खेदयेत् तत उडस्य रिक्ताय पादसूतात्रि चतुर्थी शीघ्रदात्रिस्तात्रिताम्रपत्राणि भस्मनः खले मर्दयेत्. **॥५६॥** तत मम मर्दिता गंधके न लिप्ता गोले पुनर्नवायाः वयोभ्याः भव्या चो गेयाः भस्मलोशिकायाः मया वा मीना द्याः गोडिनीति प्रासिद्धायाः कल्कतः. **॥५७॥** भारा मीये. मम यात्रा मने कार्यत्वाद्दिहो भगुलो चं लिप्ता लिप्ता द्युलो चं मिति शार्ङ्गधरादयः तनिहृदमुखे प्राजने पात्रे ध्यासे

लेलीतो प्रेरसा नितः पलमितः कयार सैर्मर्दितः क्षरां शुब्दं रायदः समं नवायेते न लिप्ता यसेत्. मृषा चैव शरावरुदवदने तसैकतारये पचे घं वेया पुशिका क्षिया म मयमि प्रातीतिता म्रसूत. **॥५८॥** ताम्रसति क मधुरं सकया यशीत मुक्तं कफ प्रमथयित हरसरं वा. एतादि विज्ञेय विनिपुक्तं मया करोति का सो र्धया त विषया युज पां डुरो गारा. **॥५९॥** अर्क सीर सुपिष्ट गंधरजसा तु ये न लिप्ता दत्वा या रस्या म्रविशो धिता निवृहो मृषा पुटे धारयेत्. पाचोत रुज संज्ञके एथु पुटे मस्यार मिस पुट हृदे नैव भवेदिती हरि तिकां स्थं जेसा चितो. **॥६०॥**

पुट नापर्यपचेदा मत्रयंत्रिषका सताला मेत्रिषक युक्त्या तत्र दिगु मर्दयेत्. ततो म्रियते इति शेषः. **॥६१॥** ताम्रस्य मुखा माह. ताम्रमिषादि. सति क मी यति कं. विधि ज विनिपुक्तं शास्त्रोक्त विधाना वरा प्रयुक्तं का साधन भया करोति. गोशयति उच्यता त उच्यता गोशतः पायुजाः भर्ता सि. **॥६२॥** भारा मीये. मम यात्रा मने कार्यत्वाद्दिहो भगुलो चं लिप्ता लिप्ता द्युलो चं मिति शार्ङ्गधरादयः तनिहृदमुखे प्राजने पात्रे ध्यासे

त्रिभस्मविशो धिता नि या म्रमात्रं भस्म ज्वीरादिरसेरि. ना नीतिता सार्थः. तात्रि. अर्क सीर सुपिष्ट गंधक क्षी न लिप्ता मृषा पुटे मृषा द्युसे पुटे धारयेत्. ततो गजसंज्ञके एथु पुटे मस्यार मिस पुट हृदे नैव भवेदिती हरि तिकां स्थं जेसा चितो. **॥६३॥** अर्क सीर सुपिष्ट गंधक क्षी न लिप्ता मृषा पुटे मृषा द्युसे पुटे धारयेत्. ततो गजसंज्ञके एथु पुटे मस्यार मिस पुट हृदे नैव भवेदिती हरि तिकां स्थं जेसा चितो. **॥६४॥** भारा मीये. मम यात्रा मने कार्यत्वाद्दिहो भगुलो चं लिप्ता लिप्ता द्युलो चं मिति शार्ङ्गधरादयः तनिहृदमुखे प्राजने पात्रे ध्यासे

टी. का. **॥४३॥**

यो. चं. का. **लोहमुखा माह** ने-यनेत्रयोर्दितं-लेखनं-कफग्रन्थादिनां शनं. लोहप्रसवयोगं गुरुणा श्वाह-प्रयोगप्रियादि। भ-यप्रध्वनितं चतुप्रधुक्तं। वे-प्रयोगयुतं विडंगविजदुक्तं-विधुतुलितं चर्माव-
॥४५॥ तं-तद्वत्-लोहप्रसवयोग-पाण्डुप्रमेहादिजित्-भादिश-यात-कफ-कुप्याशोग-लपीडाजित्-उक्तं-लोहकेरुपेगुरुतितं-कषायकफ-पित्त-तुल-शीतने-उहितं-रु-खे-बल-द-वात-ले-सरा-शोक-कुप-प्रमेहा-
 शोग-लपीडा-रुमी-ज-योदिति-भ-य-पाणि-रु-पाय-सो-ध-पा-शो-कु-पाण्डु-प्रमेह-गुता-व-य-स्थ-गुरु-व-धु-स-र-मे-हो-ला-प-ह-मिति-स-वे-र-सा-य-मा-धि-कं-स-वे-प्र-र-सा-य-ने-प्र-गु-तोर-धि-कं-ज-गु-रा-ह-उ-क्तं-च-
 भ-य-स-मा-न-न-हि-कि-वि-द-स्ति-र-सा-य-ने-अ-व-त-मे-न-रा-गो-गु-जा-मे-क-स-प्र-र-भ-य-व-सु-न-र-ति-का-ता-य-प्र-ह-स-प्र-स्त्री-या-य-था-दो-वा-न-ले-न-र-क-पा-ड-ति-ल-ते-ने-च-मा-धा-न-रो-जि-को-त-था-म-ध-म-म-र-स-
 वै-व-ज-ये-लो-ह-से-व-क-भ-था-शु-ह-लो-ह-स-व-दो-व-मु-क्तं-भा-व-प्र-का-शो-प-उ-त-कु-पा-म-य-प्र-क-कारि-ह-दो-ग-म-लो-कु-रु-ते-र-प-री-वा-ना-र-ह-जा-ना-च-त-था-प्र-का-प-कु-पा-च-ह-सा-म-भु-द-लो-ह-मिति-॥४५॥

लोहंति-क-क-षाय-शीत-रु-मि-जि-ने-अ-परं-ले-ख-नं-पि-त-श्ले-ष्मा-हर-प्र-यो-ज-प्र-ध-त-इ-स्मा-ज-प्र-ध-न-वितं-वे-प्र-यो-य-यु-तं-च-वि-धु-तु-लितं-पाण्डु-प्र-
 हा-दि-जि-नि-सं-स-वे-र-सा-य-मा-धि-क-मि-दं-सं-य-मा-ने-ज-गु-॥४५॥ ले-ली-त-ह-दि-लो-क-सी-रा-आ-धा-त-व-सु-व-र-सा-य-पा-ण्डु-दि-ता-पु-ट-रि-ह-क-प्र-मि-ते-र-
 स-म-य-मा-या-ति-॥४५॥ ना-गे-न-ह-म-शि-ल-या-ना-गं-गं-धे-न-अ-य-मा-ले-न-॥ यं-ग-म-यो-द-र-दे-न-प्र-ति-ह-या-आ-शि-के-रा-ता-र-वा-॥४५॥ र-ति-मा-तु-रा-व-
 न-मा-र-सा-॥ तु-था-भ-त्री-लो-ज-न-आ-शि-का-शि-ला-स-ता-ला-र-स-क-अ-स-प-॥ मि-ध-मि-र-ता-उ-प-धा-त-वो-ये-अ-दि-व-म-र-क-व-व-दा-मि-ते-पां-॥४५॥

नै-व-प्र-का-रे-रा-स-वे-व-धा-तु-मो-म-र-रा-य-यो-ग-मा-ह-ले-ली-ते-या-दि-ले-ली-तो-गे-ध-क-ह-दि-ला-म-न-शि-ला-भ-क-प्र-मि-ते-हा-द-श-मि-र-उ-क्तं-च-शि-ला-गं-धा-क-ड-भा-क्ता-ख-रा-घा-स-व-धा-त-व-मि-ये-ते-हा-द-श-पु-टै-स-
 सं-गु-रु-न-वो-य-थे-ति-॥४५॥ ना-गे-ने-या-दि-ना-गे-न-सी-स-के-न-ह-म-सु-व-र-प्र-ति-ह-या-त-मा-र-ये-दि-स-थ-शि-ल-या-म-न-शि-ल-या-ना-गे-सी-स-क-प्र-ति-ह-या-त-गं-धे-न-गं-ध-के-न-अ-य-ता-मे-प्र-ति-ह-या-त-भा-ले-न-ह-रि-ता-टी-का-
 ले-न-यं-गं-प्र-ति-ह-या-ता-भ-यो-लो-ह-द-र-दे-न-हि-गु-ले-न-प्र-ति-ह-या-त-मा-शि-के-न-स-रा-मा-शि-के-न-रु-प-मा-शि-के-न-या-ता-र-रु-प-प्र-ति-ह-या-दि-ति-॥४५॥ म-यो-य-धा-त-मा-ह-तु-था-अ-या-दि-तु-थ-भ-म-ता-सं-गो-त्री-॥४५॥
 ना-थो-था-इ-ति-म-ध-दे-रो-प्र-सि-द्ध-भ-म-भ-क-नी-लो-ज-न-सो-वी-र-सु-र-मा-इ-ति-प्र-सि-द्ध-मा-धि-क-स्व-रा-मा-शि-के-रु-प-मा-शि-के-च-शि-ला-म-न-शि-ला-स-ता-ला-ता-ह-रि-ता-ले-त-स-हि-ता-शि-ले-ति-उ-प-धा-
 तु-पु-ह-रि-ता-लो-पी-स-थ-र-स-क-ख-पर-ये-स-प्र-उ-प-धा-त-व-मि-ध-मि-र-ता-ते-पां-अ-दि-शोध-न-प्र-का-र-व-पु-न-म-सु-मा-र-रा-प्र-का-र-व-दा-मि-क-थ-या-मी-ति-यो-ज-ना-॥४५॥ ॥४५॥ ॥४५॥ ॥४५॥ ॥४५॥

टी. का. ॥४५॥

अ-य-स-मो-ध-न-प्र-का-र-मा-ह-क-यो-ते-या-दि-मु-ग-मे-॥४५॥ स-सा-र-घ-मि-या-दि-सा-र-घं-प्र-ध-य-थो-दि-ते-का-र्य-शो-भित-मे-व-तु-थं-मि-यो-ज-ये-दि-स-थ-॥४५॥ तु-थ-गु-ता-मा-ह-भ-शो-वे-या-दि-ह-द-दो-ग-व-मा-म-य-
 सि-ध-का-दि-वि-र-स-पि-त-जि-न-व-ह-क-ली-ना-म-पि-त-म-सा-ध-म-पि-ज-य-ती-स-थ-भा-दि-श-या-त-क-फ-रु-मी-वि-ष-ग्र-ह-सा-॥४५॥ म-प्र-क-शोध-न-मा-ह-रु-पा-भ-मि-या-दि-रु-प-ग-र-भ-म-भ-म-क-भ-मि-ध-
 मि-तं-य-हा-व-ति-श-ये-न-ता-पि-तं-ध-मि-त-मि-ति-ध-म-सो-ना-क-म-सि-क्त-॥ शी-रे-दु-धो-मि-धि-प-प्र-सि-ध-प-श्वा-न-र-मि-त्र-प-त्रं-कु-पी-त-त-द-प्र-क-तं-इ-ली-या-म-क-द-वै-मे-घ-मा-द-यो-गे-य-र-से-म-ध-म-य-म-
 त-भ-हो-रा-व-त-अ-ध-न-अ-ध-न-वे-त-॥४५॥ म-ध-अ-ध-न-प्र-क-स-प्र-का-र-मा-ह-रु-पा-मि-या-दि-र-त-त-अ-ध-म-भ-क-धा-या-भ-क-रु-पा-धा-या-भ-क-र-सा-प्र-का-र-स्तु-गं-धा-त-र-य-था-पा-द-श-श-लि-सं-यु-क्त-म-

क-यो-त-मा-जी-र-पु-री-य-प-ध-यु-तं-द-शो-शे-न-तु-टं-क-रो-न-॥ पु-ट-प-वे-सो-कु-ट-उ-ह-तं-त-द-धा-वि-म-ध-थ-य-वे-सु-न-अ-॥४५॥ स-सा-र-घं-वि-म-र-दि-तं-पु-ट-पु-न-प-वे-
 दि-दं-॥ वि-अ-दि-मे-ति-तु-म-कं-मि-यो-ज-ये-य-थो-दि-ते-॥४५॥ म-शो-य-वि-ष-दो-ष-ह-द-स-म-ल-रु-पा-प-हं-वि-वं-ध-वि-वि-व-ला-ग-म-य-वि-र-स-पि-ता-दि-जि-त-॥ वि-रे-च-
 न-कर-त-था-व-म-न-र-स-रं-यि-त्र-ह-स-यु-क्त-म-पि-चो-ज-ने-शि-ग-द-ह-रि-तु-सं-म-तं-॥४५॥ रु-पा-भ-म-मि-ध-मि-तं-सी-रे-मि-सि-ध-मि-त्र-प-त्रं-त-त-॥ म-धं-तु-तं-इ-ली-या-
 म-क-द-वे-र-य-मा-त-अ-ध-न-॥४५॥ रु-पा-तु-धा-या-भ-क-मे-त-द-क-शी-रे-दि-तं-स्व-व-ग-तं-वि-म-धं-॥ व-का-भ-मा-कं-परि-वे-श-य-ने-पु-ट-ग-जा-र-वि-ष-वे-पु-
 न-अ-॥४५॥ म-धं-पु-न-पा-य-मि-ति-क-मे-रा-स-स-व-जा-रं-स्त-दि-दं-क-षा-यै-॥ य-गो-ध-म-ल-स-वि-म-धं-अ-य-पु-ट-य-प-य-अ-ध-न-प-ति-म-सुं-॥४५॥ ॥४५॥

अ-व-हा-कं-ज-लो-त्रि-श-उ-स्था-य-ये-त्री-दे-त-कि-अ-म-द-ये-करै-॥ कं-ज-आ-ह-सि-तं-स-ध-म-ज-उ-कार-हि-तं-व-य-त-धा-या-भ-क-मि-ति-प्रो-क्त-म-प्र-का-र-सि-द्ध-ये-इ-ति-स्व-व-ग-तं-म-क-शी-रे-र-ता-दि-न-वि-म-धं-
 वे-का-भ-व-का-कारं-भा-कं-पु-त्रं-भ-क-भ-वे-द-ने-परि-वे-श-य-ने-ग-जा-र-पु-ट-वि-ष-वे-त-॥४५॥ म-धं-मि-या-दि-मु-गो-धं-य-धं-श-अ-ध-न-रु-पा-भ-क-भ-म-रु-हो-त-त-शी-रे-वि-मि-सि-ध-मि-त्र-प-त्रं-व-त-
 कु-पी-त-त-इ-ली-या-म-क-द-वै-भा-व-य-द-य-मा-त-दे-व-अ-ध-न-मि-त-ज-भ-क-रु-पा-धा-या-भ-क-त-तु-शो-भ-यि-त्वा-ध-म-द-ये-त-॥ म-क-शी-रे-दि-ने-स्व-व-च-का-कारं-व-का-र-ये-त-ये-ध-ये-द-क-प-त्रं-अ-स-म-ग-ज-
 पु-ट-प-वे-ता-पु-न-म-धं-पु-न-पा-य-स-प्र-वा-र-प्र-य-त-त-तो-व-ट-ज-द-का-थे-स्त-ह-ये-पु-ट-य-ये-॥ मि-य-ते-ना-उ-सं-दे-ह-स-वे-रो-गे-पु-यो-ज-ये-त-दि-ति-॥४५॥ ॥४५॥ ॥४५॥ ॥४५॥ ॥४५॥ ॥४५॥

[illegible]

धा. आभक्तं शुद्धमथाह मुंठा यद्गवमर्दितमारनालैः ॥ दितंतथाह पिरसैर्गजारयपुटे विपकं त्रिफलाजलैस्तु ॥ १२॥ संमर्धया चं विरथो वलायारसैस्तुल्यमानु
शालीरसैश्च ॥ कंदद्वैर्गोषयसा विमर्धत्रिस्त्रिः पुटे मसुमुषैस्तु वश्यं ॥ १३॥ प्रतं जातपित्तक्षयघ्नं तदभ्रं वयःस्थापनं रथप्रसंतवत्यं ॥ सुशीतं परं दीपनं सि
धरुच्यं प्रयोगैरेनेकाग्रयघ्नप्रयुक्तं ॥ १४॥ विडंगकयोषयुतं घृतेन वल्गेन मितं सेवितमेतदभ्रं ॥ आसप्रमेहरुचिकसमंदहताशनत्वादिति जयेत्ययं च ॥ १५॥

टी.का
॥४६॥ ॥

[illegible]

संस्कार्यं जं मकाराभायें जाजनेदिनं घर्मे ॥ शुक्लं शुद्धिमुपेयादिरिष्टं सासी सटं कनाये वौ कंकुषं स्यतु वरीवराटिकाः शुद्धमायांति ॥ परिये जयेद्य
थोक्ते शुद्धा न कस्येनुता निमात्रवेद्य ॥ १२ ॥ नीलो जने विशुद्धं नेयं दोषत्रयापहरं ॥ स्निग्धं गुरुप्रदिष्टं प्रयोगतः नेकरोगघ्नं ॥ १३ ॥ भागत्रयं प्राक्षि
कमेकं भागं सिंधुस्थमेतत्कुरुपरनीरे ॥ जमदग्नेर्वा विषवेदमत्रे जोहस्यत लोहिततावधीदं ॥ १४ ॥ शुद्धं कुलत्पस्य कषायकेशतैले न तर्जना
तथा जमदग्नेः ॥ समदितं केन विदध्यमीषां प्रमुच्यते प्राक्षिकमग्निपक्वं ॥ १५ ॥ कर्कोटिका मेघविषाणिकोत्पैर्जं वीरजैश्चापिरसेर्विघ्नघ्ना धृता
तपस्वेकदिने विशुद्धि मिति प्रकारादि मन्त्रा प्रयाति ॥ १६ ॥ हिमं कषायप्रीरितं निषेवितं प्रयोगतः ॥ जरापहरिमाक्षिकं विषप्रदोषशोषरो

स्वर्गप्राप्तिकं शङ्कधारेपि। प्राप्तिरुत्तमो भागः प्रागेकं सैधवस्य च॥ प्रातुर्गुणसैवापि जंवीरोत्थद्वैः पचेत्॥ चालयेत्तोदजे पात्रे यावत्पात्रं सुरोहितं। भवेत्तत्सु सश्रुदिस्यर्गप्राप्तिकं
प्रदत्ति। कुलस्थस्य कथायेन दृष्टा तैलेन वा पुटेत्॥ तर्केन वा जम्बूवैराश्रित्य ते स्वर्गप्राप्तिकमिति॥ २४॥ स्वर्गप्राप्तिकं शोधनमाह॥ कर्कोटिकैल्यादि॥ कर्कोटिकारिचयसारतिप्रसिद्धामे
व विवाशिका॥ मेढासिंही॥ भातये॥ धर्मैकदिनं धत्ते तिसं वंध॥ इति प्रकारत्॥ उक्तप्रकारतः विमलरूपप्राप्तिकं श्रुतिप्रयाति॥ शङ्कधरेणुक्तं॥ कर्कोटीमेव शृंगुथैर्द्रवैर्जंवीरजैर्दिने भाव
येदातयेतीये विमलशुद्धतिध्रुवमिति॥ २५॥ प्राप्तिरुत्तमो भागः प्रागेकं सैधवस्य च॥ हिममिस्यादि। हिमं शीतवीर्यं॥ प्रयोगतरति तत्तद्योगसं वंधेनेत्यर्थः॥ विषयेति॥ विषयजितः प्रसूयो यो दोषः दाहकममो

सिद्धशोषणं नाशकप्रतिफलः ॥२५॥

यो चं का जायाः शुद्धिप्रदति ॥ १५ ॥ मन्त्रः शिवाय गुरोराहः स्थायनीत्यादिसुबोध ॥ १६ ॥ हरितालशोधनमाहः कुराशस्यादिः कुराशः खेडशः सहस्रतोः कुराशः मिश्रितः ॥ १७ ॥ तैलैः निलतैलैः वरा
॥ १४ ॥ पायैः त्रिफलाकायैः अयत्राशुक्तं तालकं कुराशः कुरासचूर्णं काजिकेशियैः द्रोण्यायैः रायामैः कंततः कुराशः जैर्द्रवैः तिलतैलेपचेद्यामयामचत्रिफलाजलेः ॥ १८ ॥ एवं पचेत्तु यामपाच्यं

त्रिदिने शिवाय जायते त्रैलोक्ययन्त्रे के विषये तासत्तेव भावनाः सुविधैराजैर्विभुधा तौ शिवा ॥ १७ ॥ रसायनीति कुरसा कदम्बा कफानि वद्री च मन्त्रः शि
लौता ॥ कृष्णमिमाद्यं सयमते दोषा विंदिषु भ्रष्टतमा प्रयुक्ता ॥ १८ ॥ कणारो विधाय तासे सहस्रं नानाजिके सिद्धि ॥ दोलायने विषये धामं कृष्णो
जैस्ततस्तोयै ॥ १९ ॥ तैले वरा कषाये यो मयामं यवेद्यं ॥ दोलायने विषये भ्रष्टा दित्यं यामे भ्रष्टा ॥ २० ॥ उष्मे कदम्बा मया तव द्रष्टुं शेषा स्वभावा
मय भूतहारि ॥ विषाय हं कुष्ठहर विभुद्विस्फोटकं हरितालमाह ॥ २१ ॥ भ्रष्टा तं चूर्णयित्वा कुमारी कृष्णोदये योरिभिसं च दध्ना ॥ भ्रष्टं कुर्याद्रावि
तं गोले मन्त्रे यसे इत्युक्तं चारुमृत्पात्रे ॥ २२ ॥ दन्तधारणे तदूर्ध्वं च यद्वं यावज्जायेतां गुलाभां निरुंध्यात् ॥ लोहेनेतव शारसं पूर्य कटपात्रे यस्मिन् पर
मिस्तथ पाच्यं ॥ २३ ॥ यामात्रे तद्यमि ३२ संख्यात्तं क्रमाग्नौ चूर्णं भस्मा इत्यतश्चातरक्ते ॥ देयं रवंडे नाचि तं ब्रीहिमात्रं नादं कुष्ठपात्रादिके वि ॥ २४ ॥ ६ ॥

अद्यतितलकमिति॥२॥हरितासगुणामहोउद्यमित्यादि।भार्तवद्यंप्रदरोगनाशकंभस्वजातामयः।वातरक्तोः।भूताःशुद्धगदाः॥२॥हरितासमारसमाह॥अद्यतलमिति॥अद्य
तलंशोधितंहरितालंक्षयित्वाकृष्णोदभवैरसैर्दध्नाचभाषितंअक्षप्रत्रंगोलेपलासक्षारपूरितमृत्तिकापात्रेक्षियेत॥२॥तदुपरिपात्राक्षारेशाभंगुलागोषड्यावज्जायेततवद
दन्तैरुत्तालोहेनलोहसंपुटेनाभेरुध्यातातदनंतरमेतत्क्षारसंपूर्णकंठयथास्यात्तथाभयस्मिन्नपात्रेपूरयित्वाक्रम्यौघप्रिसंख्यात्रदाविंशद्दक्षितादयामात्रप्रहरात्रपात्रास्त
द्रस्मचूर्णाभंस्मात्सुधातुल्यंश्वेतवर्गंभवेत्॥शकरयापुक्तंधात्रप्रमाणांवातरक्तोदोदयं॥२॥

[illegible]

सप्तहं नरमृत्रैर्गोमृत्रैश्चापि दोषिकायं ज्ञे ॥ रसकं पचेद्विभृदं प्रयोजयेत्सर्वरुयेषु ॥ १७३ ॥ सख्यं परः कफपहः प्रमेहपित्तनाशनः ॥ मतीवने
मईरितः क्षयापहो विधानतः ॥ १७४ ॥ लाक्ष्मीनाम्ना गीययुग्मां मार्गशृंगगुडगुंजाः ॥ सैध्वदं कृशां शिगुशौद्रघृतं युक्तयवतिक्तं ॥ १७५ ॥ कटु
पिराया कयुगेतैः सयुक्ता धातवो यथा लाभं ॥ मूषां भ्राता वह्नौ जायंते मुक्तसत्त्वास्तु ॥ १७६ ॥ इत्युपधातुशोधनमारणां ॥ वज्रं या घ्नीकंदगं क्रूरद्वय
काथे कौलस्थान्विते दोलयेत् ॥ पाच्यं शृङ्गं वह्निं संख्येदिनैः स्यात्तप्तं तप्तं च नालेयमृत्रैः ॥ १७७ ॥ सिप्रां क्षिपं मूयं प्रताप्यमिसेयं ज्ञेः सप्तवारं विदधा
त् ॥ पिष्टात्तालं मकुशौ गोलके स्मिन्मस्तं वज्रं संधमेतीव बहौ ॥ १७८ ॥ सिंचे मृत्रैर्वसास्तालगोले रुधाभ्राप्यंतु नः सप्तवारं ॥ कुर्यादेवं वज्रमेवं हि मृसुं

पक्षाथदोऽयं त्रैविहिसंस्तौदिनैः पाच्यं च भुञ्ज्यात् कोरद्वः कोद्रवः तस्य क्वाथे औलसान्विते कुलथक्काथयुक्ते। वहिसंस्तौदिनैः त्रिदिनैरित्यर्थः। ग्रंथांतरेपि। कुलथक्कोद्रवकाथै दोऽयं त्रैविपाचये। व्याघ्रिहृदगतं वज्रं विदिन भुञ्ज्यात् इति। मधुपञ्चमवारं प्राकारमाह। तप्ततप्तमित्यादि। बालेयसूत्रे गर्दभसूत्रे॥१३॥ त्रिः सप्ततिवारान्स्कविंशतिवारान्। तासंहारितासं-
प्रकुलौः कीटविशेषः प्रकुलाः स्वटमल इति नाम्ना प्रसिद्धाः॥१४॥ भवताः भवस्यसूत्रैः। तासुगोलेमकुलौः सहपिष्टे। रुध्वागोलांतर्गतं कृत्वा व्याप्यं च मनीयं॥१५॥ इति॥ इति॥ इति॥ इति॥

[illegible][illegible][illegible]

सामान्यतः सव्यविषाग्रहदोषहारिवज्रादिरत्नमिदमप्यगुणाविशिष्टाः ॥ मोक्षास्तुविस्तरमियासुधियातुमेयाः केयावदुक्तगुणसंग्रहोसमर्थाः ॥ २१ ॥
 मारिच्यन्तरामेतकुमुदिनीयधोमुक्ताफलंशोणीजस्यतुविडुमंशशिथुवागरूपतंगीयते ॥ उक्तंलोहितकंभगोरिहभवेद्व्यंमुनीलंशनेर्गो
 मेदंतमसोविदूरजत्रिकेतोसुरतंमतं ॥ २२ ॥ इतिमशेषरत्नबोधनमारशां ॥ गोडुधैर्गिरिजंफनत्रयरसैर्द्वैर्गद्वैर्मदितंशुक्लवासरमेकयामत
 इदंशुद्धसथायोविधिः ॥ मुख्यामस्यशिलांविचुरायत्रिहितामसुधनीरेस्थितांयामैकंपरिमर्चयत्नगलितंवारिस्थितंभाजने ॥ २३ ॥ मातृभारितमातये
 यदुपरिस्थातद्वनंनिर्हरेत्तत्रायत्रिधायधारितमथोद्यमेगृहीत्योद्भूतं ॥ हयोमासयुगेनयह्निनिहितंलिगोपमंकुसुमनिर्धमयदधोवशिष्टमिदमप्येत

गोदुग्धैरित्यादि गिरिजं शिलाजलशिलाफलत्रयरसैः विफलाकारैः भृंगद्वयैः भृंगराजस्वरसैः एक्यामतः एकप्रहरतः इदं गिरिजं भृङ्गाति गंधांतरे युक्तं शिलाजलसमात्रीयगीष्मतत
 शिलायुतं गोदुग्धैरित्यादि भृंगद्वयैश्च मर्दयेत् भातयेदिनमेकं कंतत भृङ्गभृङ्गातां प्रजेत अथापोविधिः शिलाजलप्रकारद्वयैः अस्य गिरिजस्य मुख्यं शिलाविद्वत्तयं मनुष्यनिरिहितं
 यामेकं एक्यामतः स्थिताततः परिमर्दयत्तु मर्दयित्वा तद्वारिवस्त्रगलितेरुत्वा ॥ २२ ॥ मास्त्रमृतिभाभये भाजने पात्रे स्थित भातये धारितं यत उपरि जलस्थो परितः घनत निहरत ततः भय
 मिधाय धारितं भूयेः चारं चारं संधं मासयुगेन मासद्वयेन रुय रुत कर्माहं भवति तदा यदा बहिर्निहितं भूयो स्थापितं निर्धूमं लिगापमं लिगाकारं भवति ॥ १०० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यो. चं. का. तद्यस्तसर्वैरित्यादि तन्नाशनाजनुसुसंस्कृतसम्यक्शोधितं संस्कृतदेहयुक्तं यमनविरकादिभिः शोधितशरीरेषु युक्ते मरुप्यताम्रायसां सर्वैः अस्मिन्निःश्वितं युक्तं यत्तैः यथारूपकमस्मिन्निःश्वितं शरीरेण गोदुग्धं
सर्वाप्रयनाशनाय सर्वरोगविनाशाय प्रवृत्तसर्वः ॥ १० ॥ मध्यमं रसाहारं किमिष्यादितोह न किं लोहसिंहात्रेति हं अक्षांगारैः विभीतसंगारैः आत्मा च हो सतायेत्यर्थः गोमूत्रैर्निषिंचेत सप्तावृत्तितः सप्तकृतम्
उच्यते नंतरं संसृज्य विना वैफलैः श्रुतैः विफलकाथैः द्विगुणैर्विषमैश्च हो भ्रष्टं भर्जितं मंडुरं उदिकं कथितं पाद्मादीनामनावाधवनाय भ्रष्टं कृपाशाय भ्रष्टं पयोपि ॥ ११ ॥ मध्यमं रसाहारं मध्यमं रसाहारं मध्यमं रसाहारं मध्यमं रसाहारं
दिशारुच्यदासुता विना कथा मार्गादीनाकाकात्रि ॥ चतुरांशिके चतुर्गुणोसखिले जले ॥ १२ ॥ अस्मात्तत्रात्रि संस्थातु च्चैव लंडपरितनैर्मिलं जलमिष्यथः पक्षाविश्रुचं प्रति यं स्यात् कायवृत्तं तस्यो
ग्रथातरेपि शारवथस्य काकात्रि अकाराबयो प्रदीपयेता नीत्यातद्रस्ममत्या चैक्षित्वा शरीरे चतुर्गुणो विमर्षधारयेद्रात्रौ प्रातरहं जलं नयेत्ततः शरीकाथयेद्द्वौ यावत्सर्वविश्रुच्यति ततः पीना स मुह

तपस्तसर्वैरथहेमरूपताम्रायसाभ्रस्मभिरनितंतु॥ सुसंस्कृतं संस्कृतदेहयुक्तं क्षीरेण सर्वाभ्यन्तरायाया॥ १०१॥ किंदोहजप्रक्षोभायैर्ध्रा
लात्रिषिच्यगोमूत्रैः॥ सप्तावृत्तितुर्ध्वं सूरार्यत्रैकलेस्तुभृतैः॥ १०२॥ दिगुलौर्विमर्धयद्वाग्ध्रमंडूरमुदिष्टं॥ पाइयमेहजीर्णं ज्वरमावाध
वाधमायात्वं॥ १०३॥ प्रज्यात्यवह्निनादौशुक्लाणि क्षारवृक्षदारुणि॥ चतुरंशिकैः थसलितैश्चिह्नातइत्यमृतस्यैवा॥ १०४॥ समर्धरात्रिसंस्थाइ
र्ध्वं जलं निहरेदस्मात्॥ पक्काविशुद्धमेतत्प्रतिसार्यैकाथयमुत्रः पेया॥ १०५॥ लोहामंत्रसुतप्रसर्पिषिपलोन्मानेसिपेक्षितं लेलीतस्यप
लदुतपयसितास्त्रिष्विभुद्धिं व्रजेत्॥ गर्तं यस्तपयोमिसंभृतदृढमत्रोपरिस्थापितं वासस्यर्ध्वं वत्रोपलेभ्यमुदितं संभुद्धिमेतीतेया॥ १०६॥
॥ रसेत्यादुरुस्त्रिः कदुस्त्रेण पाकेमतोगंधकः कुष्ठकंदूदिद्यरी॥ विशुद्धो वराभासिकाज्येन शराः परं वृष्यमायुः प्रदास्यातिनेत्रेया॥ १०७॥

यस्यारोग्यासः सितप्रभः पतिसार्यः स्यात् वेयः स्यात् क्षायवत् स्थितः इति शारदयंधीमान् युक्तकार्यप्रयोजयेत् ॥ १०॥ मध्यांघ्रिकशोधनमाह - लोहपात्रे स्यादितो ह्यमंत्रं लोहपात्रं सुतप्तं सर्पिषि भतिश- दीकः
यिततप्तं च तेषु लोहपात्रे कनपरिमिते लेलीतस्य गंधकस्य च सिधेततत्तु लोलीत इतं द्वीभूतं पयसि दुग्धे क्षिप्यि अहिं प्रजेत् ॥ गंधकशोधनं प्रकाशं तरेणाह गतेति ॥ पयोभिसेवृतं - दुग्धयुक्तं - दद्या-
मंत्रं सुदृढपात्रं ॥ असि - यस्त्रो वत्रोपुलैः भरय संभवेः ॥ अक्षगोमयखंडे पटितं - पट्टपाकं युग्मद्विंशतिं अहिं द्येति - अद्विंशतिं प्राप्नोति - इति वा - मनेन प्रकाशेणाया ॥ १०॥ मध्यांघ्रिकशोधनमाह - रसे स्यादि- ॥ ११॥
स्यादुः प्रधुरः पाके पाकावस्थाया उद्गारे कटुः ॥ अस्य गंधकस्य शाराः षट्कः ॥ वरात्रिफलाः प्राक्षिकं मधु - आज्ये चृतं परं द्रव्यः भतिशयेन चरमधानुवर्धनः ॥ आयुः प्रदः भरिष्टमिरसनद्वारा इत्यर्थः ॥ भतिश-
ये भतिशयेन च योर्हित इत्यर्थः ॥ १२॥

मधुदरदशोपपत्तत्वाद्वाक्यस्य कर्मण्यकारं जाहति त्रिः श्लोकेः प्रवीययो निरिहादि। मेवीययो त्रिः। मेवीडु। धे-दरदं हि गुल्कं। भसैः भस्यगैः सुक्तं निचूरसादिभिः विजगिरवेडि गरसपचारं विभाषितं यिरोवेगा भाषितं। ततः विशुद्धदरदतः रसाकर्षतासिद्धयस्तनिरूपयामः कथयामः रसस्य पारदस्य भाक्यशां भाषयिः मय जायुक्तं। मेवीधीरेगादरदमन्तवर्गं भाषितं। सपचारपयत्वेन शुद्धिमायाति। त्रिभुतं। विचूरसैदिह्यादि। निवदुल्लोदकैः त्रिवयवस्वरसैः यामेवहरमात्रं विप्रदयित्वा। एदमचरुदं प्रति। कथावेरुदं रुशानौ भग्नौ। पित्रावस्वरव्येन भाईयेत जलेन भईकुयात्। यामहयात् प्रहरदयेन रसं विशुद्धं च तन्निषरुवेद्यः भाददीत गृह्णीयात्। एषः रसः समस्तकमेव सुयुक्तः मनयायः अपतिरहितः उक्तः कथितः उक्तं च दुर्ध्वपातनयुत्पातुडमरुयत्र पाचितं। हिगुलंतस्वसूतं तु शुद्धमेव तशोधयेत्। कमाष्टकं यिनेयाया

प्रेषीपयोभिर्दरदं तथा सैर्विभाषितं विचशिरं डि० वारं॥ विभुद्रिमायातिनिरूपयामस्ततोरसा कर्षणसिद्धयत्वं॥ १०॥ त्रिंशुरसैर्निवदलोदके
याविमर्षयामेदमत्रुदं॥ सुलिपसंधिप्रपवेरुशानौतद्वर्धभांडेपिनुनादयेव॥ ११॥ यामदयादेवरसंविभुद्रिमथोर्ध्वनग्नमिषगाददी
त॥ विनेयकर्मण्यकमेययुक्तः समस्तकर्मस्यनपाययुक्तः॥ १२॥ सतंगंधसमंविमद्यमुचिरंकुप्यांयसेमसदेर्लिपायांस्वरसंमितेस्तलवि
लेयंनेपवेरुकरे॥ यामाद्वादशमंदमध्यमस्वरज्यालाभिरूथस्थितं सिंदूररुणामाददीतमसितं सौतंस्वशीतं मिषक॥ १३॥ ॥ ॥

रदशोधने भक्ष्ये कमाणि गुं धांतरे उक्ता त्रिपुर सुकलादीनि ॥ ११ ॥ मथरस सिंदुरा खंरस मस्य ॥ भाद सुतमि त्यादि योक्तं भुदं सुते पारद गंध समं वनु यं विमर्शयत्ये सु विरं मयि त्या ऊषा का वनु यं खर
संमितैः सप्रसं यैः मसदं नि सा या ये से तस्या ययता गंध कमि श्रितं सुतमि त्यर्थः ॥ तल विनेयं त्रे पाता लयं त्रे शार्करे वा लु कायं त्रे मंद मध्य मर वुर जा लाभिः कमे ला दा दश या मा र प चेत प्रहर वनु यं मंद जा लाभिः प्र
हर वनु यं मध्य म जा लाभिः प्रहर वनु यं खर जा लाभिः तीक्ष्ण जा लाभिः प चेत यं कुं कुर्यात् ॥ उ च स्थितं उ च गत द्वितीय का वनु यं उ च स्थितं से ला ग्रं त न सौ तं सुत मं वं मसितं मस्य सिंदुरा रुक्ता सिं दूर वरा म
रुक्ता स्वशीतं स्या गशीतं तं मिष क वैद्यः भाददी त गल्ली या न ॥ ११ ॥ इ ॥ श्री ॥ इ ॥ ग ॥ इ ॥ रो ॥ इ ॥ रा ॥ इ ॥ य ॥ इ ॥ न ॥ इ ॥ म ॥ इ ॥ श्री ॥ इ ॥ रा ॥ इ ॥ मा ॥ इ ॥ य ॥ इ ॥ न ॥ इ ॥ म ॥ इ ॥

यो चं का
॥५॥

दहनलवचिचक्रमूलचः कषायैर्मुत्रिदिनात्रिसप्तदिवसात्रिपरिभावेतारविदुषैः। अर्कदुषैः त्रिदिवसं श्रीशिरादिनात्रिविभावेत। अथानंतरं स्यं त्रिदिवसं सूर्योदसुरिसद्वयजिप
मवाद्धुधपरिभावेतः सूर्याः स्वनाप्राप्तिदः कंदविशेषः। इदं सुरिसोत्रिगुं डीसिधु गारं सुरिसोत्रिगुं डीशिराके सपीसमरः। तयोर्द्वयः स्वरसः। यजिप्रभवं यदुहं त्रिगुं डीसिधु
भावेत। ॥११॥ तदिदं मोषधुमपीतवराटु शोभनपीतवराटु कपर्दके पुत्रिधा यथापयि। अहरीशदुधयुतं कलासिता। अहरीशः अर्कः तदुधयुतं यदुहं कलासो भावेत त्रिपात्रात्
मुखात्रा सुदृढां डीरुहान् अग्निसहस्यहं डीकाया शरावेरासेरुहान् अमूरयथा कृत्त कपर्दकारविषवेत गजपुट इति शेषः। स्यत एव शीतलत नूनमभिचरय ॥१२॥ अथानंतरं तु स्यतम

परिभावेत मुत्रिदिनात्रि कषायैर्दहनलवचिचक्रमूलचः। अथ सूर्योदसुरिसद्वयजिप मवाद्धुधपरिभावेत मेयं ॥१३॥
तदिदं त्रिधा यशुमपीतवराटु धहरीशदुधयुतं कलासिता। विषवेदमून सुदृढां डीरुहान् स्यत एव शीतलत नूनमभिचरय ॥
॥१२॥ अथ तु स्यतम सितं परिमर्द्य मुत्रिधामेतदपिशिगुजटोदः। अथ मूर्द्धना राप्रमितमग्निकषायैर्मुत्रिधारमादं करसैर्विजयो
त्यैः ॥१२॥ सलिलेस्त्रिधारमथ जंभजलेस्तस्करपरकादं कजले श्वविभायं। स्वरधारमेतदपि सांघिमितस्यादिहटं कलाविषमथापरा
मेयं ॥१२॥ सुरसनागरकलाप्रयजातीफलतः एयग्विषचतुर्थविभागे। रुचकद्रवैः परिविचर्यते तदेतमगनाभिभावेतमुपैति हि सिद्धिः

सितं तु स्यतमभागं सतप्रसितं रससिद्धयेन तदिदं परिमर्द्य शिगुजटोदः शोभांजनमूरसैर्मुत्रिधारसपचारं विभावेत। अथानंतरं अग्निकषायैः चित्रकमूलचः कषायैः मूर्द्धनाप्रमितं मर्क
शतिवारं भावेत। भादं करसैः मुत्रिधारसपचारं भावेत। विजयोत्यैः प्रगाभये ॥१३॥ सलिले रसेः त्रिधारं विभावेत। जंभजले जंभीरसैः फलपूरकादं कजले श्वपीजपूरसैर्कादं करसैश्च
स्वरधारसपचारं विभावेत। भावेत। एतदपि सांघिमितं एतत्सर्वं चतुर्थांशं तु शिगुजटोदं कलासो भावेत। तथा विषवेदमून सुदृढां डीरुहान् स्यत एव शीतलत नूनमभिचरय ॥
रसं नूनं च नागरं शोभीकराविषली। अथवाहरीतकी। अथ वजातीफलं एतेभ्यः एयकप्रत्येकं विषचतुर्थं शिगुजटोदं स्यतमं रुचकद्रवैः विजपूरसैः परिविमर्द्य समतातमद्वयिप्राप्रगनाभ्या
कस्तूरिकषाभावेतसिद्धिः उपैति प्राप्नोति सरसैः त्रिधारं विभावेत ॥१३॥

टीका
॥५॥

अथानंतरं अमुष्यसस्यचतुर्गुणं त्रिगुं जडयं उचितौषधयुक्तं कृत्वा तुषानौषधमहितं प्रतियोजयेत्तद्व्यातामिषकवेद्यः। अतुदेशसांम्यमुरवे स्यादिकं विरोधमस्य विचार्य स्वरसः चिंतामणि संजकः
इति पूर्वोक्तं चैः प्रदिष्टं कथितः ॥१४॥ पुनानंतरं मखादि। तत्र लेके चिदावायाः पुनानंतरं स्यात्प्रिमा रातु स्यतमसितमिषु कस्तूरसिद्धं चतुर्थं शिगुजटोदं कलासो भावेत। अथानंतरं अग्निकषायैः चित्रकमूलचः कषायैः मूर्द्धनाप्रमितं मर्क
रुद्धे धूपे तोषासक्षयासजराग्निसादादिजेता भवतीति शेषः। मूर्द्धनाः सेयकः। अस्वरक्तपित्तं अग्निरग्निमाधुसदावलहात्रिः आदिशब्दांशोतरोक्तं विधादिग्रहा ॥१५॥ अथाप्युक्तं
॥१५॥ अथाहस्यादि। आत्राहोयुक्तो ह्यताः रक्तवर्गः रुधिरस्य हृदिः। पार्श्वरुक् पार्श्वशूलं अमतापः स्कंधयोर्दाहः। एतैस्तपस्यपीडितस्य मंददहनस्य मंदान्नं हतस्वरस्य स्वरप्रेतुक्तस्य विद्वेदिनः अति
सारिणः एषशोषः राजयक्ष्माः परिवर्जितः विकृताया मिति शेषः। वलक्षीरास्य अल्परूपोप्येषः त्रिकित्स्य इत्याह अथ्य इत्यादि। अपिशब्दोऽप्यस्य नंतरं योज्यः। गदोषधक्ताक्षमडुर्कस्य क्षयारवा

अथ चतुर्गुणमुचितौषधयुक्तं प्रतियोजयेत्तद्व्यातामिषकवेद्यः। अतुदेशसांम्यमुरवे स्यादिकं विरोधमस्य विचार्य स्वरसः चिंतामणि संजकः
पसत्रके चिदावायाः पुनानंतरं स्यात्प्रिमा रातु स्यतमसितमिषु कस्तूरसिद्धं चतुर्थं शिगुजटोदं कलासो भावेत। अथानंतरं अग्निकषायैः चित्रकमूलचः कषायैः मूर्द्धनाप्रमितं मर्क
हतस्वरस्य विद्वेदिनश्च परिवर्जित एषशोषः योगदोषधक्ताक्षमडुर्कस्य ॥१५॥ अतिगृह विविधकाशिकाया मगदं कार च कोरतोषिकायां
गुधलक्ष्मणात्रिमितौषधयुक्तं उच्यते चारुति योगवेदिकायां ॥१६॥ हितं तु लघुनं पुरावमीगुमारुताहते। अथापि वामयेदमुं विरेचयेद्यथाह तः ॥१॥

यो २

याधिवलनामौषधवलयोरसहस्य तथाक्षीरास्य मयोपि अल्परूपोप्येषः परिवर्जितः। किंपुनः गुरुपयस्यः। आग्नेयुक्तं। लिंगे च लये च पिशीरां याधौषधवलक्ष्मां वर्जयेत्ताभयेदेव
यैषपित्तो न्यथेति ॥१७॥ अथायसमाप्तिं करोति। अतिगृहेति। योगवेदिकाया क्षयघ्नाः राजयक्ष्मविनाशकाः। उपचाराः प्रयोगाः इति समाप्ताः ॥१८॥ इति योगवेदिकाया क्षयघ्नाः राजयक्ष्मविनाशकाः। उपचाराः प्रयोगाः इति समाप्ताः ॥१८॥
॥१८॥ अथवमिचिकित्सितमुच्यते। हितं लिखादि। पुराविकित्सारं। लघुनमुपवासः। हृदिहं। आत्राहोयुक्तो ह्यताः रक्तवर्गः रुधिरस्य हृदिः। पार्श्वरुक् पार्श्वशूलं अमतापः स्कंधयोर्दाहः। एतैस्तपस्यपीडितस्य मंददहनस्य मंदान्नं हतस्वरस्य स्वरप्रेतुक्तस्य विद्वेदिनः अति
कारतो न भवति तदेत्यर्थः। अथममिसंधिः। यातप्रकोपो महास्यकरः स्यादिति तयोर्निषेधः। अमुं वमिषुक्तं वामयेद्विरेचयेद्यथाह तदिति। याधौषधवलक्ष्मां वर्जयेत्ताभयेदेव
मयायां विरेचने कारणीयमिति पर्यवस्यति। अत्र लघुनमुपवासः। हृदिहं। आत्राहोयुक्तो ह्यताः रक्तवर्गः रुधिरस्य हृदिः। पार्श्वरुक् पार्श्वशूलं अमतापः स्कंधयोर्दाहः। एतैस्तपस्यपीडितस्य मंददहनस्य मंदान्नं हतस्वरस्य स्वरप्रेतुक्तस्य विद्वेदिनः अति
नदोषप्रवृत्तिरूपस्य हृदि याधौषधवलक्ष्मां वर्जयेत्ताभयेदेव

योचंका
॥५२॥
करेत्यादि। यत्रात्रिकला कलापिष्यती। मौषधशुंटी भंजंस्त्रां जनां कोलमजा नदरमजा नमिभृदि। विराभंजिरति। मरुति प्राप्नोति। संसिद्धि। सिंधुसंभवं सत्तैधवं हविद्यते सकासेत्यादि।
सिंधुसंभवं हविः श्वदुष्मवेत्त स कासहृदया हृदये अनुकंपयवहृदयस्य पीडा कासहृदया भासहवर्तमानो स कासहृदयोऽमां वमिनिहंति नाशयति। दधियः कपिलः। प्रासिद्धिः।
मागधीः पिष्यती कदुत्रिकमित्यादि। नाप्रयोगांतरं। शुभ्रेनेत्यादि। शुभ्रेन वस्त्रपूतेन दाडिमा मलाः दाडि मरसेना दुताः चुताः मसूरसक्तवः। सुप्रंथक्ययोजिताः पूर्वा कृतप्रंथक्यनया प्रयोजिता वमिदुहं
दिनाशका भवन्ति। पाश्चादि चर्या माह उटीत्यादि उटिः सूक्ष्मैला देवस्तनं देवपुण्यं लवंगमित्यर्थः। सनराद्योऽपि पुण्यवचकोस्ति। तस्यातसी सूत्रसमाना सशते माघप्रयोगदर्शनात् कारेकसते माघे सरासा

वराकलौषधांजनैः सलाजकोलमञ्जभिः ॥ विचरितैर्मधुसुतैर्वमिर्विराममदति ॥ ससिंधुसंभवंहविर्निहंति वातजोवमिः ॥ सकासहृदयामिमं
 यदीवदुष्टमप्यदः ॥ दधित्यलाजमागधीः सप्तसिंहालिहन्तरः ॥ वमिजयेत्कटुत्रिकं कथितमथयुक्तया ॥ शुभ्रेन दाडिमाभसा दुतामसूरसक
 वः ॥ सुमयकल्पयोजितामधुसुतावमिदुहः ॥ उटिदेवसूतकरिकेसरलाजैः सह कोलमञ्जफलिनीघनकृष्णैः ॥ सहमैः कृतमधुमितायुतमद्या
 कफवातपित्तवमिजितवलुचरीम् ॥ जंवाप्रपलवमुशीरवटावरोहशुगैर्युतैश्चतुर्धममोहिममाशुहंयात ॥ शौद्रान्वितं वमित्वातिस्तिजरा
 स्प्रमोहान्तरथामृतलताकथितं सुशीतं ॥ द्राक्षाऽभयावामधुनायवासस्तथैवहनुर्वदराणि वांति ॥ मनःशिलाप्रागधि काषरा मिलीढानिय
 दाफलपूरतोयैः ॥ रसालजंरूफलपूरकाराण्यवालमूलं तु पुटे विपाच्य ॥ शौद्रान्वितस्तस्य रसो निहंति दुतं वमिपित्तमहत्कफोत्थां ॥ २ ॥

जाः प्रसिद्धाः कोलमजावदरकममजा। फलिनीप्रियंगुः घृतोमुस्ताः रुध्रापिप्लीहिमंवेदने। सिताश्वेतशर्करा॥२॥ जंबुयादि। जंबुप्रयोः पक्ष्वाः किशोः। उशीरंवीरामूलं चटस्याचरोहः मृगश्व। श्व
तंकयित्। अथोः मथवा हिमंश्रीतीरुतं शौद्रान्यितं मधुपुतं॥ अतिसृतिरतिसारः। मस्तेरक्तप्रवृत्तिः। मोहोमूर्छा। अथः मथवार्थका। ममत्तलताकथितं गुडवीकायः सुशीतं श्वतेहिमं प्रयोगचतुष्टयमिदं पित्तजा
यां॥३॥ द्राक्षेत्यादिभभयाहरितकी। तथैवेति मधुत्रैवइत्यर्थः। यथासंस्त्रेन च दशागित्यन्वेन चान्वेति तथैवेति शब्दः। मद्राक्षाहरीतकी वदरप्रयोगाः पित्तजायां यथासं प्रयोगस्तथा नुपदयश्चमासाश्च
प्रयोगः कफजायां मनःश्लेत्त्यादि। मागधिकापिप्ली। उषरांमरिचां कलपरतोयंवीजपूरसः॥४॥ पञ्चवपुटपाकमाह रसालेत्यादि रसालभासः। प्रवालः पक्षवः पुत्रेपत्रसंपुटे। पुटपाकश्चिवात्रेति भा

मस्य धर्मादिति कथं तावत् । यमिरित्यादि । राक्षसं ज्योतिषा विगोषिः । विरुद्धगंधयुक्तः । शरत्-पुरीषं गंधिरसुप-तक्षरांते न ज्योतिषा विगोषिः । यदुक्तं विरुद्धज्योतिषस्य गंधवर्णमिति । अस्तरं कं विरुद्ध-
ष-रु-पीडा । स चेदिकेति । मेदः पृथिव्या तृणास्त्रहः प्रवर्तमानो मयूरपिच्छेदि कायवर्णमिति । सोपद्रवेति । कायश्चासौ प्र-तोपद्रवसहिता । तेन ज्वरहिता तृणावै विरुद्धद्रोणतमकाः । यदुक्तं । कायश्चासौ
ज्वरोहिता तृणावै विरुद्धमेव च । हृद्रोणस्तमकाश्चैव ज्योतिषा विरुद्धपद्रवाशिता । विवर्जनीयेति । वैकित्साया मिति शेषः ॥ १० ॥ अत्रेव मन्त्रपितृस्य हृदि युक्तत्वात् तच्चिकित्सितमाह । यमनमित्यादि-शमनायाह ।

वमिः शरुः प्रविण्णधिरसविद्ययुरुः कश्चासयुतासकासा ॥ सचंद्रिकाचातितसंप्रसक्तासोपद्रवावेतिविवर्जनीया ॥ १२० ॥ वमनं विरेचनमथा-
 हकपित्तविधिः प्रयुज्यशमनानिविदध्यात् ॥ सपटोलविभ्रस्तउदमिदाहज्वरपित्तहृत्कफहरोतिहितोत्र ॥ १२१ ॥ धात्रीनिस्तुषतीक्ष्णाश्च
 कण्ठजः काथस्थिताचितोहृत्प्राग्मुद्गजयूषभोक्तुरुदितोपित्तास्तुग्रां वमिः ॥ स्त्रिंशत्तलमूलवासयवजः कोष्ठातिदाहयहोमदीयास
 सिताभयाकसामधुश्रेष्ठातिदाहापहं ॥ १२२ ॥ भर्तृवनिवास्तवसिभ्रंगपटोलवासात्कफज्वरजोभिः ॥ काष्ठादशंशः समधुः प्रदिष्टश्च पित्तपि
 त्तज्वरदाहहारी ॥ १२३ ॥ यवपटोलकसाश्चतशरितोमधुयुतोः ॥ हृत्कपित्तवमीहरः ॥ दहननिवपटोलकुडुविकाविरचितोः पित्तमासिकसमुतः ॥ १२४ ॥

सपटोलेयादि। विभ्रंशुंटी। उद्भिः। भृदिः। भञ्जभस्यपिते॥ ११॥ धात्रीत्यादि॥ धात्रीभाप्रसकी॥ तिसुषती। क्षयकस्यपरहितोयवः॥ रषभादरुषः। विजातं। रत्नाल्यजराशि। भञ्जमध्यपिप्रभेयंयदुक्तं
तिसुषयवरषधात्रीकाथस्त्रिसुगेधिमधुयुतःपीतः। भपनयति। चास्यपितयदिमुक्तेमुद्रयवरेणति। रण्डेयादि। रण्डाननयोमूलं। भनलश्चित्रकः। मृदी। द्राक्षासिता। शर्कराभमया। हरीतकी। करणा
पिप्यत्ती॥ १२॥ रतामकायमाह॥ भृनिवेत्यादि॥ भृनिवः। किराततिक्तः। भमृतवसिर्गुडुची। भृगोः। भृगराजः। धासा। आटरुषकः। रजः। यर्पटः॥ १३॥ दहनश्चित्रकः। माक्षिकंमधु॥ १४॥ १५॥

कराकरायायकः कयुधृतं शृतं मधुसुतं ॥ त्रिपीतमश्लयित्तजिस्रगेतथाग्निदीपनं ॥ १५ ॥ अलंतमिव मयते यरहनु स्रमस्थो विताविभुदिरनयो
इते वमनमेव तत्रापि च ॥ घृतं सचरीरं सशृतं मभीरु कः कान्वितं चतुः पयइहाश्लयित्तवमिमोहदाहापहं ॥ १६ ॥ पटोलदः परोहिणी मधुकमुत्तमा
संयुतं शृतं मधुसितायुतं विविधमश्लनं जयेत् ॥ सत्रिवचषमुत्तमाः सत्रपटोलकासंशृतं सकोशिकमिदं परं कफयुताश्लयित्तापहं ॥ १७ ॥ व्याघ्रा
त्रिपलाः त्रिवेजं जयलप्यत्येकमश्लयंगधादधमतोरसादिति भजे मध्याज्ययुकाधिकं ॥ शीतं वार्यभगव्यदुग्धमथवातकं ततो नुदुतं पित्ता
ह्नयारिणामश्लनमत्राप्यायं सपांडुं जयेत् ॥ पटोलामृतारोहिणीविश्ववारीदुतं श्लेष्मापित्तापहारिप्रदिष्टं ॥ भ्रमारोचकान्निद्राहातिश्रूनज
रहृदितदभ्यासकासायपहं च ॥ १८ ॥ पटोलकाचौषधजः कषायः सश्लेष्मापित्ताधिकश्लनहारी ॥ पटोलअंठीशृतमेव माज्यं पटोलमात्रेण शृतं

पित्तप्रयोजितागुणुः कमशति ॥११॥ योषंशुंठीपिप्यत्तीमरीचात्रि॥ भग्नित्थिचक्रः॥ वेत्तंविडंगं गंधान् गंधकात् अक्षद्वयं कर्षद्वयं॥ अतोईगंधकादहंस्सात् पारदात् कषमित्यर्थः॥ इदमौष
धंमध्याज्ययुक्तकमधुघृतयुतं शीतं यारीत तोनुभजेदिसनेनान्यः शीतं गन्धादुधं न कंयामजेत्॥ अनुकुतं भतिशीघ्रं भंननापायोऽग्निमाद्यं॥१२॥ पटोलेत्यादिः अमृतागुडची रोहिणी कटुरोहि
णी विश्वंशुंठी वारीकाथः॥ भ्रमचक्ररुत्थेवसवितिः॥ भनगिरगिमाद्यंतद्वत्त॥१३॥ पटोलेत्यादिः औषधंशुंठी पटोलेत्यादिभ्याश्चतमाज्यमेवं सभेष्मपिताधिकश्चलहारीत्यर्थः॥ पटोलेमात्रे

सधायेत्यादि धायां धायाकां जीर्युग्रं जीरक रुध्र जीरकौ । अनलक्ष्यो ग्रिमांघ्रं ॥ मंथति नात्रायति ॥ प्रसूनेत्यादि ॥ यथातमदखात ॥ प्रसूनेपुष्पं ॥ करंजतः पञ्चवः ॥ फलतमदफलात्तत्तवः ॥ कर्तव्यं तत्सर्वं
विचरति तत्रिस्तारसैः आमलकीरसैर्विभावयेत् ॥ सुफाशितैरित्यादि ॥ कौटजैः कुटजमर्चः सुफाशितैः फाशिताकारैर्धनैः ॥ अविभावयेत् ॥ फाशितशवेन घनीभूतश्चुरसश्चुच्यते ॥ नृसी
पसैया इति मध्यदेशाभाषया इदं मधुचुतं तु लोदकैर्मुतं पिबेत् ॥ परमसर्वं च लासपित्तजिह्वयति ॥ २३ ॥ शुद्धौषधाभ्यां कृतं इत्यादि ॥ औषधं शुद्धी ॥ अभ्याहरीतकी ॥ अचिरेणाशीघ्रं ॥ उद्धृता कुपितमित्यर्थः
॥ अनलातिमदता ॥ जहाराग्रमांघ्रं ॥ २४ ॥ दधुपद्रवतां हृद्रोगस्य भवेत्तच्चिकित्सितमाह ॥ पिवन्नित्यादि ॥ मस्तु ॥ दधि मंडः ॥ सौधीरकांजिकां ॥ सुरवो ह्रं ॥ किंचिद्वृद्धं ॥ तदेव ॥ तादृशतैः ॥ विद्रोयेतं ॥ लवणादि

संघातजीरयुग्मयुग्मतंविषकमस्यति॥ कफासपित्तगुणममीमरोचकानलक्षयं॥२॥ यस्तनपत्रवत्तचोरुवात्करंजतः फलात्॥ कमेरातद्विवा
रसैर्विचूर्णितंविभावयेत्॥२३॥ सुफारितैश्चकोटजर्मधुप्लुतंपिवेदिदं॥ पुतंतुतंडुलोदकैर्जलासपित्तजिसरं॥२४॥ गुडैषधामयाकृतोऽविरेणामो
दकोजयेत्॥ कलासपित्तमुदतंतथानलातिमंदतां॥२५॥ पिचुचोतिकंदहदहंतितैलंयुतंमस्तुसौवीरतकैः सुरेणह्यं॥ विडोयतमानाहगुल्मान्तिजित
सिंधादिमृजामृसिद्धंचद्रुतं॥२६॥ हिम्वन्कोषधकराकरकोस्यचूर्णंयुतंतु रुक्मलवरोनहदामयघ्नं॥ यथामहोषधशटीफलपूरमूलवाद्याहमम

शेषयुक्तं न केवलं हृद्ग्रहंति किंतु आग्राहगुणातिजिह्वयति आग्राहः पुरीषाप्रयतिः ॥ अर्तिः पीडा-संस्थि-आदि-सैधवादि-नवराविशेषयुक्तं ॥ तव-तैल-गोमूत्रकाजिकादि-भ्यां सिद्धं पकं चतुर्दश-
ति-तदुक्तमित्यर्थः अम्यं काजिकादि-॥ २५ ॥ हिंसादि-॥ अम्यं कोऽस्तवेतसः कणापिपासी-करकोडादिमः ॥ अस्मिन् चूर्णाकरणाग्रहस्य मूलं प्रग्यं-॥ वाग्म-॥ दादिमं हृद्ग्रहांशुटीहिंसावे-
तसां भवन्तकहृद्ग्रहासद्यं चूर्णीमुत्तममिति ॥ तीसदो व्याह-विश्वोभ्यधेनरुचकेन सडादिमेन स्यादभ्यवेतसयुजाकृतहिंसाग्रांतहिंसायं च कमिदं हृदयाभ्यधेनं भेदाभिधानमुक्तिना-
तमुनीनां इति पथ्यत्यादि-पथ्या-हरीतकी-महोषधे-शुटी-शठी-कचूरः-पत्रपूरमूलं-वीजपूरस्यमूलं-वाद्या-हंयुक्तरमूलं-अम्यं काजिकादि-सिंधु-जं सैधवं नवरां-॥ २५ ॥ ६ ॥ ६ ॥

यो. चं. का. ॥५४॥ यलहयमित्यादिरौचके सौवर्चलमवे भभयाशतार्धभभयाहरीतकी। शताईपंचाशताकलायलं योऽत्रापलं हविर्घृतं॥ सगुं प्रहृदापहं गुं प्रसहेन हृद्रोगनाशकं॥ समूहहृदापहमिनिफ
ठकारणीभूतदोषसहितहृद्रोगायहमित्यर्थः। यचुशताईयचशताहेति पाठित्याशताशतप्रयेति च श्यातंतनुकं॥ सौवर्चलस्य हि पले पथापंचाशद्वितो। चतस्य साधितः प्रस्थो हृद्रोगशूल
गुल्मप्रुदिति वाग्भट्टविस्मं वादात्॥ २॥ वेदायसा मायात हृद्रोगान्तरमूत्रमाह॥ स्वेदस्यादि-विभुदिवमत्रधिरचनेफलवर्तिभिः गुदेक्षेय्यमलशोधनीवर्तिः। ताम्रिः। फलवर्तिः। गुदेक्षेय्यावर्तिः। मल
विशोधिनीति हृदयदीपके-भर्तिः शूल-शमंशान्ति। एति प्राप्नोति॥ ३॥ स्नेहैरियादि॥ जीर्णा-नाधिकार्तिः जीर्णाः। त्रेषि काभर्तियस्य सजीरणा-नाधिकार्तिः। स्नेहैर्यैरवनिर्कैरिरेयायः पुरुषो जीय

पलद्वयेतुशैवकेऽभयाशतार्धसंगुते ॥ शतंहविःकलापसंसुगु ॥ प्रहृदपाहं ॥ २३ ॥ स्पदसंपन्नविशुद्धिविधानैः पावनैः सफलवर्तिभिरर्तिः ॥
 धारचूर्णविधिभिर्भयथास्यं मारुदिजत्रिताशमेति ॥ २४ ॥ स्नेहजीर्णनाधिकातिविरेचो जीर्ययन्नेभरिभूलः फलैश्च ॥ मूलैस्तीक्ष्णैः स
 र्वदैवाधिकाधिर्तिर्वम्यस्तामाधारभूतीयथोक्तैः ॥ २५ ॥ सयावभृकसारघोरसस्तुबीजपरजः ॥ निहंतिवस्तिपाभ्वहृदुजंसकोष्टमारुतां ॥ २६ ॥

ति-जरां प्राप्नुवति-भूरिशूनः-भधिकशूनः-फलैः-शरि-यादिफलैर्विरेच्यः-य-पुरुषः-सर्वदेवाधिकार्तिः-सजीशरौमूलैः-दंष्ट्यादिमूलैर्विरेच्यः-य-अमाधारशूली-आमाशयेशूलवान्-यथोक्तैर्व
मनौषधैर्विरेच्यः-तुशरश्चात्रसमुच्चयेतेनयस्याविरेच्यश्च-वरकेषुक्तं-अतोधिकेस्नेहविरेचनेस्यात्-फलैर्विरेच्यो यदि जीर्यति स्यात्-विषेव-कालेष्वाधिके तु शूले तीक्ष्णहितं मूलविरेचने च-
प्रायोऽनिलोरुद्धगतिः-प्रकुप्यत्यामाशये शोधनमेव तस्मात्-कार्यतया लघुनपाचनं च सर्वकफघ्नं-रुमिह रुदेवेति-सयावशूकेत्यादि-यावश्चोयवक्षारः-सारघंमधु-कोष्टमा-
रुतोऽदरे वायुजां पीडां-॥३०॥

मगधगुप्तकालः दधेयादिः कुरगशृंगं हरिताशृंगं गरावयुगलेन मदीपपात्रद्वयेन सपदिः शीघ्रं ॥ ३३ ॥ स्त्रंडेयादिः सिंहीयुगं कंठकारीद्वयं त्रिलामेदः पावाशमेदः फलपरात वीजपू
रातमूलं वीजपरगोक्षुरेयोर्मूलं ॥ स्त्रंडाडिसप्तभिरोषधैः काथः वातारितेन स्त्रंडतेन ॥ हिंगुमठ ॥ ३४ ॥ क्षारोयवक्षारः पट्टमं सैध्वं स्त्रंडतेन हिंगुयवक्षारसैध्वानिकाथे प्रक्षेप्यासीत्यर्थः
काथान्तरमाह विश्वं श्रुंठी विश्वैरंडकाथः हिं गवक्ष्य रुहिंगुसौवर्चनयुक्तः सपदिदुतं भर्तिजिच्चभ्रनपीडनाशकश्चइत्यर्थः ॥ स्कंधकटीमेदुहृदुलनाशकश्चित्तिकारादोध्य ॥ ३५ ॥ उरुभू

दत्ताकुरंगभृंगेयुत्तारुहंशराययुगलेन॥ गयघतेनवयिदुपीतंहृत्कराशत्रेसपदि॥३१॥ एरंडविल्वसिंहीयुग्मशिलाभेदफलपरात॥ स
हगोशुरात्तुमूलैःकाथोवातारितैलहिग्याहः॥३२॥ शारयदुत्तमयुक्तःस्वैधंटीमेठहन्महार्तिघ्नः॥ हिंयसयुक्तविभैरथकाथैःतिजिसपदि
॥३३॥ उरुवृकजटाश्रतःसपाक्यःकफहृत्पार्श्वरुजायहःप्रदिष्टः॥ दशमूलश्रतःससिंधुपाक्योःत्रिलरुगुल्महृदाभयान्निहंति॥३४॥ विड
यावभृकपट्टाडिमहिगुत्रिकट्त्रिवेतसहुताशयुतात्रि॥ सहतिनिटीकगरजीरकयुग्मेरपिदीप्यचय्यरुचकौष्णमूलैः॥३५॥ पारिकल्कितै
रितिघतेनवतोयैःफलपूरजैःसहपवेदपिदध्रा॥ गुदवीस्तिवैशरागष्टकटीहंसरभ्रहार्तिजयिदाधिकसर्पिः॥३६॥ ॥

केत्यादिः उरुक्षकजयः शरंडमूलं। पाच्योयवक्षारः ससिंधुपाच्यः सैधवयवक्षारः सहितः ॥३५॥ राधिकछतमाह ॥ विडेयादिः विडंनं वराभेदः। यावक्षकोयवक्षारः। पडुसैधवं चेतसोऽधवेतसः।
रुताशचित्रकः। तित्तीकीकं चक्षाद्यं गदः कुष्ठं जीरकमुग्रं जीरकरुद्रजीरकौ दीप्यकमजमोदा रुचको वीजपूरः उषरामूलं पिप्पलीमूलं ॥३६॥ भत्रदधित्या वीजपूररसयोः समभागमि
लितयोर्घृतं चानुगुणं ॥३७॥

यो च का. हिंसा रेखादि॥ हिंसा रंयवहार स्वर्जिका शारौ॥ विकटं अंटी पिपली मरीचा नि॥ वरा विकला निशायुगं हरिद्रा दारु हरिद्र॥ अयो मुस्ता गथि पिपली मूलं॥ मग्नि श्वित्रका चितवरां सैव यसाव
लेविद्रात्रि रुक्कुष्ठं घृणादयिताः भति विद्या सुरदेवदारु बद्य पुष्कर मूलं तु पुरु॥ यात पुरुष परिचाकारं स्वामय प्रसिद्धं भवपला गजपिपली प्राक्षिकं मधु॥ ३३॥ महिषाक्षो मृगु तु
॥ ५५॥ जलं काजिकं वा तोर्ति वात जत्रित भूतं भवधु शोथः॥ ३४॥ भयस्मृतिरयस्माराः प्रमथ्य क्रूरुहस्य वसं विति॥ ३५॥ चर्या प्रित्यादि कुवेराक्षः करंजः॥ औषधं अंटी सह

विश्वमित्यादि ॥ विश्वं नृसंश्रुतीकाथारुच्युतेनविमिश्रं स्रष्टुतेनयुतं। रुचकेन सौवर्चलेन अतिवर्धितं अतिशृङ्ग इदं शूनं भूतं यथा स्यात् तथा ॥ कारसी भूतदोषविनाशो यथा स्यात् तथा शूनं विनि
हन्वात् ॥ ४४ ॥ शंखित्यादि ॥ शंखजोदधशंखचूर्णोत्तराणं सैधव तस्य श्रेष्ठत्वात् व्याघ्रिकृद् भद्रिमात्रुनिपीत उध्रजलेन पीत उदगतं अतिमहत् भव्यं वायुत् ॥ शंखचूर्णसत्तराणि गु-
णसमायुतं उध्रजोदकेन तत्पीतं सद्यः शूलनिवारणं नाप्रीत्यादि मदनं मदनफलं भवपेयरोकांजिकं प्रयो- यं यदुक्तं नाभिलेपा जयेद्वत् मदनः काजिका नितशति ॥ ४५ ॥ शंखकेत्यादि ॥ शं-
खं अतिमेदः घोघाशति प्रसिद्धः लघुशंख इत्यर्थः। तस्य स्य भव्यं वायुत् रुद्रापिथ्यत्ती उपरां मरीचां विश्वं श्रुती पंचपट्टनिपचलवराणि सैधव सौवर्चल रविउत्सा मुद्रा गडा निपकलप

यो. चं. का. मन्त्रानि रति मन्त्रिमाद्यं ॥ ५२ ॥ मन्त्रानि रति मन्त्रिमाद्यं ॥ ५२ ॥ मन्त्रानि रति मन्त्रिमाद्यं ॥ ५२ ॥ मन्त्रानि रति मन्त्रिमाद्यं ॥ ५२ ॥

गरलहृतभुविभाजाजीवकोषगाहिगुप्रिविधिविदितैर्भगदावेर्वटीहरिमथयत ॥ हरतिविधिवंभुक्ताभूलंतथाऽत्रिलमूढतामननविह
 तिसैषाभास्यहटीभुविविश्रुता ॥ ५२ ॥ दशाभ्रकंहेमवतीसमेतास्त्रिभुवोरविषतिद्वीजात ॥ कटुत्रिकक्षारयुगत्रिदण्डमिध्रहिगुवि
 पदत्रिविधं ॥ ५३ ॥ एथरुद्युतेजंभजलैर्वटियमगस्यपूर्वावदरप्रमाणाभूतातिगुम्रमिमंदवहिंसीहामगाताजयतिप्रसह ॥ ५४ ॥ तु
 लासंमिनेयस्वपतेनुजभद्रवेजीरसुमंविडंक्षारयुगं ॥ ससौवर्चलंराजिकायदुकटुत्रिसियेहि ॥ यमात्रासिचूर्णितात्रि ॥ ५५ ॥ सहि
 गुदिवित्त्रात्रिभूमौनिदध्यात्रिसहपाहमेतानिमृदोडगात्रि ॥ समुह्यमात्रात्रिवेवेतयुक्तामेतःशूलदुर्गामगुलात्रिसादी ॥ ५६ ॥

त्रिदीप्यः कृमिघ्नोविडंग-त्रिपदसैधवसौवर्चलविडंगि ॥ एकादिवि. यं. पलहयंतत्रयथगितिप्रत्येकं ॥ ५७ ॥ जंभजलैर्जंवीरसैः सुतंभावितं भगस्यपूर्वावटी भगस्यवटी प्रसहयत्ना टी. का.
 कारेण-वरप्रमाणा-चनोत्पन्नकोलफलतुल्येत्यर्थः ॥ ५८ ॥ जंवीरद्वयमाह तुल्येत्यादि-जंभद्रवो-जंवीरस्वरसः ॥ कटुकटुत्रि-पिप्यली ॥ पिप्यलीमूलरचयत्रचित्रकठश्रीपपरिचात्रिद्वि ॥ ५९ ॥
 ॥ एतानिसर्वाणिमृदोडगात्रि-मृत्तिकायात्रस्यात्रिसपाहः एकविंशतिदिनात्रि ॥ भूमौनिदध्यात-स्थापयेत्-तदुत्तरंतदोषधमुह्य-भतः युक्तो-देशकालाद्युचितोमात्रात्रिवेवेत ॥ दु
 र्गामात्रोऽर्शोसि-भग्निसादोऽग्निमाद्यं ॥ ६० ॥

षट्कटुसारी-षट्कटु-षट्पणापिप्यलीपिप्यलीमूलचयनागरचित्रकैः ॥ मरिचेनयुतेतत्रषट्पणामुदीरितं ॥ पंचपदु-सैधवसौवर्चलविडंगसामुद्राणि ॥ नागोनागकेसरः ॥ सहपाहं पाठ
 पाविडगासहवर्तमाने ॥ ६१ ॥ दारुदेवदारु-पाणिका-कवरी ॥ उगायवा-पुच्छरपुच्छरमूल-पत्रकंतेजयचरतिनाग्राप्रसिद्ध ॥ शृंगी-कर्कटशृंगी ॥ उष्ट्रकोऽर्ककरम-इशुर-काकिला
 क्षः ॥ वारिदोमुस्ता-जीरयुग्मेजीरकठुजीरको-करीडकरा-गजपिप्यली ॥ ६२ ॥ राठी-कर्चरः ॥ कोषफलो-जातीफलो ॥ शा-मलिः ॥ मोचरसः ॥ दीपकमजमोदा ॥ मार्कवोभंगराजः ॥

षट्कटुपंचपदुत्रिसुगंधंक्षारयुगंसहनागयवात्रि ॥ कटुलकंसविडंगलवंगं कर्षयुगेनमितंसहपाठं ॥ ६३ ॥ दारुसधा-यकवाष्पिक
 मुगावोक्षरंभार्गिसपत्रकशृंगि ॥ उष्ट्रकमिशुरवारिदजीरदं करीडकराशतपुष्पं ॥ ६४ ॥ कुशराठीहपुष्पात्रिवृदलाकोशफलोस
 हशा-मलदीप्यं ॥ मार्कवहिगुवरासुरभ्रीदंमूलकवीजयुतंपलमानं ॥ ६५ ॥ चूर्णितमेतदथोचित्रिदध्यात्रिपुफलेफलपरकजेष्
 ॥ वेतसजेथविशोष्यसुरुच्यहचतरंलोपिपंचषष्ठैः ॥ ६६ ॥ गु-महदर्यन-लापयशूलेषामितंसविसचालसेषु ॥ पांडुकमि-
 क्षयमारुतमौढ्येधेतदतीवहितावरुमाहः ॥ ६७ ॥ कासीसात्यलवदुषकचतुर्विधंविचूर्णयित्वेतकृष्णाकाचमुवीदमीयनति
 काप्रोतांपरामिसुमे ॥ विन्यस्यज्वलनेयदूर्ध्वनलिकावक्रास्त्रवेतस्फुटंशस्यद्रावतिस्रुतेजलमिदंवल्लोमितंसर्विवा ॥ ६८ ॥

करात्रिफलासुरभि-रास्या ॥ इंदु-कुटजः ॥ ६९ ॥ फलपूरोवीजरर ॥ हृदयस्यहितेहृद्यंभतिशयेनहृद्यंहृद्यतरं ॥ पंचपसैः ॥ पंचभिः ॥ पांडिर्वादिनैः ॥ ७० ॥ हृदतिः हृदलं ॥ भनतासयोमि
 मोघं-विसचालसौ-भजीरकमेदो ॥ मारुतमौढ्य-यायोरननुलोमितं ॥ ७१ ॥ शंखद्रावरसमाह ॥ कासिसादित्यादि ॥ दुषकचतुर्विधमिति ॥ दुषकस्यसाराशतिप्रसिद्धस्या ॥ चतुर्विधं-च
 त्सारिफलात्रिकाचभुवि-काचरचितायो-इंदमीवनलिकाप्रोतांभोषधपरिता-काचकुपीनालगधितांपरं-भयोकाचकुपी ॥ उमेकृष्णोपरस्यसुमे ॥ ज्वलनेभूमौविन्यस्यथापयित्वा

तत्र जलं सुटं प्रसिद्धं ॥ ७२ ॥

मये संख्ये वभससातपूर्व सधिया घृतेनासनाजिह्वा नस्य रोहंतैरिति दंतपातप्रयात् नृणां युगं नृणां प्रतुल्योऽर्धं वाताऽर्धं गतो वायुः ॥ ५० ॥ अत्राग्नौ सिंहा नृणां पायोऽपि मं
 ॥ ५१ ॥ स्थादित्यादि नरः सतस्यरसस्य निवेयसात् सेवनात् भविरतः अविसेवतः ॥ ५२ ॥ एषां श्रुतादीनां पुत्रां जत्र पात्रं नस्यादित्यर्थः ॥ ५३ ॥ शंखे वपुः कांतं तमाह वपुः पलमित्यादि ॥ ५४ ॥ उषकपा
 पत्येकं पलत्रयं पायो यवक्षारः सिंधुभुवः सैधवात् कुडवदितयं मयोपलानि ॥ ५५ ॥ मृगप्रतिपायाः कुडवादे पलद्वयं ॥ ५६ ॥ सौराष्ट्री फट्करीति प्रसिद्धा अतोई विभागे नवसास्यति योजना
 मतो मत्तः अर्द्धविभागः पलमितः त्रयसाह नवसादर इति मध्यदेशाभाषया प्रसिद्धः ॥ ५७ ॥ दरपिष्टं ईषसिष्टं ॥ ५८ ॥ पूर्ववदित्यादिसुबोधः ॥ ५९ ॥ श्रुतं न के सरीरसमाह गंधाई मित्यादि

लिस्त्रागेरसनां विधायनलिः कयं वेगसे नस्य रोहंतैरेतदुदगभ्रला विविधघ्नीहादिदुष्टोदरी ॥ ६० ॥ ग्रीतृनि युगोर्ध्वात् गतं वा जीर्णां तलापाययु
 कस्यादेतस्य निवेयसादचिरतो नैषां पुत्रां जत्र ॥ ६१ ॥ वपुः पलमयकतः सह पायात् सिंधुभुवः कुडवदितयं च ॥ ६२ ॥ कुडवाई मतो नवसा
 रस्यः र्धं विभागे रंदरपिष्टं ॥ ६३ ॥ पूर्ववदेव विपाचयु यत्रैवाप्य जलं तु ततो निपते घृतं ॥ ६४ ॥ श्रुतं मत्रे कविधं गुग्गुलुं हंति हि वल्लमितं
 विधिपीतं ॥ ६५ ॥ गंधाई श्रुतं प्रहरयुगलकं मंदयेदं दनुः संधुः श्रुतं निरुद्धं लवणापरिगते मास्वभावाय पात्रे ॥ ६६ ॥ पक्कातस्यागरी
 तं मदितमयमितं वल्लतो नागवल्लीयत्रेणाद्यात्स श्रुतं दिपहरिरुदितो हंति श्रुतं समूलं ॥ ६७ ॥ भोजाजिकौषधोषणां सरामदोग्रं धिकं ॥ वि
 चैरार्थं कार्षिकं विवेदशीतिवारिणां नुच ॥ ६८ ॥

दहनुः संधुः मिति गंधपारदयोः समं श्रुतं तां मं ॥ ६९ ॥ माल्ये मृत्तिका भवे पात्रे भांडे लवणापरिगते तु र्ध्वो लज्जया पुरो भावाय स्या पथित्वा मदितं र्शिता ॥ ७० ॥ वल्लतो मितं विगुं जनुलितं नाम
 वल्लीयत्रेणां तो क्लीदनेना भद्यात् भुंजीत मूलं कारणीभूत दोषः ॥ ७१ ॥ भोजाजिकेत्यादि ॥ भोजाजिका जीरकः ॥ औषधं श्रुती ॥ उषरां परिचं रामठं हिं गुग्गुलुं गंधिकावचा रतत
 सर्वविचैरार्थः सूक्ष्मं रूमित्वा कार्षिकं कर्षतुलितं भोजीतवारिणा उह्रजत्रे न अनुयथा च पुनः उह्रादकं विवेदित्यर्थः ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥

टीकाः
 ॥ ५० ॥

चपलेत्यादि चपलः पारदः ॥ ८१ ॥ वलिर्गंधकः ॥ मृगविषाणो हरिणश्चंगे टंकरोसौ भाग्ये सुखं ताम्रमस्य शृंगवेरोदकेन भाई करसेन एकदिनं अभिमर्षं ॥ ८२ ॥ चर्षणीयं माषमात्रं पंचगुं जानुलितं सस
 पिः सद्यतं स मधुचपत्तर्जिः पाकावस्थायां श्रुतपीडा ॥ ८३ ॥ ताम्राष्टकरसमाह मधुकेत्यादि ॥ मधुकं जेषी मधुः रुचं सोवर्चला ॥ ८४ ॥ चिचि विभ्रति अम्लिका क्षारः युतं युतं म
 सराष्टरं सूक्ष्ममदितं दुततरं अतिशीघ्रमित्यर्थः ॥ ८५ ॥ अपचितिः पूजा भास्कराशधने वेत्यत्र वाश द्रवार्थः ॥ ८६ ॥ क्षारता समाह ॥ श्रुतमित्यादि ॥ भृगुविष्वात्मिका भसितं मधुपल मसिका

चपलवलिविषाणो टंकरोस्वर्गाश्रुतं दिनामिदमभि मर्षं शृंगवेरोदकेन ॥ ८७ ॥ लघुपुटपरिपकं माषमात्रं ससर्पिर्मधुचविविध
 श्रुतं चं सियत्तर्जिहारि ॥ ८८ ॥ मधुकरुचकहिं गुग्गुलोषचिं वा विभ्रति पयुतमसराष्ट्रं ताम्रमुष्णोदकेन ॥ ८९ ॥ दुततरमतिश्रु
 लोहेदिताम्राष्टकं स्यादयचितिरिव विष्णोर्भास्कराशधने वा ॥ ९० ॥ श्रुतं मृतं पलमितं समगंधमष्टविष्वात्मिका भसित
 मिसुपदिष्टमेतत् ॥ ९१ ॥ क्षारस्य ताम्रमहिमोदकपीतमारादूलं समूलमयने तु मलं भिषग्भिः ॥ ९२ ॥ विधिर्वीतपित्तापहः
 प्रायश्चः पिपासासुशीतो वहिश्चातरे च ॥ ९३ ॥ श्रुतीतं च दिव्यं जलं शौद्रयुक्तं पतपात्रमलोष्ठादिसिक्तं च भौमे ॥ ९४ ॥

क्षारं अम्लिका तितिराणी ॥ ९५ ॥ सततश्रुत्यादित्रयं क्षारस्य ताम्रं भदिमोदकपीतं उह्रजलेन पीतं समूलं श्रुतं ॥ ९६ ॥ भारदूरे मयने तु निराकर्तुं मलं समर्षः उपदिष्टं कथितं भिषग्भिः विफिसकैः ॥
 ॥ ९७ ॥ अथ ताम्राष्टकं सितमाह विधिरित्यादि सर्वो सुपिपासासुवहिः भतरे च शीतो विधिः वातपित्तापहः प्रायश्चादौ च न द्रव्याः हितः ॥ ९८ ॥ वाहिरंतने च शीतलविधानं शीतलसुगंधाद्या सोम
 वतीति सुशीतं दिव्यं जलं आश्रिते मासिका चादिपात्रेणागृहितं का चादिपात्रस्थं जलं दिव्यं जलं ॥ ९९ ॥ शौद्रयुक्तं मधुयुतं हितं ॥ भौमे जलं भूमिस्थं यत्र जलं प्रतपलोष्ठादिसिक्तं हितं ॥ १०० ॥
 स्थामयैद्रव्यं ज्ञेयमिति चकारार्थः ॥ आदिशब्दात् कपालसिक्ततादिनां ग्रहणं यदुक्तं निर्वापितं तत्तलोष्ठादिकपालसिक्ततादिभिरिति ॥ १०१ ॥

यो. चं. का. मद्यजिताभयित्त्वमपीत्यतः समानकारकत्वात् नंतरं मद्यस्यारंभः **सौवर्चले** **प्यादि** **योषत्रिकडा** **सतोयं** **जलसहितं** **तथैव** **हवा** **निरुद्धः** **हिति** **निरुद्धः** **म** **॥५॥**
 डिमरसः **वीजा** **हृतोयः** **वीज** **पूरसः** **पात्रक** **यसिद्धः** **॥१॥** **खर्जूर** **प्यादि** **यस्य** **कं** **फाल** **साति** **प्रसिद्धं** **फलं** **मध्यदेशे** **॥२॥** **मद्यं** **कर्म** **रंग** **फला** **म** **॥३॥** **उद्यो** **न** **॥४॥** **उद्यो** **न** **॥५॥**
 वहुवारिभूतिजसमुक्तं शार्कराशकप्रकृतिकं मद्यं चैतेष्वित्तजिते मदास्ये उग्रंति कामयंते तादृगिति खर्जूरप्यादिमुक्तं पात्रकं **॥६॥** **उद्यो** **न** **॥७॥** **उद्यो** **न** **॥८॥** **उद्यो** **न** **॥९॥** **उद्यो** **न** **॥१०॥**
 न श्रेष्ठारसं विफलाकारं योषरजस्त्रिकडुर्गो **॥११॥** **मद्यं** **म** **॥१२॥** **सौवर्चल** **प्यादि** **सिता** **शर्करा** **भ** **॥१३॥** **मद्यं** **म** **॥१४॥** **मद्यं** **म** **॥१५॥**

सौवर्चल **योष** **मुतं** **सतोयं** **मद्यं** **पिवे** **दात** **मदा** **स्य** **यार्त** **॥१६॥** **तथैव** **हवा** **निरुद्धा** **दि** **प्रा** **म** **॥१७॥** **वीजा** **हृतोयैर** **पि** **पात्र** **कानि** **॥१८॥** **खर्जूर** **दा** **॥१९॥**
 डिमपरुषकप्रयमदीतोयैः ससक्तुसिकतं वहुवारिपैते **॥२०॥** **मद्यं** **तु** **शार्कर** **मु** **ग्रंति** **मदा** **स्य** **ये** **थ** **ता** **दृ** **क** **॥२१॥** **पात्र** **क** **म** **॥२२॥** **वहि** **मो** **॥२३॥**
 पचारं **॥२४॥** **उद्यो** **न** **॥२५॥** **उद्यो** **न** **॥२६॥** **उद्यो** **न** **॥२७॥** **उद्यो** **न** **॥२८॥** **उद्यो** **न** **॥२९॥** **उद्यो** **न** **॥३०॥** **उद्यो** **न** **॥३१॥** **उद्यो** **न** **॥३२॥** **उद्यो** **न** **॥३३॥** **उद्यो** **न** **॥३४॥** **उद्यो** **न** **॥३५॥** **उद्यो** **न** **॥३६॥** **उद्यो** **न** **॥३७॥** **उद्यो** **न** **॥३८॥** **उद्यो** **न** **॥३९॥** **उद्यो** **न** **॥४०॥**
 युतं च **॥४१॥** **सौवर्चलं** **जीर** **सिता** **ह** **व** **शा** **क** **ल** **ग** **म** **रि** **चा** **ई** **भा** **गं** **॥४२॥** **मद्यं** **ग** **मे** **त** **ल** **व** **रा** **क** **को** **शे** **मदा** **स्य** **ये** **॥४३॥** **प्यादि** **मु** **दी** **प** **॥४४॥**
 न स्यात् **॥४५॥** **क्रिया** **भिरा** **भिर** **न** **श** **मो** **य** **दि** **स्था** **त्** **प्र** **यो** **ज** **ये** **त्** **क्षीर** **म** **थो** **क** **फ** **स्य** **॥४६॥** **नि** **व** **र्त** **ये** **त्ते** **न** **जिते** **तु** **रो** **गे** **क्षीर** **प्र** **यो** **गं** **भ** **ज** **तो** **॥४७॥**

मो **गां** **रु** **क** **भा** **ग** **पे** **क्ष** **या** **॥४८॥** **म** **॥४९॥** **प्यादि** **मु** **प** **मु** **क्त** **मि** **ति** **शे** **षः** **॥५०॥** **क्रिया** **भिर** **प्यादि** **भा** **भिः** **क्रिया** **भिः** **यदि** **मदा** **स्य** **यस्य** **श** **मो** **त्रि** **व** **त्तिः** **न** **स्यात्** **॥५१॥** **तदा** **भ** **क** **फ** **स्य** **ल** **घ** **ना** **दि** **न** **ई** **ष** **क** **फ** **स्य** **॥५२॥** **क्षीर** **दु** **ग्ध** **प्र** **यो** **ज** **ये** **त्** **ते** **न** **क्षीर** **ग** **रो** **मे** **द** **री** **कृते** **मदा** **स्य** **ये** **॥५३॥** **म** **॥५४॥** **मद्यं** **भ** **ज** **तः** **क्षीर** **प्र** **यो** **गं** **नि** **व** **र्त** **ये** **त्** **न** **कु** **प्यादि** **स्य** **र्थः** **॥५५॥** **चर** **के** **पु** **क्तं** **भा** **भिः** **क्रिया** **भिः** **सिद्धा** **भिः** **श** **म** **या** **ति** **मदा** **स्य** **ये** **॥५६॥** **रो** **चे** **म** **द्यं** **रु** **मे** **मु** **क्ता** **क्षीर** **म** **स्य** **प्र** **यो** **ज** **ये** **त्** **॥५७॥** **ल** **घ** **नैः** **पा** **च** **नैः** **दो** **ष** **शो** **ध** **नैः** **श** **म** **नैर** **पि** **॥५८॥** **वि** **म** **द्य** **स्य** **क** **फ** **क्षी** **रो** **जा** **ते** **दो** **र्व** **य** **ला** **घ** **वे** **॥५९॥** **तस्य** **प्र** **द्यु** **वि** **द** **ध** **स्य** **या** **त** **वि** **ता** **धिक** **स्म** **॥६०॥**
 पयसा विहते रोगे चले जाते निवर्तयेत् क्षीरप्रयोग मद्यं च केरणा व्याप्य पाचयेदिति **॥६१॥**

उ **द्यो** **न** **॥६२॥** **उद्यो** **न** **॥६३॥** **उद्यो** **न** **॥६४॥** **उद्यो** **न** **॥६५॥** **उद्यो** **न** **॥६६॥** **उद्यो** **न** **॥६७॥** **उद्यो** **न** **॥६८॥** **उद्यो** **न** **॥६९॥** **उद्यो** **न** **॥७०॥** **उद्यो** **न** **॥७१॥** **उद्यो** **न** **॥७२॥** **उद्यो** **न** **॥७३॥** **उद्यो** **न** **॥७४॥** **उद्यो** **न** **॥७५॥** **उद्यो** **न** **॥७६॥** **उद्यो** **न** **॥७७॥** **उद्यो** **न** **॥७८॥** **उद्यो** **न** **॥७९॥** **उद्यो** **न** **॥८०॥**
 उद्यो न ॥८१॥ उद्यो न ॥८२॥ उद्यो न ॥८३॥ उद्यो न ॥८४॥ उद्यो न ॥८५॥ उद्यो न ॥८६॥ उद्यो न ॥८७॥ उद्यो न ॥८८॥ उद्यो न ॥८९॥ उद्यो न ॥९०॥
 उद्यो न ॥९१॥ उद्यो न ॥९२॥ उद्यो न ॥९३॥ उद्यो न ॥९४॥ उद्यो न ॥९५॥ उद्यो न ॥९६॥ उद्यो न ॥९७॥ उद्यो न ॥९८॥ उद्यो न ॥९९॥ उद्यो न ॥१००॥

उ **द्यो** **न** **॥१०१॥** **उद्यो** **न** **॥१०२॥** **उद्यो** **न** **॥१०३॥** **उद्यो** **न** **॥१०४॥** **उद्यो** **न** **॥१०५॥** **उद्यो** **न** **॥१०६॥** **उद्यो** **न** **॥१०७॥** **उद्यो** **न** **॥१०८॥** **उद्यो** **न** **॥१०९॥** **उद्यो** **न** **॥११०॥** **उद्यो** **न** **॥१११॥** **उद्यो** **न** **॥११२॥** **उद्यो** **न** **॥११३॥** **उद्यो** **न** **॥११४॥** **उद्यो** **न** **॥११५॥** **उद्यो** **न** **॥११६॥** **उद्यो** **न** **॥११७॥** **उद्यो** **न** **॥११८॥** **उद्यो** **न** **॥११९॥** **उद्यो** **न** **॥१२०॥**
 उद्यो न ॥१२१॥ उद्यो न ॥१२२॥ उद्यो न ॥१२३॥ उद्यो न ॥१२४॥ उद्यो न ॥१२५॥ उद्यो न ॥१२६॥ उद्यो न ॥१२७॥ उद्यो न ॥१२८॥ उद्यो न ॥१२९॥ उद्यो न ॥१३०॥
 उद्यो न ॥१३१॥ उद्यो न ॥१३२॥ उद्यो न ॥१३३॥ उद्यो न ॥१३४॥ उद्यो न ॥१३५॥ उद्यो न ॥१३६॥ उद्यो न ॥१३७॥ उद्यो न ॥१३८॥ उद्यो न ॥१३९॥ उद्यो न ॥१४०॥

क **रो** **ति** **॥१४१॥** **भ** **यि** **श** **य** **त** **म** **द्यं** **जा** **ते** **वि** **का** **रं** **त** **रं** **च** **भ** **पा** **कुरुते** **॥१४२॥** **म** **॥१४३॥** **म** **॥१४४॥** **म** **॥१४५॥** **म** **॥१४६॥** **म** **॥१४७॥** **म** **॥१४८॥** **म** **॥१४९॥** **म** **॥१५०॥** **म** **॥१५१॥** **म** **॥१५२॥** **म** **॥१५३॥** **म** **॥१५४॥** **म** **॥१५५॥** **म** **॥१५६॥** **म** **॥१५७॥** **म** **॥१५८॥** **म** **॥१५९॥** **म** **॥१६०॥**
 मद्यं ॥१६१॥ मद्यं ॥१६२॥ मद्यं ॥१६३॥ मद्यं ॥१६४॥ मद्यं ॥१६५॥ मद्यं ॥१६६॥ मद्यं ॥१६७॥ मद्यं ॥१६८॥ मद्यं ॥१६९॥ मद्यं ॥१७०॥
 मद्यं ॥१७१॥ मद्यं ॥१७२॥ मद्यं ॥१७३॥ मद्यं ॥१७४॥ मद्यं ॥१७५॥ मद्यं ॥१७६॥ मद्यं ॥१७७॥ मद्यं ॥१७८॥ मद्यं ॥१७९॥ मद्यं ॥१८०॥

सितेत्यादि-सिताशर्कराद्युःपौंडकः। सारहराद्राया श्रीपरिंकागंभाश-भज्यमितितित्तकमित्यादिभिस्त्रिरवति-तित्तं महातित्तं घृतं कुष्ठविजित्सायां वक्ष्यमाणं। तन्मायाकं।
 कित्सायां वक्ष्यमाणं। घटपलं अग्नौ चिकुरः। कृष्णागिरिजं विधानैरिति-कृष्णापिच्यनी-गिरिजं शिलाजिगुविधानैरिति-रसायनात्कविधाने-पुंडकं-विष्णु-या-वि-सा-या-र-सा-या-
 नतइति। सधिरित्यादि-सधिरि-घृतं। श्रेष्ठात्रिकला-श्वेताशर्करा-स्तयं स्त्रियाः। इधं। समधुरित्यादि-मृद्वयको मृद्वी। कृष्णोडजइत्यादि-मृद्वी-या-ज-या-र-म-या-
 पीतः। कोद्वयमदं। कोद्वय-नरुतं मदं अया कुरुते-दूरीकरोति-ससितं शर्कराद्युक्तं-पयोदुग्धं च तूरजं मदं अया कुरुते। आलपि-लपि पर्यंतं पीतं शीतं जलं। योगं-य-पि-कला-म-या-
 ॥६॥

सितेशुखर्जरकहारहराश्रीपरिजादिसुरसाश्रुतिक्तं॥ कल्याणकंधद्वपलम्राज्यमग्निः क्षीरेण रुद्रागिरिजं विधानैः॥ सर्पिमधुय
युक्ताश्रेष्ठाभेतायुतानविशत॥ मूर्द्धोमदं बहयाभस्येयुक्तं तथास्तयं॥ १२॥ समधुस्त्रिफलात्रिशिप्रयुक्तासुगुडप्रातरथाद्रं कंतथैव॥ दिनस
प्तकतोजयस्ववस्येमदमूर्द्धोयकशोथकामलोदीन॥ १३॥ रूष्णोडजोमयुतस्वरसात्रिहेति पीतस्तु कीदृशमदं सितं पयस्तु॥ धत्तजं
दमपांकुरुतेऽथपौगमात्सिपीतमतिशीतजलं क्षरोन॥ १४॥ आधारातोनिहत्पादयकरीषंतुष्टमदं॥ लवणांतथाऽशिताभेताह
यादमुं च विशत॥ १५॥ सन्यासइष्टं त्यजति तीक्ष्णस्य धूम्रां जराघं करजांतरेषु॥ तोदश्च सूचीभिरथालकाणां चित्तुचनं च शिकदंत
दशः॥ १६॥ दाहोथकदुह्लकगालयानिचक्रैः वधैः कपिकदुकाद्यैः॥ संजातसंज्ञः ससमुत्थितश्चरसरसो न स्यापि वेतुमुक्ता॥ १७॥

लोभमपाकुहते ॥ १७॥ आद्यागातइति वयं वनप्रचं करिषं शुष्क गोमये असितामुक्ता श्वेताशर्करा भ्रमं परमदं भविरात शीघ्रं ॥ १८॥ सन्यासइत्यादि सन्यासे संनिपातप्रेदे क
रजांतरेषु नखमांसमज्येषु सूचिभिस्तोदः पीडात्रं अलका नाके शानाविलुं च न उत्पादने रश्मि कंदराग्रति ॥ १९॥ रश्मिकैः कीटविशेषैः दंतैर्दंशइत्यर्थः ॥ २०॥ ताहोषेत्यादि सतप्रलोहेने
त्यर्थः लोहजनिताहस्यगुइति प्राणाकृष्ट करसां वके मुखे गालनात्रि त्रिश्चोतनात्रि भवचर्च घर्षणं कपिकंदुःकः वातरी वनकि या वरति भाषया प्रसिद्धः ॥ २१॥ रसात्रस्य लभु
नस्यः पुच्छारसायनाधिकारे वश्यमासा प्रकारेणोत्यर्थः ॥ २२॥

॥६०॥

[illegible]

अतिगृहविधिप्रकाशिकायां मगदंकारचकोरतोषिकायां ॥ पुधलक्ष्मणनिर्मितौ मदादेरुपचारादित्योगचंद्रिकायां ॥ १८ ॥ यदु
दीर्घितं रत्नचतुर्विधमशौगदमेव जंघुनिभिरस्य विभागं ॥ प्रवदाम्यहं यवनपित्तकफादेरनुबन्धमत्र नुसमीक्ष्य यथास्यं ॥ १९ ॥ न
वयायुजेषु शमनेभिरजातेष्वनलेन यातकयजेषु सुतावैः ॥ असितैस्तु पित्तरुधिरप्रभवेषु यशप्रोथशस्त्रविधिभिर्वलिदेह
॥ २० ॥ अशौदहेरुष्कमिहानलेन क्षारेण चाद्रंज्यलनेनैव ॥ हिंघानमहत्तदलिनो निरीक्ष्य यत्रैर्यथास्यंतदभिज्ञयुक्तः ॥ २१ ॥

वेधर्शस्तुमुतीत्रैर्भीषितैः शारेः प्रशमः। दाहविषयमाह मथेत्यादि। शस्त्रविधिभिर्वलिदेहे भर्शसं प्रशमः कार्यः। तीसटे नपुक्तं स्यादौषधैरचिरेषु विरोद्धेषु भारेण वक्षत नपित्तसमुद्भवे
षु स्थूलैषु वातकफजैश्च नलेन शस्त्रैः सत्वाधिकस्य वलितश्च मत्ताचिकित्सेति॥२॥ भर्श इत्यादि श्रुत्वा यतः। रुधिरस्यापि न प्रवति तदर्श भनलेनलेन आग्निना शारेण वा दहेत् अर्द्धरुधिरं
विभर्शः। भग्निना त्रैव दहेत्। किंतु शारेणैव यथः। यागदेषुक्तं शारेण वा दमितरत् शारेण ज्वलेन त्रैवेति शारेणैव सवकारेण भग्नयेव दहेत्। इतरत् श्रुत्वा। वलितः पुरुषस्य महत् प्रहा
सांतदर्शः शस्त्रेण शारसूत्रेण वा हिंघात तदभिज्ञेन युक्तः भर्शद्वेदकिया कुशलः यंत्रैर्निरीक्ष्य यथासं यथा योग्यं हिंघात सुश्रुतेषुक्तं प्रहति प्राणावतश्च हित्वा तदहेदिति॥ भग्न
शारविधानं सुश्रुतेद्रष्टव्यं इह तु ग्रंथविस्तरेभ्यो न लिखितं॥

यो च का वयोर्विवेधः प्रदेह इत्यादि वस्ति श्रुते कृष्णदिने भिरधः प्रदेहोहितः प्रदेहोलेयः। चर्माभः पुनर्नगयुक्तारो ह्यः। अमराहोदेवदारुः। मिश्रीः शतपुष्पाः। लोहप्रयुक्तः विवंधः इत्यादिः। यः
 ॥६१॥ उपेता युक्ताः। अग्निकचिचकः। क्षारोयवक्षारः। कुष्ठरुक्। सिवेदिति। चरकोक्तविफलाद्यवगाहनजननेत्यर्थः। ॥६२॥ या अथवा विद्यानादिवसात्रिः समभ्यजाते चेदिति पूर्वसाधनः। कोलम
 अहिः सर्पः सचक्रधरः यदाहचरकः। कृष्णसर्पवराहो जनुकादष्टदंष्ट्राजा वसामभ्यजनं दद्यात् प्रयत्नं वा साहितमिति। कुलथादित्यादिपि डीपोठलि काकुले आदित्यादियदातपकादिग्रहः। पि
 त्यादिशयानात् आटरुषादियत्रोक्ताथग्रहाः। यदाहचरकः। मभ्यज्य कुष्णतेनेन स्वदेयं यादनीकतेः। यत्रोक्ताथो स्वदेयं चरुणा कैंडविन्वजेरिति त्रके आहत्यादि आतोः कतिविडालचर्मा आ
 र्कस्य निष्कः स्तैरोषधेः पायुजा नाम मर्त्री शोधयते हितमिति नृत्तर शोकप्रतिके स्फुटं। अत्र महिनामिति चिंत्यं। हं दोनुरोधार्थमिति समाधानं प्रलभ्यते। ॥६३॥ अत्र वा यथा चिकित्सा र्थे रित्या
 र्थाने गोमूत्रं पिबेदिति तीयां लेयति सुसुता तु सारि चारणां प्रथमं प्रदेहस्तु जनेन येन यित्वा कार्यमिति परिभाषा सिद्धेति वाग्न्युसारि चारणां नमः। ॥६४॥ शिरीषादि। आमयः कुष्ठमः सिधुः सेध
 प्रदेहोहितो वस्ति श्रुते नृभिरधः कुष्ठवर्षाभुयुक्ता मराहः। मिश्री लोहयुग्मिः सुविष्टे विवंधः। कृष्णवयोस्तदिमे दोक्त युक्तिः। ॥६५॥ अदा ह्यनपा मांकु
 रां श्वेषा वातो द्रवा त्रिगता न सभ कं इरुगाधः। उपेता समभ्यज्य मां चरुमालाग्निकर्दारु किट्टतेनेन सिंचेत्। ॥६६॥ वसाभिर्विडालोष्टकोलाहिनां वा कु
 लथादिपि प्रादिभिस्त्वदेवेत्। न के शाः शमीपत्रं कं स्वमले घृतं कृत्तिरो तोरहे कंचु कं वा। ॥६७॥ हितं धूपनपायुजा नाम मथाभ्या कसाधावनीभिस्तु तस्या
 घृतेन। प्रदेहस्तथा कुकुटोक्षारं गुं नारिया माकराभिश्च गोमूत्रं पिबेत्। ॥६८॥ शिरीषवीजामयसिधुः कृष्णगुडाय चार्कस्य तथा सुधायाः। वरावलेपो गुड
 जेयुशस्तः कांडं सुधायाः कदुकादलाघोः। ॥६९॥ यत्राणि भानो भवयः करं जो वस्तं बुभिले पशहातिशस्तः। मभ्यज नार्थं विदधीत तैला यमी भिरालेपहि तोषधे
 ये कृष्णा पिप्पली अर्कस्य भाक इति प्रसिद्धा तथा सुधायाः सेहं दस्य पयो दुग्धं। चरात्रिफला गुदजेषु अर्शः सुचरकेषु कं। शिरीषवीजं कुष्ठं पिप्पलीः संधं वंगुडः। अर्कक्षीरं सुधाक्षीरं त्रिफला
 च प्रलेपनं इति कांडमित्यादि। सुधायाः कोट्यं वा कदुकादलाघोः तिक्तं वाः। ॥७०॥ हितं धूपनपायुजा नाम मिति प्रतीकः पूर्वशोक्तं तेन वेति धूपनंतरमाह। अथेत्यादिना घृतेनेत्येत
 मभ्यामभ्यगधा करणा पिप्पली धावनी बृहती। प्रदेह इत्यादि कुकुटोक्षारः कुकुटपुरीषः। त्रिया माहरिद्रा करणा पिप्पली। कुकुटोक्षारे त्रिसारोक्षारेति प्रमादपाठः। तथा गोमूत्रं कल्कितै
 रिति च। ककवा कुशकं कृष्णमिश्रा गुं जी कलैस्तथेति वाग्न्युसारि चारणां नमः। कुकुटपुरीषं गुं जाहरिद्रा पिप्पली चूर्णमिति गोमूत्रं पिबेदिति तीयां लेयति सुसुता तु वचनां च चरके पिलेपोषधकु
 कुटपुरीषयुक्तमिति हिते मत्रसंज्ञेति हि यद्यपि चरके यद्यप्यत्र यत्राणि पशुवा निभानो यथा अर्कदुग्धं वस्तं बुभिलेः कागमूत्रैः चरकेषु कं। अर्कपत्रं सुधाकांडं कदुका ला
 वुपलवाः। करजो वस्तं मूत्रं च लेपनं श्रेष्ठं मर्त्री सामिति। मभ्यज नं तैलेन। तदर्थं ममीभिः आलेपहि तोषधे यो कृत्ते यप्रयो मोषधेः तैला त्रिविधं कुर्यादित्यर्थः। ॥७१॥ ॥७२॥

टीका ॥६१॥

कोशातकी चरतोरीना

कासीसादितैः मां कासीसत्यादि। कासीसे हीरा कोसीस इति रज्ज्वाते यशोद्वयं। आमयः कुष्ठं। अग्निको मधातः तदसहत्वेरक्तं चंदं देयो। करणा पिप्पली। पिबेत् कुंटी। आलेह रितालं। त्रेपालिकम
 मः शिला लोमली करिभारीति प्रसिद्धा मभ्यजि मिहिषतौ करवीरविडंगो वरं सेधये स्वर्णक्षीरी चो कइति प्रसिद्धा त्रिकुं भोदंती पिबुमि त कवे तुलितं च श्री सेड्डः। शरावयुगं पस्थप
 रिमितं तिलैः। ॥७३॥ कासीस तैले क्षारो यमे क्षारतुल्यं चारणादि मुत्रिभिः प्रोक्तं तैले नमपा नकीले च मक्तं। क्षारो नमपा न कीला नमर्शी सिपातयति वलिगुद वलिगुद यति चिंआ

पि ९

कासीसामयचित्राग्निककरणाविभालनेपालिका लांग यश्चकिमिहिषहरमिदं कोशातकीवीजयुक्तः। स्वर्णक्षीरि त्रिकुं भयुक्तिं मितं
 यं अर्कदुग्धासलदं दं तैला शरावयुगमिति गोमूत्रे पिपाचं शनैः। ॥७४॥ कासीस तैले नमूत्रि चारणादि प्रोक्तं तदभ्यक्तमपा नकीला न। क्षारो
 यमे पातयति क्षारो न वलिगुद यतीति चिंआ। ॥७५॥ धूपालेपाभ्यगयोगे स्रवंति दुष्टं नृमा त्रिस्तं सुखी स्यात्। स्वावादस्यावर्त्तमानं जलौ
 कस्तूची कूर्चैराहरेदस्य मेभ्यः। ॥७६॥ तज्जनुपोहै मयती गुं डं वा वेलाग्नियथा कुटजं लं चो वा। पिवेच्च त्रैका कलिगुद ह्यः। त्रिसूरणां शविर्वादिता

अथैः। ॥७७॥ धूमादिषु कृतेषु यत्तस्यात्तदाह धूमेत्यादि धूमा लेपाभ्यगयोगे दुर्नामा त्रिदुष्टं तं स्रवंति मस्य दुष्टं तस्य त्याया सुखी स्यादिति योजना। भावर्त्तमानं मस्य वराडुष्टं तं
 एभ्यः। मर्शीभ्यः जलौकः सचि कुर्वे माहरेत्। ॥७८॥ तकेत्यादितं कं अनुपभातं पिबति तं कानुपः। हे मयती हरीतकी येन विडंगं मग्निश्चिचकः पथाहरीतकी कुटजं च कुटजं
 कलौ। तकेणापि वेदिति संबंधः। कलिगुदं जवः कृष्णा पिप्पली मंशविर्वादितामिति यथोत्तरं भागवद्वा त्रित्यर्थः। पिवेच्च त्रैका कलो जापित केन पात स मुचितोति। ॥७९॥

यो चं काः त्रिवर्गौरीलचोशीरमिति वतुर्थः मोरीलचोदारुहरिद्रायल्ललं॥ उशीरं वीरगा मलां मत्वेरके स्वयतिसति वाग्मदेयु कंदावीलचुत्रिवसे व्यात्रिलचं गदापा वं कु वं कु वं कु
 प्राक्षिकगुणवत्तमो॥ पिवेत्तुलतो येन कल्पितं वा मयुरकमिति॥ २२॥ कुह जायलेह माह तोयद्रोणा इत्यादि गुडस्य त्रिंशद्विंशति सलं भूयः पुनः सांद्रता वधिगवत चनस्था ताद
 काथ कथनीयं॥ २२॥ श्रेष्ठा चिफला व्याघ्रिकडू गाल्लोमो चरसः॥ लज्जाल जालूः बहिभिन्नक अंजनं रसां जनं उग्रावचा इद्रवीज इद्रयव वेवेलेडिगं री चालवरं माद्रिक पात
 विषाः मरुक्करो मलातः तदसह त्वेरक्त चंदनं ग्राह्यं वैलचिल्लमिति फलपरिप्राप्ता मित्यर्थः सपिषः घृतात्॥ २३॥ शीते शौद्रा च मधु नापि भक्षमात्री कुडवंस प्रदधानं भाजे श्वागी मने

गयैः गोभयैः क्षीरैर्दुग्धैः दुर्गामोभर्गसहास्रवितिरक्तसहितौ ॥ भस्वरक्तपित्तसंग्रहं ग्रहणीदोषं ॥ २४ ॥ कुटजाय काये ह माह भार्गवित्यादि भार्गवसकतः कुटजवत्कलातातु-
लोपलशतं जलघटं जलद्रोणोपत्ता ॥ भक्षिशेषं चतुर्थांशवशेषं वस्त्रमालितं कायां विचमिताः पत्रपरिमिताः लज्जादिकाः क्षिप्ता पुनः पक्कासलेहः उचितैः युक्तैः क्षीरादिभिः भक्ष्योक्त-
दुर्गामादिकं हंति लज्जा लज्जालः ॥ मृदाधातुकी शालः प्रलोमोचरसः ॥ घनो मुस्ता विषाभतिविषाविच्यं पतः क्षीरहामी भव्योपदेव न लिखितमिति यो ह्यं भदिशब्दात् जलमंडयोग्रहणं
॥ भस्वरुदुर्गामो रक्ताग्नीसिमातिस्तिरतिसारः भस्वरुदं भस्वरुक्तं रक्तपित्तमित्यर्थः दूरप्रदं ग्रहणाय दग्धं ग्रहणीदोषं दोषं ग्रहणाय विविधं च रक्तपित्तं तथाग्नीसिस्रोताग्नी-
ति चरकाचार्यवचनात् ॥ २५ ॥

काकायनवदकसाहयथेसादिपथाहरतकीपंचपलाप्रारिवाजजोपलाभजाजीजीरकःपंचकोलंपलेनकमाहदमितिपय्यपापलेपियतीमलस्यपलहयचयस्यपलत्रयोचित्रकस्यपलचतुष्टयंशुंघाःपंचपलानीत्यर्थःअनन्तरमज्ञातकारभष्टान्नंअष्टौयलानिततःभक्षतागहिःदिगुणःषोडशपलमितःकुंदःसूरसाःपाकापलहयंयवक्षारपलहयंगुडकताःसर्वचूर्तादिगुणान्यादिचूर्तितात्कुंदान्चूरणात्षोडशभागाःदहनतःचित्रकारतदहंअष्टौभागाःशुंघाःयुगमितिभागद्वयोऽपरांमरिचंएकभागःसाहिगुणोऽनगुडनयुक्तापिडीभर्तृसांशस्तमाउक्तंच

॥ यथापेचपलापलंतुपरिचाजाज्योःपलेनक्रमाहदंस्यादिहपंचकोलमनलादधाम्कंदिस्ततः॥ कंदःपाश्चात्पलदयंगुडरुताः
कोकायत्रोक्तागुडाःशस्त्रसारमुखैरसिद्धगुदजासंसाधयंतिइतं॥ २४॥ कंदान्बोडशकुरीतादहनतोभागास्तर्धेयुगंभ्रंजाडुषणमैः
कभागमितिसागुक्तागुडेनाशं॥ पिडीशस्ततमाम्दातुविपचेत्कंदं विलिप्तं पुटप्राघातेचनरःसतैःलवणैर्युक्ताशीसःसर्वदा॥
२५॥ चिरकित्शकजमहापिचुमंदायसुरेतसाचरयुतेनसमेता॥ मथितंभुतामुनिदिनंप्रथिवेद्यःसउदग्रपायुजहजोनलमेत॥ २६॥

ग्रंथांतरे॥ यस्मात्कृताः कोटशस्ररसास्तथाग्राह्यतोर्ध्वेन च विचक्रव्यामहोषधादौ मरिचस्य वैकोटशे न दुर्मामजयाहि पिंडीति। तदेत्यादि। प्रदाप्रतिकयाविने पंचकंदं स्रराण्युटेन पुटपाकविधानेन
यिय चेत्तान् युक्त्वा स्तेल वराभर्गसः भघातमुं जीता युक्त्यनेन ते ललराकार्यथाधिक्यतः सुनतावानभवति तथा कार्यमिति सूचयति॥२१॥ चिरचित्त्यादि। चिरचित्तः करंजः शकृदप्य
यः महापिबुमंदः वकाइति प्राधाया प्रसिद्धः परयुतेन सैधवयुक्तेन यसुरेतसा यमुहिरापरे तोवीर्यं यस्य स यसुरेतसा अभिः तेन यसुरेतसा विचक्रोतीत्यवत्॥ मेतात्रयुक्ता॥
तन्नुतात्र चतुर्गात कयुक्तात्र मुनिदिने सप्तदिवसम्। यः पिबेत् स उदयपायुजरूजः महाशीयुताः पीडाः न विदेत् न लप्तेत्॥२४॥ ॥३॥ ॥३॥ ॥३॥

ममयेकादि॥ ममयाहरीतकी॥ औषधंशुंठी॥ उपकुल्याः पिप्लीवेहंविडंगं॥ मत्रिश्चिन्नकः सिताशर्करा॥ मयंरुर्गः आदतोभुक्तः सगुर्वपिभ्रंभौर्वइवउवाहल॥ यज्यते॥ ॥६८॥
 दि॥ योवातविकटः सार्द्धंयज्ये॥ शिखिकेभिहरेवेदधनयनामिकेइतिशिखिविकः वेदाधिकः चतुर्धनमितः॥ रुमिहरोविडंगोनयनामिकः द्विपलमितः॥ यथै॥ श्रेष्ठाविफलावि॥
 मिता॥ मक्षेणकर्वेणामितंविगंधपलावकपञ्जशि॥ मयोमुस्ता॥ दिगुडेत्रेतिमुदितरुर्गोपक्षया॥ गुदजशमनायमश्रीतिरत्तयेमतिमहिता॥ मयर्थंयजि॥ ॥६९॥ हतवहेया॥
 हथिन्नकः॥ औषधंशुंठी॥ मागधिकापिप्ली॥ उपरांमरिचंरतानियथोत्तरंभागेनअपचितानिहोत्रानि॥ अयमर्थः॥ चित्रकस्यभागचतुष्टयं॥ शुंठ्याभागत्रयं॥ पिप

ममयोषधोपकुल्यावेत्तकरंजाग्रिभिः सितातुल्यैः॥ भौर्वइवसुगुर्वपियन्नरयस्यमन्त्रमादतश्रुर्गः॥ ॥७०॥ पलंयोवात्सा
 ईशिखिकमिहरेवेदनयनामिकेभ्रेष्ठाविल्ययपरिमिताः॥ क्षेणतुमितं॥ विगंधंसारं॥ चदिगुणितगुनेतिवटकाः॥ सप्तसं
 मिआगुदजशमनायातिमहिताः॥ ॥७१॥ इतवहौषधमागधिकावरायपचितानियथोत्तरममितः॥ गुदजहनुचतुर्गुणस्य
 मीगुडयुतागुदजापहरागुडाः॥ ॥७२॥ विशुक्केषुभ्रंसातकंप्राहुरग्योहितीरीस्वथाईपुशकत्वगेवं॥ सप्तस्तेषुसवेतुगुणस्य
 शौयंमनापायकहृदयमाग्रेयरुच्यं॥ ॥७३॥ विवंधमेदिमारुतानुलोमनंचयद्रवेत्॥ तदन्नपानभेषजंमजेन्नचान्यदशीसः॥ ॥७४॥

स्यरुकोभागइति॥ अमितः चिककातचतुर्गुणः॥ बोदशभागमितियाचत॥ गुदजहृतः॥ स्वररा॥ सर्वरुर्गदिगुणगुडयुक्ताः॥ गुडाटकागुदजापहरामश्रीनाशिकाभवति॥ ॥७५॥ विशुक्केष्वि
 दि॥ विशुक्केषुवातश्लेष्मावरोधुमश्रीसुभ्रंसातकंसंयथै॥ अर्द्धप्राहुः॥ आर्द्धपुरक्तपित्तोवरोधुप्रत्याविशुशकत्वकहितीरीकत्वक॥ कुदजक॥ कलं॥ सप्तस्तेषुशुकेष्वार्द्धषपिकालो
 यंतकंहितं॥ मनापायकतपुरीषप्रवर्तकवल्पेकलकारकं॥ आग्रेयेमतिकरंरुच्यंरुचिकरं॥ ॥७६॥ अनुक्तान्पानौषधसंग्रहार्थमाह॥ विवंधमेदिपुरीषाप्रवृत्ति
 शकंमारुतानुलोमनंचयोरनुलोमनंचयद्रवेत्॥ तदन्नपानभेषजंमश्रीरोगयुक्तः॥ मजेन्नचान्यदमजेत्॥ ॥७७॥ ॥७८॥ ॥७९॥ ॥८०॥ ॥८१॥ ॥८२॥ ॥८३॥ ॥८४॥ ॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥

अदमित्यादि॥ सूतः पारदः॥ चलिर्गंधकः॥ द्विपलिकः॥ द्विपलपरिमितः॥ अद्वाभ्रकताम्रातथैरुप्रत्येकं॥ आम्रवितंयंयत्तत्रयं॥ चिकडादिकं॥ त्येकं॥ आभ्रपलद्वयं॥ अग्नि
 चित्रकः॥ पीतुमगधदेशेयनामप्रसिद्धं॥ लालिका॥ करिहारीतिप्रसिद्धा॥ आरातयवक्षारात॥ टंकणात॥ सौभ्रायात॥ पंचाभ्राशिपंचयलात्रि॥ तयोः सप्तपलंचकं॥ पडरजः॥ संधयच
 र्गो॥ येइडडधमोप्रचयोमिलित्वा॥ ॥७८॥ केसेनचतुःषष्टिपलेनमृदुतरेवहोमश्रीविपाचयेत्॥ यथापिडितंघनीभूतंस्यात्॥ तन्नायदयंसेवितं॥ मश्रीसुकुठारवन्निगदितं॥ यथाव
 क्षादिकपरशुमादिघतेतथा॥ मश्रीसीसर्थः॥ जीमूतकथनेनदेवदलीकाथनशौचंशौचकर्मउदितं॥ कथितं॥ गुषजलैः॥ कांजिकैः॥ पिष्टाकडतुंविकागुडेनानितायुक्ता॥ रवमिति॥ सर्वाशीसो

गुडंरतपलंचलिर्द्विपलिकः॥ अद्वाभ्रताम्रादपिस्थादाभ्रवितंयंयथैरुचिकटुकंदंयमिपीरुनिच॥ आभ्रंलालिकायुतंयथै
 गिदेशातथाटंकणासंचाभ्राशितयोः सप्तपडरजः॥ सुकशीरगोमचयोः॥ ॥७९॥ कंसेनेतिविपाचयेत्॥ मृदुतरेवहोयथापिडि
 तेतशीरुसुकुठारवन्निगदितमायदयंसेवितं॥ जीमूतकथनेनशौचमुदितं॥ सर्वाशीसोनाशानपिषुर्वकडतुंविकातुवजलैर्लेपाडुडे
 नाचिता॥ ॥८०॥ मश्रीसिपाशिपदनाभिगुदास्यमुष्कशोकातुरे॥ थगुदपाकवमीचरते॥ हत्वाभ्रंअलितथांगरुजापरीतेवर्ज
 निविजमिषजानियशोर्थिनातु॥ ॥८१॥ स्वभ्यक्तसुस्थिन्नतनोः॥ यदिष्टः॥ सर्वापुकावर्तनिपीडितस्य॥ यातापहारीविधिरेवमस्याशरश्च

माशरीसर्थः॥ ॥८२॥ असंभ्राश्रीनक्षत्राह॥ मश्रीसीसादि॥ पाशिपादादिशोथोमिलितोऽसाध्यलक्षणां॥ अयत्तयस्तंवासाध्यलक्षणांमिति॥ योयं॥ पाशिहस्तः॥ यदं॥ चरणा॥ न॥ पंनुरं॥ मु॥ यदं॥
 जोत्रा॥ यमि॥ अदि॥ मंगरुजापरीतेसर्वोपयोग्युक्ते॥ विजमिषजा॥ चतुरचिकिसकं॥ अतियशोर्थिना॥ अधिकयशकांक्षिता॥ ॥८३॥ उदाचतं॥ चिकेसि॥ माह॥ स्वभ्यक्तेत्यादि॥ स्व॥ तं॥
 स्थिन्नतनुः॥ शरीरं॥ स्वसः॥ स्वभ्यक्तसुस्थिन्नतनुः॥ तस्यउदाचतं॥ निपीडितस्य॥ सर्वापिवातापहारीविधिः॥ यदिष्टः॥ अस्यउदाचतं॥ निपीडितस्य॥ स्वर्थः॥ चपुतः॥ फ॥ वर्तकः॥ दिष्टः॥

25
यौ चं म तसंधवैः ॥ म न गो म न भ क्ते तै ला भ क्ते म क्ता तै ला भ क्ता व र्तिः ॥ गु दे वि त्रि हि ता द ता उ द च र्ता दि क्ते हं ति ॥ द्वि ती या फ ल व र्ति मा ह ॥ अ थो इ त्या दि उ प रा णि प्य ली ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

20
स्था मा कुं भ त्रि कुं भ नी लि त्रि क रा रा है र्दि सिं ध द्र वैः वि श्वै र्म च गु णा वि तै र्वि र वि ता व र्तिः क रां गु ण व त् ॥ म क्ते क्ता तु गु ण द र्श नै र्वि वि हि ता ह या उ द र्ता र्क गु णा
ना ह म थो व र्ता क ड फ लैः सा गार धू मैः कृ ता ॥ ३६ ॥ अ ति रू ढ वि वि प्र का शि का या म ग दं का र व को र तो वि का यं ॥ गु णा न्ना म नि ता उ द र्ता र्क गु णा
र ति यो ग वं दि का यं ॥ ३७ ॥ हि तं लं च न या त जे वा ति सा रे स चा ना ह श्र ल प्र से की तु या म्यः ॥ वि ता ये वि द म्भा न्म स मू र्द्धि ता स्ते न सं स्तं प्र नी या भ ती सा र दो षाः ॥ ३८ ॥

15
ते यो य त्रि दा न भू ता इ त्य तो र्शो नं त र म ती सा र वि किं सि त मा ह ॥ हि त मि त्या दि च का रोः प र्थ ते न सा मा ग्रा य दु षि का र के या त जे प्प ति सा रे आ म वा च क म ग्नि सं दी प तं सं च नं हि तां किं पु न वि त्त
ज क फ ज खो रि स र्थः ॥ इ दं च लं प त म्भ दो ष व द्दु दो ष तु सं शो ध न मे वा य दु क्तं च र के लं च नं च ल्य दो षा रा णा प्र श स्त म ति सा रि ता मि ति ॥ या द रा स्या ति सा र तं स्य व म नं का र्य ता द रा
मा ह ॥ स चे ति प्र से को मुर य ज ल स्त्रा वः ॥ अ ति सा रे व स्तं प्र नं न का र्ये किं भू ये धै ये त्या ह ॥ वि ता इ त्या दि ये वि द म्भा न्म स मू र्द्धि ता इ ति ॥ अ न्न वि म्भा न्म शो ये न अ वि प का न्म च ये तः ॥ अ ति
सा र दो षा स्ते न सं स्तं प्र नी याः पु र्व मि ति शो षः य दा ह च र कः ॥ न नु सं ग र ह णं द र्श नं य मा प्रा ति सा रि तो ॥ वि द म्भा न्म स मू र्द्धि ता इ ति ॥ वि ता स वि ता
आ दो सं रू ढा दो षाः शो था दी न कु र्वं ती त्य त स्ते च ये क्षा य दा ह च र कः दो षा ह्य दौ रू ढ्य मा ना ज न ये स्या म या न य ह न शो थ या द्वा म य स्ती ह कु ष्ठ गु णो द र ज रा न् ॥ त स्मा इ ये क्षं

10
या द रो अ ति सा र ह रा त का यो ज्वा त र मा ह ॥ आ ध्या ने त्या दि ॥ पा गु ना स वे द न मु द र परि प र्ण ल प्रा ध्या ने वि श्व भो म ला प र तिः ॥ सौ मि त्य मा र्द प दा व गुं ठ न ल मि व सौ मि त्यं ज र ता वा ॥ म ध्य दो षे प्र म थ्या दे या य दा
ह च र कः ॥ प्र म थ्या म ध्य दो षे शो द धा दी य न या च नी ॥ मि त्य त स्ता मा ह प्र क थि ता इ त्या दि उ ग्रा य चा ॥ भू ती क क र्त्त र भे दः ज वा नी प्रा यः ॥ रु द्रा वि प्य ली ॥ भौ ष धं शुं ठी ॥ धा यं धा या कं ॥ य था ह री त की ॥ प्र म थ्या य का
रः ॥ यो र्शो क्तं ॥ प्र म थ्या वा य ते द्र व्य प ला क्ती कृ ता कृ ता न ॥ तो ये षु गु णि ते त स्याः पा न मा हः प ल ह यं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

5
मा ध्या न वि षं म ठ रू ल श्र ल स्तै मि स का रि त य ति सा र दो षे ॥ हि ताः भ या प्र क थि ता भ थो ग्रा भू ती क रू षो ष धा य व थाः ॥ ४० ॥ सा वि
लं धा य ना ग रं प यो द मं नु सं यु तं ॥ श्र तं पि च नि क र्त्ति का म श्र ल वि स्तु ती र्ज ये त ॥ ४१ ॥ वि षं द्र वी जां बु द वि ल्य तो येः को थो रू ग स्त्रा
ती त्य ति घु ड क्तः ॥ क लिं ग को ग्राः ति वि षाः भ या क्ष हिं गु स्त तं सू रि भि रे व मे वा ॥ ४२ ॥ व चा वि श्वा मु स्ता म र त रू वि षा हे म व ति का श्र तः
शुं ठी मा द्री ज ल ध र श्र तो वाः ति स र रां ॥ ज ये दा मं दि त्रौ ष ध व न गु रो षा वि र चितः क वा यो ती सा रं नि य त म ति त यो दि स हि तं ॥ ४३ ॥

का गुं ठे क र्त व न पी डा वि स्तु ति र ति सा रः ॥ ४४ ॥ वि षे त्या दि वि षा अ ति वि षा भे दः ॥ इ द्र वी जं इ द्र व यः ॥ मं बु दो मु स्ता तो यं ह्ये रं रू क पी डा ॥ अ त्वा ति स ती र ता ति सा रः ॥ क लिं ग को ग्राः ति वि षाः भ या क्ष हिं गु स्त तं सू रि भि रे व मे वा ॥ ४५ ॥ व चे त्या दि वि षा शुं ठी ॥ स्त्री न पुं स क यो र्वि श्व मि स म रः ॥ अ म र त रू दे य दा ह ये षा अ ति वि षा हे म
री त की श्र तः ॥ क्षा थाः प्रा द्मि अ ति वि षा ज ल ध रो मु स्ता वा प क्षा त रे द्वि ती यो यं का य इ त्य र्थः ॥ अ ति स र रा म ति सा रं ॥ आ म मि त्य ति स र रा वि शो ष रां ॥ द्वि जे त्या दि द्वि ज गु ड वी ॥ भौ ष धं शुं ठी ॥ नो मु स्ता ॥ गु रो षा

विष्णोः क्षत्रं कजाप्रयावनास्तुहिं गुसंयुताः ॥ भजस्त्रं विस्त्रवातिसारयायुरुगदिवः ॥ भवदंष्ट्रो रुक्माप्रताविल्वयुग्मिर्वयैः ॥ कौजिकस्थिन्त्रप
थावलीढा ॥ दुतं सारघेरातिसारं सुवद्वाल्पविहंसश्च सारप्रामं निहंति ॥ पुराप्रियां भोधरकुंडलीभिः सरासे नोपधरा कजाभिः ॥ श्रुतोः
तिरुल्लोहिततापमाराभयसुदारमं विस्त्रयुक्तः ॥ मदाश्रावरं वारिदः शाल्मलीजः सविल्वेन्द्रवीजो गुडो नोपयुक्तैः ॥ सतकैरतीसारश्रां
तिस्तथास्याभ्रदादीपानि र्कसविभ्यैर्निपीतैः ॥ रसालबीजमालतीफलैः काहिकैः नविल्वजं ॥ विलेपनंतु नाभिगं महांति सारनाशने ॥

यिष्येत्यादि तंडुलजलेन आद्रात कालं रक्षादा रुक्षया कुटजल्य कृतांतं तंडुलजलेन पिष्ट्वा पिंडो विधानः । जंघपञ्चवत् वेद्ययित्वा सूत्रेण ध्यानाद्वैराग्यं जलमृदितैरासेपितं पश्चात् श्रुतिकया लेपितं गोमया
निनाय क्त्वा तदसंशीतं मधुयुक्तं भित्तिसारोपिषेत् ॥ **पुटपाका** ॥ मधुकवकोद्भवः स्यात्पाकयत्कलकृतः एवं भजेन प्रकारेण कृतो रसः प्रथमो चरसाभ्यां युक्तः भग्निरुत्तमं जठराग्निकरः स्तंभनसं
ग्रहणः ॥ अत्र चायं पिष्टो वापत्वा शरीरयत्रैवैव तेन यदुक्तं त्वयि पृष्टं दीर्घं च तस्य काशमरीत्रं वैषित्यमिति ॥ **पुटपाका** ॥ आतीसारं भवस्थानि शोषेत्पचयोज्याः ॥ यदुक्तं स वेदने तु संपक्वदीपाग्नेः सुचिरोत्थितं
नावावर्गमतीसारं पुटपाकैरुपाचरोदिति ॥ तंडुलजलविधाने तु गन्धांतरा द्यगंतव्यां यदुक्तं कंडितं तंडुलपलं जले वृणोति ते क्षिपेत् ॥ भावयित्वा जलग्राह्यं देयं सर्वत्र कर्मणीति ॥ **पुटपाका** ॥ सुप

पिष्टातंडुलचारिणाः कृद्वज्रस्विडमालेयितंगोधूमस्यरजोभिरनपिष्टदायकापुटेतद्रसः ॥ शीतं सौद्रयुतं पिवेदतिष्ठतौ मल्लकवृक्षोद्भवोप्य
यमोचरसेनचाथमधुनापुत्तोमिरुतस्तंभनः ॥ सुवकदाडिमौकलं पुटे विपाच्यतद्रसः ॥ मधुसुतं पिव सुखी भवेन्नरोतिसारकी ॥ जीराहिये
नकरभट्टमसारगंधजातीफलं सुनवदाडिमबीजतोयैः ॥ पिष्टातदायपुटयकमिदं निहयात्तीडतुतंडुलजलैरतिसारमुगं ॥ विडोशधशियायु
तंजरणागंधजातीफलं सहिंशुसममासुरीमथितकल्कतोऽर्शकं ॥ सुमर्जितमप्यवच्छुद्रुताशनैरिष्टकप्रपिष्टमथतक्रयुग्राहशिकातिसारौजयै

केलादि ॥ पुटपुटपाके शीतरेसे प्रधु प्रक्षेपः ॥ १२ ॥ जीरेत्यादि जीरो जीरकः करमः आकार करमः । दुमसारः मोचरसः । गंधो गंधकः । एतन्मूर्ध्व सुत्रवदादि प्रवीजतोयैः भयकदाडिम ग्रीजस्थरसैः । पिष्टात
दाय पुटयकं दादिमीय पुट पुटपाक विधाते नपकं । तडुलजलैः पूर्व व्याकृतैः लीढ मिदं उग्रं उपद्रव युक्तं भतिसारं त्रिह यात् ॥ १३ ॥ विडेत्यादि विडं लवराभयः । औषधं अंशुं शिवाहरीत नी नररा
कः । गंधो गंधकः । सहिगु हिना सहितम् । एतत्सर्वसंमं सप्रभागो । आसुरी मथित कल्कतः आसुर्या राजिकायाः मथिते मत्केन कृतो य कल्कः तस्मात् मर्दीशकं मर्दीभागे मर्दुताशने
एव वत्पिष्टकवत् । सुभर्जितं यथादधं भयकं च भवति तथा भर्जितं भरिष्टके नतके रा प्रपिष्टं त कयुक्तं केलापीतं ग्रहशिकातिसारौ जयेदिति ॥ १४ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

योचंका

॥६॥

ययोभिरित्यादि॥ क्षीरक क्षीरमात्रभोजनः पुरुषः वरीकः क्षीरमात्रावरीकः ॥ ययोभिर्दुग्धैर्त्रिपीयरक्तातिसारं जयेदिति यनेत्रात्रावरीकः केनचतुर्गुणो न जनेन साधितं च तदिति
येदिति यागभेदेऽप्युक्तं पीलाशतावरीकः क्षीरेण क्षीरभोजनः अरक्तनिसारं हंसाश्रुतया साधितं च तदिति ॥ यचेति विधादिभिः सयावैर्युक्तं साधितं तदपि तदा विधेः श्रुतिः उक्तं सावि
कडकीदावीदारुहरिद्रा इन्द्रवीजं इन्द्रयवः ॥ यावोलाक्षा इदं येनामडावचारितं कर्तव्यं यदाहवागमहः ॥ लाक्षा नागरयेदेहः कडकादिविचः कलैः ॥ सर्पिश्चेद्रयवैः सिद्धं येनामडावचारितं ॥ म
रुत्रीचं विदोषमपि दारुणमिति ॥ १५ ॥ असितेत्यादि असिततिलकः कलैः तिलमयकः ॥ आजडुधेन ह्यागीमयडुधेन पीतः रुधिररक्तमयहरतः ॥ हिमप्रित्यादि हिमचंदनं मधुयुक्तं

ययोभिर्वरीकः क्षीरापीयरक्तातिसारं जयेत्क्षीरमुग्यं जुतेन ॥ सुसिद्धं च तंतत्तथा यच्च विधोषणा कडिदावीजैः सयावैः ॥ १५ ॥ असिततिल
लेजकः शर्करापंचभागो रुधिरमयहरदया जडुधेन पीतः ॥ हिमप्रयिमधुयुक्तं तंडुलां भोत्रिपीतं ससितमिति पिपासा दाहमोहा
स्नहारि ॥ १६ ॥ वटोदुंबराभ्यशुं गात्रिदध्यादहोरात्रं ममस्य शीतेथ सीपिः ॥ पचेदं प्रसातेन तडाई खेदं मजेत्यादिक क्षौद्रमसातिसारी ॥ १७ ॥

केन सहितं ससितं सितया शर्करया सह वर्तमानं तंडुलां भोत्रिपीतं तडुलजलेन पीतं सति पिपासा दाहमोहा स्नहारी भवतीति ॥ पिपासा तदा मोहो ह्यर्वा ॥ मस्तरक्तस्यावः ॥ मत्रमन्त्रादि प्रादं चुरा
परिभाषयाः वगंतव्यं ॥ वटेत्यादि वटो यगोधः उदुंबरो जंतुफलः ॥ मभ्यशुः पिप्यलः ॥ एषां शुंगान् प्ररोहान् मन्त्रीते उल्लिख्य मभ्यसिजले ॥ महोरात्रं स्त्र्योदया स्त्र्योदयपर्यंतं त्रिदध्यान् स्थापयेत्
अथेयमेतरेदिनां तरेत्यर्थः तेषां प्रसाजलेनासिपिष्टं यचेत् तदहं खेदं अर्द्धशर्करया युक्तं पादिक क्षौद्रं चतुर्थांशपरिमितमधुयुक्तं असातिसारी रक्तातिसारी भजे ॥ सेवेन भक्त्युत्तिष्ठे
चतं प्रितिसपदायः ॥ १७ ॥

टीका
॥६॥

पिपासा कर्तव्या ॥ जीरेत्यादि जीरो जीरकः ॥ असंख्यवर्तमानं मन्त्राध्यायः ॥ जलं क्षीरेण चतुर्जातकं एतावत्कृत्वा जग के सारां गंधिः ॥ पिप्यली मूलं विधुं शुद्धी ॥ अग्निश्चित्रकः एतत्सर्वं जीरकादिचित्रकांते एकां
शकं एकभागं ॥ करकोऽम्लदादिभिः ॥ करणा पिप्यली मदाधातकी दीप्यमजमोदा मंत्रं प्रत्येकमेकभागं पेक्षया विगुणं श्वेतायाः शर्करायाः षडलवाः षडभागः ॥ कथित्यावत्सुगुणिताः भव्यगुणिताः भागाः
संस्तुताः अनिसारादी न हंति ॥ वहि सादोऽग्निमाद्यः ॥ गलगदः कंठरोगः ॥ १८ ॥ दाडिमाष्टक रूपा माह ॥ तुगेत्यादि तुगा वंशो चरा चतुर्जातकमेतावत्कृत्वा जग के सारां जमात भक्ष्युग्रमिति मन्त्रः कर्षः यु
ग्मप्ररुतत्वादस्योरेचताभ्यां मितं तुलितमित्यर्थः ॥ तुगा कर्षमिता चतुर्जातकं कर्षद्वयमितमित्यर्थः ॥ उक्तं च कर्षमिता तुगा क्षीरी चतुर्जातं द्विकार्षिकमिति ॥ गंधिकं पिप्यली मूलं योषः त्रिकटु दीप्यम

वि

जीराक्षालायात्रीपरिचजलचतुर्जातकं गंधिविधाग्ये कांशं चंद्रांशं मस्मिन् करक करामदां च रक्षा म्लदीप्यं ॥ श्वेतायाः षडपिप्पलादपि
वसुगुणिताः सुर्लवाः सोतिसारभ्यासां वहिसादग्रहणिगलगदारी च कान हंति चुराः ॥ १९ ॥ तुगा चतुर्जातकमक्षयुग्ममितं क्रमादं
थिकधाय जीरात् ॥ स जोषदीप्यात्पलमष्टविंशतितथा दाडिममेव तदहं ॥ २० ॥ करणा दरदं करं सविषमूषरां चुरीतं दि
गुंजमतिसारकीतदवलितुशौद्रयक ॥ तथा कुटजतस्त्यचंसदधिभक्तमध्याभितंसतकमशमंत विविहहितं सुशीतोदकं ॥ २० ॥

जमोदां पले प्रत्येकं मष्टविंशति मष्टविंशतिसा शर्करा तथेयपयजो दाडिमं दाडिमवीजं ॥ एष चुरांस्तदहं कथित्यावत्सुगुणैरिति शेषः ॥ यडुक्तं ॥ गुणैः कथित्यावत्सुगुणैः चुरां यदाडिमाष्टक इति ॥
आनंदमैरवरसमाह ॥ करोऽम्लदादि ॥ करणा पिप्यली दरदहिगुणः ॥ टंकसां सौभाग्यकारः तदिगुंजं गुंजाद्वयमितं मधुना भवति ॥ कुटजतस्त्यचंचयथांतरदृष्ट्या कथ्यमितां तथेति मधुना भवति
तं परिमितं दधिभक्तं दधिभिश्चितं मोदने ॥ यदा सतकं तत्सहितं मशानं भोजनं इह रसे न विपिपासायां जातायां सुशीतोदकं शीतलेजलां हितं भवति तैशेषः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

25

20

15

निकं सप्रथितेवरदिकुडवाभयावधिजलचंतुविषवेसतैलघृतविभ्रमात्रिशियेत् **अथोषणकरायुतंजरणादीयकेपालिकंजबसमलसादसंगहसि**
पायुजासाभया **पावेसंगंधिकलत्रयेदजकरायुग्राधजीरोषरादीप्यहंहुताशपंकजवराप्रसेकमक्षोभिते** **स्थानुंभाकुडवदयंतिलगुवस्तैलाच**
धावीरसायस्थाःसुखयस्तदहंतुलयासाईगुडासावेयता **कल्याणःसगुडोःखिलग्रहसिंहास्यशुभ्रुवप्राक्तःशस्तमस्तथोदरहजामे**
हामपांडुदिषु **वाताकीमथसातलांडतवहंद** **कतःसप्तशोविस्त्रायाईलयेनतेनविषवेसर्पिग्रहराणहितं** **अरुक्षरसहस्रकजलघटे**
विशेषपवेतुलामिहगुडातसियेकडुकषडंदतीयुतं **विरुक्करिकसावकीयुगजमोदयासंपुतंपलहयमितं** **एथरुपुनरिदंचतुर्तोतकात्**

चयेत् **कल्याणःकल्याणात्राग्राग्रहणादिपीडितामंकल्याणाहेतुत्वात्** **मज्जनवत्तैलेमनाकमर्जनीया** **मउक्तमपि** **विभ्रमं** **विषयकपालिकं** **ग्रंथांतरद्वयादेव** **यदाहोषदेव** **तैलेतव**
तमनाकम **अत्रिभुगंधिपलंपलंसिद्धे** **त्रिधेयमवैवगुडे** **कल्याण** **सर्वकैडिति** **वाताकीमिथ्यादि** **वाताकीरहती** **सातला** **चित्तलो** **सेडुडमेदमिथ्यार्थः** **इतवहविचकं** **एकतः** **एकत्रद्वयाससाचार**
सारविधानेन **विस्त्राया** **महत्तवेन** **ग्रतादहंभागेनतेन** **क्षारेण** **नघृतं** **पवेदिति** **अमरुक्षरसहस्रकं** **सहस्रसख्यात्रिभुजातकफजानि** **तामीषका** **सुशोभोधि**
तामिग्राह्याणि **जलघटे** **जलघटो** **अंधिशेषं** **पादावरोषं** **पवेतु** **इहमज्जकाथे** **गुडुलांगुडस्य** **पत्रातंसियेत्** **कडुकषडं** **षड्वरा** **पिप्यली** **पिप्यली** **मूलचया** **नागरविचकैः** **पंचकोरुडिति**
रघातं **परिवेनयुतं** **चड्वरा** **मुदीरितं** **करिकसा** **गजपिप्यली** **वकीपाठा** **स्थः** **एथरुपुत्येकंपलहयं** **चरुजीतकात्** **एलावकपत्रनागकेसरेभ्यः**

टीका
 ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥

10

5

पलेनयुक्तं **अरुक्षरगुडाभिधानं** **भजसगु** **मगुदजा** **नययचिरजरादीनजयेत्** **विशेषतरहातिसंगहसि** **कारुजोपदुतंभवति** **निर्गद** **अथयुक्कुष**
मोहान्वितः **तालीसपत्रचविकोषरातस्थिवि** **मूलाचितामगधजाकुडवप्रमाराण** **अंशः** **पत्रत्रयमुशीरदलेन** **भगमगप्रसूनमपिकर्षलवंविच**
र्य **कल्याणुडेन** **वटका** **नरस** **समस्तुयेयापयोनुपरहाति** **दुरंतवीर्यात्** **दुर्गमसंगचिरजरापांडुगु** **मपातायया** **जयति** **नित्यमम** **समस्त**
विहाय **विभ्रमेव** **जंहिताभया** **त्रविग्रहे** **अमीषुपितजेषु** **नुक्षिये** **सितामिहोदितो** **तिक्ताति** **कपटोल** **कौटज** **फल** **नयका** **यमाराण** **पुदेश**
वीपमकसे **चंदन** **विषामूर्वा** **नचापपटैः** **दीप्योषसुर** **त्रिगंधसहितः** **संरक्तसौभाज** **नादा** **जैरि** **वियुतैर** **जोग्रहसिकागु** **प्रातितायादिह**

पलेनयुतमि **रुक्षरगुडाभिधानं** **भजसगु** **मगुदजा** **नययचिरजरादीनजयेत्** **विशेषतरहातिसंगहसि** **कारुजोपदुतंभवति** **निर्गद** **अथयुक्कुष**
मोहान्वितः **तालीसपत्रचविकोषरातस्थिवि** **मूलाचितामगधजाकुडवप्रमाराण** **अंशः** **पत्रत्रयमुशीरदलेन** **भगमगप्रसूनमपिकर्षलवंविच**
र्य **कल्याणुडेन** **वटका** **नरस** **समस्तुयेयापयोनुपरहाति** **दुरंतवीर्यात्** **दुर्गमसंगचिरजरापांडुगु** **मपातायया** **जयति** **नित्यमम** **समस्त**
विहाय **विभ्रमेव** **जंहिताभया** **त्रविग्रहे** **अमीषुपितजेषु** **नुक्षिये** **सितामिहोदितो** **तिक्ताति** **कपटोल** **कौटज** **फल** **नयका** **यमाराण** **पुदेश**
वीपमकसे **चंदन** **विषामूर्वा** **नचापपटैः** **दीप्योषसुर** **त्रिगंधसहितः** **संरक्तसौभाज** **नादा** **जैरि** **वियुतैर** **जोग्रहसिकागु** **प्रातितायादिह**

मोःशोसि **संग्रहः** **ग्रहणविचर** **जीरो** **जरा** **पातासयोमदास्यः** **कल्यामम** **नित्यं** **सहस्रमथ** **भुंजान** **विहायेति** **विग्रहमल** **वंधे** **विभ्रमेव** **जंहिताभया** **त्रविग्रहे** **अमीषुपितजेषु** **नुक्षिये** **सितामिहोदितो** **तिक्ताति** **कपटोल** **कौटज** **फल** **नयका** **यमाराण** **पुदेश**
तकीहिता **अमीषु** **डना** **मादिषु** **पितजेषु** **गदिता** **पर्व** **परिभाषया** **कथितो** **चतुर्गुणां** **सितां** **क्षियेदिति** **अत्राग्रे** **पके** **नगुडे** **नरा** **करयाथा** **गुटिका** **कायी** **स्ता** **अग्निसं** **बंध** **सर्व** **नाघवं** **भजंति** **याग्रे** **पके**
भया **नागरस्या** **नेदवा** **चा** **नैव** **विग्रहे** **छवीदिषु** **चपितुषु** **चतुर्गुणां** **सितां** **क्षियेदिति** **पके** **नवटकाः** **कार्या** **गुडे** **न** **सितया** **पिया** **परं** **हि** **च** **हि** **सं** **बंध** **अधिमाने** **जंति** **ते** **इति** **ते** **के** **त्यादि** **तिक्ता** **कडकी**
किरात **तिक्तः** **कौटजं** **फलं** **इंद्रयय** **तदीया** **लकृ** **कले** **व** **अमुदो** **मुस्ता** **दावी** **दारु** **हरिद्रा** **पत्रकं** **पत्रका** **सं** **सेवा** **मुशीर** **विषा** **अति** **विषा** **दीप्य** **मज्ज** **मोदा** **या** **पनि** **कड** **त्रेसुगं** **सं** **सं** **ज** **जा**
देवदारु **संरक्तसौभाज** **न** **भुशियु** **वी** **जैरिति** **मधु** **शिवी** **मध** **गत** **वी** **जैरित्यर्थः** **त्रिचः** **वारि** **मद्र** **रज** **भूर्गः** **मतिः** **भूतं** **तापो** **जरा** **आदि** **या** **न** **पांडु** **गारा** **च** **क** **का** **म** **जा** **न** **पात**

द्वयाग्रहसिगुग्राहसुलाहविभ्रम

यो. वं. का
॥७०॥

महीनिवेत्यादि। महीनिवः किराततिक्तः। कडीकडकी कलिगंदयव-अंशुवाहोमुस्ता-योधेविहृद। एतत्सर्वं समं सप्तभागं विचकायस्कभागादिद्वयोः तन्मागोः पत्तय-
कुरजय-कस्थभागात्रयोऽशा। एतदजश्वर्या-गुडंभोत्रिपीतं गुडं गुणपीतं। पूर्वतु-यं-गहरीगु-आदिहरं भवति-गुडयुक्तं-शीतां गुडं गुण-यदाहरकः गुडयुक्तं-गुण-यंथानरे-यो-वृत्तान-
वेनशीतैर्वारिभिर्गुडमिश्रितैरिति॥ योषेदस्यादितृतीयश्लोकेन पुनरुक्तिश्चिन्त्या॥ १७॥ नागरादि-रुर्माह॥ विवे-यादि॥ विद्या-भतिविद्या-भोषधंशुदी-भ-भोधरमुस्ता-ता-य-रसाज-ता-दि-
गु॥ तदु-लोदंतं दु-प्रधानं न-ज-तै-पीतं। पित्तग्रहणी-पित्तजनेतग्रहणी-अतरेकस्यावः॥ गुडं कुरा-अशीसि॥ तत्त्वगु-दं कुरा-रक्तार्थो सीत्यर्थः चेत्तिके गहरीरोग-रक्त-य-योयव-पते॥ भ-शीस्य-प-दे-

महीनिवकडी कलिगां गु-गहं-सहयोषधमेतत्समं विचकादौ॥ रयोवसक-न-ग-वा-योडशैत-गुडंभोत्रिपीतं-र-ज-ए-व-तु-या-॥ १८॥ वि-योषधंभोधरवि-
पाठातार्थं म-द-रोहिणी-क-द्वी-जं॥ सहल-वा-मा-सि-क-त-दु-लो-द-पित्तग्रहण-य-स-गु-दं-कुर-प्र-॥ १९॥ ति-का-प-द-ल-भ-नि-व-म-हा-नि-व-प-प-द-गु-न-पा॥ २०॥ द-यं-मा-हि-य-म-
जै-पी-त-य-हे-वि-र-दि-करं॥ २१॥ नि-शा-गु-गा-मि-रो-हि-णी-व-र-म-या-गु-दा-द-हे-त-त-दा-ज-म-व-स-यु-तं-नि-पी-त-म-मि-य-ई-रं॥ २२॥ सु-धा-कु-ड-वि-का-प-द-य-य-प-त-य-
ला-वि-ता-दि-वि-मि-ह-वि-च-का-न-कु-ड-व-र-य-त-क-त-॥ द-यं-दि-न-क-रा-द-हे-दि-ति-व-द-हि-वा-त-क-त-र-स-र-श-न-त-परं-वि-वि-ध-भु-क्त-पा-के-हि-ता॥ २३॥

जंजयेवैवप्रयाहिकामिति वरकविरोधात्॥ १८॥ तिक्तेत्यादि॥ तिक्ताः कडकी-भूनीक-किराततिक्तः॥ महीनिवः-व-क-द-न-र-नि-प्र-सि-हः॥ यु-क्ता-द-ध-मि-य-त-र-स-द-ध-॥ व-हे-ज-ठ-र-ग-रे-दि-य-र-थः॥ वि-र-दि-क-
र-वि-रो-ध-रा-दि-करं॥ १९॥ नि-शो-या-दि॥ नि-शा-गु-म-ह-रि-श-दा-रु-ह-रि-द्र-॥ अ-ग्नि-वि-च-क-र-ो-हि-णी-क-ड-की॥ आ-म-यः-कु-ष्ठ-अं-शु-दो-मु-स्ता-ए-त-स-र्व-अ-न-ध-म-द-हे-त-त-दा-ज-म-व-स-यु-तं-नि-पी-त-म-मि-य-ई-रं॥ २०॥ द-यं-मा-हि-य-म-
ई-न-भ-व-ती-ति॥ २१॥ य-ार्-त-क-उ-टि-का-मा-ह-सु-धे-या-दि-सु-धा-सु-ही॥ कु-ड-वि-का-च-तु-प-ल-मि-ता-य-ड-य-य-प-त-य-ला-वि-ते-ति-प-ड-य-य-न-व-रा-त्र-य-स-ध-व-सो-व-च-न-वि-ड-र-य-॥ त-स्य-प-ल-य-य-जी-रि-म-प-ला-
नि॥ ते-न-अ-न्वि-ता-यु-क्ता-वि-च-का-र-दि-वि-ल-य-न-द-य-॥ य-ार्-त-क-तः-सि-हि-तः-कु-ड-यः-प-ल-व-तु-ष्ट-य-दि-न-क-रा-न-भ-की-त-॥ द-यं-मि-ति-अ-न-त-रो-क्त-वा-न-कु-ड-व-द-य-॥ य-मि-ति-या-पा-ठ-इ-त्ये-त-स-र्व-अ-न-ध-म-द-हे-त-
॥ त-स्य-आ-र-स्व-य-ार्-त-क-त-र-सैः-रु-ता-व-दी-भ-श-न-तो-भ-ज-ना-त्-पर-उ-त्तर-की-ले-से-वि-ता-वि-वि-ध-भु-क्त-पा-के-हि-ता-भ-व-ति॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥

टी. का.
॥७०॥

पिडुगुडरसाभगंधकयवभारांस्तथाटंकरां युक्तो ग्राहयति जयंतिसलिलैर्जंभांसापि ग्रहं॥ २४॥ ग्राहि-वि-भ्रा-य-गो-ल-क-मि-म-सं-शो-ष्य-
यो-ह-य-से-सा-नेः-थो-र्ध-श-रा-व-रु-ड-व-द-न-या-म-ई-मे-त-य-वे-र-॥ २५॥ उ-ट-या-ति-वि-यां-स-मो-च-र-सि-कां-सि-ह-र-सां-श-म-थो-भा-य-त-दि-ज-या-द-
धिय-ज-र-सैः-स-पै-व-रा-न-स-क-रा-रां-भो-द-म-द-ज-म-त-ल-ता-वि-यो-भु-मि-थ-य-त-भु-क-व-ज-क-पा-ट-सं-ज-मु-दि-तं-शौ-द्र-रा-श-रां-भ-जे-रा॥ २६॥
॥ वि-डो-ष-धा-मि-वि-य-यु-क-प-ड-त-म-पि-वे-द-नु॥ भ-शी-त-वा-रि-णा-न-र-श्वि-र-ग-ह-गु-प-द-तः॥ २७॥ मु-क्ता-य-स्त-ार-हे-मा-रि-व-स-म-र-वि-क-गं-ध-क-स्ते-क-तो-
हिः-स-त-स्त्रि-स्त-द-धि-व-द-व-परि-म-दि-तं-भ-ग-भा-ध-य-मार्ग-॥ पा-यं-म-थे-पु-टेः-था-ह-त-म-पि-स-लि-नैः-स-प-वा-र-व-ला-या-स्त्रि-भ्या-पा-मार्ग-तः-प्रा-गु-दि-त-श-
गु-ड-ची-अ-थ-त-व-भु-क-व-ज-क-पा-ट-सं-ज-क-उ-दि-तं-क-थि-तं॥ शौ-द्र-रा-म-धु-ता॥ रा-श-ं-सु-मी-ध-मि-तं-भ-जे-र-॥ २८॥ वि-डो-ष-धा-मि-च-र-सी-भ-शी-त-वा-रि-णा-उ-लो-द-के-न-अ-नु-प-आ-र-पि-र-॥ वि-डं-वि-ह-व-रां॥ औ-ष-धं-भु-
अ-ग्नि-वि-च-कः-वि-य-यु-क-श्री-फ-ल-यु-क्तं-प-ड-तं-म-सै-ध-व-ल-य-रा॥ वि-र-ग-ह-गु-प-द-तः-वि-र-का-लि-क-ग-ह-रा-रोग-पी-डितः॥ २९॥ क-पा-ट-र-स-मा-ह-मु-क्ते-या-दि-मु-क्ता-मो-क-॥ अ-यो-लो-ह-भ-स्म-ता-रो-ह-य-भा-
हे-म-स्व-रा-भ-स्म-॥ अ-स्थि-तं-स-म-ल-वि-क-॥ स-र्व-स-म-भा-गि-क-॥ गं-ध-क-र-क्त-ो-र-क-भा-गा-त-दि-हि-गु-रा॥ स-त-प-ार-द-स्त्रि-गु-राः-त-स-र्व-द-धि-व-द-व-परि-म-दि-त-क-पि-थ-र-सै-म-दि-तं-मार्ग-॥ म-ग-भ-वे-भ-गे-भा-ध-य-वे-
म-थे-पु-टे-पा-यो॥ अ-था-न-तर-भा-ह-तं-उ-ट-तं-व-ला-याः-स-लि-नैः-स्व-र-सैः-स-प-वा-र-भा-यं-भा-व-ये-दि-त्य-र्थः॥ प्रा-पा-मार्ग-तः-स्व-र-सै-स्त्रि-वा-रा-न-भा-व-ये-त-प्रा-गु-दि-त-श-व-र-जा-दि-द्र-वैः-य-ज-क-पा-ट-क-रो-ध-भो-दा-दि-
प्र-त्य-कं-वि-भा-या॥ ३०॥

पिडुगुडरसाभगंधकयवभारांस्तथाटंकरां युक्तो ग्राहयति जयंतिसलिलैर्जंभांसापि ग्रहं॥ २४॥ ग्राहि-वि-भ्रा-य-गो-ल-क-मि-म-सं-शो-ष्य-
यो-ह-य-से-सा-नेः-थो-र्ध-श-रा-व-रु-ड-व-द-न-या-म-ई-मे-त-य-वे-र-॥ २५॥ उ-ट-या-ति-वि-यां-स-मो-च-र-सि-कां-सि-ह-र-सां-श-म-थो-भा-य-त-दि-ज-या-द-
धिय-ज-र-सैः-स-पै-व-रा-न-स-क-रा-रां-भो-द-म-द-ज-म-त-ल-ता-वि-यो-भु-मि-थ-य-त-भु-क-व-ज-क-पा-ट-सं-ज-मु-दि-तं-शौ-द्र-रा-श-रां-भ-जे-रा॥ २६॥
॥ वि-डो-ष-धा-मि-वि-य-यु-क-प-ड-त-म-पि-वे-द-नु॥ भ-शी-त-वा-रि-णा-न-र-श्वि-र-ग-ह-गु-प-द-तः॥ २७॥ मु-क्ता-य-स्त-ार-हे-मा-रि-व-स-म-र-वि-क-गं-ध-क-स्ते-क-तो-
हिः-स-त-स्त्रि-स्त-द-धि-व-द-व-परि-म-दि-तं-भ-ग-भा-ध-य-मार्ग-॥ पा-यं-म-थे-पु-टेः-था-ह-त-म-पि-स-लि-नैः-स-प-वा-र-व-ला-या-स्त्रि-भ्या-पा-मार्ग-तः-प्रा-गु-दि-त-श-
गु-ड-ची-अ-थ-त-व-भु-क-व-ज-क-पा-ट-सं-ज-क-उ-दि-तं-क-थि-तं॥ शौ-द्र-रा-म-धु-ता॥ रा-श-ं-सु-मी-ध-मि-तं-भ-जे-र-॥ २८॥ वि-डो-ष-धा-मि-च-र-सी-भ-शी-त-वा-रि-णा-उ-लो-द-के-न-अ-नु-प-आ-र-पि-र-॥ वि-डं-वि-ह-व-रां॥ औ-ष-धं-भु-
अ-ग्नि-वि-च-कः-वि-य-यु-क-श्री-फ-ल-यु-क्तं-प-ड-तं-म-सै-ध-व-ल-य-रा॥ वि-र-ग-ह-गु-प-द-तः-वि-र-का-लि-क-ग-ह-रा-रोग-पी-डितः॥ २९॥ क-पा-ट-र-स-मा-ह-मु-क्ते-या-दि-मु-क्ता-मो-क-॥ अ-यो-लो-ह-भ-स्म-ता-रो-ह-य-भा-
हे-म-स्व-रा-भ-स्म-॥ अ-स्थि-तं-स-म-ल-वि-क-॥ स-र्व-स-म-भा-गि-क-॥ गं-ध-क-र-क्त-ो-र-क-भा-गा-त-दि-हि-गु-रा॥ स-त-प-ार-द-स्त्रि-गु-राः-त-स-र्व-द-धि-व-द-व-परि-म-दि-त-क-पि-थ-र-सै-म-दि-तं-मार्ग-॥ म-ग-भ-वे-भ-गे-भा-ध-य-वे-
म-थे-पु-टे-पा-यो॥ अ-था-न-तर-भा-ह-तं-उ-ट-तं-व-ला-याः-स-लि-नैः-स्व-र-सैः-स-प-वा-र-भा-यं-भा-व-ये-दि-त्य-र्थः॥ प्रा-पा-मार्ग-तः-स्व-र-सै-स्त्रि-वा-रा-न-भा-व-ये-त-प्रा-गु-दि-त-श-व-र-जा-दि-द्र-वैः-य-ज-क-पा-ट-क-रो-ध-भो-दा-दि-
प्र-त्य-कं-वि-भा-या॥ ३०॥

गुडची अथतवभुक्कं यजकपाटसंजकं उदितं कथितं॥ शौद्ररामधुता॥ राशं सुमीधमितं भजेर॥ २८॥ विडोषधादिमां चरसी भशीतवारिणा उलोदकेन अनुपआरपि र॥ विडं विहवरां औषधं भु-
अग्निविचकः वि-य-यु-क-श्री-फ-ल-यु-क्तं-प-ड-तं-म-सै-ध-व-ल-य-रा॥ वि-र-ग-ह-गु-प-द-तः-वि-र-का-लि-क-ग-ह-रा-रोग-पी-डितः॥ २९॥ क-पा-ट-र-स-मा-ह-मु-क्ते-या-दि-मु-क्ता-मो-क-॥ अ-यो-लो-ह-भ-स्म-ता-रो-ह-य-भा-
हे-म-स्व-रा-भ-स्म-॥ अ-स्थि-तं-स-म-ल-वि-क-॥ स-र्व-स-म-भा-गि-क-॥ गं-ध-क-र-क्त-ो-र-क-भा-गा-त-दि-हि-गु-रा॥ स-त-प-ार-द-स्त्रि-गु-राः-त-स-र्व-द-धि-व-द-व-परि-म-दि-त-क-पि-थ-र-सै-म-दि-तं-मार्ग-॥ म-ग-भ-वे-भ-गे-भा-ध-य-वे-
म-थे-पु-टे-पा-यो॥ अ-था-न-तर-भा-ह-तं-उ-ट-तं-व-ला-याः-स-लि-नैः-स्व-र-सैः-स-प-वा-र-भा-यं-भा-व-ये-दि-त्य-र्थः॥ प्रा-पा-मार्ग-तः-स्व-र-सै-स्त्रि-वा-रा-न-भा-व-ये-त-प्रा-गु-दि-त-श-व-र-जा-दि-द्र-वैः-य-ज-क-पा-ट-क-रो-ध-भो-दा-दि-
प्र-त्य-कं-वि-भा-या॥ ३०॥

वरमथितयुक्तं सैधवतकाभायुक्तं यदि प्रजेदजीर्णा-सोपिपुरुषः वडवाग्नेः समतमो भवति गरीयो गुरुतरं मांसादिप्रतिदिनं निसंभदयुं जात्र-
यो-चं-का-हृतमुक्तजाठराग्निस्तवलातपावनसामर्थ्यातिशयतः असकृदमुईमुहुः भोजनकोक्षीभोजनभिलाषीभवति ॥ १७॥ मजीर्याकंठकारमाह-
॥ १७॥ तत्सर्वकलशीप्रवेः कंठकारीफलभवेरसैः त्रिमुनिसंमितं ॥ १८॥ एकविंशतिवारानविभाष्य ॥ त्रिमुंजमितमात्रयाः गुंजात्रयपरिमाणो न कृतावदी विविधमानद-
त्यादिधात्र्यमुंठाभ्यां कृतः काथः मजीर्याज्वरनाशकः विडविडूयरायचात्रिकालघुदीप्यपात्रिकाचूर्णविडूयरासहितं उष्णजले पीतं यरं भति ॥ १९॥

रसंक्रयादारव्यं वरमथितयुक्तं यदि प्रजेदजीर्णा-सोपिपुरुषः वडवाग्नेः समतमः ॥ गरीयो मासादिप्रतिदिनं निसंभदयुं जात्र-
लो-न-स्यो-तोः संकृदशानकाक्षीचभवति ॥ २०॥ समं वलिरसाप्रतेवितयतु-यतीक्ष्णरसैर्विभाष्य कलशीभवे त्रिमुनिरसंमितं सावदी
॥ त्रिमुंजमितमात्रया विविधमासदोषं जयेदजीर्णाचयकंठकोरसइतिप्रदिष्टो बुधैः ॥ २१॥ सधा यविश्वमेव जन्मतस्य जीर्णाता
पहः ॥ विडंयचात्रिकोष्णकैरजीर्णाशूलहृत्परं ॥ २२॥ सिंधुगंथिकरुद्राचयकृताशौषधाभ्याः कमशः ॥ वडावडवात्रलमितेन दहिं
प्रदीपयेच्चूर्णं ॥ २३॥ गुडेनौषधं वा कणाः दाडिमं वाः भयावाः शिवात्रियमासेषजीर्णं ॥ हृदतावथोच्चारसंगे ग्रहणाय भयासकासेहितोक्ताभि

ह-सिन्धित्यादि-सिंधु-सैधवंगंथिकं-पिप्यलीमूलं-सह्यापिप्यली-हुताश्वित्रकः ॥ औषधं मुंठा-भभयाहरीतकी-कमशः यथोत्तरं भागेन वडाः इत्येतत् वडवानलं चूर्णं वह्निमंतः अग्निप्रदीपय यदि
॥ २४॥ गुडेनौषधमित्यादि ॥ गुडेन औषधत्रियं असितं आमादिरोगेषु भिषग्भिः हितोक्तं इत्यन्यथा ॥ औषधं मुंठा ॥ आमेष्वा आमरोगेषु हृत्पीडायाः उच्चारसंगे पुरीषाप्रवृत्तौ संग्रहणी रोगे-अथ
या-कणापिप्यली-गुडेन इक्षुरसपिंडेन-त्रियं असिताभसिताआमादिरोगेषु भिषग्भिः वैधैः हितोक्ता-या-अथवा दाडिमं करकं ॥ भभयाहरीतकी-त्रियं प्रतिदिनं भभयेत्वेवं च-परयुः ॥ गुडेन औ
षधं भोमेष्वाग्रहण्यावासकासेहितं ॥ गुडेन कणा मजीर्या हिता ॥ गुडेन दाडिमं हृदतौ हितं ॥ गुडेन भभया उच्चारसंगे हिताभिषग्भिः रुक्ताग्रहण्यावासकासे च पठति च गुडेन मुंठा मथययकु
ल्यापथ्यालतीयामथदाडिमं वा ॥ आमेथजीर्णं गुरुदामयेषु चर्चो विवंधेषु च त्रियमिष्टं ॥ २५॥

वित्रकेत्यादि ॥ औषधं मुंठा-कणापिप्यली-कणाजटापिप्यलीमूलं-दीप्यं-भजमोदा-उषरांमरिचं-भाक्षिकाः पथकर्मिताः ॥ पडवयः पंचलवरात्रि ॥ यवाग्रजोयवक्षार-स्वर्जिकाः स्वर्जिकक्षारः ॥ इत्येतत्सर्वं
यकृत्पथकं भईकाविकं-भईकयमितं-तद्विचर्य-एतत्सर्वं सधुं चूर्णीयित्वा फलपूरजोषुभिः चीजपूरकरारसैः ॥ उत-अथवा दाडिमात्र-अम्लदाडिमात्ररसैः स्वरसैर्विभावयेत्-चूर्णं भजनसेवमात्रः ॥
आदितो मुंठा-गुदेन-अशीसिंहार्तिः-मलरोधयोः शतः-अग्निसदमा-भग्निसोद्याव ॥ २६॥ सुगुंकीत्यादि ॥ सुगुंकी-गुरुतरा-पथ्याहरीतकी-मथितपरिपिषा-तकपिषादशपलास्या-मूलोपेतापिप्यलीमूल
युक्ताः कणापिप्यलीजरणाजीरकः-धनिआध-यकं-सिंधुसैधवं-कपत्रं-तेजपत्रं-गजोन्नागकं सरः ॥ एतत्सर्वं यकृत्पथकं पित्तयुगलोभितं-फलद्वयपरिमितं रुचकं सौवर्चललवरांतामुद्रकं वलवरां प्रसेकं

चित्रकौषधकणाकणाजटहिं गुदीप्यचरि कोषरात्रितं ॥ भाक्षिकं पडवयः यवाग्रजः स्वर्जिकेति पथगई-काविकं ॥ २७॥ तद्विचर्य फलपूरजोषुभिर्दाडिमा
इतरसैर्विभावयेत् ॥ गुं-प्रभूलगुदजगृहार्तिं तोमुच्यते ॥ अग्निसदमाचतद्रजः ॥ २८॥ सुगुंकीपथ्यास्यामथितपरिपिषादशपलाकणा मूलोपेताजरसाधनि-का
सिंधुजविडं ॥ सतालीसपत्रंगजमपि पथगकि-चयुगलोभितं यदि चंस्याडचकमपिसामुद्रकं वरां ॥ २९॥ सिताजाजी मुंठापरिचमपिषादो न कुडवं चने
लेवि-आंशोकरककुडयोर्दोह्लविडुलः ॥ यलदं देवुकासलमपि पथकं भंभरणीसितादतीहिग्यामलकशटिमूलाग्रिमुगला ॥ ३०॥ अपिषादका
सकमपिसदप्यत्रिखिलतेस्वंगं लयां सरसफलपूरदिसलिलैः ॥ विभाष्यतस्योक्तं लयसामितियद्रास्करमदोभजनमस्यादौ-स्यादनलवलविचोतिर

यदि चंषदयलं स्यात् ॥ ३१॥ सिताजाजी-भेतजीरकः ॥ यादोनकुडवं-प्रत्येकं यलचयं-करककुडवः दाडिमस्य चत्वारिपलात्रि ॥ भईः कुडवाईः ॥ अम्लविडुल-जम्बूवतसः ॥ कुंभल्लवराधरणीमि-
सुनायमकई इति विरेकद्रव्येषु भाषया प्रसिद्धा-शठि-करूरः ॥ मूलं पुष्करमूलं अग्नियुगलं-चित्रकप्रधातकौ भधातकासहलेरक्तं चंदनं देयं-केचित्तु जातीफलं देयं इति दंति ॥ ३२॥ सागद-
साहसकं-तितितरीकं-दीप्यं-भजमोदा-त्रिखिलतः-सर्वौषधेभ्यः ॥ अथांशं मथप्रमाणं लवंगं-फलपूरुचीजपूरः-आदिपदात्तकरकाद्रक-जंवीरस्वरसैरिति दंति ॥ भजनवलविचो-
त्रिपावनसामर्थ्यातिशयशोभितशरीरः ॥ ३३॥

[illegible]

प्रस्थदयंत्रिस्तुषवात्ररीजवीजंसमभ्येतमथाष्टविचं॥ एतंवडुग्धाढकयुग्मिधितः पचेत्कशामौमडकीलसतत्त॥ १३॥ १३॥ यथतत्रचूर्णं जा
तीयत्तयोषसुरप्रसूनात्॥ सजातियत्रीकरमधुरास्त्रिजातवर्षाभुवसायुगाच्च॥ १४॥ सतालमूलीफलिकनसतलोहजकादहपलेयथक
च॥ पदायशीतेः गुरुदर्पशीतशशांकतः शशावतुष्टयं च॥ १५॥ लेहादतस्त्वर्दयंत्युगेः घामेहारिमारीशतदर्पहारिः करीवरीतीरतिमात्रवि
नाडरीकरोत्स्यत्रिषेवरोना॥ १६॥ सूर्यगोक्षुरतश्चतुःकुडविकं त्रिषिण्डुग्धाढके श्रीसंजोषयालोहजातिजफलाकूपारशोषोषराः॥ स्वेदश्च
कजातियत्रिरजनीधात्रः कुबेरोक्षतोवीजसर्पजफेनइत्यखिलमथेतत्तथकार्षिकं॥ १७॥ श्वेतासर्वसमाहृतश्च विजयासर्पिः पुनः प्रा
स्थिकं पक्वायुक्तितस्तदक्षतुलितं प्रातर्भजेद्रघजं॥ मेहस्तंभनयोषतोयकृदतिप्रोढांगनासंगमाहामानेकमनोजसंगरविभावसंततेजः पुं

[illegible][illegible]

दियं वमनं हि पुनर्वाक सुभ्रूतदंती सुरदारुयथाः ॥ मूलं कणायात करं जाहाया कयारु कर मूकं वाः ॥ १५ ॥ शरीयुताः पंक्ति
पलं यथक्त लोको लुलस्था च वतः यथक्त ॥ यस्थं यवेद युरोद के प्रिशोषे साते राथ सुकलितैश्च ॥ १६ ॥ हि पिप्य ली च यव च
स विभ्रमि घ्र कं पिप्य कं ममार्गैः ॥ सरोहिषा सरो यष्टि मिभ्रयस्थं चेत्स र्पिष रूत दुक्तं ॥ १७ ॥ धा चंतरं मेह विषोदरा र्शः पा
दुमया न विद्रधि शोष शोफा न ॥ भासं वमिं का समथापि युग्मं हि कां च ह या नित य निपीत ॥ १८ ॥ शीवर मूर्धा वे स स व य प्रा
व कं शटिकु य ॥ मा द्री लता क विंग यं थि क व यो त माः मि कं पा ष ॥ १९ ॥ चानु र्जात क भ्रमा नि व वि शा ला ह यं वा यं ॥ क द रो हि रा य
या ती युग न र वा या क्षि का नि कुं मे पा ॥ २० ॥ यत्को प्रिशोष म स्मि त शी ते य स्थ ह यं सो द्रा त ॥ नि सि प्य प क्ष मे त स्था य रो प्रा स वं सो यं ॥ २१ ॥

रायशी. भागी. ॥ १२ ॥ धा. वंतरसर्पिः. निधीतं. नियतं. श्वितं. मेहादी. ग्रह. पात. शोषो. राजयश्चा. ॥ १३ ॥ धा. सव. शा. शा. बरे. शा. दि. शा. बरो. लोधं. व. सं. वि. इं. गं. ॥ ध. व. कै. व. ॥ य. शा. भा. गी. व. क. त. ॥
 गरं. श. दी. क. चूर. ॥ मा. दि. अ. ति. वि. धा. ल. ता. प्रि. यं. गु. ॥ क. लि. ग. इं. द्र. य. व. ग. धि. कं. पि. य. ली. म. ल. ॥ उ. त. मा. त्रि. फ. ला. अ. ग्नि. कं. चि. त्र. कां. वि. शा. ला. इं. द्र. वा. रु. रा. इ. यं. वा. चं. यु. क. र. म. ल. कं. क. द. र. ॥ य. शा. भा. गी. व. क. त. ॥
 ति. प्र. सि. द्धं. गं. ध. द्र. यं. आ. क्षि. का. नि. क. र्ष. य. री. मि. ता. नि. अ. यं. कुं. मे. ज. ल. स्य. द्रो. रा. च. तु. य. ॥ १४ ॥ मं. ध्रि. शो. षं. पा. दा. व. शो. षं. प. क्ता. शी. ते. उ. ह्ना. य. ग. मे. जा. ते. स. ती. त्य. र्था. ॥ य. शा. भा. गी. व. क. त. ॥

[illegible]

मेहनतानकीनस्त्रीहत्वदोषयश्मयुःप्रातीः॥स्थौःयग्रहयनग्रीयाइंतदक्षमीजयति॥२२॥मत्सायःसूतमुंडाःदिजनुकुनदिकाताण्यमांकोनवीनयाय
श्रेयंचभायंनस्वपरिमितितस्तद्विथद्वेरा॥दोषाभंगानुतोवेसमुमथमधुनात्रिक्मात्रंविशुद्धंरवादेमेहप्रित्तोहितमित्तमुजिष्ठमेहवदाति
धानं॥२३॥महानिंबवीजात्रिषडंडुलाभःपलेनपच्यन्मित्रिकद्वयेन॥घृतादन्वितात्रिषपीयानुतस्मादन्यथाहंतिहयादवश्यं॥२४॥मे
हयुःमीवातरोगीचकुशीरक्तीचापस्मारोगीक्षयीच॥वर्ज्याक्षीरान्मन्यमात्रेपिरोगेप्रोक्तस्यतेघस्तथैवोदशर्तः॥२५॥६॥६॥६॥

कपिती-एतेभ्यःमात्रेपिरोमेकिंपुनर्महतीक्षीणाःकृतमास्याभ्यांहीतावर्णाःअचिकित्साःतथैवकृतमास्याभ्यांक्षीणाःयःउदावर्तःउदरोगपीडितःस्यःपितृज्यइत्यर्थः॥चरकेषुक्तंवातव्याधि-
रपस्मारीकृष्णरक्तीतथोदरी॥गु-मीवमधुमेहिचराजयक्ष्मीच्योनरः॥अचिकित्साभवंत्येतेकृतमासक्षयेसति-मंदेषापिविकारेषुताम्रिषकपरिवर्जयेदिति।ननुचरकेमधुमेहिनःवर्ज-
यमुक्तंभञ्जुप्रमेहमात्रस्यतिविरोधइतिचेन्मैवांतत्रापिमधुमेहशब्देनभाविनीमधुमेहतामाश्रित्यप्रमेहमात्रस्यविवक्षितत्वात्-मधुमेहस्यचरुयतस्यासाध्यत्वात्कृतमासपरिधा-
यादइत्युपादानस्यनिःप्रयोजनत्वाच्चएतदभिप्रायसौववाग्भदेनवातव्याधिरपस्मारीरक्तीकृष्णदरीक्षयी॥गु-मीमेहिचतावक्षीणान्विकारेःस्यपिवर्जदिसत्रमेहशब्दःप्रयुक्तः॥१॥

पिडिकाचिकित्सितमात्राचारविकाचइतित्यादि॥ वस्तोत्रुभजरयमत्रं तदीयपर्वरूपेपिडिकाअस्याध्यपिडिकानक्षराग्राहपर्वत्यादिअंसस्कंधः॥ मूर्धामस्तकः पर्वरूपेदीरितरुडुंवरदि॥ अयानेमुदं॥
२३॥ इति योगवद्रिकाचिकित्सेप्रमेहचिकित्सितमात्राध्यायः॥ १३॥ विद्रव्ये प्रमेहपिडिकत्वात्प्रमेहानंतरं विद्रव्यारभः॥ शोकोपचारोत्पादिअत्रयमत्रटितसांयष्टेद्रव्यम्॥ वरलोत्पादि॥ वरालवचौवस्तु

शराविकायाः पिटकाभयकाः शोकोपचारैर्धृतावत्तुयकाः ॥ सिद्धातिवस्तां वृत्तदीयध्वरूपेपिवेत्क्षीरितरूढकंच ॥ ११ ॥ पर्वपादकर
गातिमंदोत्साहमेहपरिपीडितदेहं ॥ हयुरसहृदयस्तनमूर्द्धाः पानपर्वविस्तारः पिटिकास्तु ॥ १२ ॥ अतिरूढविधिप्रकाशिताया
गदेकारवकोरतोविकायां ॥ बुधलभमिर्मितावुपायाइतिमेहेषुनुयोगवद्विकायां ॥ १३ ॥ शोकोपचारसमस्तमाममुपाचरेदिद
धिमस्त्रमस्मान् ॥ हरेच्चशश्वत्परियकल्पवृत्तपचारैरुपचार्यमायैः ॥ १४ ॥ वरतालवस्त्वयः रुषायोवरकासीसशिलाजहिगुत्तः ॥
अविषधमतिप्रमारामुग्रभययुंविद्रधिमांतरंनिहंति ॥ १५ ॥ हियामिरीदीणकरत्कशिगुबोधितवायुग्वरणात्कषायः ॥ योऽन्वितो
तस्थमुदग्रशोफलोपद्रवंविधिमेवहंति ॥ १६ ॥ वरतापुनर्नवजनितः कायोतविद्रधिजयति ॥ हिगुपहृत्तमयुक्तस्तदहिगुद्रवः पीतः ॥ १७ ॥
शोफालिकाशिगुयवाः निलारिगोधूममुद्गैर्वहलः सुखोत्पन्नः ॥ लेपोऽनिलाहिद्रधिमेवहयात्यैतांसिताकृत्कलाजसर्विः ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥

रक्षयः कलस्य॥ वरं सैधवं कासीहं रौषीस इति वाणिग्र्यां शिलाजं शिलाजतु अतिप्रमानं महान्तं उगोदारुणः भवपुः शोकः यस्मिन् तत्॥ २५॥ वातिकविद्रोहस्य पुनश्च शोष्मात्तनेत्यादिशेषास्तिकापीत-
भवेत्पुण्याचारिजातइति प्रसिद्धमेतिहावायाप्रसिद्धमनिता रिरेडः बहुरूपः सुखोन्नः किंचिद्वृत्तः येनिकेलेपमाह॥ येनमित्यादि। येन पित्तविद्रधि मिसलार्थः सित

यो-चं-का श्रुं...
 ॥८१॥ प्रवृत्तिः॥ आनाहः सवेदनमुदरपरिपुर्तिर्वीर्याना॥१८॥ गुमेइत्यादितित्तं चतुर्कुचकिस्सायांवेभ्यमाणां॥ वासाद्यतंरक्तपित्तोक्तं वैरेचनिकं॥ तदुदादि॥

श्रुत्याःपित्तुर्गुडादौधौतासन्तित्तात्तुत्तात्॥ क्षीरानुयोविचर्यप्रायाहुः॥ मूर्तिविहंगी॥१९॥ कुडवंरशुमादिश्रु॥२०॥ रजलेऽष्टभागवृद्धे॥ प्रपिवेचपयोवशेषमेतत्ततिगुः॥ अजरश्चरविद्विघ्नं॥१७॥ एरंडवहिशुटीरुह्यामूलोद्वेकाधः॥ पिंडसिंधु
 हिंशुयुक्तोविष्टमात्राहश्चलप्रः॥१८॥ गुमेपित्तसमुत्पत्तिक्तं वासाद्यतंवेष्टं॥ वैरेचनिकसुसिद्धः॥ सर्पिभिर्वाविरेचयेदत्रा॥२१॥ प्राधा
 मधुकपयस्यावेदनमधुपयकंप्रियते॥ तंडुलतोयानिपीतं पित्तजगुः॥ मूर्तिहृत्कथितं॥२२॥ वाचाकपयचागुः॥ नदीपयासकायसुको
 षार्तिविदाहहारी॥ वाचाकपयैरंडकुशोत्पन्नं सदाहविश्वं चतथावियकं॥२३॥ हिप्रस्थां प्रासपासिनीपलयुगं पक्वाः॥ यशोवश्रतंको
 क्षीरसमपिवेदुपरिचक्षीरंकवोस्ततः॥ गुःमीपित्तंरुजादिनोस्यवहितोदाहसुशीतैर्घृतैरभ्यगः॥ सघृतैः पलेपविधयस्तद्वचशीतोषधैः॥

मधुःपयस्याःक्षीरिकाःपयस्याक्षीरिकाक्षीरित्यर्कयुष्णीचदुधिकेतिवोयदेवः॥ मधुःमाक्षिकं॥ यमकंपयकाष्टं॥ नियतं॥ अवश्यं॥ तंडुलोयं॥ तंडुलधावनजलं॥२४॥ वाचाकपयचागुः॥ नदीपयासकायसुको
 ॥पंचांगुलएरंडः॥ दीप्यमजमोदाः॥ यासोययासः॥ दारुदेवदारुः॥ विश्वंशुटी॥२५॥ अंजोजनं॥ पालिनीजायमाणाः॥ अष्टशेषः॥ अष्टमभागशेषः॥ शतं॥ कथितं॥ अस्यपित्तगुः॥ शीतोदाहसुशीतैः॥ शतधा
 वनेत्रशीतोषधैश्चंदनादिभिः॥२६॥

वमनेत्यादि॥ कथंरुतैः॥ वाचादौः॥ हिरन्महिंशुक्षारैः॥ एकभागापेक्षयादिगुः॥ शोताम्लवेतसहिंशुयवक्षारैः॥ वचादौः॥ वचाजगंधाविजयाक्षपाहाः॥ सरामहादाडिमदीप्यशथः॥ वाचाकपयचागुः॥ नदीपयासकायसुको
 वेतसोरितिवाभटविरोधात्॥२७॥ विडेत्यादि॥ पट्टतमः॥ सेधवा॥२८॥ इतिहरीतकीमाह॥ अद्रोराइत्यादि॥ अद्रोरोजलद्रोरो॥ भग्निश्विकः॥ त्रिकुंभोदंती॥ चेतकीहरीतकी॥ तुलापादात्प्रत्येकंपे
 चविश्रुतिपलानीत्यर्थः॥ प्रास्थिकं॥ प्रस्थावशेषकाथां॥ हेमवती॥ हरीतकी॥ सकुभांजलिं॥ अस्यतुल्यतः॥ अंजलिः॥ पलचतुष्टयां॥ योवानत्रिकटुतः॥ पट्टपित्तुः॥ षट्पत्नीः॥ शीतलेशति॥ उल्लेमधुनोविरातः॥

वमनोपयासयुक्त्यातीक्ष्णोष्मात्रैः॥ कफोद्वयं॥ गुःमं॥ शमयेदिरम्लहिंशुक्षारैस्तद्वचाद्यैश्च॥२९॥ विडदाडिमहिंशुभिर्त्रिपीतं॥ विकटुक्षा
 रपट्टतमातुयातैः॥ दशमूलश्रुतं॥ घृतं॥ दुरंतं॥ कफगुः॥ मं॥ विलयं॥ नयस्यवश्यं॥३०॥ अद्रोरोऽग्नित्रिकुंभचेतकिनुलापादात्प्रत्येकंपे
 यहेमवतीयुतं॥ गुडतुलापादं॥ सकुभांजलिं॥ योयासद्विचुतैलतः॥ पलयुगं॥ क्षित्वापुनः॥ शीतलेक्षौद्रद्याम्रमिहिशुः॥ अजठराग्राहापुहोत्ता
 ॥भया॥३१॥ भक्षतकातांदिपलंकनीयः॥ पंचाद्यिविल्यं॥ चतुर्थशेषं॥ तोयाहकेसाध्यमथास्यतुल्यं॥ सर्पिः॥ समक्षीरयुतं॥ चपाच॥३२॥
 शटीयवक्षारविडाग्रिहिंशुसिद्धं॥ यवसौषधापेयलीभिः॥ रास्त्रोग्रं॥ ग्रं॥ धामधुकाचिताभिः॥ प्रत्येकमक्षप्रमिताभिः॥३३॥

द्रव्यामं॥ मधुः॥ पलहयं॥३४॥ मचतकवतमाकः॥ भक्षतकातामित्यादि॥ कनीयोपंचाद्यिविल्यं॥ लघुपंचमूलपलं॥ चतुर्थशेषं॥ चतुर्थभागावशेषं॥ प्रस्था
 मठकेचतुः॥ प्रत्येकमक्षकाथस्यतुल्यं॥ सर्पिः॥ गवांघृतं॥ समक्षीरयुतं॥ घृततुल्यं॥ इधसहितं॥३५॥ शटीकचरः॥ विडलवराभेदः॥ अग्निश्विकः॥ सिंधुतुल्यं॥
 गंधावचाः॥ मधुकं॥ यष्टीमधुः॥ अक्षकर्वः॥ गुडांकुराभर्त्रीसि॥ उरोरोधोहृदयग्रहः॥ नियतं॥ निश्चयेन॥३६॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

25

के वं क शुषणोत्पादि। तापतः सुवर्णमाक्षिकतः राजसः चूर्णतः शौद्रेण मोदकः पांडुरोगे अनुतकः शस्तः कथं भूता तापतः शुषणकोत्तिः शुषणः समा
 शुक्रवदरः अयश्चूर्णलोहमस्य शौद्रेण माक्षिकेन अनुतकः तका गुपानसहितः प्रशस्तः ॥१६॥ शेषकोयं पुनरावेद्यादि पुनरुक्तः पुनरुक्तः
 र्णवाहयः निशा युगं हरिद्रादाह हरिद्रैः किकुशुदीपरिचयिष्यः उत्तमत्रिकः चूर्णीपाठी किलिभदेवदारुः चूर्णिकावी कः ॥१७॥ किलिभदेवदारुः
 अयोरजः मारितलोहचूर्णोपयोदुःखं तच्च चतुर्गुणं द्रव्यं तानुतेः निखिलः सर्वः यो मृदगदो मृत्तिकाजनितः पांडुरोगस्तस्याप्यो ॥१८॥ अयोरजः मारितलोहचूर्णोपयोदुःखं तच्च चतुर्गुणं द्रव्यं तानुतेः निखिलः सर्वः यो मृदगदो मृत्तिकाजनितः पांडुरोगस्तस्याप्यो ॥१८॥
 पांडुरोगस्तस्याप्यो ॥१८॥ दाहेत्यादि नद्रालशरांतुः इदियार्थं सुविधि गौरवजं मर्यादः मः विद्रातये वयस्य हस्तस्य तं द्रव्यं निदिदिशेदिता ॥१९॥ अयोरजः मारितलोहचूर्णोपयोदुःखं तच्च चतुर्गुणं द्रव्यं तानुतेः निखिलः सर्वः यो मृदगदो मृत्तिकाजनितः पांडुरोगस्तस्याप्यो ॥१८॥
 शुषणकोत्तिलायश्चूर्णसमा तापतोरजसः ॥२०॥ शौद्रेण पांडुरोगे अनुतको मोदकः शस्तः ॥२१॥ पुनर्नवनिशा युगत्रिकः ॥२२॥ चतुर्गुणं द्रव्यं तानुतेः निखिलः सर्वः यो मृदगदो मृत्तिकाजनितः पांडुरोगस्तस्याप्यो ॥१८॥
 र्की किलिभश्च कालिक मिजि सहा योरजः ॥२३॥ सभागिपरिकल्पितं सह यो घृतं तेन यदि पकमिदं पीरितं निखिलं मृदराया
 यकृतः ॥२४॥ दाहचिद्वर्धनिसारनेद्राका न प्रमेहश्च यथुपयातं ॥ विवर्जयेत्सीतं तत्र खेधगा सं पा दाम यार्तं नित्यं यो पी ॥२५॥
 धात्री विदारी क्षुरसैस्तुरा जडुमं सह मयरा मेकविल्वं ॥ विवेनर कामलया भिभूतो दिक् विवर्दनी मपि जीत वार ॥२६॥ विवर्दनी
 जः समाक्षिकं फलत्रयोदकेन वा ॥ तिपीतमेव कामला मले विजेतु मीरितं ॥२७॥ त्रिकला कटं कटरी मधुपर्णी निवजा स्वरसा ॥२८॥
 धुनायथ कसमेता कामलिका पांडुरोगघ्नाः ॥२९॥ जतनी निशा युग फलत्रयतीक्ष्णो द्रवचूर्णमिष्य रितमेव विचूर्ण्य ॥३०॥ अयं निष्य माक्षिकं
 रिपूतं ॥ पीतं तत्र खेधगा क्षणमिति वाग्भटे पीतो क्षितरवदति ॥ पीतमात्रं विषयकं तावदतीतं मपि पीतं मित्युपचर्यते ॥ अक्षिमेव ॥३१॥ धात्र्यादिधात्रिभा मल
 सारिभूकप्रांडः ॥ राजदुमं आरग्वधमजानां सह मयरां चिकुसहितं द्विविल्वेत्यादि द्विविल्वं दंती द्विपलमितं दंती जीत वारा ॥ जीतं तलेतपि वेदिति ॥३२॥ त्रिवल्यादि न
 द्रजः तत्र चूर्णं समाक्षिकं मधुसहितं फलत्रयोदकेन न फलका कथे न तिपीतमेव कामला विजेतु मलं समर्थ ईरितं कथितं ॥३३॥ त्रिकलेत्यादि कटं कटरी दाहहरि
 मधुपर्णी गुडची मधुमासमेता युक्ताः एथ कप्रत्येकं कामलिका पांडुरोगघ्नाः ॥३४॥ वाग्भटे युक्तं त्रिकला या गुड्यादा र्णानि वस्यार संप्रातः ॥ पातं मधुपुतं कमला र्णानि यथे

20

15

शुषणकोत्तिलायश्चूर्णसमा तापतोरजसः ॥२०॥ शौद्रेण पांडुरोगे अनुतको मोदकः शस्तः ॥२१॥ पुनर्नवनिशा युगत्रिकः ॥२२॥ चतुर्गुणं द्रव्यं तानुतेः निखिलः सर्वः यो मृदगदो मृत्तिकाजनितः पांडुरोगस्तस्याप्यो ॥१८॥
 र्की किलिभश्च कालिक मिजि सहा योरजः ॥२३॥ सभागिपरिकल्पितं सह यो घृतं तेन यदि पकमिदं पीरितं निखिलं मृदराया
 यकृतः ॥२४॥ दाहचिद्वर्धनिसारनेद्राका न प्रमेहश्च यथुपयातं ॥ विवर्जयेत्सीतं तत्र खेधगा सं पा दाम यार्तं नित्यं यो पी ॥२५॥
 धात्री विदारी क्षुरसैस्तुरा जडुमं सह मयरा मेकविल्वं ॥ विवेनर कामलया भिभूतो दिक् विवर्दनी मपि जीत वार ॥२६॥ विवर्दनी
 जः समाक्षिकं फलत्रयोदकेन वा ॥ तिपीतमेव कामला मले विजेतु मीरितं ॥२७॥ त्रिकला कटं कटरी मधुपर्णी निवजा स्वरसा ॥२८॥
 धुनायथ कसमेता कामलिका पांडुरोगघ्नाः ॥२९॥ जतनी निशा युग फलत्रयतीक्ष्णो द्रवचूर्णमिष्य रितमेव विचूर्ण्य ॥३०॥ अयं निष्य माक्षिकं
 रिपूतं ॥ पीतं तत्र खेधगा क्षणमिति वाग्भटे पीतो क्षितरवदति ॥ पीतमात्रं विषयकं तावदतीतं मपि पीतं मित्युपचर्यते ॥ अक्षिमेव ॥३१॥ धात्र्यादिधात्रिभा मल
 सारिभूकप्रांडः ॥ राजदुमं आरग्वधमजानां सह मयरां चिकुसहितं द्विविल्वेत्यादि द्विविल्वं दंती द्विपलमितं दंती जीत वारा ॥ जीतं तलेतपि वेदिति ॥३२॥ त्रिवल्यादि न
 द्रजः तत्र चूर्णं समाक्षिकं मधुसहितं फलत्रयोदकेन न फलका कथे न तिपीतमेव कामला विजेतु मलं समर्थ ईरितं कथितं ॥३३॥ त्रिकलेत्यादि कटं कटरी दाहहरि
 मधुपर्णी गुडची मधुमासमेता युक्ताः एथ कप्रत्येकं कामलिका पांडुरोगघ्नाः ॥३४॥ वाग्भटे युक्तं त्रिकला या गुड्यादा र्णानि वस्यार संप्रातः ॥ पातं मधुपुतं कमला र्णानि यथे

दीका

10

5

गिरिजतियादि गिरिजं शिलाजनु गोमूत्रेण पिबेत् कुंभकामला यो शिलाजनु इति संग्रहोक्तेः ॥ अथेत्यादि भयमथवा तापं सुवर्णमाक्षिकं मृत्रिद्राह मासं गोमूत्रेण पिबेत् वाग्भटे
 युक्तं मासं माक्षिकधानुं पिबेत् तथा पिरूप्य किदमिति न च माक्षिकधानुं वा किदं वा थिरिणमिति वाग्भटे विरोधश्चा ॥ तत्रापि हिरण्यरूपं मित्यहोत न आर्या न त्वात् तचिरात्
 श्रीधनया कुंभकामला विपु ज्योते वेमुक्ता भवति ॥३५॥ अतिगूढेत्यादि पांडुप्रतिघाताः पांडुरोगनाशका उपाया इति समाप्ता ॥३६॥ इति पांडुरोगचिकित्सितं ॥३७॥ पा
 डुरोगोपद्रवः शोथो भवति अतः पांडुरोगानंतरं शोथचिकित्सितमाह सर्वेत्यादि ॥ सर्वत्र सर्वस्मिन् सार्वांगचरे इति गतिमत्त्वात् सर्वशरीरप्रसारणयोग्यं ॥ इदं विशेषणं एकदेशोऽपि
 तत्र शाश्वतं निरासाय आगंतुं विषयं शोथ निराशार्थं मारुदोषोद्भव इति विशेषित इति परित्यक्त्वा क्त्वादिकं यत्कं यदुक्तं सुश्रुते शोफितं सर्वदेवपरिहरे पुरस्सलव
 तादधिगुडवसापयते लघुतपिष्टमयगुगुरु र्णीति विश्वं शुद्धी विषा मतिविषा कलिगं द्रव्यं ॥ तीक्ष्णमरिचं अमरं देवदारु हस्तसर्वचूर्णितं उज्ज्वारा उज्ज्वारदकेन पुरा
 गिरिजं यदि कुंभकामलायां सह मूत्रेण तिपीयते ॥ तथाप्यमृ ॥ त्रिद्राह मथापिरूप्य किदं चिरादेव विपु ज्योते तयेति ॥३८॥ अतिगूढ विधिप्रका
 शिकायां मगदं कारचकोरतोषिकायां गुपतश्चरानिर्मितौ गुपाया पांडुप्रतिघाता इति योगचंद्रिकायां ॥३९॥ सर्वत्र सर्वो गचरे च सामे
 दोषोद्भवेन श्वयथौ पुराघातः ॥ विशोषितो विश्वविषा विडंग कलिगं तीक्ष्णमरमुह्यवारा ॥४०॥ विश्वाभयादाह पुनर्नवनिशा युगत्रिकः ॥४१॥ अतिगूढ विधिप्रका
 दिहेतोः ॥ मूत्राण्यथा मथकोशिकं वा तथा शिलाजं च भजेदशुद्धं ॥४२॥ आमवर्द्धगुरुभिन्नपुरीषस्य स माक्षिकपुण्ड्रं युक्तं ॥४३॥ अतमेव नुपिवेद
 ति शोथस्तेन वा गुडशिवं गुडशुंठि ॥४४॥ विवर्दनेन विरुद्धमप्यपचितं नु यंगुडे नाद्रं कं पंचाम्रावधिमासमेव भजे ॥४५॥ शीरयुवा शितं शोथश्चा
 समनो विकारगुदजघ्नीहप्रतिष्ठापलसायुः ॥ मानयति मेह पांडुकस नोपेता व्रजति क्षयं ॥४६॥ त्रिकुंभकुंभाग्नि कटु विडं दं दंतययः शोथहरं ॥४७॥
 पूर्वमया तमुंजीत ॥ विषेयादि विश्वं शुद्धी मया हरीतकि दाहदेवदारु नयाय समिति र्णवाधायोक्तयो वेति वेलेत्यादिना कथितं चूर्णं ॥ अथेत्यादि विषादे ॥ त्रिद्राह मासं गोमूत्रेण पिबेत् वाग्भटे
 यो गोमूत्रेण तिप्याहरीतकी ॥ कोशिकं गुगुलुं शिलाजं शिलाजनु ॥४८॥ अथेत्यादि विषोषे चिकित्सा माहा ॥ अमेत्यादि ॥ अथोक्तं चूर्णं ॥ अथेत्यादि विषादे ॥ त्रिद्राह मासं गोमूत्रेण पिबेत् वाग्भटे
 विद्राति ॥ तेन तत्रेता ॥ विवर्दनेत्यादि गुडेन नु यंसमभागमाद्रं कं ॥ विवर्दनेन पलाई नरुद्रं पंचाम्रावधिमासमेव भजे ॥४९॥ अतमेव नुपिवेद
 सिन्यति श्यापी नसः ॥ मलसका अजीर्णा मेदः ॥ सनग्निः अग्निमाद्यं कस न कासः ॥ शयनाशः ॥५०॥ त्रिकुंभेयादि त्रिकुंभोदंती कुंभस्तिष्ठत भा
 दीपिण्यलीपरिचात्रि श्रुतेपकं पयोदुग्धं अथेत्यादि अर्थकं भननं भनरहितं ॥ कारभंडविभवपयोदुग्धमासं ॥ अतश्च अतरहितं पीतं शोथहर

शुषणकोत्तिलायश्चूर्णसमा तापतोरजसः ॥२०॥ शौद्रेण पांडुरोगे अनुतको मोदकः शस्तः ॥२१॥ पुनर्नवनिशा युगत्रिकः ॥२२॥ चतुर्गुणं द्रव्यं तानुतेः निखिलः सर्वः यो मृदगदो मृत्तिकाजनितः पांडुरोगस्तस्याप्यो ॥१८॥
 र्की किलिभश्च कालिक मिजि सहा योरजः ॥२३॥ सभागिपरिकल्पितं सह यो घृतं तेन यदि पकमिदं पीरितं निखिलं मृदराया
 यकृतः ॥२४॥ दाहचिद्वर्धनिसारनेद्राका न प्रमेहश्च यथुपयातं ॥ विवर्जयेत्सीतं तत्र खेधगा सं पा दाम यार्तं नित्यं यो पी ॥२५॥
 धात्री विदारी क्षुरसैस्तुरा जडुमं सह मयरा मेकविल्वं ॥ विवेनर कामलया भिभूतो दिक् विवर्दनी मपि जीत वार ॥२६॥ विवर्दनी
 जः समाक्षिकं फलत्रयोदकेन वा ॥ तिपीतमेव कामला मले विजेतु मीरितं ॥२७॥ त्रिकला कटं कटरी मधुपर्णी निवजा स्वरसा ॥२८॥
 धुनायथ कसमेता कामलिका पांडुरोगघ्नाः ॥२९॥ जतनी निशा युग फलत्रयतीक्ष्णो द्रवचूर्णमिष्य रितमेव विचूर्ण्य ॥३०॥ अयं निष्य माक्षिकं
 रिपूतं ॥ पीतं तत्र खेधगा क्षणमिति वाग्भटे पीतो क्षितरवदति ॥ पीतमात्रं विषयकं तावदतीतं मपि पीतं मित्युपचर्यते ॥ अक्षिमेव ॥३१॥ धात्र्यादिधात्रिभा मल
 सारिभूकप्रांडः ॥ राजदुमं आरग्वधमजानां सह मयरां चिकुसहितं द्विविल्वेत्यादि द्विविल्वं दंती द्विपलमितं दंती जीत वारा ॥ जीतं तलेतपि वेदिति ॥३२॥ त्रिवल्यादि न
 द्रजः तत्र चूर्णं समाक्षिकं मधुसहितं फलत्रयोदकेन न फलका कथे न तिपीतमेव कामला विजेतु मलं समर्थ ईरितं कथितं ॥३३॥ त्रिकलेत्यादि कटं कटरी दाहहरि
 मधुपर्णी गुडची मधुमासमेता युक्ताः एथ कप्रत्येकं कामलिका पांडुरोगघ्नाः ॥३४॥ वाग्भटे युक्तं त्रिकला या गुड्यादा र्णानि वस्यार संप्रातः ॥ पातं मधुपुतं कमला र्णानि यथे

यो चं का
॥८२॥

यवानके सादि स्थलसूत्रमैदेनयवातीदयमित्यर्थः ॥ यवजोयवधारपंचकोलेपिप्यनीपिप्यलीमूलचयचित्रकगगराडवरांमहिरेवति ॥
॥८२॥ ॥८३॥ ॥८४॥ ॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥ ॥९१॥ ॥९२॥ ॥९३॥ ॥९४॥ ॥९५॥ ॥९६॥ ॥९७॥ ॥९८॥ ॥९९॥ ॥१००॥

यवानकयवानिकायवजपंचकोलोषरौः सदाडिमरकीधनास्त्रविडुलैः सविलैः रपि ॥ अमोहकडहासकः सनय ॥
जितप्रमेहगुदकीलहृत्पवनशूलगुमापहं ॥ ॥८३॥ दध्नाश्चित्रकाभातसर्पिस्तत्तकसंयुतंपकं ॥ चित्रककः कसमे ॥
हृत्कथितं ॥ ॥८४॥ दशमूलनुलाकषायकंसेशतमेकंतुहरीतकीविपाच्य ॥ गुडतोयितुलोप्रदायचूर्णत्रिकदुशगरयुतं ॥
॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥ ॥९१॥ ॥९२॥ ॥९३॥ ॥९४॥ ॥९५॥ ॥९६॥ ॥९७॥ ॥९८॥ ॥९९॥ ॥१००॥

कंसधनः शलावमध्योफलात्रि ॥ श्वयशुः शोधः ॥ मेहः प्रमेहः शुक्रानिलमूर्जार्तिमिति ॥ दंष्ट्रापरं श्रयमाणस्य आर्तिशायप्रयकप्रभिसंघातः शुक्ररोगावातः ॥
॥८३॥ ॥८४॥ ॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥ ॥९१॥ ॥९२॥ ॥९३॥ ॥९४॥ ॥९५॥ ॥९६॥ ॥९७॥ ॥९८॥ ॥९९॥ ॥१००॥

दी. का
॥८२॥

शुक्रमूलकादितैलमाह ॥ शुक्रमूलके सादि राह देवदारुविश्वंशुंठीशोधहारीतिहेदः ॥ परतीकरंजः ॥ ममुरकः ॥ पुनर्नवादिभिः कथितं जलं भवगाहैः ॥
॥८३॥ ॥८४॥ ॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥ ॥९१॥ ॥९२॥ ॥९३॥ ॥९४॥ ॥९५॥ ॥९६॥ ॥९७॥ ॥९८॥ ॥९९॥ ॥१००॥

शुक्रमूलरूपुनर्नवरास्त्रादारुविश्वपरिपाचिततैले ॥ शोधहारिसपुनर्नवपतीचिंचभानुजमप्यवगाहैः ॥ ॥८३॥ ॥८४॥ ॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥ ॥९१॥ ॥९२॥ ॥९३॥ ॥९४॥ ॥९५॥ ॥९६॥ ॥९७॥ ॥९८॥ ॥९९॥ ॥१००॥

परमूलः देवदुर्देवदारु ॥ औषधं शुंठी ॥ अनिलादिति हेदः ॥ शाङ्गलं हरितद्वी ॥ यष्टि यष्टिमधु ॥ शीतचंदनं ॥ अम्लं कज्जलं ॥ अमोहीवेरं ॥ अम्रं ॥
॥८३॥ ॥८४॥ ॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥ ॥९१॥ ॥९२॥ ॥९३॥ ॥९४॥ ॥९५॥ ॥९६॥ ॥९७॥ ॥९८॥ ॥९९॥ ॥१००॥

यो. चं. का
॥१२॥

अलमिमादि। पंचाद्युमे दशमूलेश्वरं पकं तैलं सेकात्तं गंधिविषयं परिहरेदित्योजना ॥ अथ च तो जलजले गोमूत्रपात्रीये कर्तुं भूते सेकात्तं परिवेकात्तं गंधिविषयं
जं ॥ जलपात्रीये ॥ अथो न्यो जाके इयं स्यात्वा करं जस्य वक्त्रे न कलित्वा विभीतके न कृतः प्रलेपो गंधिविषयं परिहरेत् ॥ रुद्रगंधाभवः शोभां जनयति ॥ यथाशु कर्म लके विरि
तो ह्यप्रलेपः गंधिविषयं परिहरेत् ॥ वाग्भट्टेणुक्तं ॥ गंधिविषयं शूलैर्नुतैलेनोष्णेन सेचयेत् ॥ दशमूलविषयं तद्वत् ॥ अथै जं लेन ॥ सुखो ह्यया परिहृयाद्वापि ह्यया रुग्णं वा या न कृत्वा त
अथ मूलकैः कलित्वाथवेति ॥ ११॥ देतीत्यादि ॥ हुताश्वित्रकः ॥ लकवक्त्रल ॥ सुधासेहं ॥ अनलास्थि ॥ भक्ष्यातकः ॥ कासीस इति रग्यातं ॥ वलिग्दं ॥ एषयोगः ॥ प्रलेपात्तं शोभां मिपात
इमेक फाथं गंधिविषयं दितिकिमुच्यते ॥ चरकेणुक्तं ॥ देती विचक मूलतक सुधा र्क पयसी गुडः ॥ मन्नात कास्थिका सीसलेपो मिपादि ॥ यामि ॥ वहिर्मीर्गं शितं गंधिकं पुनः कफस
शूलं गंधिविषयं जं परिहरेत् पंचाद्युमे श्वरं तैलं सेकात्तं प्रलेपः पुनः ॥ कै इयं स्यात्तस्व वाथ कलित्वाथो रुद्रगंधाभवः
अथै र्योपि च मूलकैर्विरचितः क्षिप्यं सुखो ह्यस्तथा ॥ १०॥ देती हुताशो द्वय मूलतस्व सुधा र्क दुग्धं च गडा नलास्थि ॥ कासीसमित्येष शिं जां प्रले
पो मिपात्तं किमु गंधिविषयं कपोथं ॥ ११॥ क्षारेण दाहः शन कै रजी र्णं प्रलेपनै र्गंधिविषयं इष्टः ॥ हेम्याथ गपा कि सुखो पचारै स्तं पा चयित्वा
भिषगुदरे च ॥ १२॥ चूर्णं क्षारं वै रजं द्वि त्रिशाणा वेतौ पिष्ट्वा पाथ सेवी कया तु ॥ नखे दं भो विदु मस्य रो परिष्ट्वा दूयो भूयः संप्रहृ यहर्तात् ॥ १३॥
अथमिति ॥ ११॥ क्षारेणेत्यादि ॥ प्रलेपनै रजी र्णं अनुपशान्ते गंधिविषयं क्षारणा अथवा हेम्या सुवर्णा शला कया दाह इष्टो हितः दाह नंतरं पाकि सुखो पचारैः पाकिनः पाक जत्र का सुखो
पचारः अनुग्राड पायास्तैः तं गंधि पा चयित्वा भिषक वैद्यः उदरे वनिष्ठा शयेत् ॥ १२॥ चूर्णं मित्यादि ॥ चूर्णं सुधा वै रजं क्षारं विरो जा इति प्रसिद्धं यलिग्दं ॥ एतौ द्वि त्रिशाणां दिशाणां चूर्णं
विषाणं वै रजं क्षारं पाथ सा जले न दुषिकया शला कया ग्रथे रूढं न्यसेत् क्षिपेत् अनुपश्नात् ॥ अं भो विदुं जल विदुं अस्य उपरिष्टात् ॥ दुषिकया न्यसेत् ॥ भूयो भूयः अं भो विदुं संप्रहृ
त्मुहर्तात् ॥ उपक्रमा इत्यादि ॥ उपक्रमाभिविकित्ताः ॥ वाग्भट्टेणुक्तं ॥ एकतः सर्व कर्म्मणि रक्त मोक्षस्तथै कत इति ॥ १३॥

१४ १५ १६ १७ असाध्य विषयं लक्षणा माह ॥ वै रजं प्रकृत र्गस्य राहित्यं ॥ अंग भंगः अंग मर्दः रुक्षा सः हृदया दीप द्यथा युक्ता न सलवरा जलोद्भिरां ॥ शोषः जय ह्मा ॥ सो दो वल हा ॥
॥ १४॥ इति विषयं प्रतिधाता ॥ विषयं मात्रा का ॥ १५॥ इति योग चंद्रिका विलासे विषयं चिकित्सितं ॥ अथ कुष्ठ चिकित्सित मुच्यते ॥ तैल घृते इत्यादि ॥ तैलं घृतं वेत्यर्थः ॥ वयस्था गुडवी ॥ शोकेष्टा
गुंजा ॥ मेघशृंगि ॥ मेघासिमीतिलो के प्रसिद्धा ॥ समीरकुष्ठे ॥ वातज तितै कुष्ठे ॥ तैल घृते संस्नेह नाय शस्ते आहुः ॥ आचार्य इति शेषः ॥ १६॥ तिकुष्ठ तमाह ॥ पटोलेत्यादि ॥ गोरी दाह हरिद्रा ॥ जायति

निर्म ॥ जौ रं वि विवारं विदध्या दुर्ध्वं स्विन्नैः सा जनिं वदुदैस्तु ॥ वध्या न्य च र्चि श्रम स्या रे दुः सपिं घृष्टं सोम नक्षार मस्मिन् ॥ १४॥ दघा
देत तै क्षाप जाता र्ति शां सै शस्ते वं धस्तं दुली यादिके न ॥ दुर्ध्वं गथे निर्गमा दत्र सर्व कर्मा भी रं रो परां यद्वा प्रम ॥ १५॥ मो दो मां स स मुश गंधि मष
श्वित्र कुष्टा दौ ॥ सिद्धः प्रयोग एष प्रयो जनीयः परं युक्त्या ॥ १६॥ उपक्रमा इमे र्विला विषयं एक तो मताः ॥ प्रदुष्ट शो रित स्य यदि मो च न त दे कतः
॥ १७॥ वै रजं का समूर्द्धा जरां ग भंग भ्रमैः सह ह्मा सैः ॥ शोषा तिसार सादै र्युक्तो व र्ज्यो वि सर्पा तः ॥ १८॥ अति गूढ विधियु का शिका या मयं कार
क को र तो पि का चं ॥ उपक्रमा इमे र्विला विषयं एक तो मताः ॥ प्रदुष्ट शो रित स्य यदि मो च न त दे कतः ॥ १९॥ तैल घृते तु वयस्था शोकेष्टा मेघशृंगि ॥ सिद्ध
समीरकुष्ठे शस्ते संस्नेह नाहुः ॥ २०॥ पटोल गोरी कटु काय रास जायंति का पर्यट नं व पाठा ॥ किं चां शिका स्वाठ क युग्म तो ये प का श्रते ॥ था ए
म भाग सिद्धे ॥ २१॥ जायति का तिक कलिंग मुस्त करणा हि मे र क्षमि तैः पथक् ॥ सर्पिः पचेत्सा इ शरा व मे त तिक मि धं पि त ज कुष्ठ हरि ॥ २२॥ वि
सर्प पां डा म य दा ह त र्ध भ्रम वरा न्ये म दार्ति गं डा न ॥ विस्फोट कं दु गुड जा स्व पि त भि ज ग हा भ्या पि ज य त्य व र्ण ॥ २३॥
का ॥ जायता किं चां शिका ॥ फल भागिका ॥ श्रुत काथे ॥ अष्ट मां शा व शिष्टे ॥ २४॥ तिको भूतिं व ॥ कलिंग इद्रय ॥ कला पि प्ली ॥ हिमं चंदनं ॥ एथक् ॥ अक्षमि तै
दादश फलं ॥ तिक मि धं तिक सं ज कं सर्पिः घृतं ॥ २५॥ वि सर्पेत्यादि ॥ तर्प्य ह्मा ॥ भ्रम चकारु ह्ये व स वि ति ॥ म स र्ति मं द य य ॥ गंड ॥ गंड मा ॥ गुड जा ॥ अशो मि
तानु वधः ॥ २६॥

नागरं भुंजी बहिः शिवकः। व्याधिघातभारगवः। रुमिजिदिङ्गं हेमवतीहतकी। अनलो भस्मातकः। लोहं भगरुः सिताः शर्कराः निम्बहारिद्राः चफलापिप्ली। ॥१५॥
 भंगजद्रवपरिप्लुतं भंगराजखरसेनभावितं मधुमिश्रितं कर्षतुलितं। अथ प्रतिदिने भवात् भुंजीत सर्पिषा घृतेन। ॥१६॥ अथ अथवा पयसा दुग्धेन उत वा जलेन उदरेन। ॥१७॥
 सेवमाने काचित् यंत्रणा मन्त्रपातपरिहारकृतापीडन। ॥१८॥ त्रिवेद्यादिः वृषः आटरुषः। भस्म तवही गुडची। धावनिका कंदकारि चिरञ्जरः जीर्णञ्जरः। ॥१९॥ उत्तमा त्रिफलाः ॥२०॥
 गोधुरामलकनागररहि व्याधिघातकृमिजिन्मारिचानि। हेमवत्पत्रललोहसिताभिः संयुतानि सन्निधा चपलाभिः। ॥२१॥ चक्रमर्दशशिरात्रिभुताभिः
 भंगजद्रवपरिप्लुतमेतत्। शुक्लमक्षमितमन्त्रमद्याः सर्पिषाथपयसोतजलेन। ॥२२॥ खादिरासत्रभवेत न काचिद्यंत्रणा तदिदं विनिहन्वा
 त्। कुष्ठजाततिलकालकनीलियंगदोषमषमुख्यमशेषं। ॥२३॥ त्रिवेद्यपटोलव्यामृतवलिभावत्रिकाकथनेन विपक्षं। त्रैफलककृतं घृ
 तमिष्टं कुष्ठविसर्पचिरञ्जरपांडौ। ॥२४॥ सदिरौतमारुषपटोलगुडचीपिचुमंदजः शृतउदग्रविसर्पं। अतिशीतपित्तघनमंडलदुकिटिभा
 निहन्ति खलु धावनपात्रैः। ॥२५॥ त्रिवेद्यावेद्यमूर्वा रुक्नुकुशधरणी त्रिवेद्यापटोलत्रायंती रात्रि सिंहियुगं गदविकसा चक्रमर्दोत्तमाभिः। ॥२६॥ योष
 हि जेद्रपाठा वृषकरिचपला वहि पूती कदंती कडीराजडुमूल त्रिरदनलमरुनिवसपक्षदैश्वः। ॥२७॥
 वः पिचुमंदो निवः। शृतः काथः। धावनपात्रैः प्रक्षालनैः पात्रैश्च उदग्रविसर्पादिनरोगान् खलु निश्चयेन हन्ति विना शयति पर्थः। ॥२८॥ त्रिवेद्यादि उगावजः वैशं विडंगं मूर्वा चूर्णी
 रइति भाषाया प्रसिद्धाः रुक्नेरंडः धरणी विंशः किराततिक्तः। पद्माभागीः त्रायंती त्रायमाना रात्रि हरिद्राः सिंहियुगं कंदकारिद्वयः गदकुष्ठं विकसामं जिष्ठा उत्तमा त्रिफला योष
 त्रिकदुकिटिना गुडची इद्रकुजः वृष आटरुषकः करिचपला गजपिप्ली बहिः शिवकः। पूती कः करजः कडी कडुकी राजडुमूल आरग्वधमूलः। त्वरुत कुंभः अनलो भस्मातकः। महा
 निवः वकाइना इति प्रसिद्धः। सपक्षदः सप्तपर्णीः। ॥२९॥

अश्वोऽश्वेत्सः ऐं दी इन्द्रा रुक्मी रक्तसारं रक्तचंदनं मलयः काष्ठोदुंबरिका भोंडि शिरीषः शीतांशुलेखा वाकुची भंनंतायवासः। पांसुः पर्वटः। सुरभिजलपुतः काथः योवगाढाः। ॥३०॥
 स्त्रोद्धतधाः भनकायारक्तजनितपीडाः दुरितपरिणते रुद्धिताः पापकर्मपरिपाकात् उक्षिताः उद्धिनति समूलं नाशयति। ॥३१॥ महामंजिष्ठादि काथमाहः। हेमेत्यादि हेमामंजिष्ठा ऊरिष्ठे
 निवः। अग्निशिवकः पीतायुगं हरिद्राद्वयं हरिद्राद्वयरुहरिद्राः। वृषोऽटरुषः। जगतिनिवः किराततिक्तः विमाला इन्द्रा रुक्मी जंतुप्रोविडंगं। मांसी जटामांसी नृपतरु रारग्वधः। कडुका कडी सोमरा
 जी वाकुचि श्रेष्ठा त्रिफला रुद्रापिप्ली उपशोमरिचं वृकीपाठा कुंभस्त्रिचुतः पीयूषवल्ली गुडची शीतं रक्तचंदनं भंनंतायवासः त्वग्निकाराकुष्ठानि। ॥३२॥ अंतर्दोषेत्यादि। पूर्वोक्तोषधैरंतरत
 मस्नेदी रक्तसारैः सरवदिरमलय भंडि शीतांशुलेखाः भंता पांसुपपात्रैः सुरभिजलपुतः काथः योवगाढाः। ॥३३॥ पामाविस्फोटकं इव हलतरमहामंडल
 श्वित्रसिंध्याने कास्त्रोद्धतवाधादुरितपरिणते रुद्धिता उद्धिनति। ॥३४॥ हेमारिष्ठाग्निपीतायुगवृषजगतिनिवमूर्वा विमाला इति जंतुप्रमांसी नृपत
 रुकडुका सोमरा जीपटोलैः। ॥३५॥ श्रेष्ठा त्रायंति रुद्रोषणरुकिर्यदिरैः कुंभपीयूषवल्ली शीतानंतानुपात्रैः शृत इति जयतिसविकारात्रोषधान्। ॥३६॥
 अंतर्दोषजयेवहिः प्रशमनं लेपादि कुष्ठे हितं स्तब्धत्वे दनसुप्तकडुलमिदं फेनैः करीवैरपि। ॥३७॥ शस्त्रैर्वपि विघृण्य लेपमथ गदस्त्रैरभेद्यं भवे
 कुष्ठं रक्तविमोचना सरमिदं सारैर्भिषक्ताधयेत्। ॥३८॥
 दीपत्यजेत्तद्यात्रस्येदोषेवहिः। वक्षितेपादिकुष्ठे प्रशमनं हितं। भस्मतेवंतर्दोषजयेतीक्ष्णाद्रवजनितलेपादेः कुष्ठरुद्धिकुरुत्वादिति भावः। वाग्भटेपुक्तं इति। ॥३९॥
 दि। ॥ तीक्ष्णलेपात् कुष्ठे हिविचुडिमेति मलिने देहे इति। ॥४०॥ स्तब्धत्वे दनसुप्तकडुलं इदं कुष्ठेनो समुद्रफेनैः करीवैः शुक्लगोमयैः शस्त्रैर्वपि घृण्य लेपः। ॥४१॥ वदुक्तं चरकः। स्तब्धसुप्तः पस्वेदनं केलाति
 कुष्ठानि कूर्चैर्दतीतु रताकरवीर करजकुष्ठजाता जायकं निवजैवापत्रैः शस्त्रैः समुद्रफेनेन। ॥४२॥ त्रिवेद्यादि यत्कुष्ठं शस्त्रैरभेदं देतुं शक्यं
 नात् रक्तस्त्रायात् परउत्तरकालं भिषक् वैद्यः शस्त्रैः साधयेत् उपाचरेत्। ॥४३॥

सिताश्वेत्यादिः सिताश्वमारुः श्वेतकरवीरः दधीदाहहरिद्राः मालतीदलं जातीपत्रं ॥२४॥ निशाकरं जेयादिः निशाहरिद्राः कटुः सर्षपः सिंधुसैधवं मंत्रयुक्तं गोमंत्रयुक्तं ॥२५॥
 कमर्दबीजं धात्री आमलकी सर्जरसः सत्व इति प्रसिद्धः ॥२६॥ वजीसेतुः सौवीरकेराः काजिकेन ॥२७॥ ददुघ्नदंतीत्यादिः द्वित्रिशाः हरिद्रा दारुहरिद्राः जंतुघ्ना वीडगं सिंधुद्रव्यं सैधवं नक्षत्रमृगं
 ॥२४॥ श्वश्रुतीः सिंहीफलमुक्तं कंठकारीफलमुक्तं प्रसुप्तिः स्याज्जातं मतिवर्षः अतिवर्णकरः ॥२९॥ ददुघ्नश्च कमर्दः सिंधुद्रव्यं सैधवं चैव विडंगं सिद्धार्थं सर्षपः सौवीरकाजिकं ददुघ्नं दिप्रलेपः सिद्धादिः

सिताश्वमारुमूलयुक्तं जवसकाफलं सदाविमालतीदलं प्रलेपनेन कुष्ठजितं ॥२४॥ निशाकरं जवाकु वीहरीतकी कटुद्रव्यं विडंगं सिंधुमंत्रयुक्तं प्रलेप
 रथकुष्ठं ॥२५॥ ददुघ्नबीजधात्री सर्जरसैव जिसंयुतैः पिष्टैः सौवीरकेरा ददुर्लेपो हन्यात् तथा कटुः ॥२६॥ ददुघ्नदंती द्वित्रिशा कटुः मंत्रयुक्तं सिंधुद्रव्यं नक्षत्रमृगं
 धूमैः सविश्वसिंहीफलमुक्तं प्रलेपः प्रसुप्तिकुष्ठं पहरति वर्णं ॥२७॥ ददुघ्नसिंधुद्रव्यकुष्ठं वेद्यं सिद्धार्थं सौवीरकृतं प्रलेपः ॥२८॥ सिद्धादिददुरपि मंडला
 निकंडं तिपा माश्वजयत्पयः ॥२९॥ हरितालशिलोपणा कटुं धूयैः कटुतैलेन च कुष्ठजिप्रलेपः ॥३०॥ अथ गोजलपिष्टं च कमर्दमयनका कृयवीज
 जोपिते हतः ॥३१॥ कासघ्नमूलानि सरानरुषपत्राणि पत्राणि च काकमायाः सौवीरपिष्टा न्यथाश्वमारुपत्राणि कुष्ठं पहराणि लेपात् ॥३२॥
 शाश्वतमूलकबीजसर्षपनिशागुग्मा निददुघ्नबीजं सर्जरसः कटुत्रयमथोक्तं च पिष्ट्वा खिलं गोमूत्रेण विलेपितं किटिभक्त्या मापहं सिद्धं जिह्वी

जल्येडुगजा नुषोदकयुतं ददुघ्नमेकं मते ॥३३॥
 निमज्जं जयति ॥३४॥ हरितालेयादिः शिला मन्त्रः शिला उषणं चरिचं ॥ अर्कं दुग्धं मंदारं कलुतेलेन सर्वपतेलेन अथ प्रलेपात् गोजलंगोमूत्रं आमयः कुष्ठं नक्ता कृयवीजं करं जवीजं तद्वत् कुष्ठजितं पले
 पइत्यर्थः ॥३५॥ कासघ्नेत्यादिः कासघ्नः कासमर्दः राजरुष आरुग्धः काकमाचिः यायसी मध्वमारु करवीरः सौवीरपिष्टा निः काजिकपिष्टा निः कासघ्नमूलैः सौवीरपिष्टैः प्रलेपप्रयोगः ॥३६॥ राजरुषपत्रैः दिती
 यः काकमाचिपत्रैः स्तुतीयः मध्वमारुपत्रैः श्वतुर्थः ॥३७॥ लाक्षेयादिः लाक्षालकः निशागुग्मः हरिद्रा दारुहरिद्राः अग्निश्वित्रकः ददुघ्नश्च कमर्दः सर्जरसः सत्वः कटुत्रयश्रुतीः पिष्ट्वा लीनं रिचानि बीजसि
 दिः एडुगजादी जं च कमर्दकबीजं नुषोदकयुतं काजिकयुक्तं ददुर्लेगनाशकं एकं प्रधानं ॥३८॥

ददुघ्नेत्यादिः ददुघ्नश्च कमर्दकबीरः कालीजीरी इति नाम्ना प्रसिद्धः स्तोत्रं स्वयं सुदर्शना स्वनाम्ना प्रसिद्धा तस्याः मूलं धपुनः शिगोः सौ भांजनस्य मूलं तु बोदपिष्टं कांकेन पिष्टं ॥३३॥ कुठेरिकेयादिः कु
 ठेरिका पत्नी सः कालमालाजकः कृष्णः पत्नी शः कुठेरकः इति बोपदेवः मथितारनालैः तत्र काजिकैः तृणकैः नृणां विशेषः लुदपुटिया इति प्रसिद्धा ॥३४॥ चर्षात् चर्षणात् ॥३५॥ प्रियंगु इत्यादिः चर्षात्
 दुलालभाः के सरोनाग के सः चिरजानि पुरातना निगंधेयादिना लेपात्तरं शारेयवधारः मध्यवहो भर्जिता ॥३६॥ पिष्टमियादिः मयूरकजलैः अपामार्गस्वरसैः मूलकबीजं प्रलेपितं सिद्धं हन्यात्

ददुघ्नजीरभा गौतुः स्तोत्रं सुदर्शना मूलं ॥ लेपात् नुषोदपिष्टं शिगोमूलं च ददुघ्नं ॥ कुठेरिका सैधव च कमर्दद्वीस्तु पिष्ट्वा मथितारनालैः ॥ लेपत्रये
 लौवजयति ददु कटुः समूलं तृणकं च चर्षात् ॥३३॥ प्रियंगुमूलकबीजकुष्ठं दुलालभा सषपं के सराणि ॥ सिद्धादिह नुश्विरजानि गंधशारे च लेपा
 त् कटुतैलपिष्टं ॥३४॥ कासघ्नमूलकमव्यं बीजं गंधाश्मना युक्तम् ॥ सिद्धापहं पलेपास च दत्ता रजिका तथा मयूरा ॥३५॥ पिष्टं मयूरकजलैः मूलकबी
 जं पलेपितं सिद्धं ॥ शारेणाया कटुया दोषा युग्मान्वितं हन्यात् ॥३६॥ पीतांगी सुरदारुमूलकमव्यं बीजं सतालं दलेतां वृत्ती भवमाक्षिकं पृथगिदं कं
 योरजः शारिकं ॥ मंभः पिष्टं मिदं हि सिद्धं शमने लेपास सजोयवधारः श्वपिशिवा युतं लुपजलैः संचूर्णितं तिष्ठितं ॥३७॥ तं केरा पिष्ट्वा वलि
 पुष्टं जं घामूलानि बीजानि च मूलकस्य ॥ कार्पासिकायाश्च दलानि भौमवारं प्रपः खलु सिद्धं हारी ॥३८॥

वा अथवा दोषा युग्मान्वितं हरिद्रा दारुहरिद्रा सहितं कटुया रंभायाः शारेणा सह मूलकबीजं प्रलेपितं सिद्धं हन्यात् ॥३९॥ पीतांगी हरिद्रा सुरदारु देवदारुः सतालं हरिताल सहितं तां वृत्ती भवमाक्षिकं
 वृत्तवक्षीपत्रं ॥ एथकप्रलेपं आक्षिकं कर्षतुलितं कं वोरजः शोषस्य चूर्णं शारिकं च नुषोपतुलितं ॥ ससर्जइत्यादिना लेपात्तरं ॥ सर्जो रसः शिवा आमलकी मुखजलैः काजिकैः संचूर्णितं
 पिष्टं तिष्ठितं अवश्यं लेपात् सिद्धं शमनो भवतीत्यर्थः ॥४०॥ तं केरायादिः वलिपुष्टं जं घामूलानि काकजं घामूलानि काकजं घामसीति प्रसिद्धा ॥ कार्पासिका न मीधति प्रातः काले तस्या

यो चं का
॥१॥

सिद्धार्थेनादिः सिद्धार्थेनैलं पीतसर्वपतैलं नागजन्मसिद्धं सिद्धं मधुहृष्टं अमृतातासंगलुप्तं पलंकशा गुणुलु तास्यजं रसांजनं आर्द्रावयुक्तं विभुकां सारहितो ॥१॥
दंतधावनः खदिरा मासी जगमासी हरिद्रायुगं हरिद्रादाहरिद्रं अरिष्टो निवः अर्कः मंदारः चिरः चिमंडी अतिशुचिः जातिमालतीपत्रं फलिनी प्रियंगुः नका कर्जः आने चंदनं दुषणं
रुद्रापिपली सावरी लोधः विकसामेजिष्टः पद्माक्षः पद्मकाष्ठः वेले विडंगः अमृतः एते सिद्धं तैलं अभ्यंजनादभ्यंगतः विविधान् अनेक प्रकारात्स्वगादान् कुप्यातिभयाकरोति कामयति ॥१॥ पथ्ये

सिद्धार्थेनैलं यदि नागजन्म सिद्धा मृतासंग पलंकशाभिः ॥ सतार्ध्याभिः सह पक्कमेतदा र्द्रा विभुका मपि हंतिकं ॥१॥ सिद्धार्थमय
दंतधावनं वचा मासी हरिद्रा युगारिष्टार्कं त्रिवृदग्निजाति फलिनी नल्का कशी तोषणैः ॥ कल्पाशा वरचक मर्द विकसा प्लाव
वेह्ना मृते सैलं पक्कम पाकरोति विविधान् अभ्यंजनात्स्वगादान् ॥१॥ पथ्या वल्लुज चक मर्द रजनी युक्ता वृहन्डुलाः कल्पा
जाजियुता विचूर्ण निहिताः कोमार पत्रोदरे ॥ तत्कलेन समाहताः परदिने दध्मल हिंगू कटाह सुधर्मदलानि शुल्ब निहिता
ली वान पा म्ला दुतः ॥१॥ गुडामुरी संयुतमालि मंथा विलेपितं सप्रदिनानि युक्ता विडाल कृत्या परिवर्धमेव स संशयं चर्मदलं वि
नश्यत ॥१॥ पारसी कजयवानिका पलं कृष्ण वोल ल पल द्या चितं ॥ दूर्गितं रविदिनेऽष्टगुणं भः सधुतं मुनिदिनानि निधेयः ॥१॥

दिनपथा हरितकीः अमृगुजो वा कुचीः रजनीः हरिद्राः कल्पाजातिः कृष्णजीरकः कोमार पत्रोदरे घृतकुमारी पत्र मध्ये निहिताः स्थापिताः तत्कलेन घृतकुमारी कलेन परदिने समाहता गीताः दध्मल हिंगू क
टाः दध्मा मल्ली कृताः हिंगू ताडग्रीः सुच निहिताः ताम्बात्र स्थापिताः तीव्रात पा म्ला अति घर्मेण अमृतां गताः ॥ दुतं श्री चूर्मदलानि हरिद्रा रित्यन्यः ॥१॥ गुडेत्यादि आसुरी राजिकाः तद्विडालि प्रसिद्धा मादि
मंथं सैधयं विडाल कृत्या विडाल चर्मणा ॥१॥ पारसी केत्यादि पारसी कजयवानिका पारसी कदेश भवायवानी खुरासाती अजवाइन इति नाम्ना प्रसिद्धा कृष्ण वोलः गांधरसः योन इति भाषाया प्रसिद्धा
लीतं रविदिने आदिसवासरे अष्टगुणं तैला संयुतं मुनिदिनानि सप्तवासराणि ॥१॥

टी. १
॥१॥

स्निग्धभाजनगतं स्निग्धपात्रस्थितं त्रिधेयं स्थाप्यं अष्टमेदिने समुद्रतंत जलं पिचुना कार्पासेन अनुदितं प्रसहं तैलवत्तैलमिव यः समनुलिपितं तस्य पुरुषस्य समूलं कारणी भूत दोषसहितं चर्मदलं न जातं ॥
मरिचेत्यादिः आलं हरितालं कुंभल वृत् कुनटी मनःशिला घृतो मुस्ता रक्तसार रक्तचंदनं जटिला जगमासी दिनिशा हरिद्रादाहरिद्रं सुरदारुः भातुरकः जले हीवेरं विजाला इद्रा हरणी
सुरभी पुरीषसलिलं गोमय रसः पथक् पिचुना मः प्रलेक कर्ष प्रमाणैः ॥१॥ अर्द्धविचं अर्द्धपलं यद्विषं तेन युक्तं शरावकं सुगंधोदयापलं गोपयसि गोदुधोदगुणे शरावकं चतुष्टयं चारिणि च जले चारा

स्निग्धभाजनगतं समुद्रतंत जलं तु पिचुना नुदिनं यः ॥ तैलवत्समनुलिपितं तस्य चर्मदलमाशु समूलं ॥१॥ मरिचालं कुंभ कुनटी करवीरै च वरक्त
सारजटिलादिनिशामि ॥ सुरदारु भातु जल कुष्ट विजाला सुरभी पुरीषसलिलैः पिचुना गैः ॥१॥ पथगाई विच विषयुग्मिरशेषः कटुतैल तोपि चमरा
वक युग्मं ॥ हिंगुणे तु गोपयसि चारिणि चैतद्विषये प्रदिष्ट मृषिभिर्मरिचाद्यैः ॥१॥ विस्फोटसिध्दपात्राः कंडुरुगास्तथाश्विनं ॥ ददुमंडलं द्रव्यं
ताडीश्चाचिराजयति ॥१॥ कियं शमरिच विरुद्र विपयोदती हरिद्रा युगं दार्वेद्री गदरक्तसार जटिला नेपालिकाऽला गि युक्तं लज्जा वरक्त सप्त
पर्णा जलदं मंडी रुमिष्टं सुही हि नानि वरा रुद्र सैंदु सकला ज्योतिष्मती ददुहत् ॥१॥

वक चतुष्टये ॥१॥ अथ मरिचाद्यैः लुगुणा नारः ॥ विस्फोटेत्यादि नाडी नाडी वृत्ता अचिरात् श्रीधं ॥१॥ महा मरिचादितैः लामा ॥ कियं शमित्यादि विजालं पलं पलातार विपयोर्कटुं हरिद्रा युगं हरिद्रादा
हरिद्रं दारुदेवदारु एंडी इद्रा हरणी गद कुष्ट रक्तसार रक्तचंदनं जटिला जगमासी नेपालिकाः मनःशिला आलं हरितालं अतिशुचिः लज्जा लज्जा वरक्त कुटज सप्तपर्णः सप्तपर्णा
इति प्रसिद्धा जलरोमुस्ता मंडी शिरीषः रुमिष्टो विडंगः सुही सैहः हिं नागुडूची सैहः लो गोमय रसः इद्रा कला तोमराजी ज्योतिष्मती पीततैला शरावका गुर्विहति ताप हिं द

वाकुचि

यो वै का नक्तारु करंज आरवध कृतमाला बालपत्रक खदिरा विषात विषत आमयुगं पल हय मूत्रे गो मूत्रे चतुर्भोगिके तैला चतुरंशिके आठक चतुष्टयमिते इति यावत् लोहमत्रगं **॥६८॥** रक्तदोषः **॥६९॥** भवजुजेसादि अवलुजः सोमराजो निशायुगे हरिद्रादाहरिद्रे आरवध कृतमाला गदः कुष्ठः पडगजः चकमर्दः **॥७०॥** लवणमयगाः कुष्ठसमूहः प्रसृष्टः स्य जीजसे **॥७१॥** लुहीसादि **॥७२॥** हुडार विमर्दः रक्तयोः क्षीरदुग्धं यत्ना वाक्पाल विमाला करिहारीति प्रसिद्धा वेष्टं विडंगं मागधी पिप्पली **॥७३॥** कासीसादि **॥७४॥** कासीसेयादि कासीसे राराकसीस इति प्रसिद्धं दोषायुगं हरिद्रा

नक्तारु अर्धबालपत्रक वचं पिष्टा **॥७५॥** मयुगं विषाद व्यासर्षपतैलमाठकमितं मूत्रे चतुर्भोगिके **॥७६॥** लोहमत्रगतं विपाच्यतदिदं पाभाहदभ्यजसा **॥७७॥** कंडूस्फोट विचर्चिकादुग्धकृमिविंशत दोषापहं **॥७८॥** अवलुज निशायुगं अर्धगदाः करंजाफलं सहेडगजमर्षयं त्विति विपाचयत्कल्कितं सप्तर्षपजले तमित्यभिनिहं निद्रुद्रावरात्तं गमय गणप्रसू घृतिगभिरक्तमया **॥७९॥** लुहीरविक्षीरवला विशल्यापला मकोशत कवीजवेष्टे **॥८०॥** समाग धीकैर्विपचेत्समूत्रे स्नेहं तुपा माघहरं प्रसिद्धं **॥८१॥** कामिसदोषायुगं तालगंधवेष्टा पृथ्या पुरतार्धतुथं शिला मधुक्लिष्टा क्षीरधमांसिकं पिष्टं पलाहकद्वयं च **॥८२॥** सिंदूरगोपीरि मरुत्सारहेमाकरंजप्रपुत्रादयश्च **॥८३॥** श्रीवासनिवृष्टलोधुमक्षमितं पृथग्व्यघृते विदूरगं **॥८४॥**

हरिद्रादि **॥८५॥** तालं हरितालं गंधोगंधकः वेष्टं विडंगं **॥८६॥** भद्रमुक्ता पथ्या हरीतकी पुरोगुगुलु **॥८७॥** तादृशैरसंजनं शिला मन् शिला मधुक्लिष्टं मोम इति रग्यातं मांसी जता मांसी कं पिष्टः कवीजा इति रग्यातः पलाहः पयकाष्टं कटु सिद्धार्थः उषरां मरिचं **॥८८॥** गोपी उपमा शरि मोविद्रा खदिरा रक्तसारं रक्तचंदनं हेमा मंजिष्ठा प्रपुत्रादयश्च कर्मदः यष्टी यष्टी मधु श्रीवासो लोहवान इति प्रसिद्धः निवृद्ध दोत्रिंशपत्रं पृथगक्षमितं प्रत्येकं कर्षमितं **॥८९॥**

न्यस्य निक्षिप्य जातास्त्रेयातारक्तं **॥९०॥** कुष्ठकालानलैः **॥९१॥** विशारेयादि विशारं यव शारस्वर्जि शारटंकन शारा पट्टनि पंचत्वरणाति सैधवसौवर्चलविडौद्रि रसामुद्राणि वेष्टं विडंगं वेष्ट हरिद्रादाहरिद्रे उगायचा आमयः कुष्ठं नृपयस्त आरवधः हयवाहश्चित्रकः नेपाली मन् शिला मदनं मधुक्लिष्टं अलं हरितालं गंधोगंधकारसोत्रो लशुनं रामं दिगु **॥९२॥** लुहीसेरुडंज कौमदार कः कौषधानिसेरुडंजकपत्रसरसेन भावनीयानि **॥९३॥** तेभ्यः षड्गुणं कटुजनि सर्षप भवतैलं पक्कयं **॥९४॥** तैला चतुर्गुणे सुरभिजले गोमूत्रे अभ्यंगकर्मणि युज्यमानमिति संवधः **॥९५॥** असदोषो

प्रस्य हयेन्यस्य सुतामसंस्थं तीघ्रातपे सप्तदिनाति तमे **॥९६॥** प्रस्ना विकंडू पिटिका विसर्ष विस्फोट जातास्त्रिचिरप्रण **॥९७॥** विशारत्रिकटु पट्टनि वेष्ट दोषायुगो गामय नृपय सहयवाहा **॥९८॥** नेपाली मदनरसं जनालगंधसिंदूरणि च सरसो नरामदाति **॥९९॥** लुसर्कसर सविभावितानुकलादेतस्मात्कटुजनि षड्गुणं तु तैले **॥१००॥** पक्कयं सुरभिजले चतुर्गुणे तन्मदे प्राविदमुपहंति युज्यमाने **॥१०१॥** कुष्ठान्यशे षाणि भगंदरासदोषाति दुष्टप्रणा पायुकी लान **॥१०२॥** अभ्यंगकर्मणि मात्ररुद्रानयनकुष्ठकालानलनामधेयं **॥१०३॥** मंडी चित्रक के विदारदिन कृन्मालपरिष्ठा र्वजि मलसंषपन कृन्माल कृमि जिह्दुघ्रवी जानिते **॥१०४॥** श्रेष्ठा योषनि शीथिनी युगयुतं कल्की कृतं गजले तैले सिद्धमथामुनाति गहन लवणोषजिह्दुघ्रकं **॥१०५॥**

रक्तदोषः **॥१०६॥** पायुकी लामर्षसि **॥१०७॥** मतिमात्ररुद्रान अलं र्वकयसाध्या नयनपतकुष्ठकालानलनामधेयं तैले कुष्ठविनाशो कालागिरित्यर्थः **॥१०८॥** यजकतैलमाह **॥१०९॥** मंडीसारि मंडीत्रिरीषः **॥११०॥** कोविद चतारदिन रुद्रकं **॥१११॥** मालती जाती **॥११२॥** अरिष्टो निव **॥११३॥** अर्वाजित करवीर नक्तमाला करंज **॥११४॥** कृमिजित **॥११५॥** विडंग **॥११६॥** दडुघ्रवीजं चकमर्दवीजं श्रेष्ठा विफला निशीथी युगं हरिद्रादाहरिद्रे गोमूत्रे मतिगहन लवणोषजित **॥११७॥** मतिनिविडकुष्ठजित **॥११८॥**

सुहीत्यादि सुहीसेहुः राजरक्षभारगवधः। भर्कः मंदारः पूतीकः करंजः जातीदलमालयाः पंचदुर्गमाः शीसिः। परदीदृष्टसंकात्राः कोठः॥ देवपितृदिदैपंचिचयाः
योचंकी भवभजितं चर्मदग्धं तैलान्वितं तैलेन तिललेहेन अन्वितं युक्तं नयेत्यादि॥ नपरक्षजेन आरगवधं भवेत्तक्षारेण मृदितः। पूतिः करंजः तपति प्रयोगांतरं कीलः॥ देवपितृदिदैपंचिचयाः
॥१॥ रवर्गः तेलिनीतिप्रसिद्धः तेलचहीतिनीचलोकेषु प्रसिद्धः। अयं गुजेत्यादि अयं गुजबीजतः वाकुचीबीजावकुडवः पलचतुष्टयः। तालोपि भागानि तः हरिनालचतुर्थोऽंशः जोसलिले
मुत्रे पितृः श्वित्रेलेपनात् सर्वरंगकरणाः॥ रात्रौ विद्यादिः रात्रौ गोजलवासिनां गुणो मन्त्राधुषितात् प्रकाशतो भस्मात्तानि हस्त्यानि कात्यायनात् नखंडस्य दीप्त्या नदिरसेकाः

सुहीगनवृक्षार्कपूतीकजातीदनं मूत्रपिष्टं मलेपेन हन्यान् दुतं श्वित्रं नमदुप्रगादीस्तथा कोठकं इति विस्फोटयामाः॥ देवपितृदिदैपंचिचयाः
भवंतैनां चित्तं लेपनचित्रं नृपवृक्षजेन मृदितः क्षारेण पूतिस्तथा कीदोः वलुजबीजतल्लुकुडवस्तालां विभागानि चित्रे तानि
। लेसवर्गाकरणाः श्वित्रे परलेपनात्॥ रात्रौ गोजलवासिनां गुणो मन्त्राधुषितात् प्रकाशतो भस्मात्तानि हस्त्यानि कात्यायनात् नखंडस्य दीप्त्या नदिरसेकाः
चयमात्रदेह इति सखीत्रापहः संमतः कृष्णाहेस्तु मवीकनिडुमफलात् तैलेन तदुता॥ क्षारेण दग्धं गन्धविज्जनिनेन च मूत्रैः क्षुनेय
टमिनेदशभागयुक्तं॥ बीजं त्वत्तुजभवं प्रशिषायया वनचिकणात्तमुपगच्छति पाच्यमेवं॥

यायाविशोष्य एवं विचारं चयेत्तत्तदंतरं लुकुपयसा सुहीदुग्धेन पिष्ट्वा प्रदेहोलेपः सः श्वित्रापहः श्वित्रप्रः संमतः कृष्णाहेत्यादि॥ कृष्णाहेः कृष्णसर्पस्य मवीकृष्णवर्गं भस्म कति
डुमफलादिभीतकफलात् तैलेन दुता आदिता तद्वदिति श्वित्राः॥ क्षारेलीत्यादि तदीयमूत्रैः हस्तिमूत्रैः एकविंशतिवारं लुते चटमिते द्रोणानुलिते दशभागयुक्तं क्षारस्य दश
मेनां शेतयुक्तं अयं गुजभवं बीजं प्रशिषाययद्व्यातत् अयं गुजभवं बीजं यावत् चिकणात्तमेदुरत्तं उपगच्छति प्राप्नोति एवं तात्पाच्यं॥

भसकुरुमुहुः॥ भस्मानेत्यादि॥ अग्निश्वित्रकः सुधासेहुः। भर्कमूलं मंदारमूलं अयणं विकटं पंचपटुनि संधयसौ चर्चलविडौ द्विदसामुद्राणि गदः कृष्णं क्षारद्वयं यवक्षारस्यर्जिनाक्षारौ
विजेपयसि सेहुडाकं भवेदुग्धं। अयसिलोहपात्रे सादृष्टं नपायुजा भर्कसि कीलचर्मकीले॥ गुंजेः पादि गुंजाफलं काकरातीफलं अग्निश्वित्रकः प्रयोगांतरं माहः मयूरकाद्रस्म अयं
तक्षारमहामूलं श्वित्रं हन्यात्॥ किमिविचिसितमाह काथरयादि मूषकपर्णिका रघुपर्णी फलं चिकला सुरोदेवदारु अथो मुक्तावैदेहीपिप्पली रुमिशत्रुविडंगं यदेकादि विंशुकपला

श्वित्रं पलिप्तमसकृतेन विघृष्टं प्रणाशमायाति॥ कृष्णं मशस्सति जकं यन्मासं स्याद्रुणे विकंतं॥ भस्मात्तानि सुधार्कमूलसहितं गुंजाफलं अयणं शं
त्यं पंचपटुनि तुथगडयुकक्षारद्वयं लागलीम्॥ पत्तालुगुयीजेपयस्य सितसादृशलाकादिभिर्लिप्तं कुष्टकिलासपायुजमवयं गानसकीला
नृजयेत्॥ गुंजाफलानिलेपान् श्वित्रं नश्ये मयूरकाद्रस्म॥ समनः शिलविलिप्तं श्वित्रं हन्यात् महामूलं॥ काथो मूषकपर्णिका फलसुरे
सौभाजनायान्वितैर्वैदेही रुमिशत्रुककसहितः पीतो तिह्न्यात् रुमीन॥ यहा किं शुक्रबीजनिः सतरसः शौद्रान्वितस्तान् थोकः किं शुक्रबीज
जोमाथितवान् येषां द्रसः शौद्रयुक्तः॥ श्रुतो विडंगजो जयेत्स्वकः कयुकुमीनथ॥ अरिष्टपत्रजोरसः सहिं गुवेत्तमः श्लोकः॥ निरपलात्राज
बीजयवाती चोरकहिं गुविडंसविडंगं॥ जेतुं विकारहरं परमेस्वरपथ्यं भुजो न चिरेण नरस्य॥

शः शौद्रान्वितः मधुयुक्तः। तान् रुमीनः अथो अथवा मथितं तं चैत्रावविडंगान् रजः चूर्णैरस इति पाठे रसः॥ श्रुत इत्यादि स्वककयुकविडंगककयुकमथमथवा अरिष्टपत्रजोरसः निर
पत्रोद्भवः स्वरसः विह्वविडंगं माक्षिकं मधु॥ निवेत्यादि चोरकः देशांतरे प्रसिद्धः। विडं विडलवरां पथ्यं भुजः पथ्यं भोक्तुं नरस्य न चिरेण शीघ्रं जेतुं दिक्कारहः॥

यो. च. का
॥१०१॥

वीरभद्रसमाह रसेंद्रादि रसेंद्रः पारदः गंधो गंधकः रुमिजिद्विडंगदीप्यं अजमोदा वृत्तदुवीजं पलाशवीजं विषतिंदुः कुचिला इति लोके प्रसिद्धं तद्दीप्यं मधुनरा मी...
माषपरिमितं माक्षिकेण मधुना लीढमिति शेषः समूलानकारणी भूतदोषसहितान् कमीनं निहंति ॥१०॥ मदनपत्ररसेरहि विजै...
लः पारदः परिमर्दितः यौकचयान् यूका समूहा जयति अथ शायुक्तं ॥ रसेंद्रा समायुक्तो रसो धनूरपत्रजः ॥ तोचलपत्रजो नापि हन्यात् यौकमसत्रायमिति प्रयोगो नारमहमतिमक्तनमिया...
निमुक्तजं यन्मूलं कटुतैलपुक्तदपि अमृतयौकचयान् जयति ॥११॥ पार्थेयादि पार्थप्रसूनको इति पसिद्धस्य पुष्पं रुमिजिद्विडंगं व्रणरुद्धं च ॥ विद्यायां गालिको... ॥

रसेंद्रगंधकिमिश्रद्विप्यवृत्तदुवीजं विषतिंदुवीजं ॥ मधुनरं माषमितं निहंति कमीनं समूलानपि माक्षिकेण ॥१०॥ मदनपत्ररसेरहि विजै...
पलः परिमर्दितः जयति यौकचयान् निमुक्तजं यदपि मूलममृतकटुतैलपुक्तं ॥११॥ पार्थप्रसूनरुमिजिद्विडंगं रुदिशः पार्थप्रवेष्टसं नदतामयज...
स्तुधूपः ॥ शय्यासुमं कुराचयस्य शिरो सुकेषूका गरास्य च विनाशकरप्रसिद्धः ॥१२॥ तुषोदयुक्तं शुक्रदुग्धं समूहकोतिमुक्तं ॥ शिलाकटुतै...
लेयुक्तं यंतु यौकसंघजित् ॥१३॥ गोमूत्रेण विषकं कटुतैलं वेष्ट हृदि लागं धै ॥ सप्ताहादि निहन्त्या यूकालिक्षास्थामत्राकात् ॥१४॥ अतिगूढ...
विधिप्रकाशिकायां मगदंकारचकोरतोषिकायां ॥ पुषलध्वजानिर्मितौ किलासप्रतिधाता इति योगचंद्रिकायां ॥२०॥

श्रीवासः लोहान् इति नाम्ना प्रसिद्धः सर्जरसो रालः मदनो धनूरः अभयं उशीरं असुकेषु वस्त्रेषु ॥१५॥ तुषोदेयादि तुषोदयुक्तं काजिकसहितं शुक्रदुग्धं शिरीषः समूहकोमूत्रयुक्तं शिला...
मनः शिलाकटुतैलपुक्तं सषपतैलसहितं ॥ वयं प्रयोगत्रयमित्यर्थः यौकसंघः यूकसमूहः ॥१६॥ अतिगूढेयादि तोषिकायां चंद्रिकायां किलासप्रतिधातः किलासरो रालका इति स...
मासाः प्रयोगा इति शेषः ॥२०॥ इति किलासरो रालचिकित्सा समाप्तः ॥

अथ वातवायुचिकित्सामुच्यते ॥ परिस्नेहनेत्यादि ॥ परिस्नेहनं रास्त्राभ्यंतरस्नेहनम् संशुद्धियोगैः वमनविरेकाद्यैः मरुद्गोगिणि यातयाधि मति कषायादयः काथादयः सिद्धये...
धिता जायतदहं स्नेहनाद्यहं यातयाधिने भिषकचैद्यः ॥१॥ सैरंडेयादि वृश्चीवः पुनरीवा कर्पासजास्थीत्रिकर्पासजयवीजीत्रि ॥ इतानि अवंतिसोमेन काजिके त्रिपाचितानि स्वदा...
सीग्राहुः सहोसमीरार्तिवातकृतापीडा विचारयति ॥२॥ रास्त्रापंचककाथमाह रास्त्रायादि अमृतव्रतनिर्गुडची देवतहर्देवदारु उरुवृकसंरुडः मरुद्गो गीयुरुषः रास्त्रादिकषायं अ...
निपीयसंध्यस्थिमज्जगतसामसमीरोगैः संध्यस्थिमज्जगतोयः साम आमसहितः समीरो वायुः तत्कृतायेरोगास्तैर्द्रो कृत्री प्रविशुज्यते विरहितो भवति गो कंटको गोशुरकाभौ

परिस्नेहनस्वेदसंशुद्धियोगैर्विशुद्धे मरुद्गोगिणि प्रायउक्ताः ॥ कषायादयः सिद्धये ॥ तत्तदहं भिषकस्नेहनादिकमैस्तंचिकित्सेत् ॥१॥ सैरंडेयश्ची...
ययवातसीत्रिकर्पासजास्थीत्रि विपाचितानि ॥ अवंतिसोमेन विचारयति स्वेदासमीरार्तिमतीवतीव्रां ॥ रास्त्रामृतव्रततिदेवतहर्देवदारु उरुवृकसंरुडः...
कषायमभिपीयविशुज्यते द्राक् ॥ संध्यस्थिमज्जगतसामसमीरोगैर्गोकंटकोषधमवंचकषायमेवं ॥३॥ रास्त्रामरुद्रमधुपर्णपुनर्नवा...
नां गोकंटराजतरुवातहराचितानां ॥ काथो हर्मौषधरजः सहितो निहंति पृष्टत्रिकोरुगतसामसमीरोगान् ॥४॥ रास्त्रास्यात्रिलयायन...
सचविकायासाशदीवारिद्विजोग्रासुरदारुनागरकणासिंहीयुगाश्वावलाः ॥ पथावेक्षरिधान्यगोशुरमिश्रीशम्पाकमाद्रीवरीवर्षाभरुयुसैर्यकाश्च...
सदृशाः कायाः कषायसुसः ॥५॥

षधंशुद्धिताभ्यां जातं कषायं काथं अभिपीयापि एवं इति ॥ संध्यस्थिमज्जगतसामसमीरोगैर्द्रो विशुज्यते इत्यर्थः ॥३॥ रास्त्रामरुद्रमधुपर्णपुनर्नवा...
कंटो गोशुरराजतरुवारवधः वातहरसंरुडः महौषधरजः सहित इति प्रक्षेपशुद्धी चूर्णयुक्तः ॥४॥ मरुद्गो गीयुरुषः रास्त्रायात्रिलयादि रास्त्रासिंहीयुगाश्वावला...
नेकभागानि वासाभाटरुषः शदीकर्चुरः वारिदोमुस्ताः छिन्नागुडची उगावचा सुरदारुदेवदारु नागरं शुद्धी करणपिप्पली सिंहीयुगं कंटकारिद्वयं सुतसु...
लायाद्यालः पथाहरीतकी वेक्षरिर्विधा इति प्रसिद्धः मिश्रीः जातपुष्पाः शम्पाक आरवधः माद्री अतिविषाचरी शतावरी वर्षाभः पुनरीवा रुवृकसंरुडः

यो. चं. का. **महाराजादिकायेयसेयमाह** ॥ रुत्नेयादि-रुत्नापिप्यली-नागरेभुंटी-दीप्यकादि-दीप्यरुमगभेषणवहिग्रंथिवेद्यवरघोषमशोके-नुलामोषध-
॥१२॥ कतराई-रुत्नेमेतन्मन्त्रेयग्रेवक्षमागंभजमोदादिचूर्णमित्यर्थः ॥ एतदन्यतमरजसायुक्त-पुरेणयोगराजगुणुलुनाउरुचकजेनस्पृष्टमवेन-लेननिगत-
मारुते-आमवातः ॥१॥ **षाडुरणचूर्णमाह** ॥ रुकीपाठाकलिंगादयव-भग्निश्चित्रक-दावीदारुहरिद्रा-तिकाकटुकी-धरणप्रमाण-शा-
प्रयुक्ता-अनिलार्तिजोतकतापीडा-षाडुरणोयंचूर्णः ॥२॥ तिरीटजेत्यादि-तिरीटजस्यलोध्रस्यपलायकमद्यौपलानिदिगुणितोत्तमासंयुते-
रुत्नानागरदीप्यकादिरजसायुक्त-पुरेणथजातैलेनापुरुचकजेननियतेसर्वांगगैकागजं ॥ यानेक्षीपदरुदिगुप्रमाण-
काजंघाजानुभिदाऽऽममारुतमपिशिप्रंनिपीतो जयेत् ॥३॥ रुकीकलिंगातिविषामिदावीतिका-सुपिष्टाधरणप्रमाण-
रानिलार्तिकुष्ठप्रहापहरा-प्रदिष्टाः ॥४॥ तिरीटकपलायकंदिगुणितोत्तमासंयुतेचिचुदुचकधावनीयुगपिपंचमूलंगुरु-
लोऽपिशेषमेतस्यचेदुतसदधिपात्रिकंविपलयावभूकेश्वते ॥५॥ चतु-कुडविकंपचेतदखिलांगगैकागजंसमीरणमतिदुतंजयतिवर्ध-
गु-मोदरं ॥ असोकनृपयक्षयोरपितिरीटवसाधितंयुतंविविधमारुतामयहरंभिषग्भिःस्मृतंम ॥६॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रिफलातयासंयुतं-रुचुकस्पृष्ट-धावनीकंठकारी-गुरुमहतपंचमूलं-काष्णार्यविल्वारणिदीर्घयंतसवसेतइत्यु-पलांशमिति-नृदादिपलपरिमितं-उदकर्मलो जलद्रो-भंजिपरिशेष-चतुर्थ-
शोष-सदधिपात्रकदध्र-आढकेनसहितं-विपलयावभूकेतुपलयावभूकोयवधार-यस्मिन्स्ताहसेश्वतेकाथे ॥७॥ युतंचतु-कुडविकंचतु-कुडवर्मितं-प्रस्थमात्रमितिवाच्यं-अनिल-
गैकागजमिति-सर्वांगगतंरुत्नापादघैकागगतंचसमीरणवायुभतिदुतंभतिश्रीघुंउडरंउडरोग-अशोकैत्यादि-अशोक-स्वतामयसिद्धोरुक्ष-नृपयक्षभारवध-तिरीटवदिति-
स्थानेअशोकंआरवधंवाद्यायुतंसाधनीयमित्यर्थः ॥८॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सशिगुवीजमित्यादि ॥ शिगुवीजंशोभोजनवीजं-उषणंमरिचं-फलिजो-मरुचक-मरुआइतिनाम्नाप्रसिद्धः ॥ शिरोविरेचनं-तावनंमहापतानकं-मरुहायुरोगभेदं ॥९॥ विषापयो-
मतिविषापयोदोमुस्ता-औषधशुंटी-दिजाभागी-अशीतवारिणाउष्णोदकेनपीताइतिशेषः ॥१०॥ शस्तेनस्यमित्यादि ॥ अशोक्षित-प्रि-कर्णनेत्रतर्पणं-मूर्द्धनैलंयथमा-
कं-शोफोपेते-शोथयुक्तं-अर्दितं-दुर्दन्तमनइष्टं-दाहरागान्वितेतस्मिन्सर्वापायेभ्यः-शिरावेदइष्टं-दाह-सर्वांगसंताप-रागोलौहिसं-॥११॥ पक्षाघातइत्यादि-एतद्विरेकइति-एतेन-
हनेनविरेक-स्पृष्टंतेजादिनाविरेक-विरेचनं-तावनमपीत्यादि-अपिसमुच्चये-तावननस्य-भक्तादुत्तर-भक्तादुत्तरकालपीतः-स्नेह-सर्विरादिः ॥१२॥ स्नेहोविशोधनमि-हक्षोपायैरि-

सशिगुवीजमूषणंफलिजुविडंगकं ॥ शिरोविरेचनंमुहुर्जये-महापतानकं ॥१०॥ विषापयोदपिप्यलीभीतकोषधदिजाः ॥ अशीतवारि-
णादुतंजयंतिचापतानकं ॥११॥ शस्तेनस्यमूर्द्धनैलंअशोक्षित-प्रि-प्रायोस्यदितेदुर्दन्तं ॥ शोफोपेतेदाहरागान्वितेतुसर्वापायेभ्यः-शिरावेधइ-
ष्टं ॥१२॥ पक्षाघातइष्टंस्नेहनमेतद्विरेकश्च ॥ तावनमप्यवगाहौस्नेहश्चैवोत्तरोभक्तात् ॥१३॥ स्नेहोविशोधनंयानेष्टश्चेन्मामभेदमाधिका-
त् ॥ उरुस्तंभइष्टोरुक्षोपायैर्विधिःशमनः ॥१४॥ आद्यानिलेतुपेय-षाडुरण-कोष्मनीरेण-मूत्रेणवापिपथ्यागुणुलुदेवं-यागिरिजं ॥१५॥

यतनुपदवध्यमागैः-उरुस्तंभेक्षेन्मामभेदमाधिकात्-स्नेहोविशोधनंवाइष्टंनहउरुस्तंभेहक्षोपायैः-शमनोविधिःइष्टं-वाभट्टेयुक्तं-उरुस्तंभेतुनस्नेहोतचसंशोभोहितं-क्षेन्मामभेदोवाडुप्यायुक्ता-
तक्षपणान्यतः ॥ कुर्यादुक्षौपचारस्येति ॥१६॥ आद्यानिलेतिस्यादि-आद्यानिलेतुरुस्तंभे-नदुक्तं-तमोरुस्तंभमित्याहुराद्यायातमथापरे ॥ षाडुरण-चूर्ण-रुकीकलिंगो-
मश्लोकैतोक्तः-उष्मनीरेणाउष्मजलेनमूत्रेणगोमूत्रापथ्याहरीतकी-एवमिति-गोमूत्रेणगुणुलुपीतः-तथेतिगोमूत्रेणगिरिजंशिलाजनु ॥१७॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यो. चं. का. चूर्णमित्यादि॥ महिमोदकं उस्मजले नूतनियुगं नूतनी प्रनूतनी च भिदा विदारणवत्पीडा समगुडं सर्वचूर्णसमानभागगुडयुक्तं विपकं वटकी कृत्वा पित्तशोधकं तथेति ॥ १०४ ॥
 गजगुणुलमाह॥ नागरेत्यादि नागरशुद्धी च यो चाभो इति व्यातं ॥ गालश्चिक विषा अतिविषा भक्षधाम्यकं कलिगंडयवः गजरुद्रा ग...
 ग्रंथिः पिप्ली मूलं रुकी पाठा हंजिका भार्मी कणापिप्ली कोतीरेणुका ॥ १०५ ॥ दीपक मजमोदा जीरके श्वेतजीरक रुद्रजीरके स...
 फला इति सर्वद्विरे शिका सखिलौषधिगुणा विफला यासुता ॥ विफला कानुयाता इति नागरदिमूर्जोतविगुणगुणुलुका इत्यर्थं ननु विफला युक्तं चूर्णं विगुणोप...

चूर्णमेतदहिमोदकपीतं शोथनूतनियुगयातकफाती ॥ हंति पृष्ठकटिजानुभिदादीस्तत्तथा समगुडं च विपकं ॥ १०६ ॥ नागरेत्यादि नागरशुद्धी च यो चाभो इति व्यातं ॥ गालश्चिक विषा अतिविषा भक्षधाम्यकं कलिगंडयवः गजरुद्रा ग...
 पाश्चात्कलिगजकृष्णा ॥ हिगुवचा कडुकडी ग्रंथिरुकी हंजिका कणा कौस ॥ १०७ ॥ दीपक जीरक मूर्वा युक्ताः सर्वद्विरे शिका ॥ विफला कानुयाता इति नागरदिमूर्जोतविगुणगुणुलुका इत्यर्थं ननु विफला युक्तं चूर्णं विगुणोप...
 कानुयाता इत्यायुक्ता रुटी रुटिति ॥ १०८ ॥ हनु समीरणा तीर्युक्तादिकाथसंयुताः कमशः ॥ पित्तकफं च न चिरात काकोत्पारग्वधादि...
 यूहैः ॥ १०९ ॥ हिना मूलक दावी काथै र्वाता स्रशोथमेह ह्यः ॥ माक्षिक निवश्रताभ्यामेदो रूक्षित्यगामयापहराः ॥ ११० ॥

थासतिगुणुलाधिकंगं थांतरविरोधश्चस्यात युक्ताद्यतसंबन्धेनेत्यर्थः ॥ १११ ॥ एताः युक्तादिकाथसंयुताः रास्त्रादिकाथसंयुताः समीरणातीः यातयाधिनमृष्टितीक्ष्णहनुः ॥ एताः काकोत्पारग्वधादि...
 दिति यूहैः काथैः कमशः पित्तकफं च न चिरातीक्ष्णहनुः काकोत्पारग्वधादिकाथैः कफं च न चिराततीक्ष्णहनुरित्यर्थः ॥ ११२ ॥ हिनेत्यादि अत्रापि कमश इत्यनुवर्तते हिनाकाथेन...
 वातास्रहरा वातास्रवातरक्तं मूलककाथेन शोथहरा दावीकाथेन प्रमेहहरा इत्यर्थः ॥ हिना गुडची मूलकं मुरई इति पसिद्धं दावी दाहहरिद्रा माक्षिकं मधु निवश्रतं निवकाथ माक्षिक...
 यश्रताभ्यां यथा कमनेदो रूक्षित्यगामयापहरा च चस्युः ॥ त्वगामयं मधुना मेदो रूक्षित्वा निवकाथेन कुष्ठहरा इत्यर्थः ॥ ११३ ॥

निरूपित इत्यादि स प्रसिद्धः योगराजः योगराज नामा पुरो गुणुलुगीति चनुष्टयेन सा चरुतविशेषचनुष्टयेन निरूपितः कथितः मन्वेडहीतिभिः सा चरुतविशेषैः साधुसम्यक्निरूप...
 यामः ॥ भाषा प्राचीना तंचकारा यं वडशीतिसंज्ञं गुणुलुमाह रुक्तं चतुर्थः ॥ गीतिलक्षणं यापूजोई समं द्वितीयमपि भवति यत्र हं सगते छंदो विदस्तदातीतोताममृतयागिभाषते...
 सायं यथा भार्या शकलं दितये विपरीते पुनरिहोहीतिः भार्या लक्षणे यथा यस्याः प्रथमे पादे द्वादशमात्रास्तथा चतुर्थी येपि अष्टादशद्वितीये चतुर्थे च दशसाऽऽर्या ॥ ११४ ॥ योषा शतपुष्पा हरेणुरेणुका...
 यासेत्यादि यासे यवा सः मयो मुस्ता दाह देवदाह वासा आट रुषकः सैर्यः सहस्रः कटमरै या इति नाम्ना प्रसिद्धः ॥ याघ्रीयुगं कटकारीद्वयं भक्षा धाम्यकं उगायवा पद्मा भार्मी वरीशाना...
 वरीविदारिभूकृष्णाऽऽश्रेष्ठा विफला पंचोषणं पंचकोलं पिप्ली पिप्ली मूलं च यचिक तागरं पंचकोल इति व्यातः ॥ शुरुः कोकिलारव्यः हिना गुडची ॥ ११५ ॥ योषा शतपुष्पा हरेणुरेणुका...

निरूपितो गीति चनुष्टयेन स योगराजः पुर एतमन्यं ॥ उहीतिभिः साधुनिरूपयामो यमाहुराद्याः षडशीतिसंज्ञं ॥ ११६ ॥ यासा यदाहवा...
 सा सैर्ययाघ्रीयुगलोगाः ॥ पद्मा वरी विदारी श्रेष्ठा पंचोषण शुरु हिना ॥ योषा हरेणुति ताहस्तिकरामोदकी म...
 रशहीयेन्नरिवीरविद्विज्ञारवाऽऽवा ॥ ११७ ॥ दीपक द्यामयमहापंचाष्टि हारगंधाश्च दंती जोगकशरीरीरत हत्यकिरा...
 गजकर्णाः ॥ ११८ ॥ जाती पत्र फलैला नागश्री सजवेलाति ॥ पार्था विषा विषाणी सिंधुजकैडर्य जानरीहधि ॥ ११९ ॥

तिक्ता कडुकी हस्तिकरामजपिप्ली मोदकी जिमिती सुडी प्रसिद्धा शम्पाक भारग्वधः शटी कर्चूरः चेलरि रूद्रा रुकः वीरा काकोली रुद्रा...
 मोधा ॥ १२० ॥ दीपक द्यामयमहापंचाष्टि हारगंधाश्च दंती जोगकशरीरीरत हत्यकिरा...
 जोगकं मगुरु शृंगिक कंडशृंगी वीरतरु वेलातरु चक चराग दालचीनी इति नाम्ना प्रसिद्धः ॥ किरातो भूनीयः गजकर्णा हस्तिकरणी पद्मा शतपुष्पा...
 वजाती फलं च एतां नुटिना नाग केसरः श्री सजवेला वगं चेलं विडंगं पार्था सूर्यभक्ता विषा अतिविषा विषाणी मधुशृंगी सिंधुजसेधवं कैडर्य क...
 वरीकफिक...

मंदारमूलकनकक्षीरी हेमाहा चोकरतिना आख्याता विशाला इंदुवाहणी निगाहरिद्रा मुसली प्रसिद्धा पौष्करं पुष्करमूलं मार्गमपामागैः सर्वैः सुखं गच्छति ॥ १५ ॥
मासश्चापचः यदुक्तं स्रग्भयचक्रवर्तुलभाभाधवलकंदकृति ॥ १६ ॥ पृष्ठपर्यन्तं पिप्पली पिप्पली मूलचयचित्रकनागरमरिचकाथेचिः पुरः याया गुपामागैः सर्वैः सुखं गच्छति ॥ १७ ॥
पुरः एतैः सादिभिः यत्तु कर्तव्यं रसः पारदः चलिर्गंधकः मध्वं मध्वकं भुजं ताम्रं टंकणः सोभापसारः सुहाग इति प्रसिद्धाः अहिः सीसकं ताप्यं सुवर्णं पादिकं ॥ १८ ॥ यत्तु यत्तु यत्तु
शुद्धविषसंयुक्तैः कौशिकपादोन्मितैरिति ॥ कौशिकौ गुणुलस्तस्य यः पादश्चतुर्थः ततोन्मितैः परिमितैः एतैः सादिभिः आक्षिकाः कर्षिताः सन्तः ॥ १९ ॥ पिप्पामाक्षिकाः हतं च नेतव्यं

मंदारमूलकनकक्षीरिविशालानिमुसलि ॥ पौष्करमार्गसमेतैरेतैः सुखं गच्छति ॥ २० ॥ पृष्ठपर्यन्तं पिप्पली पिप्पली मूलचयचित्रकनागरमरिचकाथेचिः पुरः याया गुपामागैः सर्वैः सुखं गच्छति ॥ २१ ॥
लोभशुल्लेष्टं कनकं गाहिताप्यलोहैश्च ॥ २२ ॥ उद्दामतानुयातैः कौशिकपादोन्मितैरेतैः ॥ रुक्ताक्षिकास्तु गुटिका सेयाः सक्षोद्राः ॥ २३ ॥ यत्तु यत्तु यत्तु
पृष्ठातानुसुखाद्यस्थिसंधिस्थानु ॥ जातृरुत्रिककुक्षिश्रोत्रशिरः पृष्ठवंशस्थान ॥ २४ ॥ मन्थाललाटजोखभ्रूहनुसंस्थानप्रमेहस्थ ॥ आध्यात्मिकपु
राण्यजरापांडुहृत्पुष्पशूलानि ॥ २५ ॥ पश्चांनिमाद्यवातश्लेष्मकृतातीरनेकविधाः ॥ जित्वा रसायनगुणान् कुर्युर्वर्षाद्यतात्मना मखिलान् ॥ २६ ॥

तुदितं पृष्ठहं गुटिका सेयाः मध्वं यं प्रक्रिया पृष्ठपर्यन्तं पिप्पली पिप्पली मूलचयचित्रकनागरमरिचकाथेचिः पुरः याया गुपामागैः सर्वैः सुखं गच्छति ॥ २७ ॥
वतितावत्पाचयेत् ॥ ततः कर्षिताः चटिकाः कार्याः ॥ २८ ॥ धानुप्रविष्टयातानि सुकावपि पुनरस्थिग्रहणं चित्रिष्यास्थिगतवातजयसूचनार्थं चिकटपृष्ठवंशस्थोभातः ॥ २९ ॥ अत्र
मज्जरी पुराण्यजराजीर्णज्वरः ॥ ३० ॥ अखिलान् सर्वान् रसायनगुणान् दीप्तोपस्यसादिकात् यतात्मना जितेन्द्रियाणां वर्षात्संवत्सरतः ॥ ३१ ॥

रसोत्तमकमहा ॥ कंदमित्यादि नुबोचकलं अपत्रीय निष्काश्यतर्कीदित्यर्थः ॥ योषं विकटं मध्वं सौवर्चलं दीप्यं मज्जरी जराजीरकातनपंचमांशकलितैरिति तस्मै लभ्यते ॥ ३२ ॥
चमोक्षपंचात्रा पुराणोऽभागतैः कलितैः परिमितैः ॥ ३३ ॥ ततः प्रक्षरणानंतरं रुचकमूलं एतदुद्दामं शृतं काथं आयामोवाह्यायामोतराया मभेदेन दिवा धनुर्महधनुर्गोयधनुः
त्यर्थः ॥ विश्वाचिका भुजयोर्गंधा पवनकंदकोवातकंदकः ॥ ३४ ॥ रसोत्तमपिंडमाहा ॥ पंचकोलकेसादि पंचकोलकं पिप्पली पिप्पली मूलचयचित्रकनागरं ॥ यराचिकला पंचजना
सारः सुरभिः रास्त्रा जीर्युगंश्चेत जीरकसजीरके दीप्यं मज्जरी विपुषा होवेत् ॥ मन्थकोऽन्त्येतस्य घोषाशुष्का तित्तिरीकः प्रसिद्धः ॥ पटुपंचकं लवणपंचकं संधवसौवर्चलविषा

कंदनिरं कुरतुषं लभ्यते केशिस्त्रैकरात्रमपत्रीयविचूर्णितैश्च ॥ योषाक्षदीजरौरपिहिंगुमुक्तैस्तपंचमांशकलितैः सह कषमां ॥ ३५ ॥ मन्थान्तो
रुचकमूलशृतं पिप्पली पिप्पली मूलचयचित्रकनागरमरिचकाथेचिः पुरः याया गुपामागैः सर्वैः सुखं गच्छति ॥ ३६ ॥ पृष्ठपर्यन्तं पिप्पली पिप्पली मूलचयचित्रकनागरमरिचकाथेचिः पुरः याया गुपामागैः सर्वैः सुखं गच्छति ॥ ३७ ॥
जन्मस्वर्जकासुरभिजीर्युगानि ॥ धान्यदीप्यविपुषाः मूलकघोषातित्तिरीकपटुपंचकवाद्यैः ॥ ३८ ॥ राडिमंचसवचाकवरीकंसर्वतोपिचतुरासोतं ॥ स
र्विषानुपरिपिडितमेतद्वातरोगमखिलं विनिहति ॥ ३९ ॥ गुल्मत्रिगुणलक्षयशूलभ्रासकासहृदयग्रहहिकाः ॥ कोष्ठशीर्षविषमज्जरी शोषोपाद
विनिहंत्यचिरेण ॥ ४० ॥ रास्त्रादीपांतरोत्थां प्रसूतिपरिमितां सम्यग्मंभुल्लायोपकापादेन हीने जलइदमुचितैः स्निग्धैः नैका ॥ ४१ ॥ रास्त्रादीपांतरोत्थां प्रसूतिपरिमितां सम्यग्मंभुल्लायोपकापादेन हीने जलइदमुचितैः स्निग्धैः नैका ॥ ४२ ॥
स्तज्जलपलपुगं पाययेद्दोचपानान्नादिष्वप्येतदिष्टं विधिमपिचकुटीसंस्थिते राचरेतः ॥ ४३ ॥

इदं समाह्वयति ॥ यद्यपुष्करमूलं ॥ ४४ ॥ कवरी वायिकामगैराशतिप्रसिद्धा सर्वेभ्यश्चतुर्गुणोत्तिरं कुरवल्कलोरसातः लभ्यते सर्वेषां तोषते न परिपिडितं ॥ योषाक्षदीजरौरपिहिंगुमुक्तैस्तपंचमांशकलितैः सह कषमां ॥ ४५ ॥
तन्वाधिः ॥ ४६ ॥ त्रिगुणलक्षयशूलभ्रासकासहृदयग्रहहिकाः ॥ कोष्ठशीर्षविषमज्जरी शोषोपाद ॥ ४७ ॥ रास्त्रादीपांतरोत्थां प्रसूतिपरिमितां सम्यग्मंभुल्लायोपकापादेन हीने जलइदमुचितैः स्निग्धैः नैका ॥ ४८ ॥ रास्त्रादीपांतरोत्थां प्रसूतिपरिमितां सम्यग्मंभुल्लायोपकापादेन हीने जलइदमुचितैः स्निग्धैः नैका ॥ ४९ ॥
प्रसूतिपरिमितां पलद्वयमितो पादेन चतुर्थं जेत इदमुचितैः अस्मादुचितैः नैका ॥ ५० ॥ अनेकवायैः ॥ जलपलपुगलं काथस्य पलद्वयं एतत् ॥ ५१ ॥ अनेकवायैः ॥ जलपलपुगलं काथस्य पलद्वयं एतत् ॥ ५२ ॥

योचंका

॥१०६॥

अन्नमियादि सर्पिषा घृतेन सह अन्नमलवरां गोधूमशालिप्रभयं हितं मतितीव्रगदसप्ताहतिप्रोक्तं यावदुष्णाय भावतावत्तदमुदि
जोषचीतीति यावत् तदुत्थं तदुत्थं चूर्णं घृतमुक्तं आक्षिप्तं कर्षमितेना पुरुषः। आवत्ताये यत्प्रतिममियाप्यस्यैव। चतुरासा
संध्यस्थीत्यादि वातामयो वातयाधि कार्श्यम कृता काह्यम श्यामता पिशितं मोसे अस्मै रुधिरं उपजातान् उत्पन्नान् मपाकरो
यादि अर्कः मंदारः भाक इति प्रसिद्धं त्रिगुंडी मेउडीति प्रसिद्धा शटीधनूर शटीक रूरा दारुदेवदारु त्रिकुंभोदंती सिधुजं सैधवं त्यातधावीह दोषीहिया
म्यामलकीति केचित् विषममते मतिश्चित्रकः ॥१०७॥ उदन्वफलेन समुद्रफलेन अनुयाते युक्तैः पूतीकः करंजः तिलैरंडपूतीकजाता हिता दीरणा तां जेउडी मया

अन्नं गोधूमशालिप्रभयमलवरां सर्पिषे घृतं हतिप्रोक्तं सप्तातितीव्रगदइवमुदितं यावदुष्णाय भावः ॥ रास्त्राभिना चूर्णं घृतं मया मजं स
कंताः ॥ यत्तापे योयामनेव मासांश्चतुरइह मजेदस्त्रशीतोदकाति ॥१०८॥ संध्यस्थी वातामयकार्श्यकाह्यलिंगवगात्यकिमिदं तया ॥ यो
षाविशेषातुगमोपजातानपि प्रयोगो यमपाकरोति ॥१०९॥ कषायैः समूलार्कं त्रिगुंडिधूर्तप्रजातैः शटीदारु रास्त्रा त्रिकुंभैः ॥ विरतं तस्य
तथात्रिविधाग्नित्रिकइति तैः कुष्ठमुभिश्चकैः ॥११०॥ उदन्वफलेनानुयातेस्तु तैलं तिलैरंडपूतीकजाता मिहैकं ॥ विपक्वं चोस्तं मंकाते
त्यंतथाः सेपका ईवभेदादिरोगान् ॥१११॥ प्रसारणी गोशुरपंचमूलीयुगाभ्यां धा मृतवसिचर्य ॥ पुनर्नवासेर्यवलात्मगुप्ता रास्त्रा सुलं गाजलपि कुंभैः ॥११२॥

दः अर्द्धांस्तंभः आदिशयेन अन्ये वातजो गार्धो ध्याः ॥११३॥ प्रसारणी तैलमाह ॥ प्रसारणीत्यादि प्रसारणी स्वताज्जा प्रसिद्धा पंचमूल युगंदशमूलं अमृतवली गुंडी चरी अताचरी सैर्यः स
हचरः कटसरैया इति नाम्ना प्रसिद्धा यत्तावाद्यालः चरि आरा इति नाम्ना प्रसिद्धा आत्मगुप्ता कपिकटु गुलांशाः तुलापरिमिताः पला नो शतं तुला निदिष्टा जलपडि कुंभे इति जल
वादशोरो गार्धोः कुंभपर्याय इति माना ध्यायेग्रंथकृत् ॥ कचिरद्रोण इयेन कुंभो भवति यदुक्तं द्रोणालुदिगुणाः श्रुयो विजेय कुंभ एव चेति ॥११४॥

कोलेः शुकवदौ कंसमिते प्रसेकं चतुःषष्टिपलपरिमितैः तस्मिन् काथे घटावशिष्टे द्रोणाभावे सवशिष्टे सुक्तं कांजिकं भेदतत्तक्षरां ॥ यन्मत्वादिशुचौ भांडे सगुडसौ दका
न्यराशौ चिरावस्थं सुक्तं चेतदुच्यते इति मूलकां चतुमूलकखरसैः तदभावे शुकमूलककाथैः ॥ मत्तुदधिजलं मारनाले गोधूमे स्विनैः कृते कांजिकं पात्रोन्मितैः चतुःषष्टिपलमितैः तै
लं तैलस्य चतुःषष्टिपलं ॥११५॥ कुष्ठेयादि मरुणा मजिष्ठा चारिदोमुक्ता चोतः प्रसिद्धा गालोमदनपलं विजातं दालावकपत्रं उपाचवा मधुकं यदीतधु अष्टवर्गः दशमूलवत्पादि भाषिक
जीवकर्मका कोलीनिदायुगमर्दि रुद्धिभिः अष्टवर्गः समुद्रिष्टः पित्तजिह्वं हरा परं इति ॥ शृंगाटः सिंधारा इति प्रसिद्धः दोतोदमनकः ॥ अनलो मत्तातः दारुदेवदारु दिप्यद्वयवान्यजमोदे अवमुक्त

कोलेः कुलथैश्च यवैश्च कंसमिते पचेत्तत्र घटावशिष्टे ॥ पात्रोन्मितैः सुक्तं मूलकां चतुमस्तारनालैः सह तैलपात्रं ॥११६॥ कुष्ठारुणाचारिदयो लमालविजातको
गामधुकाष्टवर्गैः ॥ शृंगाटदोतातलदारुदीप्यद्वयाय कर्चूरनिशानरैश्च ॥११७॥ सश्रेयसी सिहक देवधूपस्य काकमिष्टैः सषड्वर्गैश्च ॥ शृंगीजटा
चोरकसेरुकायो मूलैर्विसशारपट्टतमैश्च ॥११८॥ सशीतघोषातलजीरकास्त्रयुक्तानतैः शुक्तिमितैर्विपाचं ॥ प्रसारणी तैलमिदं हि वातानां विधावि
कागध्रसिर्दितादीन् ॥११९॥ सपक्षघातो हरतु ग्रहादीनायामतूनीयुगवृद्धिरोगान् ॥ जरानिला सक्षयभंगचक्षुशिरः श्रयोती श्वजपसयश्च ॥१२०॥

कुष्ठारुणाचारिदेयचारिदग्रहो कृते पुनरुदग्रहणतमुक्ताया भागद्वयं गालमिति भावः त्रिशा हरिद्रा नखः श्वताज्जा प्रसिद्धं गंधद्वयं शुकिसदृशं ॥१२१॥ श्रेयसी गार्जपयली सिहक शिलारसदे रूयः सर्ज
सः सृका अलं कोपिका रुमिजो विडो यडपरां यदकटु शृंगीक कंठशृंगी जटा मांसी चोरः चोरक सुगंधद्वयभेदः कलेहकश्चिचोडकः मयः अगुरु मूलं पुकरमूलं विसंयुक्तं ॥१२२॥ शीतं चंदनं घोषाशतपुष्पा नलपोटागलं नलकारं परिशेष्य अनलं श्विक इति याख्यं विसनलेति ग्रंथांतरपाठविरोधात् अलं कुंभ उपाचवा ॥१२३॥
मितैः अर्द्धपलपरिमितैः ॥१२४॥ रुद्धिकुरडः जरावाहकं अत्रिला खंवातरक्तं क्षयः राजयश्मा भंगस्थिमंगः ॥१२५॥

यो चं का
॥१७॥

नारायणतैलमाह ॥ अश्वेयादि अश्वगंधा सिहीयुगमं कंठकारी हयं मातुरोचितं मोघा पाटलि कडंगः स्यात्ताकः अरिष्टात्रिंशः अग्निमथोः रसाः दुग्धेः वत्सतिवले ॥
सुरो गोशुरः शुरो गो कंठ के शुर इति राजनिघण्टुः पञ्चाश्वमिति प्रये कंठ उपले चार्धहे जलद्रोणो कं सत्रये चतुःषष्टिपलत्रये ॥५७॥ काथनुत्ये कं सपरि मिते कं सश्वतुः षष्टि
ते गो दुग्धे काथनुत्येः थं कं सतैला तुले भीरुतो ये च कं भीरुतो ये अतावरीरसे औले ये हरीला इति व्यातगंधद्रव्ये लाः सूक्ष्मे लाः अश्वभिधाः अश्वगंधा शीतचंदने मासी ज
सो देवदारु चोषा शतपुष्पा ॥५८॥ वं नगरं व्याधि कुष्ठं पली चतुष्कं जालपली १९ अश्वपली २ मुहपली ३ माषपली ४ घामिकाणां द्विपलमिता तो मया हनू रता माः मन्वास्तु सुतमः उरुस्तमः ॥

॥५८॥

अश्वसिहीयुगममातुर मोघा कडंगारिष्टाग्निमंथावलेदे ॥ सारिण्यामंडशुराश्वेति पाच्यं पत्न्यामंत दार्यहे कं सत्रये ॥५९॥ गो दुग्धे काथनुत्येः थं कं सतैला तु
ले भीरुतो ये च कं भीरुतो ये औले ये लाः अश्वभिधा शीतमांसी सिधूद्रतामस्य चोषा वलानां ॥ रास्त्रा वक्र्याधिपली चतुष्कं सयुक्ता नां घामिकाणां पथकं ॥ पक्षपाद्या
मन्वा हनू रस्तमैडलं कुजतामंगशोयं ॥६०॥ रुविश्वाची गंधसी पार्श्वशूलश्चैत्यं चैतनाय नाभ्यंगयानैः ॥ हन्यादश्वे भादिवातां श्वतैलं यवैरुक्तं तद्धि
नारायणार्यं ॥६१॥ दशमूलवलात्रया निशिमुत्रिचंदकोत्तपुनर्नवाकरंजा ॥ वराकुरुदसारिवाक्युगमात्तवली शुरपीतुजीवनीया ॥६२॥ ६ ॥

रुस्तेमश्चैडलं वाधिर्यं एडस्य भावस्यैडलं ॥६३॥ रुक्पीडा विश्वाची मुजयो व्यर्था ॥ न केवलं मनुष्यस्यैव यात व्याधिरतिराकरोति ॥ किंनु प्रभावाद्वादी नामपीत्याह ॥ मध्ये भादीति ॥ अश्वो घोटकः उभो हस्ति ॥
दिश्याद्यगोमहिषादिपशुग्रहाणः ॥६४॥ महा नारायणतैलमाह ॥ दशमूलेत्यादि बलात्रये वत्सतिवला तागवलाः तयवला पीतपुष्पाः भतिवला श्वेतपुष्पाः नागवला गोशुरतेजुला अतिश्विचकः जि
शोभोजनः चिरुतः चिमंडी अंकोत्तं डेरा इति व्यातं वराकुरु भलतः मदः कुष्ठं अर्कयुग्मं मंदारयुग्मं श्वेतपाटलपुष्पमेदनः अमृतवली गुडुची शुरो गोशुर जीवनीय जीवनीय इति ॥६५॥

चतुलाक्षहेमधत्तः रकीपाठा कुरंद पीतसिंदी सुरसा श्वेतातुलसी स्तुकलुही नपयक्षकः नारायणः भामगुप्ता कपिकहुः मभयाः हरीतकी अशोविभीतकः विसं स्थानपद्ममूलं
तिप्रसिद्धा गिरिकर्णी अपराजीता मार्ग अषामार्ग मुंडी अलंबुषा ॥६६॥ सरली पसारली पतसः कंठकिफल कटहर इति नाम्ना प्रसिद्धा ॥ मज्जजन्मशैलेयं पाथा आदिसंभक्ता हा
ह्मातुलसी असुत पीतसाल अमरदुदेवदारु चोषा शतपुष्पा दिजयष्टि मार्गी बालपत्रः खदिरः ॥ द्वितीया हरिद्रा दारुहरिद्रे ऐद्री इंदुवारुणी ययनी कार्पासिका मधुस्रवाश्वी ॥६७॥
रुकरंज सिधुवारो निर्गुंडी अश्वपुष्टः काक तस्य जंघा काक जंघेति यावत् नीलिति नील इति भाषया प्रसिद्धा कासमर्दः कसौ दी इति नाम्ना प्रसिद्धा ॥ शरवा शरवपुष्पी गजभक्षा शक्षकी एथ

जतुहेमवकी कुरंद सस्त्रा सुरसा लुडु पयक्षका भगुप्ता ॥ मभयाः क्षयवासका श्वगंधा विसहिंस्त्रा गिरिकर्णी मार्ग मुंडी ॥६८॥ सरली पतसा मज्जजन्मपाथा
हरिमज्जसनामरदु चोषा ॥ द्विजयष्टि मधूक बालपत्र द्विनिशैंद्री ययनी मधुस्रवाश्व ॥६९॥ कटुतुंवी कुवेर सिधुवारैः सह दंती वरुणा स्वपुष्टं
द्या ॥ अपि नीलितिका समर्दं शंषा गजभक्षा एथ गामिका विपचा ॥७०॥ सलिलेष्टगुणोऽपिशोषितेऽस्मिंस्तिलते लं च यो हव कृतैः ॥ विषवेरु
नतश्चतुर्थभागं सवरीवारिसमूलकोदकं तु ॥७१॥ यवमाषकुलस्थमुहयूषैर्दिगुणां शैथन्याः जगोपयोभिः ॥ फलिनी सुरपद्मकद्विबीरा सस्त्रा योजनं गहिता विजैते

गामिका एथ कपलपरिमिता विपाचा पत्न्याः सलिले जले भष्टगुणिते ॥७२॥ अंघ्रिशोषिते चतुर्थोऽंशे त्रयोविंशे भस्मिन्काथे उरुचूकतैलं एरंडतैलं तैलं किंयना नपयसित्याः श्रुततश्चतुर्थभाग
मिति काथस्य यश्चतुर्थोऽंशे तनमित इत्यर्थः सवरीवारि अतावरीरससरीहितं ॥ समूलकोदकं शुष्कमूलकाथसहितं ॥ मज्जजन्मशैलेयं सश्वतुः सलिलेष्टगुणोऽपिशोषिते ॥
ए ॥७३॥ दिगुणां शैथन्याः एथ दिगुणाः फलिनी प्रियंगुः सुरो देवदारु पद्ममं पद्मकाष्ठं द्विबीराः काकोली क्षीरकाकोली सरलः सस्त्रा पूर्वस्यादि विजैते ॥
सा जोहिताः मंजिष्टा विजाते एलायक पत्राणि ॥७४॥

यो च का सिद्धैरनैरिष्यादि ॥ यथास्वः स्वमनतिक्रमेति यथास्वः रोगाद्यवेद्यसिद्धैः भौषधसिद्धैस्तैः भव्यैस्तैर्वा यश्चोदप्रापूर्णवश्च प्रमाणा पूर्णप्रमाणोदप्रापूर्ण
 ॥१०॥ मुञ्चुरितियाचत आस्थानस्थितिपयंतः तां वलसेवी तां वलचर्वकः आकंठपर्यंतं तैः पूर्णद्रोणपुपवेजने दोषमाह ॥ द्रोणीहत्यादिपादि अग्निजातरमनलं ॥ १० ॥ विस्मय
 रोगस्य आसने उपवेजने पंचसहस्रमात्रावरमध्यमात्रिसंख्यसहस्रमात्राहीना ॥ मात्रासहस्रोत्तरं मूत्रं तैः विधानेन सवसा किं नुद ॥ यथास्वमुद

सिद्धैरनैर्वा यथास्वतु वश्चोदप्रापूर्णवश्चिन्नो जिघत्सु ॥ भातिष्ठेदास्थानतां वलसेवी द्रोणीहत्यादिमाकंठपूर्ण ॥ १० ॥ मात्रासहस्रोत्तरं मूत्रं ॥ १० ॥
 तैः विदध्यादुदितं यथास्वः ॥ स्वस्थासने पंचचतुस्त्रिसंख्यसहस्रमात्रावरमध्यहीना ॥ १० ॥ जलं न मध्येतृषिपेयमत्र संमर्दयेत्तात्रमथोत्थितोत्था
 ॥ गुर्वन्नश्रीतोदकजागरस्त्रीसुखानिवर्जोतिहिताथिनात्र ॥ १० ॥ हिमासंतदाहुर्यरंसाईमासंतो मध्यमूत्रं त्रिसमाहमेतत् ॥ हितं स्रुतिका
 याभपीदं विधानं चरन्नुते यन्नरस्तददा ॥ १० ॥ यलवर्णसौकुमार्यैः युक्तो मुक्तो वलीपलितैः ॥ अग्निजादिरोगजातेरभिज्ञस्याद्युतायजीवी च ॥ १० ॥

तमिती विधिसूत्रैर्गण्यं देयादिना कथितं ॥ इदं च रोगविषयकथनं ॥ १० ॥ जलमिष्यादि ॥ अत्र तैलद्रोणपुपवेसनसमये मध्येतृषिजातायां जलं न पेयं भव्याः तैः न द्रोणाः उत्थितः उत्थानो
 नेतरंगां जंशरीरं समर्दयेत्परितो मर्दयेत् यदुक्तं न ततः उत्थापमृदुलचर्मासनगतः सुखममर्दयेत्परितो गात्रं पादाघातेन वा पुनरिति स्त्रीसुखं सुरतं ॥ १० ॥ धरं प्ररुद्धं इति
 कष्टं इदं विधानं तैः द्रोणीविधानं चरनकुर्वन् ॥ नरः यदनुते प्राप्नोति तद्वयं दामः तदेवाह ॥ १० ॥ कलवर्णस्यादि वलित्यकसंकोचः पलितं च शोकोक्तं ॥ १० ॥

वातविधंसनरसमाह ॥ सूतेसादिः सूतः शुद्धः पारदः मयोलोहमसः ॥ वलिर्गंधकः नागः सीसकं ॥ गगनं अभ्रकं ॥ कणापिप्यली टंकरोत्तौ भापभारः ॥ सुहागा इति प्रसिद्धं शुंठी तीक्ष्णपुक्विष्यौषध
 तं पृथक् भाक्षिकं प्रत्येकं धर्मितं इदं सर्वं यामं महरं संचूर्ण्य सम्यक् चूर्णीयत्वा भस्म तं शुद्धं विषं सार्द्धं चतुःसुवर्णं सार्द्धं चतुः ॥ १० ॥ कर्षपरिमितं भस्मिन् भौषधसमूहे क्षिपेत्तदद्यादिति भावः ॥ विधिः
 न्यारात्तयोषादिजनितैः तोयैर्भाषयेत् ॥ योषत्रिकद्वयरात्रिफला माटरुष्यः वासा भंगः भंगराजः अर्कमंदारः हाद्येधचूरः ॥ अर्कहाटः आकारकरमइति अन्ये वदन्ति ॥ १० ॥ दहनश्वित्रकः मनीषात्रि

सूता यो वसिनागवंगगनेतामं करणाटंकरोत्तौ तीक्ष्णपुक्विष्यौषधं पृथगिदं संचूर्ण्य यामं क्षिपेत् ॥ अस्मिन् सार्द्धं चतुःसुवर्णं ममृतं त्रिस्त्रितो भाषयेत्तोयैर्वा
 ॥ १० ॥ षवराटरुषजनिभिर्गार्कहाटोद्भवैः ॥ १० ॥ तिर्गुंडीदहनोद्भवैरपि मनोधात्रीरसैराद्रेका नोयैर्निबुजलैः पृथगिति स्याद्वातविधंसनः ॥ वाताशेषगदाग्निमां
 द्यजठरस्त्रीहग्रहरणादिषु प्रोक्तो माषमितो हितोषधयुतः सौरव्यायमुरग्यारसः ॥ १० ॥ प्रसुप्तसंमितं त्वचंसजो फकं पशूलितं ॥ विवर्जयेत्तु माहतामयैरुप
 दुतं नरं ॥ अतिगूढविधिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां ॥ बुधलक्ष्मणनिर्मितौ च ॥ अतिप्रतिघाता इति योगवेदिना यः ॥ १० ॥ विस्माचये
 दस्ममनेकवारं वातास्त्रिणाः स्निग्धतनोर्नरस्य ॥ अग्न्याल्पशोनातिचलेन चांगम्लानौ नरुक्षस्य तथाः वलस्य ॥ १० ॥

त्रीषातालमवराष्ट्रीप्रसिद्धाः हितोषधयुतइति तत्र द्रोणोचितानुपानयुक्तः ॥ १० ॥ अथास्वाध्यायान्याधिनमाह ॥ प्रसुप्तमित्यादि प्रसुप्तसंमितं त्वचमिति स्थर्जज्ञानरहितसंमितं ॥ अतिगूढविधिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां ॥ बुधलक्ष्मणनिर्मितौ च ॥ अतिप्रतिघाता इति योगवेदिना यः ॥ १० ॥ विस्माचये
 वातव्याधिरुपदुतं पीडितं विवर्जयेत्तत्त्वजेन चिकित्सायां चिकित्सक इति शेषः ॥ १० ॥ अतिगूढविधिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां ॥ बुधलक्ष्मणनिर्मितौ च ॥ अतिप्रतिघाता इति योगवेदिना यः ॥ १० ॥ विस्माचये
 ॥ १० ॥ श्री ॥ वातव्याधिविशेषत्वाद्वातव्याधिविचिकित्सितमनुवातरक्तचिकित्सितमुच्यते ॥ विस्माचयेदित्यादि स्निग्धतनोः स्निग्धशरीरस्य वातास्त्रिणां वातव्याधिरुपदुतं पीडितं विवर्जयेत्तत्त्वजेन चिकित्सायां चिकित्सक इति शेषः ॥ १० ॥ अतिगूढविधिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां ॥ बुधलक्ष्मणनिर्मितौ च ॥ अतिप्रतिघाता इति योगवेदिना यः ॥ १० ॥ विस्माचये
 कवारं वरुणं वातव्याध्याः अत्यल्पविस्माचयेत् ॥ अथयादृशो वातरक्ते रक्तं न ह्यायंतदाहः अतिचले वातचहुले अवलस्यदुर्बलस्य ॥ १० ॥

यो. चं. का.
॥११३॥

महाध्यातारकलशमाह ॥ मूर्द्धायादि मद् पूगी कलम शरो नेव मज्जता ॥ कोथ पूराति भाव ॥ संकोच ॥ मांस संकोच ॥ ३३ ॥ अतिगूढे त्यादि च नास्व प्रतिधाता ॥ अतरु प्रतिधाता ॥
३३ ॥ इति योग चंद्रिका विलासे वातरक्त चिकित्सित ॥ इति कायतंत्र ॥ पटोले त्यादि भभया हरीत की ॥ वारि दो मुस्ता ॥ अरिष्टो निव ॥ यष्टी ॥ यष्टी मधुकं ॥ एका कवा ॥ क ॥ जिष्णु यात का ॥
रघुः सर्व ज्वर हर ॥ जर घ्न धूप माह ॥ कोशिको गुग्गुलु ॥ अरिष्ट पत्रे निव पत्रे इ भमे वा जिन ह ॥ सिमे यो अश्मे ॥ याधिः कुष्ट ॥ ताप सुवर्ण माक्षिक ॥ ससर्पिः गो घृत सति ॥ क ॥ इति स प ॥ सा ॥ प ॥ ॥ को
गय मिषाते ॥ इति वचनात् गय सर्पिः ॥ ११ ॥ अशोकं त्यादि ॥ अशोक रोहिणी कटु की ति प्रसिद्धा ॥ सिता मधु घुता ॥ शर्करा शौद्र युक्ता ॥ तदीय क ॥ कले पत्रे मशोक रोहिणी क ॥ कले पत्रे ॥ ३३ ॥ टंगी त्यादि ॥

मूर्द्धा मद् ज्वरात्ते ॥ स्वप्ने यदा तशो रितं वर्ज्य ॥ युक्तं शिरो गृहोर्द्ध्वा तैः सस्फोट कोथ संकोचैः ॥ ३३ ॥ अतिगूढ विधि प्रकाशिका याम गदं कार च को
रतो धिकायां ॥ सुधलक्ष्मणा निर्मितौ च नास्व प्रतिधाता इति योग चंद्रिकायां ॥ ३४ ॥ इति कायतंत्र ॥ पटोला मया वारि दारिष्ट्य यष्टी कवा यस्व शो
ष ज्वर घ्न ॥ शिश्रुतां ॥ व वा कोशिकारिष्ट पत्रे भमे वा जिन या धिता यैः ससर्पिश्च धूप ॥ ११ ॥ अशोक रोहिणी जयेत् सिता मधु घुता ज्वर ॥ तदीय क ॥ कले
पत्रे ज्वराति दाह हर ॥ ३३ ॥ शृंगी कणा वाद्य विषा यया स चूर्ण शिश्रुता मति का स हरि ॥ शौद्रेण शृंगी च पला युता वा विषा तु का स ज्वर वाति हं ॥ ३३ ॥
शृंगी कणा घन विषं मधुना तिसार ॥ आस ज्वर ति व मि जि नि य तं शिश्रुतां ॥ विच्छेद्वी ज ध नि का जल धात की मिर्ले ह स्ति रीट मधु युक्त तथो पदिष्ट ॥ ३३ ॥

गी कर्कट शृंगी ॥ कणा पिप्ली ॥ वाद्य पुष्कर मूलं ॥ विषा अति विषा ॥ अन्य जायुक्तं ॥ पुष्कराति विषा शृंगी मागधी धन्या स कैः ॥ तद्वर्ण मधुना लीठं शिश्रुतां पंच का स नु त इति ॥ शौद्रेण त्यादि ॥ शौद्रे
धुना शृंगी च पला मया युता युक्ता ॥ विषा अति विषा ॥ वाग्भटे पुक्तं ॥ मधुनाति विषा शृंगी पिप्ली र्लेह ये शिश्रु ॥ एका याति विषा का स ज्वर रुद्धि रुप दु त मिति ॥ ३३ ॥ पाल चतुर्धिका
त्यादि शृंगी कर्कट शृंगी ॥ कणा पिप्ली ॥ रघु ने मुस्ता ॥ विषा अति विषा ॥ धुत मा हारा दे क व च न त्वं न पु स क लं च ॥ अर्तिः पीडा नित्य त म व श्यं ॥ विच्छेद्वी त्यादि ॥ विच्छेद्वी म पक्ष विच्छेद्वी ॥ इति
धनिका धान्य कं ॥ जल मुयं ॥ धात की धात की पुष्पं ॥ तिरी दो लो धं ॥ तथेति पूर्वैः क गुणा ॥ अन्य जायुक्तं ॥ धात की विच्छेद्वी धान्या क ॥ शौद्रेण चाल क ॥ लेहः ॥ शौद्रेण चाल ना ज्वरा तिसार ॥

शिरीषादि

मदे त्यादि मदा धात की ॥ तिरी दो लो धं ॥ सारिवा ॥ उपल सारिवा ॥ नमस्करी ॥ सारु इति प्रसिद्धा ॥ मदा तिरी दे स च मदा शिरीष इति पां ह भिं स ग्ग थां तर विरोधात् तथा च तं चो तरे ॥ त मंगा धा
रिवा मि श्रु तं जने ॥ दुर्धरे पि शि शौ र्दे य मति सारे स माक्षिक मिति ॥ ५ ॥ गजे त्यादि ॥ गज कणा ॥ गज पिप्ली ॥ जल दुदी च ॥ शारो लो धं ॥ मधियादि मदा धात की रसः काथ ॥ वरु धिता
का तिसारे परे अर्थ उचित ॥ हेन ॥ ६ ॥ पाठे त्यादि ॥ पाठा पाठी ति प्रसिद्धा ॥ वेधं विडंगं ॥ वरा विफला ॥ मधु ॥ धान्या कं ॥ धात की ॥ मदा ॥ विषा ॥ अति विषा ॥ शृंगी ॥ कर्कट शृंगी ॥ त्रुटि ॥ सुक्ष्म ला ॥ ध
कटु तुल्यै सु य परिमाणे ॥ तिरी तो लो धं ॥ दीप्य कमज मो दा ॥ विपुषा ॥ हनुषा ॥ आम मज्जा ॥ आम वी जे निरस्थि ॥ अष्ट द्यल रा श्वि का विजयि कै रिति ॥ अष्ट भाग ॥ अश्व गंधा ॥ त्रुटि ॥ शारो लो धं ॥ विजये
मदा तिरी ट सारिवा नमस्करी श्रु तं जलं ॥ मधु घुतं शिश्रुतां म तं सु दु र्द रा तिसार जि ॥ ५ ॥ गज कणा जल शार मी रितं शिश्रुतां ति सृ ति ज्वर शो त
ये ॥ मधु युतो पि च विच्छेद्वी मदार सः सरु धिरा ति सृ ता वु चितः पर म ॥ ६ ॥ पाठा वेध वरा धात कि विषा शृंगी त्रुटि शूषणो सु लो ॥ तिरी द दी
प्य विपुषा मुस्ता मज्जा युतैः ॥ अष्ट द्यल रा श्वि का विजयि कै श्वेता समै रित्य ये चूर्णः सा ति सृ ति ज्वर श्व स न जि ॥ ५ ॥ शारो लो धं ॥ विजये
ह ॥ १ ॥ शारु जी त योष च या श्व गंधा ताली सल क्षी रि का कुष्ठ जी रै ॥ मूलो पे तैः स सितैः स र्पिषा यं ले हो चाल स्यो पदि ॥ ३ ॥ शारो लो धं ॥ विजये
अजीर्ण का सता पह लो ग पुष्टि कर्कट ॥ अशोष दोष शोषणो विशुष्य तो ति सं मत ॥ ६ ॥ जाती पल्लव पुष्पं शौद्र युतं स ॥ ३ ॥ शारो लो धं ॥ विजये
जलेन ता र्थ्य गुड पा के लिष्ट मुदिष्ट ॥ १० ॥

श्वेता शर्करा ॥ समै रित्यैः ॥ सर्व चूर्णं समा शर्करा इत्यर्थः ॥ सा ति सृ ति ॥ सा ति सार ॥ श्व स न ॥ श्व स ॥ का र्थ्य क श्वे ॥ १ ॥ शारु जी ते त्यादि ॥ शारु जातं ॥ स्यात् क प व न मा ॥ त स ॥ शारो लो धं ॥ विजये
शारो चना ॥ मये तु ॥ वरु क्षी रि का ॥ ति रुर इति ना म्ना प्रसिद्धं व सि ग्ग य माह ॥ मूलो पे तै रिति ॥ पिप्ली मूल मु तैः ॥ स सितैः ॥ समी ची न शर्करा यु क्तैः ॥ र्पिषा यं ले हो चाल स्यो पदि ॥ ३ ॥ शारो लो धं ॥ विजये
ह ॥ अजीर्ण का सता पह ल ॥ शोषणो ना म क ॥ विशुष्य त ॥ रु शतां प्रा प्त वतः ॥ चाल क स्य अति सं मतः ॥ अति हि त मित्यर्थः ॥ ६ ॥ जाती त्यादि ॥ जात्या पल्लवं ॥ पुष्पं ॥ शौद्र युतं ॥ स ॥ ३ ॥ शारो लो धं ॥ विजये

यो. चं. का. स्लेत्यादि-स्ला-जुटि-सिंधुसैधवं-करापिपली-उषरांमरिचं-अर्भकजनस्य-शिशुजनस्य-अतीवतीव-अत्यर्थ-दु-सहं-दुतेजीघ्रं-अयत्रायुक्तं-कलोपरा-
 ॥११४॥ ग्रहेप्रयोक्तव्य-शिवामोलेहउत्तमशति-स्लेत्यादि-रामठंहिगु-वाहीकंहिगुसमठमित्यमर-हंजिकाभागी-हंजिकाब्राह्मणीपद्याभागी-ब्राह्मणयधिकसमर-
 सुतोष्टतुक्त-महार्ति-महतभूलं-महातिरितिपाठेभूलंमृग्यं-पयसा-जलेन-सुखोद्येन-ईषदुद्येन-वापसांतरेष्टतपीतउद्योदकेनया-नत्रांतरेष्ट-
 लिहेत-आनाहंयातिकंभूलंजयेत्तोयेनवाशिशुरिति-हंजिका-कंजिकासमानार्था-॥११५॥ कृष्णोदत्यादि-अमरदारुदेवदारु-कलिग-द्रव्य-तैलं-तिवतं-तथेति-आपहं-उषरांमरिचं-॥११६॥

एलासिंधुकणोषणौ समधुभिर्लेहः सितासंयुतो हन्यान्मूत्रविबंधमर्भकजनस्यातीवतीव्रंद्रुते ॥ स्नानमठहंदिजौषधं ॥ ११० ॥ लेपेन शोथोपह
तोयानाहमहार्तिजिघ्रषयसापीतः सुखो ह्येनयः ॥ १११ ॥ कृष्णोऽबीजामरदारुमुस्तकलिंगकास्तैलयुताः शिशूनां ॥ लेपेन शोथोपह
राविलीढंतथोषणं गोमयनीतमुक्तं ॥ ११२ ॥ धवरुमिष्टकुष्ठजः कषायकोवराहतः ॥ शिशोरशोषस्त्वगामयानयं निवर्त्यते ॥
११३ ॥ निशानिशांतधूममुक्तलिंगराजिकामयैः ॥ प्रलेपनं तु तक्रयुग्विचर्चिकादिजिघ्रिशोः ॥ ११४ ॥ तित्तातिक्तकषायां ह्यनुहंता
दारुसारिणामूरीः ॥ मुस्तोऽबीजमुक्तानिर्दिष्टास्तन्यदोषघ्नः ॥ ११५ ॥ सिद्धार्थकोलमूरीजं चूलाग्योषदारुपाठाश्च ॥ सफलत्रयाः प्रदिष्टास्त

ध्वेत्पादिध्वत्त्वनाम्नाप्रसिद्धोऽर्थः ॥ रुमिप्रोविडंगं भवगाहत्त्वानतः त्वगामयान् कुष्ठात् भयंकषायककाथः ॥ १३ ॥ निशोत्पादि निशाहरिद्रनिशांतधूमो गृहधूमः कलिगंडूद्रयः
 यः कुष्ठं विचर्चि क्काकंडूति मेदः ॥ भादिशब्दात् त्वगामयग्रहणः ॥ १४ ॥ तिक्तेत्पादि ॥ तिक्ता कडुकी तिक्तको भूतिवः ॥ अमृता गुडची ॥ दाहदेव दाह मूषा मधुरसा इंद्रवी जंद्रयवः ॥
 दुग्धा मयहरा ॥ मानुर्दुग्धं स्तन्यं वाग्भट्टेषु क्तं ॥ पाठाश्रुं मृताति क्ततिक्ता देवा क्तसारियाः ॥ समुस्तमूर्वेन्द्रयवाः स्तन्यदोषहरा परः ॥ १५ ॥ सिद्धार्थत्पादि ॥ सिद्धार्थश्चेतसर्वपाकोत्तः
 वः कले दाहदेव दाह फलत्रयत्रिकला ॥ वाग्भट्टेषु क्तं स्तन्यं वाग्भट्टेषु क्तं जं बूत्य रुदाह सर्वपाः ॥ सपाठामधुना लीलाः स्तन्यदोषविवर्जिताः ॥ १६ ॥

वचेत्यादि ॥ आमयः कुष्ठं ॥ अभया हरीतकी रजशूर्णं पयोभिस्तनौ हरीतकी वचा कुष्ठकं माक्षिकसंयुतं पीत्वा कुमारस्तनौ न मुच्यते तालुकंठकादिति वचनसंज्ञादात् ॥ अचिरे
 लुकंठकादिति ॥ तालुकंठकनाम्नो रोगात् ॥ तत्रैधरात् तालुमासे कफः कुष्ठं कुहते तालुकंठकं ॥ तेन तालुप्रदेशस्य निस्सता मूर्द्धि जायते ॥ तालुपातस्तनदेवः कृद्वातपानशकु
 कंठस्य रुजाग्रीरादुद्धरतावमिरिति ॥ १२ ॥ रुकीत्यादि ॥ रुकीपाठा उभयरात्रिः हरिद्राद्वयं चूषणं त्रिकटुः विल्वमध्यः अपक्वकिंनरफलस्य मध्यः वयवः रुश्मिकांती रुश्मिद्वया
 दोमुस्ता मृद्भोग मृत्तिकाभयो रोगः पांडुरितियावत् ॥ १३ ॥ शिलेत्यादि ॥ शिला मन् शिला शैलनाभिः नाभिं शरव इति ख्यातः ॥ कृष्णापिष्यती तार्क्ष्यं त्रौतं रसांजने कुकुर इत्यादि ॥ आ
 लेपाज न इति ॥ अक्षौले पेः जने च ॥ रुहत्या व्याघ्राः त्वक्वक्लं त्वतोर्द्धांशकेन अर्धभागेन भंजने न रसांजने न युक्ता भतिशक्ता ॥ १४ ॥ ज्वरादिद्वित्या ज्वरादिषु रोगेषु यद्विषजितं औ

यसमयाभयारजोमधुप्लुतं शिशुर्लिहन् ॥ पयोभिरेवमुच्यतेऽचिरेण तालुकं कंठकात् ॥ १७ ॥ वकीविडंगोभयरात्रिभागी पुनर्नवयूषणावित्य
मथै ॥ सवृश्चिकालीजलद्विपकंसर्पिस्तुमद्गोहरं शिशूनां ॥ १८ ॥ शिलाशेखनाभिः कणातार्थशौलं शिशोमाक्षिकोणासितोत्तरेर्ति ॥ कुकु
नेऽक्षिले पाजने लघुरस्याः स्वतोर्द्धाशके तां जनेनातिशक्ता ॥ १९ ॥ जरादिषूदितं तु यद्विषजितं तु दर्भकोविमज्ययोजयेदित्तादमात्रेयायथायथं
॥ २० ॥ लशुनाहिकं तु कमधुस्त्वचनिवद्धनामुमुगमत्तनूहहमाजः ॥ कटुमेघशृंगिसहिताः भविरेण ज्वरभूतदोषघ्नमनोवरहूय ॥ २१ ॥ ६ ॥

[illegible]

योच मा निशायुगेत्यादि निशायुगं हरिद्रादहरीद्रे योषं विकटपुलोडपिभाजइतिव्यातः करंजिकाः करंजवीजं मध्या मधुगंधा कटुश्चेतसर्वप मंडिपुष्पं
पकः दधित्यजलकपलैकपित्तयुक्तजं वलकलकवकंतगरे मक्षमूलं स्याताकमूलं स्याताकशुक्रनासर्षदीर्घं चतुर्दशमरः करंजिकाः
पित्तन गोरोचनयाइत्यर्थः अथानुसुयोधं मत्रयाभदेसैधवग्नहणं तपागश्विसतथाचयाभदः सिद्धार्थक्योषवचाश्वरोधातिशयं हिं
फलेचवकं चकपित्तयुक्ता सप्तमि मंथं सततं सुखं स्याताकं मूलं किमिही सितच यलस्यमूत्रेण सुभावितं तनपित्तनगयेन गुडान्विदं

निशायुग योषपलोडहिं गुकरंजिकाः श्याकडु मंडिपुष्पं दधित्यजलक फलवक्रकुष्ठवचर्क्षमूलं कटभीसितेति ॥ १॥ निशायुग
विभायग यपित्तन कुर्यात् गुटिकां निशोभं ॥ ३॥ माददुष्टवरा सपदं ज्ञानपुलेपनस्या जनतो निहंति ॥ ४॥ मदनमा वाते ही वाहपत्र
सुभुविदुषगजरदशंगलजटाशैवपुष्पं ॥ सनकचमहिजलपिगु कार्पासजास्थिग्रहविविधविमोहधंसनधूपनेन ॥ १॥ ५॥

र्थकसन्नेहात् ॥ दिव्याहता नर्दपित्तसपदयातं साधयं चंजननस्यलेपैरिति ॥ ६॥ मदनेत्यादि ॥ मदनं पिडीतकफलो सिंही वृहति वरिपत्रेति वरिहोमयूरस्य चंद्रक वचं वाहनपुष्प
समर आरुभुकविः विडलविष्टागजरदोहस्तिदंतः शृंगं गोशृंगं जटा जटामासी शैवपुष्पे विवत्रिमां ल्यपुष्पे सनकचइति मनुष्यकैः सहितं ॥ महिजलक सपानिहीतः मत्रय
त्यागश्विस ॥ मत्रके चित्तमदनं धनुरइति याव्या नयंति ॥ तन्नयाभदविरोधान् तथाचयाभदः कार्पासास्थिमयूरपिष्टरुहती निर्मां ल्यपिडीतकं चंजां सीरुषदं वा विदुष
हिनिर्माकैः ॥ गोशृंगं द्विपदं तं हिं गुपरिचैस्तुल्यं कृतं धूपने स्के देनादपिशाचराक्षससुरावेराज्वरं स्मृतं इति ॥ १॥

भूतरावमिति ॥ योषेत्यादि योषं विकट अस्त्रं कुंकुमं गंधिपिप्पली मूलं सिंही वृहती कटुयुगं सर्वपदयं शारोयवशारः पत्रं यत्र जंते जपातइति नाम्ना प्रसिद्धं उद्रकुटज
दाहदेवदारु उशीरं वीरामूलं मंजु बालकं दोषा हरिद्रा दधि श्रीवासः श्रीवासश्च दधित्या कइति हृदयदीपकः ॥ यष्टी यष्टी मधुकं ॥ माद्री विषा वीरा पियंगुः महरामे जिष्टः म
फलेचिफला राठचिफलयो फलमिति हृदयदीपकः ॥ माधुकसारं मधुक रक्षमवसारं मधुक रक्षत्रियां समिसर्थः ॥ गोला मल शिला यशारयं पन्नकाष्टं अनवपुता रोदराच
उग्रगंधं पुराणं स्यादशवस्थितं दंतं ॥ राक्षारसनिनिमं श्रीते पुराणं नामतः स्मृतमिति ॥ मत्रोषमूत्रांशसिद्धमिति ॥ सर्वेषां मूत्राणां भागैः सिद्धमित्यर्थः ॥ १॥ भूतरावमिति ॥ भूतरावमिति ॥

योषास्त्रगंधिसिंही कटुयुगलशुनशारपत्रे इति कादाहरीरां पुदोषादधितगरवचा तु स्पयष्टी वलाभिः ॥ माद्री वीरा हरौ लो जतफलव वंका कुष्ठ माधुक
सारैर्गोलाप आर्यापुक्तैरनवद्यतमिहा शेषमूत्रांशसिद्धं ॥ २॥ भूतरावमिति नावनपाना भोजनादिविनि योजितमेतत् ॥ निहंरसचिरतोऽखिलभूतोन्मादकुष्ठसावि
रज्वरमोहान् ॥ ३॥

स्यनाम ॥ नावनं नस्यं मयं जनमभ्यगाः मोहो वैचिसं चागदेतु ॥ भूतरावं महाभूतरावं च यक्षते ॥ यथा ॥ विकटुकदलकुंकुमगंधिकशारसिंही निशायुगं वृशका हयै सितलशुन
फलचयो श्रीरति तावचा तु स्पयष्टी वलालोहितैलाशिलापन्नकैः ॥ दधितगरमधुकसारप्रियाहाविषाता र्क्षशैलैः ॥ सचयामयैः कल्कितैर्द्यतमनव ॥ शोभा ॥ शोभासिद्धं भूतरावमिति ॥ भूतरावमिति ॥
तत्ता हृदप्रपरं ॥ नतमधुक करंजलाक्षापदोली समंगाव चापाठली हिगु सिद्धार्थसिंही निशाः सकलतारोहिणी वदर कटुफलविका कोडदारु किमि ॥ १॥ भूतरावमिति ॥ भूतरावमिति ॥
शोभयैः गदशुकतरुपुष्पवीनासयष्टाद्रिकलीतिकुं प्राप्तिविषैः समैः कल्कितैर्मूत्रवर्गैरासिद्धं दंतचिरविनिहितमाशुसर्वैः कर्मैर्जितं हंति सर्वं ॥ २॥

यो च का **गाली चतुर्मासः** योषेत्यादि योषेचिकटः श्यामातरुदेहः श्यामामसूरविदलापालिंदीसलातथेति हृदयदीपकः सातलाचर्मकथा पीलुपर्णीविनिर्विषाणः **॥११॥**
शेषपुष्पी राजद्वारावधः नरदहणमूलाकुटारणा जेतुजिह्विदंगे अर्द्धमाज्यमिति प्रस्थप्रमाणे च तमक्षमात्रैः कर्षप्रमाणैः **॥१२॥** आनृचापलवणः **॥१३॥** गालीचतुर्मासः
आमान्यर्द्धमिताचतुःपलमितावागभेद्युक्तैः पलचूडाप्रयुंजीतपरंमात्राचतुःपलमिति पराउः कृष्टातत आज्ये उन्मादापस्मारकुष्ठानि निहंत्य तत्र यत्नीयं पञ्चमिति उच्यते
नंधयंधनकरं मेधमेधाकरं भारतीसर्विः गालीचतुर्मासः आहुः चरकादय इति शेषः **॥१४॥ कथा चतुर्मासः** निशोत्यादि निशागोपीपर्णीगोयुगं युगं **॥१५॥** आयुगं हरिद्रादहर्हरिद्राचं

यो यस्यासातलापीलुपर्णीसंस्वाराजदुत्रियं जेतुजिह्विः **॥१६॥** गालीतोयप्रस्थयुगेर्द्धमाज्यं पक्कासम्पकलितैरक्षमात्रैः **॥१७॥** सुत्था
दद्यादास्यचूडापरैतन्मात्रामान्यर्द्धमितातनिहंति **॥१८॥** उन्मादापस्मारकुष्ठानि पुच्यंधन्यमेधं भारतीसर्विराहुः **॥१९॥** निशागोपीपर्णी
युगजलदतालीसविकसोत्तमैर्द्रीसिंहीरुद्रतहिमसुरैलेपजलजैः **॥२०॥** निकुंभस्त्रीदीप्यैरिमकुसुमजातीमुकुलकैः सकौंतीपद्माह किमिरि
पुवचासात्रुटिभिः **॥२१॥**

गोपीयुगं सारिवा उत्पलसारिवा च पर्णीयुगं शालिपर्णी यष्टिपर्णी च विकसामंजिष्टा उत्तमात्रिकता हेंद्री इद्राहणी सिंही रहति हकुकुष्ठं नतंतगरं हंमं चंदनं सुरोदेवदारु
लेयस्लाबाजुकं इति युगंधद्रव्यविशेषः जलजंकमले निकुंभोदंति स्त्रीप्रियंगुः दीप्यकमजमोदा इमकुसुमं नागकेसरं जातीमुकुलानि भविकसितानि मालतीपुष्पाणि
रेणुका पद्माङ्क पद्मकाष्ट किमिरिपुर्विदंगं सारोदडिमः दाडिमो दाडिमीसार इति राजनिचतुः **॥२२॥** त्रुटिः सूक्ष्मैला **॥२३॥**

पचेदित्यादि अक्षौः कर्षमागैः सुरभिजंगयं ग्रहेत्यादिग्रहज्यायाविविधवाधा अनेकप्रकारपीडास्तासां विधमनं नाशने **॥२४॥** अनलचलव्ययेति अनलयथा अग्निमांसे
सये इति चरकसंवादात् **॥२५॥** क्लव्यथायातपीडाया **॥२६॥ महापैशाचिकचतुर्मासः** जटिलेत्यादि जटिला जटामोसी अभयाहरीककी उग्रगंधावचा कायस्थाक्षीरका कालीवाल्मीके
गालीकंदः चामिथुरी घोषा न्यामिथुरी छत्रेति हृदयदीपकनिघेदुः **॥२७॥** केशीनिर्गुडी ज्याजयंती वयस्था गुडची शतमूली शतावरी **॥२८॥** वीरेत्यादि वीराक्षीरका कोली चोरकथ्ये
धद्रव्यविशेषः कडीकटुरोहिणी कटभराकटमीति वदंति अन्ये तु भद्रवला माहुः **॥२९॥** वृश्चिकाली विच्छातीति गोडदे शोण्याता घोषा शतपुष्पा नाकुलिका युगं रात्नाद्वयं सर्पगंधादयाम्

पचेदक्षौः सुरभिज चतुर्प्रस्थमुदितंतदेतत्कल्याणं ग्रहविविधवाधाविधमनम् **॥३०॥** भपस्मारोन्मादज्वरगरविशोषानलचलव्यथा कंडूपांडुपत्रा
मनमथोमेहजिदपि **॥३१॥** जटिलाभयोगंथा कायस्था सूकरी छत्राः **॥३२॥** केशी ज्यावयस्था शतमूली शायमाणा **॥३३॥** वीराचोरक कडीकरंभरा
वृश्चिकालिका घोषा **॥३४॥** नाकुलिका युगलाशाकपिक चारुटी स्थिरा सहिता **॥३५॥** एतैर्घृतं सुसिद्धं ह्याच्चातुर्थिकंतथोन्मादात् **॥३६॥** स्मृतिना शम्भूत
दोषांश्चैतत्पैसाचिकं महसूखं **॥३७॥** अभ्यंगनावनविधौ विधिवत्प्रयुक्तमुन्मादहारिकदुतैलमथानवाजं **॥३८॥** आविष्कृतगलरुक्तामं च मूत्रविदि
तलोमनरचर्मतथा जनाद्यैः **॥३९॥**

सनेन चारुटीपत्रचारिणी स्थिरा लपली भत्रगुगुलु पठनीयः कायस्था शकरी छत्रास्ताति छत्राफलकयेति चरकदशनात् **॥४०॥** एतैरित्यादि **॥४१॥** महापैशाचिकं **॥४२॥** अभ्यंगेत्यादि आवितशाल्यः रुको वस्तभक्षः वस्तः छागः आविदादि भवं मूत्रादिकं **॥४३॥** अंजनाद्यैः प्रयुक्तं **॥४४॥** तथेत्युन्मादहं **॥४५॥** अंजना **॥४६॥** गोत्रयुक्तं चरकं शाल्यकोलकमार्जीरजं रुक्मवस्तजैः **॥४७॥** मूत्रपित्तशकटोमनरैश्चर्मभिरेव च **॥४८॥** सेकाजने प्रधमनं नस्यधूपं च कारयेदिति **॥४९॥**

यो चंका
॥११॥

रुधिरसुति रुधिरसुतिश्च शिरा यधेन विभीषिका च रात्र हस्ततस्करादिना अजादिविवर्जनैरिषु पचासैः वा भक्ष्येण कृतं प्रक्षिप्या ससिले कृपे शोपयेदावु रक्षया इति ॥
दानं चित्रं द्रव्यं स दद्रव्यं दानं युथास्वमिति यस्य उन्मादस्य यत्कर्म विहितं तत्र कार्यमित्यर्थः तत्र सर्पिः पात्रादि पूजादिकं च विधेयमिति अत्रायमिति विज्ञातव्यं
जनादिन विधेयं यदुक्तं सुश्रुते न वा युक्तं प्रयुजीत प्रयोगं देवता ग्रहे ॥ कृते पिशाच मेघे प्रतिकूलं न चाचरेत् ॥ यथा तु रौनिह न्युत्सेधुं कुदा मही जल इति ॥ रुधिरसुति रुधिरसुतिश्च शिरा यधेन विभीषिका च रात्र हस्ततस्करादिना अजादिविवर्जनैरिषु पचासैः वा भक्ष्येण कृतं प्रक्षिप्या ससिले कृपे शोपयेदावु रक्षया इति ॥
रुधिरसुति रुधिरसुतिश्च शिरा यधेन विभीषिका च रात्र हस्ततस्करादिना अजादिविवर्जनैरिषु पचासैः वा भक्ष्येण कृतं प्रक्षिप्या ससिले कृपे शोपयेदावु रक्षया इति ॥
यनात्रिच ॥ वेदोक्तानि यमाश्चापि प्रायश्चित्तानि याचरेदिति ॥ सर्पिः पात्रादीति ॥ सर्पिरिह कल्याणकादिः ॥ वलिरनायुष्यौ कर्तव्योऽपहाः स पशुर्वलिरिति वदेति ॥ १० ॥ अतिगूढेति ॥

रुधिरसुतिभिर्विभीषिकाद्यैरथवा अजादिविवर्जनैर्यथास्व ॥ परिस्वात्वन होममं च दानैरपि चोन्मादमुपाचरेदिति ॥ १० ॥ अतिगूढेति विधिपूजाशिकाया नगदंकारचकार
तोषिकायां पुष्पलक्ष्मणानिर्मितौ चिकित्सा रुधिरसुतिश्च शिरा यधेन विभीषिका च रात्र हस्ततस्करादिना अजादिविवर्जनैरिषु पचासैः वा भक्ष्येण कृतं प्रक्षिप्या ससिले कृपे शोपयेदावु रक्षया इति ॥
जनसर्पिरादि ॥ ११ ॥

रुधिरसुति रुधिरसुतिश्च शिरा यधेन विभीषिका च रात्र हस्ततस्करादिना अजादिविवर्जनैरिषु पचासैः वा भक्ष्येण कृतं प्रक्षिप्या ससिले कृपे शोपयेदावु रक्षया इति ॥
नवातिकं वस्तिभूयिष्ठैः पैत्तिकं विरेचनप्रधानैः कफजं वमनप्रधानैः कर्मभिः उपाचेदित्यभिप्रायः ॥ सुदुक्तं चरके तैरायतांतास्यस्यो तोमनसो सप्रबोधनं तीक्ष्णो रौद्रो भिषक कुर्यात् कर्मभि
र्वमनादिभिः वातिकं वस्तिभिः प्रायः पैत्तिकं वा विरेचनैः कफजं वमनप्रधानैः पसारमुपाचरेत् ॥ अत्र प्रबोधनमिति दोषराहित्येन सम्यक् स्वयापारक्षमत्वं वस्तिनिपाद्य
यः शब्दो विशेषार्थः तेनेतरक्रियापि भवतीति सूचितमिति स्मृतिभ्रंशवतोऽपस्मारयुक्तस्य ग्रहोन्मादहरमिति ॥ ग्रहहरमुन्मादहरं च सर्पिरिति पुराणं घृते सुश्रुतेषु कृतं
विधिः सर्वो य उन्मादिषु कथ्यते पुराणसर्पिषः पात्रमभ्यगश्चैव पूजित ॥ उपयोगो ग्रहोक्तानां योगानां तु विशेषतः ॥ ११ ॥

मातृपंचगव्यं च मातृ ॥ दोषायुग्मेत्यादि ॥ दोषायुग्मे हरिद्रादयः ॥ दशोऽष्टिद्रा मूलं सप्तदलं सप्तपर्णं ॥ शकलं कुटजं कलं आरेवत भारवध फलामूलं काष्ठोदुंबा
पामार्गं वाचं पुष्करमूलं वाद्यां पुष्करजं पोष्करं पुष्कराक्षयमिति हृदयदीपकः ॥ जननी कटुकी दुस्पर्शो यवासः ॥ काला नीली उत्तमा चिकला घाम्रमिति दृक्कादि
देशतिजलद्रोणो भक्षिरोषमिति पादावशेषः आशिकैः कर्षप्रमाणैः ॥ रास्त्री भागी मत्त सौराष्ट्री अग्निश्चित्रकः रोहिषो गंधतणो निकुंभो दंती अम्रं निचुलं समुद्रफलमिति
मोपीयुगं सारिवाहयं ॥ १२ ॥ भूतिकेत्यादि भूतीकं भूतलं गंधतणमेदः ॥ भूतीकं भूतलमिति हृदयदीपकः ॥ इमं कणा गजपिप्पली कटुचयं चिकटु महीमिव चिकित्तं चिकटु

दोषायुग्मे दशोऽष्टिद्रा सप्तदलयुक्तं शकलं गारेवतं फलामूलं मयूरवाद्य जननी दुस्पर्श कालोत्तमं ॥ घाम्रं चारिषट्प्रिरोषमिति तस्य काक्षि
कैर्वास्त्री पाठा मन्त्रिच दनिरोहिषं निकुंभासैः सगोपीयुगैः ॥ १२ ॥ भूतिके भकणा कटुचयमनीनि वैर्युतैर्युथिकामूर्वाभ्यां सुरभेः शक
द्रसदधि क्षीरैः समूचैः ॥ पक्वं प्रास्थिकं मस्मृतिग्रहगदश्वासोदरक्षी हरहुं मार्शः कसनज्वरादिशमनं यस्य च गव्यं विड ॥ १३ ॥

का जाही जरी इति व्यातात मूलं ग्रासं सुरभेः गोशकटसः गोमयसः प्रास्थिकं प्रमितं अपस्मृतिरपस्मारा भ्रमं भ्रमस्थाने भ्रममिति पठित्वा भ्रमं यतः स इति व्याख्यातं यंति स्म द्रव्यानि ॥
कविरोधात् तथा च चरकः ॥ द्वेपंचमूले चिकित्सा रजनी कुटजं च सप्तपर्णं मयामार्गनीली नीलकटु रोहिणी ॥ शम्पाकं फलामूलं च पोष्करं सदुरालं ॥ हिपलादि ॥
भागी पाठा चिकटु कंतुता निचुलानि च ॥ श्रेयसी माठकी मूर्वा दंती भूतिवचित्रकौ ॥ देसारिवे रोहिषं च भूतिकं मंदयति काक्षिपेत पिष्टाः क्षमा ॥
सदध्यक्षीरं मूत्रैश्च तस्यैः पंचगव्यमिति व्यातं महत्तदमृतोपमं ॥ अपस्मारे ज्वरे काशे श्वयथापुदरेषु च ॥ गुल्मार्षः पादुरोगेषु कामलायां हस्तीमे ॥
रामिति ॥ १३ ॥

योचंका
॥२०॥

मार्जारेत्यादि मार्जारे विजालः ॥ १॥ धोदीर्घदशीपक्षी ॥ फणिः सर्पः चयसः काकः ॥ यजुर्नकुलः ॥ विपुलेन कुले विष्णौ वभ्रुर्नोपि गले त्रिधियमरः ॥ तुडैः मुखैः ॥ शक्रः ॥ पुरीषः ॥ गह्वरिः ॥ धूपः ॥
नकुलोलूकमार्जारे गधकी ॥ गहिका कजैः ॥ तुडैः पक्षैः ॥ पुरीषैः ॥ धूपनकारये द्विषगिति ॥ सतैलं लभुनमित्येकोयोगः ॥ पयसावरीति द्वितीयायोगः ॥ पयसा ॥
गः ॥ स्मृतिना शोपस्मारः ॥ अन्यत्रोक्तं ॥ प्रयोज्यतैलं लभुनं ॥ २॥ पयसावावरीति ॥ ३॥ ग्राहीरसोऽथ मधुना सर्वोपस्मारमेव जमिति ॥ ४॥ अतिगह्वरिः ॥
तियोगचंद्रिकाविलासे अपस्मारविकिसितं ॥ अपस्मारानंतरं शालाचनं चमारभ्यते ॥ यतो यथा हृदयाख्यमहामर्माभ्येतैरपस्मारो जन्यते ॥ तथा मृदः ॥

मार्जारे गधफणिवायसवभ्रुजातैः ॥ तुडैः शक्रद्विरथवापि गह्वरिरेकः ॥ धूपः सतैलं लभुनं पयसावरी च ग्राहीरसोऽथ मधुना स्मृतिना शोपस्मारः ॥ १॥
अतिगह्वरि विधिप्रकाशिकायामगंदकारचकोरतोषिकायां ॥ युधसधमरात्रिमिताउपाया स्मृतिना शोपस्मृतियोगचंद्रिकायां ॥ २॥ शतशतं
वं ॥ पटोलादिना चैफलेनापि पूर्वेपरिस्निग्धं शुद्धं तमिस्रादि जुष्टं ॥ हिताचारमाभ्योतनैः पिंडिकाभिर्विजालं जनाद्यैर्विधितं ॥ ३॥

तत्रापि चक्षुरोगानोप्राध्यायातश्चिकित्सितमाह ॥ पटोलादिनेत्यादि ॥ तमिस्रादि जुष्टं तमिस्रादियुक्तं ॥ हिताचारं पथ्यसेविनं ॥ पटोलादिना अनुपयवश्चमाणेन च तेन चैफलेन तफलादिष्टे
न पूर्वप्रथमतः परिस्निग्धं शुद्धं स्नेहनपूर्वकं च मनादिनं शुद्धमित्यर्थः ॥ आभ्योतनैः त्रयोद्वयदानैः ॥ द्वास्तेक आभ्योतनमिति कोशः ॥ तत्प्रकारं तु शार्ङ्गधरसंग्रहमथा ॥
शायानकथंचन ॥ उन्मीलितेऽस्थिदग्धे विदुर्भिर्घृणुलोद्धतं ॥ विंद्योष्टौलेषनेषु स्नेहने दशविंदयः ॥ रोपणे द्वादशप्रोक्ताः स्नेहशीतोष्णरूपिणाः ॥ उष्णे च शीत रूपाः ॥
यातेपित्तं तथा स्निग्धं पित्तं मधुरशीतले ॥ तिक्तोष्णरूक्षं च कफे कमादाभ्योतनं हितमिति ॥ विजालः त्रयोर्वहिले पः ॥ उक्तं च विजालको वहिले पोने चैपश्मविवर्जित इति विधिः ॥

पटोलादिष्टतमाह ॥ पटोलेत्यादि ॥ अभयमुत्रीरं यासोययासः ॥ यासाः आटूरुषः ॥ वराचिकला रजःपर्पटः ॥ दारुनिशा दारुहरिद्रा ॥ तिक्ता कटुकी ॥ आम्बभागाः ॥ पलमिताः ॥ धायाः ॥ अमरः ॥
लात्रिः ॥ अणो घटे जलद्रोणे ॥ २॥ यादावशेषः चतुर्थोऽशोषः ॥ अर्धपलैरिति भूतिवादि विशेषणं ॥ भूतिवः किराततिक्तः ॥ शक्रः कुटजः ॥ शीतं चंदनं ॥ चारिः चारकं ॥ चारिदोमुता ॥
अक्षिनेत्रं ॥ त्वगादकुष्ठं ॥ शुक्रं नेत्रे गविशेषः ॥ तमस्तिमिरं ॥ निशोधं ॥ तक्षाधं ॥ उष्णाम्बदाहादि विदग्धाद्युमिति शेषः ॥ उष्णविदग्धाभ्युष्मद्रव्यसेवनेन ॥ अशमसा ॥

पटोलनिर्वाभययासवासावरारजोदारुनिशासतिक्ताः ॥ सत्रायमाणः ॥ पथगामभागाः ॥ प्रस्थं च धायापि पचेद्व्येः पां ॥ २॥ यादावशेषः ॥
लैर्जलेऽस्मिन् भूतिवयष्टीमधुशक्रशीतैः ॥ सवारिचारिप्रदपिण्णतीकैः ॥ प्रस्थं च तातत्रयतिप्रसस्य ॥ ३॥ तासाश्चिकर्णानि विसर्पदुष्टव
राज्वरत्यगादक्तदोषान् ॥ विशेषतः शुक्रतमोनिशोधमुष्णाम्बदाहादि च सेव्यमानं ॥ ४॥ पक्तापि स्थितिकं समातकजले श्रेष्ठाय वि
त्वं समक्षीरेणेति श्रुतेन च द्विकुडवं सर्पिः पचेत्संयुतं ॥ श्रेष्ठककपलेन तत्र सितयाक्षौद्रेण वा संयुतं पेयेवांत विमूढदृष्टिः ॥ यतः शुक्तो वरायार

भृशमर्काग्निदर्शने मेव नेनाभ्यासाह विदग्धादृष्टिः ॥ ५॥ त्रेफलेष्टतमाह ॥ पकेत्यादि ॥ अंघ्रिस्थिति पादावेशं पक्ताएव च वनक्रियाया ॥
कप्रमाणजले श्रेष्ठाय विष्णुत्रिफलायाः ॥ त्रैलोक्यं ॥ अंघ्रिफलानि ॥ शृतेन त्रिफलाकाथेः ॥ समक्षीरेण ॥ काथतुल्यकुष्ठेन द्विकुडवं ॥ अशमसा ॥
तं पेयमिति संबंधः ॥ श्रेष्ठानिफलाः ॥ तस्मिन् च तृप्तं सितयाशकरया ॥ अथवा ॥ क्षौद्रेण मधुना युक्तं ॥ ध्वानं विमूढदृष्टिः ॥ ध्वानेन तमिस्रादि ॥
वक्षुरिद्वयं पेयानेः पेयम् ॥ अथेति पक्षान्तरं ॥ तद्युक्तं इति त्रिफलाष्टनयुक्तो वरायास्त्रिफलायाः ॥ रसः पेय इत्यर्थः ॥

यो. चं. का
॥१२१॥

मलवैपल्यतमाह ॥ वासेत्यादि ॥ वासाः आदर्यः ॥ भंगो भंगराजः ॥ वराचिफला रसो च स्वरसकाथो भयपरीयः ॥ तेन वा सकभंगराजयोः स्वरसो विफलायाः ॥
दुर्ध्वः ॥ पृथक् समैरिति ॥ पृथक् च तनुत्तरिपर्यः ॥ यष्टीयष्टी मधुकं धावती चरती ॥ अमृतागुची उत्पलं कमलं ॥ कणापिपली ॥ वीरायुगं काकोली दयः ॥
गुंथोतरसंवादात् गायहविषो गोघृतस्य प्रस्थं योऽत्रापलानि ॥ तत घृतं ॥ १२२ ॥ एरंडमूलेत्यादि ॥ छागीपयः अजादुग्धं सेकेनियुक्तं ॥ तत्राभिषेके प्रयुक्तं ॥
षडुल्लं ॥ १२३ ॥ रोध्रमित्यादि मकं यष्टीमधु ॥ वाग्भटेनुविशेषः ॥ श्वेतरोध्रं समधुकं घृतमष्टसु चूर्णितं ॥ वस्त्रस्थं सत्यमृदितं पित्तरक्ताभिघातजिदिति ॥

वासाम्भंगवरांसेः पृथगथच्छागीपयोभिः सेमेयष्टी धावनिर्का मृनोत्पलकरा वीरायुगो घृथक ॥ मृदीरवंडयुनेस्तु गायहविषः प्रस्थं पक्वं
नज्जयेन्नका धामतमिस्त्रभुक्तं नरुजः सर्पिर्महोत्रेफलं ॥ १२४ ॥ एरंडमूलपत्रवभिच्छागीपयमिद्रं ॥ सेकेनियुक्तमुक्तं वाताभिष्यंदनाशनं
कोहं ॥ १२५ ॥ रोध्रं मधुकं समं सपिभृष्टं मुचूर्णितं लेपान् ॥ आजपयः स्थितमिष्टं पित्रास्त्रसंदहाहेयु ॥ १२६ ॥ यष्टी रोध्रं वरा द्रव्यं डमरिलेपि
हं मुशीनो वृत्तासकात्संदमपाकरे निमुनरापित्रास्त्रजंडुत्तरं ॥ पिष्टाशीतजलेन निवजलदं लिपेन्निरीटवृतामनो परिताप्यतस्त्वनर
सेः सेकस्तदेकोषधं ॥ १२७ ॥ आश्वाननं शावरनाक्षर्यं जमोराष्टिका निवुनिका दलेयत् ॥ शिवामृता संगुनेस्तदक्षिप्रकोपमात्रं जयनिप्रसह्य ॥ १२८ ॥

स्त्रावः ॥ १२९ ॥ यष्टीत्यादि यष्टीयष्टीमधुकं वराचिफला अक्षोमुरवा रवंडं शर्करा सेकादिनिनेत्रमेकावः स्पंदं अभिष्यंदं पिष्टुनिनिवजलं निवृत्तभवं पत्रनिरीटवृतामनं प्रवक्तुं न
दत्तं ॥ परिताप्यसंवेद्य नत्वनरसे यथा केलो अत्र कनिर्गलितरसे सेक आश्वाननं तदेकोषधमभिष्यंदं मुखे भयज ॥ १३० ॥ आश्वाननमिष्टादिदत्तं सेक आश्वाननं शावरनाक्षर्यं ॥
सान्नेन सोराष्टिका फिटिकिरी निप्रमिद्रा निवुनिका दले निवृत्तपत्रे ॥ शिवामृता संगुनेस्तदक्षिप्रकोपमात्रं जयनिप्रसह्य ॥ १३१ ॥

पटस्थिता इत्यादि ॥ पटस्थिता वस्त्रपोटलिका मध्यस्थिता ॥ वनजाकुलत्वा ॥ चाकसूइति भाषया प्रसिद्धा ॥ गायत्राकडसेगोमयसे स्विजावहितापेन श्लक्ष्मीभूता वयवा दोलायने सति
तत्त्वचः नखेन करजेन वीतादूरीकृता त्वक्तुषो येषां ते वीतत्वचः श्लक्ष्णातरं मतिस्तूक्ष्मे विचूर्णयित्वा शिरात्रौ प्रयुक्ता अक्षो निक्षिप्ता ॥ अक्षिकोपापहरा ॥ अभिष्यंदनाशका ॥
तिशेषनिशिप्रयुक्ता इति संबधः ॥ १३२ ॥ अनेकदोषसंभवामित्यादि ॥ अनेकदोषसंभवो वातपित्तकफसंनिपातजो ॥ रसो च स्वरसकाथो भयपरीयः ॥ १३३ ॥ एरंडजैत्यादि वाताघनिष्य

पटस्थिता गायत्राकडसेतुखिनाः कुलत्वा वनजा नखेन ॥ वीतत्वचः श्लक्ष्णातरं विचूर्णयित्वा शिरात्रौ निक्षिप्तोपापहराः प्रयुक्ताः ॥ १३४ ॥ अनेकदोषसंभवामत्रो
षलोचनव्याथा ॥ रसस्तु शिरुपत्रजः समाक्षिको निवारयेत् ॥ १३५ ॥ एरंडजलमूलजाता धात्रीकृता निचदलोद्भवा ॥ सौभोजनस्य छदनैः क
मेलावाताघनिष्यंदहरा तु पिंडी ॥ १३६ ॥ ससैधवानागरनिवपत्रपिंडी सुखोत्पन्नयने निवृद्ध ॥ कंडूयथा शोथहरा वराया पिंडी एरक्तकफार्तिहं
जी ॥ १३७ ॥ दाधी सिंधुजश्चैर्गैरिकयष्टियुते जले पिष्टे ॥ लेपो वहिप्रदिष्टः क्षिप्रं सर्वाक्षिरोगघ्नः ॥ १३८ ॥ भृष्टतुलोध्रं सहमारामेधं घृतं मधुसिद्धं
तेऽथ पिष्टं ॥ लेपाजनाभ्यामपहंति सर्वे नेत्रामयानप्यतितीव्ररूपान् ॥ १३९ ॥ घृष्टोरसो निवुफलस्य लोहे वहिः प्रलेपेन दृगर्तिहारी ॥
गरसेन तीक्ष्णा विडालकेनार्महरं प्रदिष्टं ॥ १४० ॥

दि वातपित्तकफरक्ताभिष्यंदनाशनीत्यर्थः ॥ १४१ ॥ ससैधवा इत्यादि कंडूयथा शोथहरेति छदः वराया चिफलायाः ॥ अमृतसुबोधः ॥ १४२ ॥ दाधीत्यादि ॥ दा
नैर्गैरिकं स्वर्णगैरिकं यष्टीयष्टीमधुकं क्षिप्रं त्वरितं ॥ १४३ ॥ भृष्टमित्यादि घृते भृष्टमिति संबधः ॥ मारामेधं सैधवं ॥ मधुसिद्धं मोमशितं ॥
भंगरासेन भंगराजस्वरसेन तीक्ष्णं मरिचं विडालकेन नेत्रयोर्लेपविशेषणं ॥ विडालको वहिलेपो नेत्रे पक्ष्मविवर्जिते अर्महरं नेत्रे गविशो

यो. चं. का.
॥१२२॥

वन्दोदयाख्यावर्तिमाह शिलाशालनाभिरित्यादि शिला मन् शिला शंखनाभिः नाभि शंख इति उक्तलदेशे प्रसिद्धः। कणापिप्यली उग्रावचा उमरामरिचं चेतकोरः। तजः
रेणुः कलाया विशेषः उन्मिता परिमिता ॥१२॥ निमिरेत्यादिति निरादयः षड्नेत्रो गविशेषा दोषा ध्वनका ध्वः गार्धिके वर्ष भवं ॥१२॥ दंतवाते मन्
कोलः शूकरः भजकागः खरो गदभः अधिमलः समुद्र फेला पादो शती क्षौरिति ॥ एकोषधचतुर्थ्यामिति मरीचैरिति वदंति ॥ एषावर्तिः यत्
संबंधः क्षतशुक्रं दुःसाध्यं जयेत् सामान्यशुक्रं सुतरामेव जयेदिति बोध्यं ॥ वाग्भट्टः पि क्षतशुक्रमपि व्यापिदंतवर्तिनिवर्तयेदित्यत्र अपिश्रयात्

शिलाशंखनाभिर्विभीतस्य मन्जाकरणाकुष्ठमुगोषणं चेतकीति ॥ विचूर्ण्य जडुधेनवर्तिर्विधेया हरेण शिलागारिणा संप्रचष्टाः ॥१२॥ निरादयः क
चपटलं दोषा ध्वः गार्धिकं तथा पुष्यं ॥ वन्दोदयाभिधाना सैषा युक्तां जने जयति ॥१२॥ इमाश्च कोला जखरो मृगो जैः स शंखमुक्ता ॥ श्वे मन्ते सुदते
पादो शती क्षौः क्षतशुक्रमेवावर्तिर्जयेद्यत्प्रसृतं समेतान् ॥२०॥ हन्यादं जनयोगादमतां शौर्यः कणापिप्यः ॥ विधिवद्दृष्टः पुष्यं विना शयति ॥२२॥
मासिकं नियतं ॥२१॥ पलाशपुष्पजरसैर्विभाषितानेकशः करं जस्य ॥ वीजोत्थवर्तिरेकादष्टः पुष्यं विना शयति ॥२२॥

शुक्रमिति सव्रणं शुक्रं तल्लक्षणं तु निमग्न रूपं तु भवेद्विकृते स चोवविदं प्रतिभाति यद् ॥ स्वावस्त्रवे दुष्प्रमती यच्च तत्सव्रणं शुक्रमुदाहरंतीति ॥ भवसूच्येव निद्रमित्यप्यमार्त्तं तुल्य
पनार्थं सूची विद्वद्दे दनाख्या पनार्थं मचस्त्रवे दुष्प्रमेतावतैवलब्धे स्वावेस्त्रावग्रहणं निरंतरस्त्रावेलक्षयति ॥ भतिशब्दं तु उल्लेखेन सह संबधते इति टिप्पण्युक्तं ॥२०॥ हन्यादित्यत्र
तां शोः कर्पूरस्य पुष्येनेत्रो गविशेषः द्वे मासिकं हि मास भवं नियतं भवत्यर्थः ॥२१॥ पलासेत्यादि करं जवीजोत्थवर्तिः करं जफलजावर्तिः मनेकशः चारं चारं विभाषिता युक्तं
सैभावनाभिः साधितावर्तिशलाका एका केयलानि रंजनेत्यर्थः ॥२२॥

कुसुमिकावर्तिमाह मन्त्रीत्यादि मन्त्रीतिलजह्रुदैस्तिलपत्रैरनुगाता युक्तायाः पष्टिकृत्वाः पष्टिसंख्याः पिप्यस्य कणाताभिर्मुतं मालती कुसुमतो जाती पुष्यात्तत्राहं पंचाशत्संख्यैः क
शसंख्ये दुषणं मरिचं ॥ तमस्तिमिराख्या रोगः भर्तृनेत्रो गविशेषः भर्तृनकः कनीति कोपरि श्वेतपटलावरणं शुक्रं फूलीति प्रसिद्धं ॥ भवचतुर्तिलपुष्याणि पिप्यलितं दुलाश्च पक्ष्म ॥ य
तिलपुष्याणि पष्टिः पिप्यलीतं दुलाः जाती कुसुमपंचाशत् मरिचानि तु षोडश ॥ एषा कुसुमिकावर्तिर्गतं चतुर्नवर्तयेत् ॥२३॥ तस्येदित्यादि ॥ अतितं मता हि चतुर्नवर्तयेत् साहं चोदयति
हं तस्येदित्यो जना तस्येत्तं क्षियेत् ॥ भहिः सर्पः ॥ असितमिति कृष्णं चतुर्नवर्तयेत् ॥ चतुः संख्यैः विषपुच्छकीटैः भवश्चिका भपिमता ग्राह्या इति टीका कृतः ॥ विः ससाहं स्य विंशतिरिति दानि मथ

मन्त्रीतिलजह्रुदानुगतपष्टिकृत्वा युतं शताहं मिह मालती कुसुमतः कलासंमितं ॥ तथोषणमिदं जलैर्विमृदितं तमोर्मापहा तथाः ॥ जूनकशुक्रहृत्कुसुमिका
स्यावर्तिस्तु सा ॥२३॥ तस्येस्त्रीरघटे मता हि मसितं साहं चतुर्नवर्तयेत् ॥ सप्ताहमथो विमथ्य विधिना तत्ताम्रचूडं भिषक् ॥ पुष्पीया नननीतकैरथ विशस्तः
स्याजनादीक्षतेयः स्यादंधतमोपि किन्नुतिमिरेणा घूर्णिताक्षः पुनः ॥२४॥ मरिचामलकत्वग्दक्षतुल्यैर्मधुयष्टी सहितैर्जलेन पिष्टैः ॥ सुचिरोत्थमना तपे विश्रुतातिमि
रं हंति गुटीयमं जनेन ॥२५॥

त्रिः सप्ताहानंतरं विधितेति केदयित्वा विमथ्य नवनीतकैः तदुत्थितैर्नवनीतैस्ताम्रचूडं कुकुटपुष्पीयात् पोषयेत् ॥ तस्य कुकुटस्य विशः पुरीषस्य भजनात् ॥ यो धनस्योपि स्यात्तमोर्मापहा इति म
णावघूर्णिताक्षः पुनः वीक्षते इति किं नुवक्तव्यमित्यर्थः ॥२४॥ मरिचेत्यादि ॥ भजकाग्रे न विभीतकवी जानिगृह्यते ॥ मना तपे द्याया सुचिरोत्थमिति ति
अतिपुराणमित्यर्थः ॥ वाग्भट्टेः पुक्तं ॥ भजवीजमरिचामलकत्वग्यष्टितुल्यमधुकैजलपिष्टैः द्वाययैव गुटिका यदि शुक्ला तत्रायंति मिराण्यचिरेण ॥२५॥

यो चं का दध्रत्यादि मथेत्यनेनेयोगांतरं शक्यमध्यगता गोमयाभ्यंतरस्थिता कृत्वा पिष्यत्वा पचेत् विशुद्धास्ता शौंद्रेण मधुना जिता दोषोऽथ हरा रा मधुना शिष्ये प्रदिष्टा उचिता मधुना मज्जेत्
 ॥१२३॥ राल गीति पुष्पं पुष्पांजनं उदधिकृतं समुद्रफेनं ताक्ष्यं रसांजनं गैरिकं खर्वा गैरिकं वरतैधवे त्रिला मन् त्रिला उधरां गरिचं कंद पिचोडक मधुना शौंद्रेण मधुना जिता दोषोऽथ हरा रा मधुना शिष्ये प्रदिष्टा उचिता मधुना मज्जेत्
 द्रा भंगो भंगराज मल कोलाक्षा निर्गुडी मेउडीति प्रसिद्धा कर्पू संतूलकं सप्त कृत्वं सप्त नाराज सविदीक्षान गव्य घृत ज्वलितान्न तस्य दीपान दार्यादि जल भाषा

मस्ति॥२२॥ सौवीरकेत्यादि सौवीरस्योत्पत्तिं जने आलंहरितालं अभ्यासमंताम्रजः तास्रमस्मचूर्णं पिबेष्टसक्तवायुइति प्रसिद्धे त्रोगेषु पथ्येत्यादि पथ्याजलेन हरीतकीरसेन पिष्टं कुटिलं
गणं सस्त्रेहेत्यनेन योगांतरं सस्त्रेहदारुदेवदारुभजजलेन छागमूत्रेण सप्तर्ष्यलोचिमाचितं च चिरपिप्पलहारिभवतीत्यर्थं वाग्भटेपुक्तं अमयारसपिष्टं वातगरपिप्पलात्रातं मावितं
मूत्रेण सस्त्रेहं देवदारुचेति॥२३॥ जातीपुष्पमित्यादि तार्क्ष्यशैले रसाजने शिलामनः शिला अधिफेनः समुद्रफेनः सर्जराजः उपलं गरिचं मासिमथं सैधवं क्षौद्राद्रुसुमुधु
तंगैरिकं स्वर्णगैरिकं पश्मनारकतोरणं तेषां ज्ञानं क्षीणता॥३०॥

यद्बलपञ्चजशृतोलेहीभूतोयुतोमधुना॥अध्यात्मवंसकंडूकंदंयुक्तोजनेजयति॥३१॥वराजलेभंगारसेविवाजोपयस्यजायामधुयष्टितोये॥सीसं
पथकतप्तमथोनिषिक्तंयत्सप्रधातद्विहिताशलाका॥३२॥युक्तोजनेनाथत्रिरंजनेयंजयेत्प्रयुक्तानयनेप्रगेतु॥स्वाचार्यतैमिर्यसुपिद्वलत्वधि
शास्त्राजीरतिजाग्रकंडू॥३३॥तुल्यमाक्षिकशिलोषणफेनांशंखगैरिकसितावरयुक्ता॥चूर्णितास्तुमधुनाजनतोर्मस्वाचकादिदितादि
जयंति॥३४॥दक्षांडवल्कलाशिलाजनुशंखसिंधुशीतैरुक्तोजनविधिकुसुमार्महारी॥पिष्टंफलंतुमधुनाकतकस्यकितकंदं
पत्रप्रसादि॥३५॥अतिगुरुविधिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां॥बुधलक्ष्मणनिर्मितावुपायानयनार्तिदि
॥३६॥श्रवश्चलशांसेमतंवस्तमूत्रंकटुह्रंससिंधूथमेकंनिषिक्तं॥सुपीततथापत्रमार्कंघृतेनप्रलिप्तंप्रतापलुतेस्वी

अथैवात्यवक्तव्यं तासां रोगचिकित्सा माह ॥ तैलमिषादि। सिद्धार्थजन्म श्वेतसर्षपमयं। त्रिकटुः शुंठी पिप्पली मरिचानि गदः कुष्ठं। तीक्ष्णगंधाश्चो भोजनं। वेष्टा विडंगं भल्लं लोला ॥ १२५ ॥
 नितुलसीमंजरीतिरार्यतः श्वेतवर्षाभूः श्वेतपुनर्नवाः समूत्रं इति चतुर्गुणो मूत्रयुक्तं न स्यात् न स्य प्रयोगात् नायनहृदयार्थः सुश्रुतेषु क्तं हि गुणो येष वत्सकार्ये शिवटी रसावा ॥
 ॥ १२५ ॥ तीक्ष्णगंधा विडंगं श्रेष्ठं नित्यं चावपीडे सुपिष्टं ॥ तमिर्द्रव्यैः सार्षपं मूत्रयुक्तं तैले धीमान्नस्य हेतोः पचेत्तदिति ॥ परतु तत्र पूतिनस्ये उक्तं ॥ अत्रु नासारोगसामान्ये शतं विचारः ॥

तैलं सिद्धार्थजन्म त्रिकटुगदवचा कफलैस्तीक्ष्णगंधावेष्टा तक्तेंद्रव्यैः ससुरसकुसुमैः श्वेतवर्षाभूयुक्तैः ॥ हिंरूपैतैः समूत्रं मृदुतरदहने पक्वमतः ॥
 गदानामपहरामथभूशिरः शूलजिघ्र ॥ १२६ ॥ अतिगुरुविषिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां ॥ पुधलध्वनानिर्मिता उपाया श्रवणं ॥
 द्रिकायां ॥ १२७ ॥ पयोदपुणवत्तभाकुटजपिप्पली रोहिणी सुरदुममितीरुगोजलविपाचितं शौद्रयुक्तं ॥ गलार्तिशमनं गुटी मुखधृता वृकीते जिनी कणां जत्रप
 चंपचायवजमाक्षिकैर्वाकृता ॥ १२८ ॥ जातीपत्रवगौरीद्राक्षाया सामता श्रेष्टा ॥ निःकाथमाक्षिकयुताः कवलग्रहणे न वक्रपाकघ्नः ॥ १२९ ॥ मुक्तोशीरपटोलरा
 जतरुभिस्तिक्ता हिमक्रीतकैः पथ्या सप्तदलान्वितैरिति श्रुतो नेकास्यपाकापहः ॥ ऐंद्रीविश्वपटोलपालिनि निशायुगोत्तमारोहिणी छिन्नाभिश्च कषायकोम
 धुयुतः सर्वस्य रोगापहः ॥ १३० ॥

वर्णार्तिषु कर्णपीडा सुउपायाः प्रतिकाराः ॥ इति योगचंद्रिकायां कर्णरोगचिकित्सा ॥ पयोदेत्यादि पयोदो मुस्ताः पुणवत्तभाः अतिविषाः रोहिणीः कटुकीः सुरदुमो देवदारुः गोजलं गोमूत्रं वृकीपाठा
 नीतेजवल इति नाम्ना प्रसिद्धाः कणापिप्पलीः संजनं रसं जनं ॥ पंचपचा दारुहरिद्रा यवजोयवक्षारः माक्षिकं मधुः ॥ १३१ ॥ जातीत्यादि गौरी दारुहरिद्रा यासोयवासः अमृता गुडची श्रेष्टा त्रिकला
 युता इति मधुप्रक्षेपाः ॥ १३२ ॥ मुस्त्यादि उज्जीरवीरणा मूलं राजतरु रारयधः तिक्ता कटुकी हिमचंदनं तच्चरुं ग्राह्यं कषायलेपयोः प्रायश्चंदने रक्तचंदनमिति च चनातक्रीतकं पक्षीमेधुः पथ्या हरि
 सप्तपर्णी श्रुतः काथः ऐंद्री इंद्रवारुणी विश्वं शुंठी पालिनी तुर्यन निशायुगं हरिद्रा दारुहरिद्रा उत्तमा त्रिकला रोहिणी कटुकी छिन्ना गुडची ॥ १३३ ॥

तार्क्ष्येयादि ॥ तार्क्ष्ये रसं जनं योषं त्रिकटुः त्रिशोतधूमो गुरुधूमः ॥ दहनश्चैत्रकः उत्तमा त्रिकला ते जिनी चावक्षारो यवक्षारः ॥ अयो लोहचूर्णः कालक इत्यस्य चूर्णस्य नाम पीतकचूर्णस्य नाम ॥
 छतेत्यादि ॥ शिला मन्त्रा शिला तालशुद्धहरिताले ॥ क्षारो यवक्षारः सिंधुजसैधवं पीतदारु सारुहरिद्रा ॥ १३४ ॥ पथ्येयादि पथ्या हरीतकी योषं त्रिकटुः जटिला जटामोसी अंभोदो मुस्ता चने तोदंता यस्य
 लदंते प्रतिसारं नामाह ॥ तथेयादि ॥ तथेति च लदंते हरणं ॥ श्रेष्टा त्रिकला आवरो लोध्रः ॥ सिंधुजसैधवं कणापिप्पली पत्तंगो वकम इति नाम्ना प्रसिद्धः ॥ १३५ ॥ गंडूष इत्यादि ॥ एतच्छौद्रं दशमूलपक्षे ॥

तार्क्ष्ययोषनिशोतधूमदहनैः पाठो न माते जिनी क्षारायः सहितैस्तु कालक इति शौद्रं चूर्णो युतः ॥ धार्यो दंतगला स्पर्शस्य स्युत शौद्रः शिला तालक क्षारैः सिंधु
 जपीत दारु सहितैरेषो परपीतकः ॥ १३६ ॥ पथ्या योष विडंगं निवजटिलां भोदैः परचूर्णितैर्गोमूत्रेण वटी विधाय विधिवच्छाया विभुष्मा मिमां ॥ स्वप्नादास्यगतं ॥
 यत्तु चलदंतोः स्य शस्तं तथा श्रेष्टा शारतुस्य सिंधुजकरणा पत्तंगकैर्घर्षणं ॥ १३७ ॥ गंडूषो दशमूलवारिभिरतिस्नेहैरथे तच्छौद्रैः स्नेहैर्माक्षिकसंयुतैः यत्तु
 लस्येष्टं तथा च वरणं ॥ शीतोष्णं तिलककवारि च छतं गंडूष इष्टं चलदंते हर्षमरुद्रवा स्य जरुजा सूक्तं भिषगभिस्तथा ॥ १३८ ॥ विचूर्णितमुदीरं तालपत्रं
 तेजोवती निशायुग वृकी पयोदकटुका समं गाः ॥ मयं ॥ भिषगभिरतिमात्रकाः सपरिसंस्तुतिघ्नं परं दानं भिविघर्षणादपि च ॥ १३९ ॥

हर्षः ॥ १४० ॥ रक्तखावे चूर्णमाह ॥ विचूर्णितमिषादि ॥ तिरीछो लोध्रः तेजोवती तेजवल इति नाम्ना प्रसिद्धा ॥ निशायुगं हरीद्रा दारुहरिद्रा वृकीपाठा पयोदो मुस्ता
 यं ॥ अतिशयिता मात्रा परिमार्गं यस्याः सा अतिमात्रका ॥ अस्य परिसंस्तुती रक्तखावः ॥ अयं चूर्णः ॥ सशौद्रः ॥ प्रतिसारो योज्यः ॥ पाठा दावी लकुष्ठ मुस्ता
 सशौद्रो दंतमो सार्त्तिकं डूपा कखा वारणं नाशो घर्षणेनेति वाग्भट्टवचनात् ॥ १४१ ॥

यौ चं कौ राजश्यादि-रजश्रुती-रुमिघ्रविडंग-सोमवल्केनकटफलेन-अनुयातै-पटस्थं वस्त्रपोटलिकास्थं-रदैतैर्घृतं चेत्तरदार्तिघ्रदंतपीडाहरं भवति-गालंपुंखासरकं काशी-प्रसि
 ॥२६॥ राजश्यादिकाथे-अचेति-पादशिष्टे इत्यर्थः-प्रास्थिकप्रस्थामितं-नतं-तगरं-जुटिरेला-धामकं-कतरामेदो-हेमामंजिष्ट-संयंवीराम-नारव
 नडीतिगंधद्रुयेप्रसिद्धा-वितुन्नं-धान्यकं-अंबुवालकं-पत्तंग-चक्रमशतिप्रसिद्ध-अमरोदेवदारु-चोचंबच-किमिदिद्विडंगं-॥२७॥ तं-रूषे-त्यादि-गुधोदी-च-गोपी
 स्पश्वेत्यर्थ-गाराह-श्रुकर-अभुते-कर्णस्य-गौरीत्यादि-गौरीदारुहरिद्रा-शाबरोलोध्र-चक्रमर्दजफले-चक्रमर्दवीजं-गौर्यादिभि-पूर्वमुद्धर्तितं-पश्चादनेन-ताना-अपक्तं

रजःस्वर्जिकाकुष्ठकासीसहिगुक्तिमिश्रैः कृतं सोमवल्कीनुयातैः ॥ पटस्थं रक्षति घ्नते तद्धतं चेद्रदैर्वाण्युखा कषायं च तद्धतं ॥ ५७ ॥ तद्विषयं विनादिरनु
लोकाथैः च च प्रास्थिकं तैलं च दनकुंकुमागुहनतद्राक्षातटिध्यामकैः ॥ हेमाकटफललोध्रसेव्यनखरस्यक्वावितुनां बुभुक्षितं गामरचचपध्वजकामिदिदि
पृथक्कार्षिकैः ॥ ५८ ॥ तद्दंड्यकनस्य पानविधिभिः सर्वास्परोगायहं गृध्रस्येव च लं दशोर्वितनुते वाराहचश्रुते ॥ गौरीशाचरचक्रमर्दजफलैरुद्धर्तितं च मुखे तेना
भक्तमुपैति चंद्रमुखमाप्रयंगतीलीमुखं ॥ ५९ ॥ तुलायुगं गालदलादपांतु शर्यै हिमाराचतुल्यो विपाच्यं ॥ पूते घनेऽथोष्णिमितेः त्रयोध्रनिशोजनदं दमदाहिमायं ॥ ६० ॥

तिप्राप्नोति। अयंगनीलीमुखमिति न विद्यते अयंगनीलीमुखानियततथा मुखशब्दोच्चादिपर्यायः तेन मुखदूषिकादिग्रहाणां अयंगनील्यादिलक्षणां निदाने स्पष्टं। वाग्भट्टेणुक्तं उद्धर्तितं प्रपञ्च
प्रदायीभिरभ्यक्तमनेन वक्त्रानियंगनीलीमुखदूषिकादिसजायते चंद्रसमानकीर्त्तीति ॥१०॥ खदिरादिगुटिकासाहचर्यं तुलायुगमित्रादि-वालदलात् खदिरात् तुलायुगं पलशतद्वयं भट्टि
खदिरात् तुला पलशतं। अणंशूपेजलद्रोणाचतुष्टये चिपाचमं प्रिभिते पादावशिष्टे कार्ये द्रुतेत्यर्थः। पूते वस्त्रशुद्धे पश्चात् पुनः काथनात् घने जाते लोभादिचूर्णां शिपेत भट्टि
रिद्रादारुहरिद्रे ॥ रसांजननीलांजने च। मदाघातकीहिमश्वदनभयोमुस्ता ॥११॥

सपञ्चकोशादि। पञ्चकं पञ्चकाष्टं उशीरेवीरामले। समंगा लजाः॥ पुञ्चकं प्रपौं उरीकंगेहला इति प्रसिद्धं॥ शैलेयं हरीला इति ख्यातं गंधद्रव्यं। जटा मांसी। हेमामं जिष्टा। मंजुवालका। पञ्च
पत्तंगः वक्रम इति ख्यातः। सोमवल्कः कटुफलः॥ १२॥ न्यग्रोधरोहः नटप्ररोहः। इरिमोचिद्रवदिरः। बालपत्रः खदिरः। चतुर्जातः। एलातृकपत्रनागकेसराः॥ सुशीते लवंगादिचूर्णप्रक्षेपः॥
आस्थगदाः मुखरोगाः॥ १३॥ काथौषध्यादिः काथौषधयस्त्यत इति। काथौषधयो र्यात्ययः वैपरीत्यं तस्मात्॥ तदयमर्थः। अरिमेदस्तुलाह्वयं खदिराक्षुलां शतपलं जलद्रोणं रक्तं
येकते तेन काथेन लोधादिकं कैस्तैलं पचेत्॥ सुशीते लवंगादिमुगंधिद्रव्यप्रक्षेप इति। तथैव गुणक इति॥ समसमुखरोगहरमित्यर्थः। तच्चैतलं हिरिमंशिरिमेदेन विद्रवदिराक्षुलां मुखौषधेन कृतं
सपञ्चकोशीर्यचा समंगा पुञ्चकं शैलेयजटाजवासे॥ प्रियंगुहेमावकुलोपुपष्टीपत्तंगलाक्षागहसोमककं॥ १४॥ न्यग्रोधरोहेरिमवालपत्रयुतं चतुर्जात
कगौरिकं च॥ क्षिपेत् पृथक् पृथक् मितं सुशीते लवंगजातीफलजातियत्रीः॥ १५॥ कंकोलयुक्ताः पृथगा भ्रभागाः कर्पूरतश्चार्कशरावमेताः॥ कृता विधितैव ठिका
मुखनुधृताः समस्तास्थगदानिहन्तुः॥ १६॥ काथौषधयस्त्यतो विपक्वं तैरेव तैलं गुणकतथैव॥ तच्चैरिमंखादिरिकेति चैषावटी दृढं दंतचयं करोति॥ १७॥ दा
यीपटोलपि तु मंददृष्टा हिमारायष्टी वराखदिरतो न्यतमस्य सौद्रः॥ काथाद्रसः समधुगौरिकस्य च कनाडी वराणां पहरणे मुखपाकजिघ्रः॥ १८॥ दंतमूलगलव
क्रजागदादुष्टशोणितकफाधिकोद्भवाः॥ प्रायशोः सकृदतोः स्वमेव तु स्वावयेन परमस्ततो विधिः॥ १९॥ वमनेन कायशिरसोऽवगिरेद्दे
जकृतैः कवलाद्यैः॥ कटुतिक्तकैरितिकफास्वहरैस्तैविलयं वृजन्ति विधिवदिनियुक्तैः॥ २०॥ मतिगूढविविधकाशिकाया मगदंका

धूलश्मशानातिमिताउपायावदनातिधिनियोगचंद्रिकायां ॥१२॥
 एषाद्यादिरिक्ताद्यदिरेणुमुख्यौषधनरुतावदीगुटिकाच ॥ दंतदंतचयचर्वणसमर्थरदनसमूहकरोति ॥१५॥ रावीत्यादि रावीदाहरिद्रा पित्रुमंदोनेव चषोडस्य
 मधुवरात्रिफलाभन्यतमस्येति रावीदीनामध्योक्त्यचिदित्यर्थः सोऽघनीभूतः रसक्रियेयं ॥१६॥ इतमूलगलमुखजानेपुरक्त्यावोविधेयइत्याह दंतमले
 चारंस्नावयेत्तनिकाशयेत्ततः रक्तत्वावातपरमोऽधिकगुणकरः तकोपिविविधिरित्यर्थः ॥१७॥ वमनेनेत्यादि वमनः कायविरेकश्चविधिसूत्रोक्तः ॥ शिरः
 कवलाद्यैरिति आदित्राद्यातगंडूषप्रतिसारणग्रहणान्तेमुखरोगाविलयनाशं ॥१८॥ अतिगूढेत्यादि वदनातिषुमुखपीडासूपायाः प्रतिकारा इति सनात

यो च का
॥१२॥

मथशिरोरोगचिकित्सामाह॥ शिरोभिन्नाये इत्यादि। अनिलजेवातिके। सुस्निग्धमिति नस्य धूमादिविशेषणं॥ नस्य धूमादिस्यादि शब्दात् शिरः श्रवणात् पलायनं॥
तहरे मीसेरात्पवारिजेः। उपनाहस्वेदाः पिंडस्वेदाश्च हिताः॥१॥ पित्तास्त्रजे इत्यादि। पित्तास्त्रजे इति। पित्तजन्ये रक्तजन्ये च शिरोभिन्नाये इत्यध्याहरणीयं शिराभिः
लघुः शीतः मेकः शीतचारिणा॥ श्लेष्मोद्भवे इत्यादि। मनवाजैः पुराणघृतेः स्निग्धोयः सकटकैस्तीक्ष्णोषधैर्वा मनीयः॥ तथा उष्णतीक्ष्णोषधैः कृताः स्वेदादिका हिताः॥ एताभिः
भिः अत्राभ्यासितमनिवर्तमाने च तस्मै भवेत्वातकफजनिते दाह इष्टः च तस्मै भवेत्तदनेन पित्तजनित शिरोभिन्नाय युदासः॥३॥ लेप इत्यादि॥ स्नेहते लं तौ वीरकं कं

शिरोभिन्नायेऽनिलज्जेतु नस्य धूमादिसुस्निग्धमथापि धानैः॥ मांसैस्तथेष्टा उपनाहपिंडस्वेदाः प्रलेपा अपि माहृतः॥१॥ पित्तास्त्रजेऽपि
शीरोवक्रविलेपसेकाः॥ श्लेष्मोद्भवे स्निग्ध इहानवाजैः सवामनीयः कटुकैस्तथेष्टाः॥२॥ स्वेदाः प्रलेपा अपि नस्य मुष्मतीक्ष्णोषधैश्च तथा पलायनः॥ के
याभिरेताभिश्चालक्षेभ्यमभवेतु युक्ताः॥३॥ लेपो वातशिरोर्तिजिनिगदितः सस्नेहसौ वीरकैः पिष्टो दाहृततामयोषधगदैः क्षीरेण पित्तार्तिजितः॥ यष्टी
शीतचलानखोपलजलोक्षीरैरथोपपन्नकहीवेराभयपन्नचंदननलैर्दूर्वाशिवा संयुतैः॥४॥ कौतीवक्रपयोदशैलजजटारासोस्त्वूकामरैरेलाजोगक
संयुतैः कफशिरः शूलं मुखो ह्योजयेत्॥ ददुघ्नमररोहिषोषधगदैर्मूत्रेण पिष्टे स्तथा दूर्वेदीवरपिप्लीतिलवरीवर्षाभूजोशेषजितः॥५॥ ६॥

भयमुक्षीरं यत्तु भमयाहरीतकीतिकेचिच्च चर्युस्तनः देवदाहनतंकुष्ठं नलदं विश्वभेषजं लेपः काजिकसं पिष्टस्तेल युक्तः शिरोर्तिनुदितिवचनविरोधान् औषधं शृङ्गी गदः कुष्ठः क्षीरलोत्पादिनापि
कृत शिरोभिन्नाये लेपमाह॥ यष्टी यष्टी मधुः शीतचंदनं नखं नखीतिरव्यातं गंधद्रव्यं। उत्पलं कमलं जलं बालकं उक्षीरं वीरणमूलं पन्नकादिनादितीयो लेपः॥ ह्रीवेरं बालकं भमयं उक्षीरं पन्नका
लं सिवा आमलकी॥४॥ कफजो लेपमाह॥ कौतीयादिः कौतीरेणुकाः वक्रंतगरं पयोदो मुस्ताः शूलजं छरीला इतिरव्यातं गंधद्रव्यं जटाजटा मांसि उरुवूक एरंडाः अमरोदेवदारुः जोमकम
ह्म इति लेपस्य विशेषणं ददुघ्नं त्यादिनादितीयो लेपः ददुघ्नश्च कर्मदकः अमरोदेवदारुः रोहिषं कर्तुराः औषधं शृङ्गी गदः कुष्ठः मूत्रेण गोमूत्रेण दूर्वेत्यादिना लेपांतरमाह॥ इदीवरं नील
शीतावरी वर्षाभूः पुननवाः भक्षोषजिदिति सर्व शिरोभिन्नाय हरः॥५॥

पयसेत्यादि। पयसा गोदुग्धेन शरुद्रसपयः सर्पिर्मूत्रेण जौगमिथ्यने इति वचनात्। आज्येण व्यधृते वाहीकं कुंकुमं सितयान्वितं शर्करया युक्तं नसि निक्षिपेदित्युत्तरं श्लोकादनुषंगनीयं तत्र स्य क
त्वाक्षिशिरोर्तिसपदिह न्यात् वाग्भदेतु शर्करा कुंकुमशृते घृते पित्तासृगन्वये इत्युक्ते॥ सपदिदुतं॥६॥ मयूरकेत्यादि मयूरकजटा भणामार्गमूलं शुकदुमं शरीषः विडेन लवणा विशेषणं म
स्थिराजलं जालपरीरसं अथो मथवार्थं कं नसि निक्षिपेत् भस्मेन काजिकादिना कल्कितं पिष्टं प्रपुन्राटकश्च कर्मदकः॥ यदित्यादि यत्तवानार्तिजितवातिकशिरोभिन्नाय हरं कर्मदितं कायिक
ह्रीवभेदके हितमित्यर्थः॥ वाग्भदेत्युक्ते॥ मर्द्दवभेदके व्येवा तथा दोषान्वया क्रिया॥७॥ निवेत्यादि। इगुदी गोदीति नाम्ना प्रसिद्धाः पीतुस्वाम्नामगंधदेशे प्रसिद्धं फले सुवर्चिका स्वर्जिका वेसं विडे

पयसाप्रपिष्टमाज्येभृष्टं वाहीकमन्वितं सितया॥ भृशं स्वाक्षिशिरोर्तिह न्या द्वातास्त्रजं सपदि॥६॥ मयूरकजटा शुकदुमजवीजमित्यान्वितं विडेन नसि निक्षि
पेत्तदुदितं शिरोर्तीर्तितुत॥ स्थिराजलमथान्नकल्कित इह प्रपुन्राटकः प्रलेपनविधौ हितो युडुदितं च वातार्तिजितः॥७॥ निवेगुदी पीतु कटुत्थं तं पयकृष्टं थ
कृतस्य विधौ प्रयोज्यं॥ सुवर्चिका वेसं निकुं भहिगुगो मूत्रसिद्धं कृमिश्रीर्षमूले॥८॥ करंज जाती दहनाश्च मारं सिद्धं तु तैलं क्षुरघृशीर्षे॥ भयं नना च्चावमरुषि
कांचदुतं जयेत्तच्च सुरेद्रुपं॥९॥ पियालवीजामयमाषयष्टीसिद्धार्थकसौद्रकतः प्रलेपः॥ लाक्षाशिवाऽरग्वधः कर्मदपत्रैस्तथा दहनात्

निकुं भेदंती गोमूत्रसिद्धं तैलमित्यर्थः। कटुः सर्वपः तदुत्थं तैलं कुलथ इति पाठोऽशुद्धः विडंग स्वर्जिकादतीहिगुगो मूत्रसाधितम्॥ कडुनिवेगुदी पीतु तैलं रस्ये पय
करं जेत्यादि। जाती चंचेलीति प्रसिद्धा दहनशिवकः। मथमारः करवीरः क्षुरेण घृष्टं सम्यक् कृतं के शोयत् श्रीर्षं तस्मिन्॥१०॥ पियालेत्यादि। अमरकृष्टं पय
द्रं मधुः शिवा आमलकी ननु हरीतकी पियालवीरोधात् मारग्वधपत्रं कृतमालस्यपत्रं दारुणा कलक्षरांतु दारुणा कंडुरा सूक्ष्मा के शोयत्
कंतुतदिति॥११॥

शिवेत्यादि शिवाभामलकी रजशूर्णं पयोभिपिष्टं दुग्धेनापिष्टं मस्यतिदुरीकरोति शिराविशुद्धशोणितमिति शिराशिरावधेनविशुद्धः शोणितः मस्यत्यस्य ने
 मप्रछायलिप्तं पछायेश्वपदेकत्यागुजासंबन्धितो फलमूयः कर्कः लिपेदुपेक्षामंशानि उपैति प्राप्नोति तद्वदिति पछायलिप्तमित्यर्थः ॥१२८॥
 ॥१२८॥ रकारवीरजेनयहमारोसनेनरसेनचइति शोकोत्तराई चयोलोपाः ॥१२८॥ वयेत्यादि वयं शुद्धमुक्ता कुट्टनं सुवन्त्यं विनुनेपरिपेलवमिति कोशः ॥
 हतिवार्ताकी शमनाशयातिप्राप्नोति ॥१२९॥ गोकटकेत्यादि गोकटको गोशुरकः माक्षिकं मधुहविर्गयं घृतं भूतिर्भस्म ॥१३०॥ पुनरित्यादि मेघशृंगजं मधुके
 शिवामयीजं रजः पयोभिपिष्टं मस्यति ॥ प्रलेपनेन दारुणं शिराविशुद्धशोणितं ॥१३१॥ प्रछायलिप्तं शममिंदुपमुपैति गुजाफलं ॥
 दलस्यतद्वत्तमस्यतका नांकरवीरजेन ॥१३२॥ वयामरतरुणावालिपं मूलैश्चलांगत्याः ॥ वहतीरसैः समधुभिसुरेदुपेक्षामंशानि ॥१३३॥ गोकटको मधुके
 क्षितलपुष्पैरिंदुपप्र ॥ लेपोऽथ हस्तिदंता इति स्तैलेन संयुक्ता ॥१३४॥ पुनरुहमावधीष्टो म्मांसे कोनवारिणातेषु ॥ शुक्रेषु कार्प्यविधं हितादिनेन शृंग
 स्य ॥१३५॥ नीलीदलं भंगरजो थलोहं फलत्रयं चैव विमूत्रयिष्टं ॥ लेपेन कार्प्यजनयेत्कचानामैद्रीजवीजस्य च तैलमेव ॥१३६॥ प्रपौडरीकोत्पलपिथलीभिः
 सशीतयष्टीमधुभिः सुमिदं ॥ धात्रीरसैस्तैलमिदं हिनस्यादभ्यंगतश्चोर्द्धगदापहारि ॥१३७॥ यष्टीविडंगांशुटीभंगमधूकैः शृतं सर्पिः ॥ नस्येन मूर्द्धरोगां सर्पं पांडिडसंज्ञकं
 तपर्यंतं रोमणां पुनरुहमावत्तेषु रोमसु जनेन से कोनहित इत्यर्थः ॥१३८॥ नीलीदलमित्यादि नील्याः पत्रं भंगरजो भंगराजः अविर्मेदी ॥ ऐद्री इंदुवाहली ॥ एवमितिलेपेन केनां कार्प्यं
 येदित्यर्थः ॥१३९॥ प्रपौडरीकेत्यादि प्रपौडरीकं पौडर्यं ॥ उत्पलं कमलं ॥ शीतं चंदनं ॥ दुर्धगदापहारीति जर्जूरं गतरोगाहरमित्यर्थः ॥१४०॥ यष्टीत्यादि यष्टीमधु ॥ भंगो भंगराजः
 आशतिप्रसिद्धं शृतं पक्वं ॥ सर्पिर्घृतं मूर्द्धरोगांशुटीरोगान् पांडिडकमित्येतस्य घृतस्य नाम विडुनां नस्ये प्रयोज्यत्वात् ॥१४१॥

मायूरचतुष्टयं अपक्षेत्यादि नविद्यते पक्षपित्तं त्रशरुमुखांघ्रियस्य सभक्षपित्तं त्रशरुमुखांघ्रिस्तमयूरं ॥ एतैर्यद्यालादिभिः त्रिफलैः त्रिफलमिदं जलेन विपचेत् ॥ पंचमूलीयुगं दशमूलं ॥
 तैः अस्मिन् शृते काथेपादावशिष्टे ॥१४२॥ मधुरैः काकोत्याभिदशभिः समक्षीरयुतइति घृतसमगव्यदुग्धयुक्त इत्यर्थः ॥ मत्रदशमूलादिभिः प्रत्येकत्रिफलमिति सममयूरयक्तिपरिग्रहानुप
 राएवपचेत् जलद्रोणेस्त्रकाथार्थेपातीयघृतप्रस्तावात्पादावशिष्टं सतचतुर्गुणं भवति ॥ किंवा दशमूलादीनां पुनचत्वारिंशः पलेन अंशमयूराचैकेन सममधुरांतरं चतुःषष्टिपलकाथेद्रो
 वा दशमूलादिनामयूराचमिलित्वायावत्काथं भवति तत्रतुर्गुणं जलमुसर्गपरिभाषयैवदेयमिति चरकटीकायाचक्रपाणिदत्तैरुक्तं ॥ अभ्यजनपातनस्यैरिति अभ्यजनमभ्यंगः इदमुपलक्ष्यत्वात् ॥ वस्तिनस्यपि
 बोध्यं तदभ्यासीकृतं पातनवस्य अभ्यजनतावनेरिति वाग्भट्टवचनात् चरके तु महामायूरघृतमप्युक्तं यथा ॥ एतैरैव कषायेन घृतप्रस्थविपाचयेत् चतुर्गुणं नपयसाकैरेभिश्च कार्षिकैः जीवतीत फलामेदा

अपक्षपित्तं त्रशरुमुखांघ्रिमयूरमैतैस्त्रिपलैर्जलेन ॥ वात्यालयष्टीमधुपंचमूलीयुगैः सयुक्तैर्विपचेत् ॥ स्मिन् ॥१४३॥ कर्क
 प्रयुक्तैर्मधुरैघृतस्यप्रस्थः समक्षीरयुतोविपाचः ॥ जर्जूरोगानखिलाविहंति सर्पिस्तदभ्यंजनपातनस्यैः ॥१४४॥

मृदीकदीपरुषकैः समगाचविक्रभागी काश्मरी कर्कटा कृयैः आत्मगुप्तामहमेदातालखर्जूरमस्तकैः मृणालविसखर्जूरमधुकैश्च सजीवकैः शताचरीविहारी शुब्रहतीसारिक ॥
 कसेरुकैः ॥ रास्नास्थिरास्तामलकी सस्मैलाशठियोकैः ॥ पुनर्गवानुगाक्षीरीकाकोलीधन्यासकैः ॥ मधुकाशोढवादा ममुंजाताः भिषुकैरपि ॥ द्रव्यैरेतैर्यद्याला मपूर्व
 गोवत्तौ चेतनप्रयोजयेत् ॥ शिरोरोगेषु सर्वेषु कासेश्वासे च दाहरो ॥ मन्वाष्टग्रहे शोषे स्वरभेदे तथादिने ॥ योन्यसृक् शुक्रदोषेषु शब्दव्यासुतप्रदं ॥ महामायूर
 ॥ मत्रेयं व्याख्या ॥ एतैरैव कषायेनेति दशमूलादिमयूरकाथेनेत्यर्थः ॥ चतुर्गुणं नपयसेति चतुः प्रस्थमितेन गव्यदुग्धेन ॥ एभिर्जीवत्यादिभिः कार्षिकैः ॥ जीवती सुवर्ण
 ता ॥ मृदीका द्राक्षाः परुषकं फलसा इति रण्यतं फलं ॥ समं गालज्जातूः काश्मरी गंभारी कर्कटा कृयैः ककटशृंगी आत्मगुप्ताः कपिकच्छूता लखर्जूरयो मेरु

यो चं का
॥१२॥

कंचेयर्थः खर्जूरतालमस्तकशथेता पौष्करश्चदंष्ट्रामिरिति जलकर्णविरोधान् मृणालं ॥ सूक्ष्मं कमलमूलं ॥ द्वितीयं खर्जूरपदेन खर्जूरफलेन खते ॥ विदारी मूलं ॥
राशनिप्रसिद्धं जलफलं कसेरुताम्राप्रसिद्धं ॥ स्थिराशालपर्णी नामलकी भूम्यामलकी शठिः कर्चूरः पौष्करं पुष्करमूलं इति ख्यातं ॥ तुगाक्षीरी चंजलोचना धन्या
तंफलं ॥ अक्षोडमदनफलमदशमध्ये किंचिदुन्नतरेखं अखरोट इति नाम्ना काश्मीरदेशे प्रसिद्धं फलं ॥ वासमेस्त्रिगुणमधुरमज्जफलं वदाम इति प्रसिद्धं ॥ मुजातकं दायादं
मुत्तरायथे प्रसिद्धं ॥ यद्यप्येतैव कषायैर्नैवेपतेन यथा लाभकः कौषधकरणीयत्वं न यथा लाभका थौषधकरणीयत्वं मध्ययोगस्येति सूचकं ॥ असृकरजः महत्वं चास्यामा
महामासूरमित्येतन्मायरादधिकं गुणैरिति ॥ इदं च घृतं रुयं मयूरस्थाने मारुतारिपिकर्तव्यं ॥ यदाह चरकः ॥ आर्युभिः कुकुटैर्हसैः शत्रौश्चापि हि युद्धिमातुः कथ्येता नेन वि
तिगृह्येत्यादि शिरोर्तिप्रतिघाता शिरोर्तिनाशकाः ॥ २१ ॥ इति शिरोरोगचिकित्सितं ॥ इति शालाक्यतंत्रं ॥ शोकेत्यादि प्रणवैर्विशोफावस्थायां शोफापहैः प्रयोगैः शोथघ्नं प्रयोज्यं ॥

**अतिगूढविधिप्रकाशिका मगदंकारचकोरतोषिकाया ॥ युधलक्ष्मणनिर्मितौ शिरोर्तिप्रतिघाता इति योगचंद्रिकायां ॥ २१ ॥ इति शाला
क्यतंत्रं ॥ शोफापहैः पूर्वमुपाचरेत्तु प्रणविवर्णकटिने सश्रूले ॥ विशेषतोः स्मिन्विषजेः स्वपाद्यैर्दृष्ट्या स्वमेवापहरेद्विधिजः ॥ १ ॥**

पूर्वविशोधनं कार्यं ॥ उक्तं च अथात्र शोफावस्थायां यथा सन्नविशोधनं योज्यं शोफा हि भुङ्क्तां चरणश्चाशुप्रशम्यतीति ॥ यथा सन्नमिति ॥ उर्ध्वभागगते शोफे वमनैरधोभागगते शोफे रेकैः शोधनं कार्यमि
त्यर्थः ॥ लेपनं च कार्यं ॥ यदाह सुश्रुतः ॥ शोफस्थितमात्रेषु यणेषु गुरुजेषु च ॥ यथोक्तैरौषधैर्लेपप्रत्येकत्वेन कारयेत् ॥ यथा प्रचलितैर्वेद्यमयं प्रसापरिवेचनं ॥ क्षिप्रं प्रशमयत्यग्निमेवमात्रे पतं हज इति ॥ उ
त्थितमात्रेषु जातमात्रेषु ॥ यथोक्तैरिति यातादि शोफेषु यातादि शोफहरैरित्यर्थः ॥ यथा स्वेरिति वा पाठः सोपि नुक्तार्थः पीतादि शोफहरैरास्त्रीयैः प्रयोगैरिति नुक्तार्थः ॥ अस्मिन्प्रयोगिवर्णं कृत्वा हरावर्णं
कटिने दृष्टे सश्रूले वेदनायुक्ते विषजे विषजत्वे विशेषतः सस्वपाद्यैः जलौकाशस्त्रक्षतैर्दृष्ट्या स्वदुष्टरक्तं अपहरेत्स्वावयेत् ॥ विधिज इति रक्तस्वावविधानविदित्यर्थः ॥ सुश्रुतेषु क्तं वेदनाप्राप्तं
यतथा पाकशमाय च ॥ अचिरात्पतिते शोफे कुर्यात् शोणितमोक्षणं सशोफे कटिने ध्यामे सरक्ते वेदना च निःसरधे विषमे चापि प्रणविस्रावणं हितं ॥ सविषे च विशेषेण जलौकाभिः पदैरपी
चिरोसतितेन कालोत्थिते ध्यामे कृत्वा हरावर्णं संधे विज्ञालमूले विषमे निम्नोन्नते पदैः शस्त्ररुतः ॥ १ ॥

हृते हते इत्यादि ॥ अत्र रक्ते सुसूक्ष्मैः तनुभिः तदहः सुपिष्टैरिति पर्युषितलेपनिषेधार्थः ॥ दुग्धेशुरसैः क्षुतैः आर्द्रितैः जलस्थाने दुग्धेशुरसावित्यर्थः ॥ सुशीतौ वीर्यस्य शौयेषां ते सुशीतवीर्यस्य शौ
हेतेषां प्रतिलोमो लोमाभिमुखः ॥ २ ॥ अतिशूले सस्यर्थं वेदना च निःकटिने दृष्टे शोथे मानूपजवे सवारैः मानूपाः रज्जुमहिषादयः ॥ तज्जातैर्वेसवारैः संस्वेदा विषवारक्रिया हृदयदीपके ॥ यथा
पिष्टपिशितं गुग्गुलुज्योषा चितं स्यादिह वेसवार इति ॥ तिला इत्यादि सोमाः सह उभयाभनस्यावत्तमाना सोमाः ॥ अतसी स्यादुमा क्षुमा यमराः पयसि तिर्वापिता इति भर्जनं नंतरं दुग्धश्रीत
ता ॥ अत्र पेयसामयिते नैव दुग्धेन ॥ यदाह चरकः ॥ सदा हवेदना येन येन चरणामारुतो जराः ॥ तेषां तिला नुमाश्चैव प्रष्टानपयसि तिर्वातान् ॥ तेनैव यसापि दद्यादद्या दालेपनं युध इति ॥ तिर्वातान् निर्व

हृते हतेः सेव सुशीतवीर्यस्य शौः सुपिष्टैस्तदहः सुसूक्ष्मैः ॥ क्षुतैश्च दुग्धेशुरसैः प्रदेह उक्तो भिषग्भिः प्रतिलोम इष्टः ॥ २ ॥ संस्वेदमानूपजवे सवारैः संधे निश्च
ले कटिने च शोथे ॥ तिला क्षुमा सोमाः पयसि प्रष्टानिर्वापिता दारुजापहास्यः ॥ ३ ॥ शराशिमुमूलकफलैरतसीभिः सह सक्तुभिश्च तिलसर्पिः ॥ ४ ॥
॥ चरणपाचनस्त्वितिसकाजिकतको विधिवत्प्रदेह इह शोथहरश्च ॥ ४ ॥ तिकुंभानलास्थि सुहीमानु दुग्धैः सविधूय कासी सकदीपि ॥ ५ ॥ यदाह चरकः ॥
तो दारणाश्चारुगमंतथा हेमदुग्धा प्रलेपश्च शोथे ॥ ५ ॥ शस्त्रैर्विदार्यश्च पथुं विपकं कषायकैश्चुडिकरैर्विशोधनं ॥ अरिषपचैः सतिलैर्विशुद्धं प्रोक्तं ॥ ६ ॥

तान् रुजापीडाः ॥ ३ ॥ शोथेत्यादि ॥ शराः प्रसिद्धः मूलकं मुर इति प्रसिद्धं ॥ एषां फलातिवीजाति किं गवं मद्याधः स्थितं किदं ॥ ४ ॥ पक्षशोफभेदनं लेपकाः ॥ तिकुंभेय
तकास्थि सुहीमेह उमानुरक्तः तयो दुग्धातिः सिधूयं संधवः कासी सं हीरा कोसी स इति ख्यातं च शिगुयं द्विपीचित्रकस्तमूलैः दारणा हि पक्षशोथभेदन उक्तं ॥ यदाह चरकः ॥
भेदन उच्यते तथैति दारणा हेमदुग्धा चो क इति ख्यातं दयं ॥ ५ ॥ शस्त्रैरित्यादि ॥ विपकं अपथुं शस्त्रैर्विदार्य विदीर्णं कृत्वा शुद्धिकरैः चरणशोधनकरैः ॥ यदाह चरकः ॥
एपचैः सतिलैः प्रोपयेत्तु च पुनः रोपणं भेषजैः अनुपदयश्च मातौ प्रोपयेदिति ॥ ६ ॥

यो-वं-का
॥१३॥

पिचुमंदेयादि॥ पिचुमंदपत्रं निचपत्रं॥ कुंभस्त्रिच॥ त्रिकुंभोदती॥ माणिमंथसैधवं॥ अदिः पूयादि राहित्ये॥ रोपणं॥ शोषणं॥ पिचुमंदद्वदो निचपत्रं॥ मिदुयारोति॥
पणकर॥२॥ अरिष्टपत्रेयादि॥ एतेन गोष्टेन भवितुं युक्तं॥ अरिष्टपत्रं॥ निचपत्रं॥ रोपणं॥ प्रयोगो गतः॥ यवस्य सक्तवस्तथा रोपणं मता इत्यर्थः॥
तालेयादि॥ ताले हरिताले॥ निशा युगं हरिद्रा दारु हरिद्रे॥ योजनवल्ली॥ मंजिष्ठा॥ स्वांत शिला मन्त्रः शिला॥ जनुलाक्षा॥ माक्षिकं॥ मधु॥ सर्पिर्घृतं॥ वण्यो वलाकः॥

पिचुमंदपत्रं तिलकुंभं त्रिकुंभं भैर्मधुमाणिमंथसहितैरिति लेपः॥ वराशुद्रोपणकरः पिचुमंदद्वदसिंदुवारकाजैः रुमिजिच॥२॥ मं॥
रामते॥ यवस्य सक्तवस्तथा पुराण सर्पिर्घृतं॥२॥ तालनिशा युग योजनवल्ली स्वांत शिला जनुलाक्षिक सर्पिः॥ शुद्रिकरं च विलिप्तं॥३॥
च विलेपः॥४॥ त्रिफला कुसुमैर्योरजोभिः सह कासी सकृष्ट हि प्रलेपः॥ कुरुतेः भित्तवत्त वस्तु काष्ठ्यं प्रतिरुद्ध वरा संस्थितौ विलिप्तः॥५॥
लोवारण दंत रुनिदग्धः॥ अंतर्धूम मिहोले पाद्रो मप्ररोहकरः॥१॥ शुद्रा मृता निचपटो लया सादलो वुवाह कथनेः नवाजं॥ वरा पुरयोष पुतं विपक्षः॥
सभसंदरेषु॥१२॥

कराते पमाह॥ त्रिफलेयादि॥ त्रिफला कुसुमात्रि॥ त्रिफला रक्ष पुण्याणि॥ मयोरजो लोहशूर्पा॥ कासी संहिरा कौसी सतिता प्रसिद्धं॥ प्रतिरुद्धं॥ अक्रो यो वराः तस्य संस्थितिश्चिह्नं तत्र विलिप्तः सैष लेपः॥
भित्तवत्त चो विवर्णीयाः काष्ठ्यं रक्षत्वं कुरुते॥ वरके पुक्तं॥ मयोरजः॥ सकासी संत्रिफला कुसुमात्रि च॥ प्रलेपः कुरुते काष्ठ्यं सद्य एव न वत्त चीति॥१॥ सरसो जन इत्यादि॥ अंतर्धूम यथा स्यात्तत्र
निदग्धो वारण दंत॥ हस्ति दंतः॥ रसो जन सहित स्तिल तैल सहितो ले पाद्रो मजननः॥१॥ शुदेयादि॥ शुद्रा कटकारी॥ अमृता गुडची॥ या सादले भाट रूपक पत्रं॥ मंजुवा हो मुता॥ कथनं काथः॥
पुराण घृतं॥ वरा दी तो क॥ वरा त्रिफला॥ पुरो गुगुलु॥ योषं त्रिकटु॥१२॥

जात्यादि घृतमाह॥ जातीयादि॥ जाती मालती॥ जाती पटो लनिशा नो घृदाः॥ मसृगता मंजिष्ठा॥ मदने मधु छिद्यं न काह॥ करंज तस्य बीजं॥ कडी॥ कटुकी॥ गोपी सारिवा॥ रात्रि हयं॥ हरिद्रा दारु हरिद्रे॥
शीरे॥१३॥ सर्पि रित्यादि॥ जात्यादिभिः कक्कितः सर्पिर्घृतं॥ साध्यं पा॥ अमित्यर्थः॥ सगत य इति नाडी वरा सहिता॥ सुसूक्ष्म वदना॥ अल्प मुख सहिता॥ स्वाविरो निरंतरं स्वावयुक्ता सरुजः पीडा सहिता॥
डी वराः॥ नेन सर्पिषा रोहंति शुष्यंति॥१४॥ यष्टीयादि॥ यष्टी यष्टी मधु॥ कणा पिप्ली॥ निशा युगं॥ हरिद्रा दारु हरिद्रे॥ लता॥ प्रियंगु॥ गोपी सारिवा॥ मधु छिद्यं॥ सिन्धुकं॥ मोम इति नाम्ना प्रसिद्धं॥ लजा॥ लज्जा
सर्जर सोरातः॥ आमयः कुष्ठं॥ मंजु कमल के सरं॥ पटु सैधवं॥ बीजा कौवीर जषास्तपत्रं॥ मानुजो गोबीज पुरो बीजा कौवीर जषास्तपत्रं॥ कौतीरि गुका॥ पत्रकं॥ पत्रकाष्टं॥ त्रिः॥ सूक्ष्मला॥ वराणां

जाती पटो लनिच दत्तुया सृगता मदनेः॥ नत्का रुवी ज कडी गोपी रात्रि हया भयैः साध्यं॥१३॥ सर्पिः सुसूक्ष्म वदना मर्मगताः स्वाविरो तिगंभीराः॥ सरुजो वराः सगत
यस्तेन विशुष्यंति रोहंति॥१४॥ यष्टी रोध कणा निशा युग लता गोपी मधु छिद्यं पुग्ल रसाः मया जपटु मिबी जाह पत्रैरपि॥ कौती पटु कधात की त्रि युतैस्तैल
विपक्षं जयेदभंगेन भगंदर वरा गत्व गोष मेहायची॥१५॥ पलपंचकं तु पुरतः पलभागा मगधोत्तमा च यथ गक्षल वस्तु॥ त्रुटित स्तव च मधुली छमिति दंगति दु
ष्ट शोणित भगंदर हरि॥१६॥ वरा रज सखादि रवि भावमासन द्रवैः॥ सतुल्य कौशिकं मधु घृतं भगंदरा पहे॥१७॥ सामुद्र कोजिक सुधा जीर्णार्द्रां छदैः॥१८॥
प्रच्छाते पिंडिका वदाः॥१९॥

गणाः समूहाः॥ त्वग्दोषः कुष्ठं॥ मेहः प्रमेहः॥ सपची गंड माला भेदः॥१५॥ पलपंचकमित्यादि॥ पुरतः गुगुलोः पंचकलानि॥ मगधोत्तमा पिप्ली पलभागा पलमिता॥ त्रुटिः॥
प्रसिद्धा त्रुट्य कृमि नयना भक्षकवः कर्षरूपो भागः॥ गति नाडी वराः॥ दुष्ट शोणित शब्देन सञ्जल क्षराया कुष्ठमुच्यते॥१६॥ वरा रज इत्यादि॥ विभावो भवितुं युक्तं॥
व्यगुगुलु युक्तं मधु घृतं मधुना मर्दितं भगंदरा पहे भवति॥१७॥ सामुद्रेयादि॥ सामुद्रं लवरा भेदः॥ सुधा लुही॥ जीर्णार्द्रां पुरातन मार्द्रकं प्रच्छाते॥ कृतं ताला

यो. चं. का
॥१३१॥

गुल्फादित्यादि ॥ वातोथे श्लीपदे गुल्फानमर्मविशेषातुर्ध्वमंगुलेर्धमनीश्रोविधेत ॥ पैतेपित्तजने श्लीपदे गुल्फस्याधः श्रोविधेत ॥ कफजे कफजने श्लीपदे तत्र ॥
थेत ॥ अतस्त्वमुश्रुतेन श्रोविदितां विधेदंगुष्ठे श्लेष्मिके भिषगि सचमुविदितामिति पदमुपात्तं ॥ १३१ ॥ एतन्मैत्र्यादि ॥ मासं त्रिंशदिना निमृशे गणो मृशे गण ॥
॥ १३२ ॥ अभया इत्यादि ॥ अभयाः हरीतक्याः शौदेण मधुना ॥ कषायाणि ॥ मर्थात हरीतक्याः बहव च तं स्वरसक ॥ ककाथदिम फोटमंथ चूर्णं ग्रहणार्थं ॥ वाती किका मर्यादी ॥

गुल्फादंगुलुर्ध्ववातोथे श्लीपदे विधेत ॥ धमनी मधुस्तुपैते गुल्फस्यांगुष्ठके कफजे ॥ १३२ ॥ एतन्मैत्र्यादि ॥ मासं त्रिंशदिना निमृशे गणो मृशे गण ॥
मये श्लीले येनुयवात् ॥ १३३ ॥ अभयाश्च वर्धमाना इष्टाः शौदेण वा कषायाणि ॥ वाती किका कटुस्थोले पोयद्वात्रधान्या विहितः ॥ १३४ ॥ यत्नागती कका
नतैलं पक्वं शरावा इमि तं द्रवेण ॥ इद्राणि कायास्तु चतुर्गुणेन तन्नावनयौ रपची विनाशि ॥ १३५ ॥ पिष्टं तं दुलतोयैः शरपुंरामूलमस्य निक्षिप्य ॥ अपची
व्रणादिनस्यालेपादेतत्कृमिघ्नं च ॥ १३६ ॥ मन्नात कटुकमिव दूदने दग्धाजमूत्रसंयुक्तं ॥ लेपात्परमपची घ्नं ग्रंथिविसर्पक्षतापहरं ॥ १३७ ॥ ३ ॥

वाधान्यकेन कृतोलेपः ॥ श्लीपदे हितः ॥ १३८ ॥ अपची चिकित्सितमाह ॥ यदित्यादि ॥ लोमली करिहारीति प्रसिद्धा ॥ चतुर्गुणेनेति नैजात ॥ प्रस्थमितेनेति यावत् ॥ इद्राणि कायाः त्रिगुणाः द्रवेण स्वरसे
न ॥ नावननस्ये ॥ भावना येन सेकः ॥ अद्यथा यथै विचारणी योप्यस्ति ॥ १३९ ॥ पिष्टमित्यादि ॥ अस्यति दूरीकरोति ॥ नस्यान्वावननः ॥ १४० ॥ मन्नातेत्यादि ॥ कटुकं सर्वप ॥ त्रिवदूदने त्रिवपजं ॥
परं अतिशयेन ॥ १४१ ॥

नाडी वराहरी वर्तिमाह ॥ पूगत्वगि सादि पूगत्वक पूगफलस्यत्वक ॥ लवरणं सैधवं ॥ सयाचकमिति ॥ यावकेन लाक्षया सहितं ॥ अथो इत्यनेन पयोगांतरं ॥ रूकस्य रूक्षविशेषस्य ॥ पत्राणि सु
मर्कमेदारः ॥ इदं च पूर्वमनौपकावती करणीयं ॥ चती कृताहं त्यचिरेण नाडीमिति सुश्रुतवचनात् ॥ स्तन्ये चैव चमूलमृगं ॥ नाडिका नाडी वराहं ॥ चुं चुफलं ॥ अस्य नामांतरं ॥ विचारणीयमस्ति ॥ य
स्य रूक्षमुत्प्रेरणे प्रसाधनं चिकित्सितमुक्तं ॥ इदं सर्वं नाडी वराहं प्रशस्यते ॥ वाग्भटेपुक्तं ॥ व्रणे सुदुष्टसूक्ष्मास्यगंभीरादिपुसाधनं ॥ वर्तयेयानितैलानित ॥ नाडी घृणिशस्यते ॥ इति ॥ १४२ ॥ अतः
त्यादि ॥ अनलो मन्नात ॥ तीक्ष्णं मरिचं ॥ लवरणं सैधवं ॥ कृमिहरो विडंगः ॥ दोषायुगं हरिद्रा दारुहरिद्रः ॥ अग्निश्चित्रकः ॥ मार्कवोभंगराजः ॥ १४३ ॥ अतिगूढेत्यादि ॥ सुगमं ॥ १४४ ॥ इतियोगं च विधाय ॥

पूगत्वलवरणं सयाचकमथोरूकस्य पत्राणि च स्तन्यं चैव खिलं सुगर्कपयसा कृत्वा कृते नाडिकां ॥ हन्या चुं चुफलं च पिष्टमरिचालेपेन यच्च व्रणे सूक्ष्मास्य
विहितं प्रसाधनमिदं नाडी वराहं शस्यते ॥ १४५ ॥ अनलार्कतीक्ष्णलवरणं कृमिहरदोषायुगानिभिः सिद्धं ॥ तैलं समार्कवरसैर्नाडी दुष्टव्रणाय हरं ॥ १४६ ॥
गूढविधिप्रकाशिकायामगदकारचकोरतोषिकायां ॥ गुधलक्ष्मणनिर्मितौ वराहप्राडपचारा इतियोगचंद्रिकायां ॥ १४७ ॥ मज्जगसिका मयकां रूपाणि लावक
ज्जलौकाभिः ॥ लिपेस्विन्नानुयवप्रख्यां रुद्राहगोलालैः ॥ १४८ ॥ मुखदूषिकां प्रलिपेत्प्रोक्षवचाधान्यकैरथवा ॥ बटपलवानुयाता ॥ शुक्लयद्रुस्तुनालितैरथवा ॥
निंबां बुसिद्धसर्पिः ससौद्रं पत्रकठकार्तस्य ॥ निंबारवधलेपोपीष्टो निंबां युवांतस्य ॥ १४९ ॥ तिलरोचनापटोलीकासीसारिष्टपलवैः पिष्टैः ॥ धान्यास्तके ॥

किंसा ॥ शुद्रो गाराणमपि पक्वानां वराहपुत्राणां तंतरंतं चिकित्सितमाह ॥ मज्जगसिकामित्यादि ॥ रूककुष्ठं ॥ दारुदेवदारु ॥ गोला मन् ॥ शिला ॥ आलेहरी
तायुक्ताः ॥ नालिकेरस्य शुक्तयः ॥ खर्पराणिलेपे इष्टाः ॥ हिताः ॥ १५० ॥ मधुपत्रकं कचिकित्सितमाह ॥ निंबां बुसिद्धादि ॥ निंबकाथपक्यते तं मधुसहितं विवेत ॥
साधितं पत्रकं कचैः ॥ पिबेत्तस्यैव तं सर्पिर्निंबारवधलेपन इति ॥ १५१ ॥ तिलेत्यादि ॥ रोचना गोरचना ॥ अरिष्टपलवाः ॥ निंबपत्राणि ॥ वाग्भटेपि ॥ वराणाव
पटोली रोचना तिलैः ॥ सनिंबपत्रैरालिपेदित्युक्तं ॥ १५२ ॥

निलेत्यादि भर्कपलेन सूर्यकांतेन । चर्मकीलान्नास्त्रेणोक्तं स्रद्धेत । चर्मकीलानिपुपलक्षणाः । जनुमणिश्चप्ययंविधितदुक्तंवाग्भेदेन तदुक्तंवाग्भेदेन
गैरिकेत्यादि रोमकंलवणभेदः साभरइतिनाम्नाप्रसिद्धं ॥ ६ ॥ योगेश्वर्यादि । मर्जुनः कौहइतिप्रसिद्धोवृक्षस्तस्यत्वकचकले । मधुसहितामंजिष्टेतिहोत्रे
तपुष्यापराजितामस्म । गिरिकर्णीत्वश्चपुरइतिहृदयदीपकः ॥ ७ ॥ लोहितेत्यादि । लोहितचंदनं रक्तचंदनं । कांताः प्रियंगुः । श्रावरोलोध्रः ॥ ८ ॥ सिद्धार्थेत्यादि ।
तदुक्तंवाग्भेदेन अथापीत्यादिनालेपांतरं । सप्ताहं सप्तदिवसं । फलप्रागते बीजपूरफलमध्यस्थं कुण्डं शौद्रं । मधुनाविष्टं पिष्टं इहयोनिपदिशोऽस्तं हि

तिलकालकान्मषान्प्रदहेदकोपलेनाथ॥ आरेणवाग्निनावाशस्त्रेणोत्सवर्मकीलोश्च॥५॥ सगैरिकंसनागरप्रलेपनेनरौमकं॥ विष्टुतं
तंविनाशयेत्॥६॥ व्यंगेषु चार्जुनलज्जिष्ठावासमाक्षिकालेष॥ श्वेताश्वत्थुरजभूतिर्नवनीतेनान्विता यदिवा॥७॥ लोहितचंदनकान्तामंजरी
मसूरैः॥ सवेणकुंरैः प्रलेपो व्यागहरः कांतिकुचमुखे॥८॥ सिद्धार्थरुष्मतिजोरकमुगमिष्टं व्यंगेषु दुग्धपरिपिष्टमथापिकुण्डं॥ सप्ताहमेव कलपूरगतं
वृक्षौद्रेणाशस्तमिहलोपविधौ प्रदिष्टं॥९॥ यवसर्जरोध्रमदनसेव्यं घृतक्षौद्रगुडयुतं मूत्रे॥ आदर्यो लेपश्च तं नीली चंगा पहतं दभ्यं गतं॥१०॥ यक्ष्माक्षौ
लाक्षाकुंकुमकालीयकोशीरं॥ व्यंगेष्वरोहपद्मकरकानीलोसलंसकिंजल्कं॥११॥ सलिलाटकैप्रिशेषपालिकमेतस्येच्छतेनाथ॥ पतंगताम्रवर्णं जनुयष्टीकुंकुमैः

सर्जोरात्रे मदनं मधुद्विष्टं सेयमुशीरं शौद्रं मधु आदर्विते पश्रुतं मिति यावत्पर्यंतं दधीलेपनं स्यान्नावतपकमित्यर्थः ॥१७॥ यक्ष्याद्वेत्सादि यक्ष्याद्वं यक्षीमधु शीतं चंदनं कालीयकं कल
यकमिति ख्याते न्यग्रोधरोहो वटप्ररोहः पद्मकं पद्मकाष्ठं रक्ता मंजिष्ठा सहजिंजकं न पद्मके सरे रावर्तमानं सकिंजकं ॥१८॥ एतत्सर्वं यक्ष्या द्वाद्विष्टं पलेन नुलितं म
धुचतुर्थीया यत्रोषं श्रुतेन धात्रेण पत्तंगेयकम इति नाम्ना प्रसिद्धं ताम्रवल्ली मंजिष्ठा जनुलाक्षा यक्षी यक्षीमधु कुंकुमं केसरं मधुमिति कर्षप्रमाणौ रेतैः कक ॥१९॥

तैलकुडयिकमित्यादि-तिलतैलपलचनुष्टयं॥आजक्षीरशरावे-भजायादुग्धस्याष्टपले-शृतंपक्वं-तस्यात्तस्यत॥मुखद्विकादिजयेत्॥१३॥अतिगढेत्यादि॥शुद्रगदेषुशुद्रो-
प्रतीकारा-इतिसमाप्ता॥१४॥इतियोगचंद्रिकाविलासेशुद्रोगचिकित्सितं॥शुद्रोगवत्सस्यावाह्यात्शुद्रोगचिकित्सानंतरंगुह्योगचिकित्सितमुच्यते॥उपदेश-
नवे-सपक्वेअस्त्रुधिरं-मध्येमेष्टमित्यययीभावःमेष्टस्यमध्येइत्यर्थः॥इहउपदेशोसुत्रीतंकर्मलेपनादिकंइष्टं॥अग्रंश्रेष्ठं॥१५॥तुथेत्यादि-आलंहरिताल-गिरिमृत-गौरिक॥तादर्थ्यं

तैलं कुडविक्रमाजक्षीरशरावेश्रतं जयेन्नस्यात् ॥ मुखदूषिकाः सपलितयंगवलीतीलिकानिलकाः ॥ १३ ॥ अतिगुडविधिप्रकाशिकायामगदंकारच
कोरतोषिकायां ॥ तुषलक्ष्मणनिर्मितानुपाया इति शुद्रगदेषु चंद्रिकायां ॥ १४ ॥ उपदंशोभितवेत्समध्ये मेढंशिरंविधा ॥ विस्त्रावयेदिहृष्टं कर्मसुशी
तं विरेचने चाग्रं ॥ १५ ॥ तुषालरोधगिरिमृत्तार्थशिलापुष्पकासीसैः ॥ तटिमणिमंथकौतीसौराष्ट्रीयुग्निरन्वितैर्मधुना ॥ उपदंशजव्रताघ्नोपसि
द्धोऽथवा दग्धा ॥ त्रिफलानवेकपाले सघृता संरोपणायाशु ॥ १६ ॥ श्वताश्वमारमूलं पिष्टं तोयेन लिङ्गरुक्कशमनं ॥ पथ्याशिरीषताश्चैः सशौद्रैः
पतंच तथा ॥ १७ ॥ जरणद्वयाजमोदाकृष्णासिंधूत्थयकोगाः ॥ ससिताग्न्यावश्रकाः पिष्ट्वा लोमप्रसन्नयानुपिवेत् ॥ १८ ॥

नने-शिला मन्-शिला-पुष्प-ताग-केसर-रुटि-सूक्ष्म-ला-मणि-मंथ-सैधवं-कौंती-रेणु-का-सौराष्ट्री-सौराष्ट्र-देश-भवामृ-त्ति-का-मधुना-मन्त्रितैः-युक्तैः॥२॥उप-दं-त्रो-त्यादि-मथ-वे-त्यादि-नू-ते-
गा-य-त-स-हि-ता-भा-सु-शी-घ्रं-सं-रो-य-णा-य-त्र-रा-सं-त्रो-य-णा-य-भ-य-ती-ति-शेषः॥३॥श्वे-ता-श्वे-त्यादि-श्वे-ता-श्व-मा-र-श्वे-त-पु-ष्प-कर-वी-रः॥तो-ये-न-ज-ले-न-रु-क्-पी-डा-प-थो-या-दि-ना-ले-पां-
त-था-न-द-न-लि-ग-रु-क्-श-म-न-मि-त्यर्थः॥४॥ज-रा-रु-द-ये-त्यादि-ज-रा-रु-द-यं-श्वे-त-जी-र-रु-द्र-जी-र-के-रु-द्रा-पि-प-ली-सि-धु-सं-सै-धवं-व-ष-को-ट-रु-षः-उ-ग्रा-व-वा-सि-ता-शु-क-र-स-ग-नि-
पि-ष्टा-य-त-भ-र्जि-ता-प्र-स-न्न-या-सु-रा-मं-डे-न-आ-लो-अ-पि-वे-तः॥५॥

हृत्पादिति मजा घृतेन छागी घृतेन भास्वमिति सुतं उन्निरिण्यामृतं उपयोजितं शूलं योनिपीडा हन्यात् ॥ १३३ ॥ यथकेत्यादि यथः कोऽरुह्यः चिकेदो गोशुरा भद्रतागुनी नित्यं
 यो च का नीत्यादि वार्त्ताकिनी रूहती नतं नगरं गदैकुष्टं सिंधुजं सैधवं देवा ह्ययं देव सारः पिचुलः फाहा इति नाम्ना प्रसिद्धः प्रयुक्तः कृतः सधृतः नियतमवश्यं यो निरुजं भवति
 ॥ १३३ ॥ माह ॥ शतावरीत्यादि शुष्मात् कुटितात् पिपातश्च ॥ महीद्राक्षान्वरी शतावरी जीवनकाको यादिराकं परुषकं फलं तेति प्रसिद्धं फलं ॥ किं हतेः पिपाता

घृतमर्जितास्तदेतद्योनिहजा पार्श्वशूलहृद्गोमात ॥ हृत्पादजा घृता ह्यंशूलं मूलं तथोन्निरिण्याश्च ॥ १३४ ॥ यथकचिकेदरास्यासिद्धं यो न्याति
 मृतानि कुंभकाथैः सेकस्तथार्तिहरः ॥ १३५ ॥ वार्त्ताकिनी नतगदैः सिंधुजदेवा ह्यसंयुतैः सिद्धात् ॥ तैनातपिचुः प्रयुक्तो यो निरुजं नाशयेन्नियतः ॥ १३६ ॥ शतावरी
 तुलाचतुष्काक्षणाद्रसेक्षीरसमेविपाच्य ॥ घृता हृकः कर्षमितैः पिपातमहीवरी जीवनकैः परुषैः ॥ १३७ ॥ पलाईयष्टीमधुकैः सुश्रीते शरावको मधुनः कणा ॥ १३८ ॥ सि
 ताधिकाः तः प्रसृतेन सर्वेक्षितिलिह्यासिचुमात्रमस्मात् ॥ १३९ ॥ यो न्यस्य शुक्रामयहारि रूषं क्षतशयास्त्रश्च सतापहं च ॥ हलीमकामातिलका सपांडुशिरोग्रहो
 न्यादहरतदेतत् ॥ १४० ॥

यष्टीमधुकं येषु तानि पलाईयष्टीमधु कानितैः मधुनः पिपात्वा श्वयथक सत्तैः शरावः भतः शरावात् प्रसृतेन फलदयेन अधिकं अधिकप्रमाणासिता शर्करा ॥ चरकेपि ॥ दत्वा दशपलं चात्रसितायास्तद्वि
 मिश्रितं इत्युक्तं ॥ पिचुमात्रं कर्षप्रमाणं ॥ १४० ॥ यो न्यस्य शुक्रामयहारि यो निरोगा रजो रोगाः शुक्ररोगाश्च ते वा नाशकमित्यर्थः ॥ भस्वरजः ॥ यथं शुक्रहितं ॥ क्षतः उरक्षतः ॥ भस्वरक्तपित्तं ॥ श्वसनं श्वासः ॥ हली
 मकपांडुभेदः ॥ आमातिल आमवातः ॥ शिरोग्रहो वातव्याधिभेदः ॥ १४१ ॥

उष्णानुगं माह ॥ जंघायोरस्थिरुकी शिलाजं संजने वसकतस्त्वगद्यः ॥ वाहीकविचातिविद्यासमंगातिरीट्यष्टीमधुरक्तसारं ॥ १४२ ॥ सावष्टकडंगमहौषधेद्रमा
 वाहीकं कुकुमे ननुहि गुटीकाकारे व्याख्यातत्वात् ॥ समगालजालूतिरीटो लोभ्रः रक्तसारं रक्तचंदनं ॥ १४३ ॥ अंबष्टापाठाः अत्रपाठयाः पुनरुक्तीर्तानां भागद्वयं ग्राह्यं ॥ तदुक्तं ॥ घृतेनैलचयोगे च यद्रव्यं प
 नागतो हि गुणो ज्ञेयत इत्यत एव द्रविभिरिति ॥ कडंगः स्यात्वाकः ॥ महौषधं शुटी ॥ इद्रं इद्रयवः ॥ मत्रमाचीकं काकमातीति दाक्षिणात्याः ॥ चरके तु कडफलं मधुकं शुटीमाचिकं रक्तचंदनमित्यत्र माचीकं देवदारुविति च
 पाणिदत्तेन व्याख्यातं ॥ अनेतुं उत्तरापथप्रसिद्धं रक्षविशेषमाह ॥ केचित्तु चरकश्लोकमाचीकस्थाने महीका इति पठति भ्रमेण ॥ अजने रसाजने शाः मलिजा च पिच्छा मोचरसः ॥ सोमवल्कः कडफलं मदाधातकं

जंघायोरस्थिरुकी शिलाजं संजने वसकतस्त्वगद्यः ॥ वाहीकविचातिविद्यासमंगातिरीट्यष्टीमधुरक्तसारं ॥ १४२ ॥ सावष्टकडंगमहौषधेद्रमा
 माचीकया संमधुको जने च ॥ सगैरिको शाः मलिजा च पिच्छा सोमवल्का समदा च पुष्पं ॥ १४३ ॥ अमृत्रिसंगस्य विचूर्णं युक्तं शौद्रेण ततं तुलतो
 यपीतं ॥ श्वतारुणश्यावरजः प्रदोषान्त्रास्यसृक्त्वा च मपाकरोति ॥ १४४ ॥ दंतकृता नपि दोषान्वालातामस्यति शिपं ॥ भात्रेयपूजितमिदं चूर्णं
 पुष्पानुगं नाम ॥ १४५ ॥ यष्टीवित्रफलाजं बीजं पीतं तु तं तुलातोयैः ॥ भस्मसुतिति हन्यात् शौद्रेणोदुंबरपयः पिष्टं ॥ १४६ ॥ जंघायोरस्थिरुकी कडफलका
 सीसतिंदुको भोजैः ॥ स्योतो जरोध्रकां शीतमजलमदा सहितैः ॥ १४७ ॥ सोदुंबरैः सधात्रीपत्रीपत्रैः कर्पोमितैरजामूत्रैः ॥ तैलप्रस्थं विपचेद्वि
 ॥ १४८ ॥

॥ १४३ ॥ अमृत्रिभौषधानि ॥ पुष्पं पुष्पान्त्रे संगस्य विचूर्णं शौद्रेण मधुना युक्तं तं तुलतो येन तं तुलधातनेन पीतं ॥ श्वतारुणश्यावरजः प्रदोषान्त्रे श्वतारुणाश्यावरजः
 र्शोसिगुदं कुरान् मसृक्त्वा वंरक्तप्रवृत्तिं मपाकरोति दूरीकरोति ॥ १४४ ॥ दंतकृता नपि दूरीकरोति ॥ भात्रेयः पुनर्वसुनाम्ना मुनिः अग्निवेशस्य गुरुः ॥ १४५ ॥
 फला इद्राहृतिः भस्मसुतिं प्रहरं ॥ प्रयोगोत्तरमाह ॥ शौद्रेण मधुना सह भौदुंबरं उदुंबरफलं पयः पिष्टं दुधपिष्टं ॥ १४६ ॥ जंघायोरस्थिरुकी जंघायोरः सारो मध्यस्थोदु
 वीरः कांक्षी सौराष्ट्री दाडिमत्वक् दाडिमफलवल्कलं मदाधातकी ॥ १४७ ॥ सोदुंबरैरिति उदुंबरशलाहः न सहितैरित्यर्थः ॥ सौराष्ट्रिका दाडिमत्वग्दुंबरशलाहमिरेति च

यो-च-का मभंगेत्यादि सूनाशोफयुक्ता ॥१॥ पकमित्यादिकदल्या मोचाया धात्री चूर्णेन आमलकी चूर्णेन ससिने सार्करं ॥२॥ धात्रीयादि धात्री आमलकी चिकटकोमं तं मेहः प्रमेहः ॥३॥ तंडुलेत्यादि श्वेता शर्करा समाहारं दैकलं ॥ पर्युषितेन रात्रिस्थितेन जारा जलेन साशुशीघ्रं ताता कारान् अनेक प्रकारान् शो पदरा ॥४॥ कर्कधुवनवदरी फले तंडुल जलेन तंडुल धावनोदकेन पिष्टं कुत्रा जं मूले दर्भं मूले पीतं प्रदरं जयेत् अन्य चापुक्तं ॥ कुत्रा मूले समुद्र तपे पेषयेत् तंडुल जलेन ति ॥ तद्वदलायाश्चेति ॥ तंडुल जलेन पिष्टं पीतं वला मूले प्रदर घ्नित्यर्थः ॥ अन्यत्र तस्यथापह्यते ॥ यथा प्रदरं हंति वलाया मूले दुग्धेन मधुयुत पीतमिति ॥

मभंगसेकपिचुभिः सूनाशोफयुक्ता ॥ पिष्टिलसंलुवति शूलस्फोटयुता योनिजारुजो जयति ॥ पक्कं फलं कदल्या धात्री चूर्णेन संयुक्तं ॥ प्रदरं तद्वत् सोमगदं ॥ धात्री चिकटकवरी जं खरिदै समुसलीकैः ॥ काथैः रघुपित्तमेहप्रदं सप्तरात्रेण ॥२॥ तंडुल तुषयुत जीरश्वेन पीतं ॥ पर्युषितेन हि वारा ना ना कारां सुशोणितं प्रदरान् ॥३॥ कर्कधु चूर्णमाजं गुड इति तुल्यं जयेत् प्रदरं ॥ तंडुल जलेन कुत्रा जं मूलेन ददलायाश्च ॥४॥ लोहितशाला पिष्टं क्षीरस्थं शीतमन्वितं मधुना ॥ भस्मप्रदरजिदेवंति कथिता ज्येन संयुता लाशा ॥५॥ भूतिवता श्वेदावी विल्वरुषा दै समन्तात् ॥ समधु कषाय कारं जयेत् प्रदरं ॥६॥ कासी सकांशी मदनी यहेतु जघाघ जास्थि विफलं सपिष्टं ॥ शौद्रेण पैष्ठिल्य हरं प्रयुक्तं वैशद्य रुचो निरुजापहारी ॥७॥ जं पलाशाला चो चरसे सर्जधातकी सहितैः ॥ दौर्गंध्या पिष्टिलं लक्के देषु स भन श्रुती ॥८॥

॥२३॥ लोहितेत्यादि लोहितशालयः षष्ठिका पिष्टं चूर्णं क्षीरस्थं दुग्धे स्थापितं शीतं शीतलस्य शीयदा भवति ॥ अर्थात् भस्म कथित क्षीरस्थं लोहितशाला पिष्टं शीतं तदा मधुना शौद्रेण मन्वितं एवंति कथिता दुग्धेन कथितेत्यर्थः ॥२४॥ भूतिवेत्यादि ॥ भूतिव किं तातति क्ता ता श्वेदावी विल्वरुषा अयोमुस्ता ॥२५॥ कासी सेत्यादि कासी सहीरा को सो सहीरा ना ॥२६॥ कोशी लोराष्टी मदनी यहेतु धातकी ॥ वैसद्य क्व पिष्टिलं वै परित्यक्तं रुदित्यर्थः ॥ यो निरुजापहारी भगपीडा नाशकं प्रयुक्तं स्थापितमित्यर्थः ॥ वल्लोहिकास्थं भगेश्वरि शो पलाशेत्यादि लज्जा लज्जा लः सर्जो रक्तः ॥२७॥

तैलेत्यादि सोडुं वरंडुं वरसहितं उडुं वरो जंतु फल इति कोत्रो वरांग भगं ॥२८॥ घनेत्यादि घनसारः कर्पूर सुतरां सति शयेन वरांग दार्ढ्यायेत्यर्थः ॥२९॥ दिशामित्यादि कंजु जं शोखं सभं वरांग कोलमिंतं तालं हरिताले अर्द्ध शरणं प्रमाणं ततः तालान् अर्द्ध भागं अर्द्ध शरणमिता माषद्वयमिता इत्यर्थः ॥ स्वर्जिका स्वर्जिका शारः अतः स्वर्जिकातः अर्द्ध भागमाष कमिता शिलामन ॥३०॥ षड्भागिकमित्यादि तालं हरिताले अर्द्ध शरणं माषद्वयमिति पलाशस्य भस्म चात अर्द्ध शरणं शोररजः कंजु चूर्णं षड्भागिकं तालाये शयात्रि शरणमित्यर्थः ॥ भारसे कदली सोमस्वरसे वाप अर्कदलाद्रसे मंदारपत्रस्वरसे ॥३१॥ वलातैलमाह ॥ भागान्वडित्यादि पयसोगा यदुधस्य षड्भागान् भंशो न वला कथनतः वला मूल काथा तषट् भंशान् ॥ दशमूल वर कुलभय वातो सम ॥

तैलाचितं पलाशदी जं सोडुं वरं मधुना ॥ लिप्तमतीव वरांगं शयमपि गाढी करोत्येतत् ॥३२॥ घनसार भाघ मूलं मधुना लिप्तं वरांग दार्ढ्याय ॥ जं घाघ सारक कोमो न रसे तान्वितं सुरो ॥३३॥ दिशारणं रजः कंजु जं तालमर्द्धततः स्वर्जिका षड्भागः शिलातः सुपिष्टं जलेनैतदुसाय के शात्रु लिप्तं परलोम संसातनाय ॥३४॥ षड्भागिकं शंखरजोर्द्ध शरणं तालं पलाशस्य च भस्म मर्दं ॥ रं भारसे रर्कदलाद्रसे वा लोमापहं सप्तरात्रे वलेपैः ॥३५॥ भागान्वड पयसो वला कथनतः पट् पंचमूली युग ॥३६॥ चैव कुलभतोपियवत काथादिहै कं पचेत् ॥ तैलस्यापि चतुर्दशेन सहितं कल्की कृतैः सारिवा भेदा युगमनता श्वगंध मधु कै वीरा युगो गारसैः ॥३७॥ जीवकवरी युक् क्षीरशुक्रादि जैर्वर्षा भूवर शीत योजनलता कालानुसार्या मयैः ॥ पोषा जोग कसूर्य पणि कषभ वरु पत्र कै ला युतैर्युग्म ॥

गमिलितानां काथादेकं भागं सारिवादिभिर्युक्ता मेदुता सनेन मंदाग्निना पचेत् कीदृशं भागं तैलस्य चतुर्दश भागं वरांगं भागेन सहितं वला मूल काथा दीपनं तः सचतुर्दश भागं पूरणं मेदायुग्मे मदा मला मेदे जतं तगरं मधुकं यष्टी मधु वीरा युगं काकोली क्षीरका को लो उगाव चार सो लो ॥३८॥ वा घालेत्यादि वा घालो वला रशुक्राक्षीरवी दारी ॥ अद्रिजं शो जेयं वर्षा भू पुनर्नवा वरं सैधवं ॥ शीतं चंदनं योजनलता मंजिष्ठा कालानुसार्यं तगरं आमय कुष्ठं घोषा शतपुष्पा जोग कं मगुलं सव

योचं का
॥३५॥

हितमित्यादि॥ सति कारो विरोधे राहितत्वाद्येतन्निर्देशः॥ मर्मशब्देन मर्माद्यानो लक्षते संवृद्धिः संवृद्धिः श्रयो राजयश्माः गृहो भूतवेशः योनिदोषे भगव्यापत्तौ विशेषतः राहितं
वृत्तमाह॥ वीरायुगेत्यादि॥ वीरायुगं काकोलीद्वयं सिताशर्करा तिकाकटुकी रुक् कुष्ठं दारुदेवदारु दीप्यं मज्जमाह॥ द्वित्रिशा हरिद्रा दारुहरिद्रं श्रेष्ठविषं वरीशतवरी
अयोमुक्ता मधुकं यष्टी मधु वक्रतगरं उग्रावचा जीवा जीवन्ती जीवती जीवेत्यमरः॥ शीरविसारी शीरशुक्रा कर्षाणाः कर्षभागाः॥३६॥ पिष्टेत्यादि हविषो यत्तस्य कुडवचतुषप्रस्थ

हितं सति कावातमर्मोत्ररुद्धि क्षयेषु ज्वरोन्मादगुल्मग्रहेषु॥ अत्रोषेपि वातामययोनिदोषे विशेषेण धान्यतरि प्रोक्तमेतत्॥३४॥ वीरा
कमेदासितातिका॥ रुद्रा रुहिं गुदीप्य द्वित्रिशा श्रेष्ठवरीरक्ता॥३५॥ तृचिंदनारमधुकद्राक्षवक्रोग्रगंधाश्च॥ पप्रकजीवकजीवाशारविदारु
वीशा॥३६॥ पिष्टाकुडवचतुष्कहविषः शीराठकान्वितं विपचेत्॥ सर्वेषु शुक्रदोषघातं यदोषेषु तत्परं रामनं॥३७॥ दुर्धर्षः कृतशुद्धे पुंसो नावी प्रयोज्यः तत्र
स्मान्॥ पुत्रफलाय तदस्मात्फलसर्पिर्मध्यमायुष्यं॥३८॥ अतिगृहविधिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां॥ गुधतक्षमणानिर्मितौ तु गुह्यामययोगा
इति योगचंद्रिकायां॥३९॥ इति शततंत्रं॥ पुराश्वगंधा गृध्रमलाक्षासमेचना दारुनिम्बपिष्टं॥ विषाण्यपि स्थावरजंगमानि दुतं प्रयुक्तं स्वगदो हिनस्ति॥४०॥

क्तं पचेत्॥३७॥ दुर्धर्षः कृतशुद्धेरिति पुंसो नार्या इत्यस्य च विशेषणं॥ दुर्धर्षः मधुश्च कृतशुद्धिर्येन यथा चेति दुर्धर्षः कृतशुद्धिः तस्य तस्याश्चेति दुर्धर्षः कृतशुद्धिः तस्य तस्याश्चेति दुर्धर्षः कृतशुद्धिः दुर्धर्षश्च दुर्धर्षः
न॥ मधुश्च दुर्धर्षश्चेति पुत्रफलायैति पुत्ररूपफलायैत्यर्थः॥ तादर्थ्यं चतुर्थी॥ एतेन फलाय सर्पिः फलसर्पिरिति त्रिरुक्तं भवति॥ मेध्यं मेधाकरं आयुष्यं आयुकरं॥३८॥ अतिगृहेत्यादि गुह्यामययोगा
सुरोगप्रयोगा इति समाप्ताः॥३९॥ इति योगचंद्रिकाविलासे गुरुरोगविकिसितं॥ विषलिपत्रात्यस्य शीघ्रयापादकत्वात् शततंत्रं विषमनुतंत्रमुच्यते॥ पुरेयादि पुरेगुणु मेपुना
यामुत्रं गोमूत्रं अगदो विषप्रः प्रयोग उच्यते हिनस्ति हन्ति॥४०॥

निवेत्यादि॥ निवेद्यो निवपत्रं उग्रावचा पथ्याहरीतकी सर्वयोगेनेति यानलोपादिभिः॥४१॥ दधित्येत्यादि॥ दधित्यं कपित्थं श्रीपत्नीगंधारी शुकतरुः शिरीषः शिवाहरीतकी पुष्पं नागकेसरं हिमोभोभि
कैः॥ माहेयसर्पभवं मभिरादविलंबेन॥ सिंधूद्रुतं सैधवं उभयोः सिंधूद्रुतं मरिचयोः समं समभागं निवृत्तं सजं बीजं सर्पिः सहितं गव्यं घृतं युक्तं सखिलं सर्वं पीतं विषजयति॥४२॥ निवेत्यादि सप्तद
र्गाः शकतहृत्क कुरजयकले पाकले कुष्ठं ममयमुशीरं नतंतगरं ताप्यं सुवर्णं माक्षिकं बारिदोमुक्ता हैमराजतगतमिति॥ सौवर्णं राजतपाचान्यतरगतं विनिदध्यात्स्थापयेत्॥४३॥ प्राचेतसा

निवृद्धदोगपथ्याहिगुसरोध्रसुशीतजलपिष्टम्॥ सर्वविषाणि निहन्त्या दगदोपं सर्वयोगेन॥४४॥ दधित्यं श्रीपत्नी शुकतरुः शिवा पुष्पमखिलं हिमाभोभि पीतं जयति विष
माहेयमचिरात्॥ समं सिंधूद्रुतं मरिचमुभयोर्निवृत्तं रुजंतथा बीजं सर्पिः सहितं मखिलं पीतमपि च॥४५॥ निवसप्रदलशकतहृत्क पाकलाभयनतानिसंताप्यं॥ सौवर्णं
रिदमिति हनगागं हैमराजतगतं विनिदध्यात्॥४६॥ प्राचेतसाख्यं चूर्णं लीढं शौद्रेण सर्वाणि॥ स्थावरजंगमजाती मयास्पतिक्षिप्रमेव हि विषाणि॥४७॥ शैलुत्तकस
यकामतादपतहृत्क भावनी निवजः सर्वाहेयविषापहोयमगदस्तास्तीकनाम्नादितः॥ उग्राकोशवती फलं समदने कुष्ठं च चूर्णं पिबेत् सोमं वै विषं नारुजे
कोशातकी जलिरु॥४८॥ तैलं पतलमथार्कं सगुडं शीरं समस्तमैकधं॥ पीतं भिनत्ति वेगादालकं दुश्चिकित्सविषं॥४९॥ फलपूरवारिपिष्टं हिगुसरोध्रं पथ्या
पाजनप्रयुक्तं रुश्चिकदं शौधधा विविष॥५०॥

त्यादि मयास्पति निराकरोति क्षिप्रं शीघ्रं॥५१॥ शैलुत्तकस्यादि॥ शैलुः शोभातकस्तस्य त्वकचकले॥ श्वकः क्षिप्रकारकः नक्षिकनीतिप्रसिद्धः॥ अमृताग्रवीः पतहरा
पापहः संपूर्णसर्वभयविघनाशकः॥ अगदविषो यं प्रयोगः॥ आस्तीकनाम्ना मुनिना उदितः॥ उग्रावचा कोशवती फलं कटुकोशातकी फलं मदने मदनफलं॥ अयं प्रयोगो वने
काथोपित्तदुग्धः॥५२॥ तैलमित्यादि॥ पतंतिलचूर्णं॥ मार्कं मर्कभवं यो दुग्धं आलकं उभयतः कुरतद्रवमालकं॥५३॥ फलपूर्यादि फलपूरवारिपिष्टमिति बीजं रसा
रितालेन च तैलानं मस्यति नाशयति रुश्चिकदं शौधधाविति रुश्चिककृतदंशप्रदेशादूर्ध्वं देशप्रसारि॥५४॥

यो चं का
॥१३८॥

पंचसप्तदशविधेति च यः कस्याः कणापिप्लवः आवाधयने इत्यावाधारोगाः तानाविधा आवाधानावाधाः कफमरुद्व्याः तानावाधास्तोषावाधनेनां
नस्यविधिर्विधाने कफमरुद्व्यानावाधवाधनविधौ भले समर्था उक्ताः कथिताः ॥१३८॥ पिप्लवः विप्लवः मानमाह कमशोदशो वतुदशाहमथैता अपि वदयेदपन ॥१३८॥
सहैव पिप्लवो रपनयेत् अनवशालिजमित्यत्र शालिना देन षष्ठिको विवक्षितः जीर्णो जीर्णो च मुंजीन षष्ठिकं क्षीरसर्पिषा इति चरकवचनात् इति स्पष्टं प्रकारेण
पिप्लवः स्युः तावदेवं कुर्यादित्यर्थः ॥ पिप्लवः इत्यादि ॥ अतिवले पिप्लवः मध्यवले श्रुता उक्तथिताः हीनवले श्रुतहिमाः मगधाः पिप्लवः गुणाय अविकाराय ॥ ताः पिप्लवः

पंचसप्तदशविधमधुसर्पिः संयुता यदिकणा अपि वर्प ॥ सेविताः कफमरुद्व्यानावाधवाधनविधाय लमुक्ताः ॥१३८॥ कमशोदशो वतुदशाहमथैता अपि वदयेदपन ॥१३८॥
सपयो घृतं त्वनवशालिजमन्त्रे धितो भजेदितिसहस्रकणा स्युः ॥२५॥ पिप्लवः श्रुताः श्रुतहिमाः कमशोति मध्यहीनवलेति गदिता मगधा गुणाय ॥ आजेतान् नपयसा हि सह
संख्या उक्ता मिता शानविहारवतो हिताय ॥२६॥ इति प्रयुक्ताः श्रमयंतियोगैस्ताः श्वासका सग्रहणी विकारात् ॥ मेहश्च यस्मीह गन्तानि लार्ति पांडुत्वहिं प्रापयता स्वयुक्तात् ॥
॥१३९॥ अतिगूढविधिप्रकाशिकायामगदेकारचकोरतोषिकायाः ॥ अतिसिद्धसायनप्रयोगा उपदिष्टा इति योगचंद्रिकायाः ॥१३९॥ इति सायनतंत्रं ॥ ॥

हस्रसंख्याः मिता शानविहारवतः पुरुषस्य हिताय उक्ताः ॥१३९॥ इति योगैः ॥ एभिः प्रयोगैः प्रयुक्ताः तापिप्लवः श्वासादीन् रोगान् श्रमयंति मेहः श्वायो राजयश्च मागलः ॥ गंदमालादिगलरोगः
॥ अनिलास्त्रे वातरक्तं ॥ हिं प्राहिक्ता पवतास्त्रे वातरक्तं ॥१४०॥ अतिगूढेत्यादि अतिसिद्धाः सुसिद्धाः श्रीधरफलादा इत्यर्थः ॥१४०॥ ॥ इति सायनतंत्रं ॥ इति योगचंद्रिका विलासे
यनप्रयोगाः समाप्ताः ॥

वा
पारिजोषा जीकरातं च मुच्यते ॥ बहुशः स्वरसैरित्यादि विदारिकायाः भृकुष्ण्डस्य चूर्णं बहुशः बहुनवारान्तस्यास्वस्वरसैर्विभाज्यमधुसर्पिः सहितं दिवसे दिवसे पसहं भवति ॥ पारतेषु मैथुनेषु कदाचि
परिहीयते ॥ सुशुतेषु कं विदार्याः सुकृते चूर्णं स्वरसेनैव भावितं ॥ सर्पिश्चौद्रयुते ली द्वादशास्त्रीरधिरोहतीति ॥१४१॥ कणापिप्लवः स्वरसभाविनं ॥ स्वीयस्वरसैर्भाविनं आमलकजं रजः
संभवं चूर्णं सुजीरोपि अतिघटोपितरुणी जने युवेव भवतीति हेदयः पुमान् घृतक्षौद्रयुक्तं माज्यमाक्षिकयुक्तं मधुकजं यष्टीमधुसंभवं चूर्णं लिहन् अनुपश्नानपयः दुग्धं पिबेत् सोपेत रुणी जने
युवेव भवतीति ॥२॥ पिवन्नु च दजमित्यादि ॥ उट्कन इति नाम्ना प्रसिद्धा उ च दतस्यारजश्चूर्णं ॥ मथवा ॥ अभीरुजं रुजं शतावरी संभवं ॥ अथावा यानरी कोकिलाक्षोत्पवीजात् ॥ यानरी कपिकद
बहुशः स्वरसैर्विभाज्यसिद्धं मधुसर्पिः सहितं विदारिकायाः ॥ दिवसे दिवसे च लिह्य चूर्णं न कदाचि सारिहीयते रतेषु ॥१४१॥ कणामलकजं रजः स्वरसभाविनं शर्करानवीत घृतमाक्षिकैः
सह लिहन् सुजीरोपि यः ॥ युवेव न रुणी जने भवति यो घृतक्षौद्रयुग्मजो मधुकजं लिहन् पुष्यं पिबेत् सोपि च ॥२॥ पिवन्नु च दजं रजोभीरुजं वाऽथवा यारी कोकिलाक्षोत्पवीजा
त् ॥ सुधारो ह्यतो येन त्रिंशं कदाचि न हीयेत न योगात्ता संगमेषु ॥३॥ मावाः अगुप्ते शुरवी जवर्यः सगोक्षुराः क्षीरयुता निपीताः ॥ मण्यववीर्यं त रुणी सहस्रं संप्रार्थनीयं ननु
युर्मनुष्यं ॥४॥ एथ कवा नरी मूलकृष्णा विदारी पियासे शुरक्षौद्रशालिदिविचं ॥ तुलादिकी शर्करानयसर्पिः शरावा र्द्धमित्यथ रतो हिताय ॥५॥

॥ कोकिलाक्षस्तारमरवाता इति प्रसिद्धा ॥ एतदुभयसंभवी जातरजश्चूर्णं सुधारो ह्यतो येन पिवन् न योगात्ता संगमेषु नवीत वतिता सुरतेषु न हीयेत हीनं ॥ नार्थं न भवेत् ॥५॥
इक्षुरः कोकिलाक्षः तदीजं वरिशतावरी एताः मण्यववीर्यं मण्यशुकमपि मनुष्यं त रुणी सहस्रं संप्रार्थनीयं न रुणी सहस्रेण संप्रार्थनीयं ॥ अथर्थात् शुरासंभवं न
र्थत्वात् ॥५॥ एथ मित्यादि यानरी कपिकदुः कृष्णापिप्लवी विदारी भृकुष्ण्डः पियारश्चरः इक्षुरः कोकिलाक्षः ॥ क्षौद्रं मधुः शालिरत्र षष्ठिकं यथैव हि विचं पलकं
नमिता शर्करानयसर्पिषः नवीत घृतस्य शरावा र्द्धं पलचतुष्टयं ॥ मण्यशुकस्य पुंसो हिताय ॥५॥

यो. चं. का.
॥१४०॥

ग्रहणीगदेत्यादि ॥ संग्रहणीरोगे मथितं निःसारदध्रः निर्जलं तं कं इष्टं ॥ अर्दिते अर्दितरोगे नवनीतं खंडं ॥ खंडः शकं रा ॥ कुष्ठविकारे कुष्ठरोगे खदिरसारउचितः ॥ अपत्तिद्वेति द्राना ज्ञेयं हि वीपयः
तं अमहरः अमनाशकः ॥१२॥ रुद्धे इत्यादि रुद्धे मूत्ररुद्धे अंसपार्श्वजहति स्क्ंधपार्श्वशूले पौष्करं पुष्करं मूलं व्रणो स्फोटो श्रेष्ठा विफला श्रेष्ठा गुग्गुलु च श्रेष्ठं ॥ मोहे मूर्छायां मीमेक्षंतीति ज्ञेयं
युना ह्यायया च सहितं श्रेष्ठं ॥ वातिकगदे वायुरोगे वस्ति उग्रं ति वां छंति ॥ पैते पित्त रोगे तु रेकं विरेचनं ॥ हितं कफप्रागभ्ये कफकोपे च मत्तं प्रहर्दने श्रेष्ठं उग्रं ति ॥ त्रिषु वा त्रिषु कफकोपे च मत्तं प्रहर्दने श्रेष्ठं उग्रं ति ॥

ग्रहणीगदे मथितं मर्दितं इष्टं नवनीतं खंडं मथ कुष्ठविकारे ॥ खदिरस्य सारउचितं त्वपत्तिद्वे महिषीपयः अमहरस्त्वगारुः ॥११॥ रुद्धे गोक्षुरके सपार्श्वजहति श्रेष्ठं त्वपौ
करं श्रेष्ठा गुग्गुलु च व्रणेषु समरुद्धायं तु शीतोदकं ॥ मोहे वस्ति मुशोति वातिकगदे पैते तु रेकं कफप्रागभ्ये वमनं च तैलं हविषी शौद्रं क्रमेण त्रिषु ॥१२॥ प्रतिरोगं न
प्रमुदितं तु यदेतत्स्वधिया समीक्ष्य कालविकारात् ॥ प्रविकल्प्य योजयति यः स परेषामपनीय दुःखमचिरेण सुखी स्यात् ॥१३॥ ॥ ॥ ॥

वृते क्षौद्रं मधु उग्रं ति ॥ वातकोपे तैलं पित्तकोपे च तं कफकोपे माक्षिकं उग्रं ति वां छंति ॥ अचार्या इति शेषः ॥१४॥ पतिरोगमित्यादि ॥ प्रतिरोगं यत् भग्यं उदितं कथितं तत्स्वधिया समीक्ष्य कालविकारात्
कल्प्य योजयति सः परेषां दुःखं अपनीय अचिरेण सुखी स्यात् रोगं रोगं प्रति इति प्रतिरोगं ॥ भग्यं प्रधानं स्वधिया स्वबुद्ध्या समीक्ष्य दृष्ट्वा कालं शरीरं सामर्थ्यं कालं शीतादि समयः विकारो रोगो यत्स्वधिया
ध्यास ध्या ॥ प्रविकल्प्य अग्रं औषधं योजयति सः वैद्यः परेषां दुःखं अपनीय दूरीकृत्य अचिरेण कालेन स्वल्पेनैव समयेन सुखी स्यात् ऐहिकानुष्मिकसुखमुक्तो भवेदित्यर्थः ॥१५॥ ॥